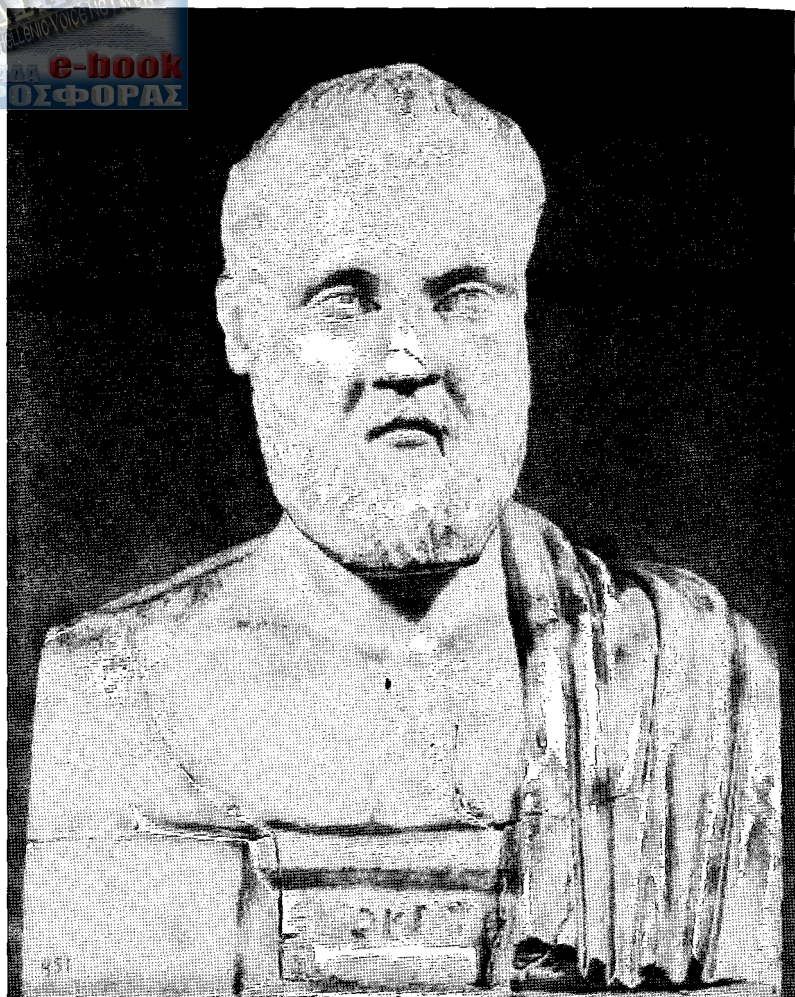

Ἰσοκράτης

Μάθημα 15ον

Περὶ Μονοθεϊστικῶν Ἀντιλήψεων

(Β' ἐνότης)

"Ὁ ἐξειπεῖν ἀδύνατον, τοῦτο ἐστὶν ὁ θεὸς"

ΖΗΝΩΝ (Ἑλέα, Κ. Ἰταλία, Ε' αἰ. π.Χ.)

"...Θεὸν εἶναι ζῶον ἀθάνατον, λογικόν, τέλειον ...
εἶναι δὲ τὸν μὲν δημιουργὸν ὅλων."

ΟΙ ΣΤΩΙΚΟΙ

"...τὸν κόσμον τριχῶς εἶναι λέγουσι, αὐτόν τε τὸν θεὸν καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀπάσης οὐσίας ἰδιοποιόν, ὅς δὴ ἀφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως.. ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν καὶ πάλιν ἐξ αὐτοῦ γεννῶν... τὸν δὲ κόσμον οἰκεῖσθαι κατὰ νοῦν καὶ πρόνοιαν, εἰς ἅπαν αὐτοῦ μέρος διήκοντος τοῦ νοῦ, καθ' ἅπερ ἐφ' ἡμῶν τῆς ψυχῆς... καὶ ἓνα εἶναι τὸν κόσμον, καὶ τοῦτον πεπερασμένον, σχῆμα ἔχοντα σφαιροειδές..." (Σουΐδας, λῆμμα "κόσμος").

ΟΜΗΡΟΣ (ε 445) (Προσεύχεται ὁ ναυαγὸς Ὀδυσσεύς):

"Κλυθι, ἄναξ, ὅτις ἐσσί· πολύλλιστον δέ σ' ἰκάνω".

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ (Πάρος 8ος αἰ.)

"ὦ Ζεῦ, Πάτερ Ζεῦ, σοῦ μὲν οὐρανοῦ κράτος, σὺ δ' ἔργ' ἐπ' ἀνθρώπων ὄρας λεωργὰ καὶ θεμιστά, σοὶ δὲ θηρίων, ὕβρις τε καὶ δίκη μέλει." (ἀπόσπ. 87)

ΤΕΡΠΑΝΔΡΟΣ (7ος αἰ. Λέσβος)

"...(Δία) πάντων ἀρχάν, πάντων ἀγήτορα." (ἀπόσπ. 1)

ΑΙΣΧΥΛΟΣ (525-456 π.Χ.)

"Ζεὺς ἐστὶν αἰθήρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός, Ζεὺς τὰ πάντα..." (ἀπόσπ. 588)

"Ζεύς, ὅστις ποτ' ἐστίν..." (=Ζεὺς, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι...)

(ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, στ. 160)

"Ὁ Ζεὺς, ὅστις ὁ Ζεὺς, οὐ γὰρ οἶδα, πλὴν λόγῳ κλύων."

(Εὐριπ. Μελανίππη ἀπ. 484)

"ὅστις ποτὲ εἶ σύ." (Τρωάδες 883)

ΠΛΑΤΩΝ (427-347)

"Τὸν μὲν οὖν Ποιητὴν καὶ Πατέρα παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον... εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν". (Τίμαιος 28 C)

ΠΙΝΔΑΡΟΣ (Θῆβαι 518 ἢ 522 π.Χ. -...)

"Τί θεός; ὅ,τι τὸ πᾶν..."

ΚΛΕΑΝΘΗΣ (μαθητὴς Ζήνωνος 4ος αἰ. π.Χ.)

"Οὐδέ τι γίγνεται ἐπὶ χθονί, σοῦ δίχα".

Ὅρφικὸς Ὕμνος

Εὖ δ' ἐπίβαινε ἀτραπιτοῦ,
 μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο τυπωτὴν ἀθάνατον.
 Παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τούτου φαίνει.
 Εἷς ἔστ' αὐτοτελής, αὐτοῦ δὲ ὑπὸ πάντα τελείται,
 ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιníσσεται·
 οὐδέ τις αὐτὸν εἰσοράα ψυχῶν θνητῶν,
 νῶ δ' εἰσορᾶται.
 Αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθῶν, θνητοῖς κακὸν
 οὐκ ἐπιτέλλει ἀνθρώποις.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ (384-322 π.Χ.)

"...οὐκ ἔστιν ἄλλο μέγεθος, διὰ τὸ τὰ τρία πάντα εἶναι καὶ τὸ
 τρεῖς πάντῃ. Καθάπερ γὰρ φασὶ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι, τὸ πᾶν καὶ τὰ
 πάντα τοῖς τρισὶν ὥριστα."¹

(Περὶ Οὐρανοῦ)

"Ἦν καὶ ἐστὶν ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς δημιουργὸς ὁ θεός... ὁ θεὸς
 δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή..."

(Μετὰ τὰ Φυσικά)

"Φαμέν δὲ τὸν Θεὸν εἶναι ζῶον αἰδίων, ἄριστον, ὥστε ζῶῃ καὶ
 αἰῶν συνεχῆς ὑπάρχει τῷ θεῷ..."

*

"...τὸ θεῖον... τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ἐστὶ ὥσθ' ἅμα πάντα
 ὁρᾶν καὶ πάντα ἀκούειν καὶ πανταχοῦ παρεῖναι."

(Ξενοφῶν, Διάλογος Σωκράτους καὶ Ἀριστοδήμου)

"Θεὸν δ' εἶναι ζῶον ἀθάνατον, λογικόν, τέλειον ἢ νοερὸν ἐν
 εὐδαιμονίᾳ, κακοῦ παντὸς ἀνεπίδεκτον, προνοητικὸν κόσμου τε

1. "...πάντων ἀρχεὶ τῶν ἀριθμῶν ἡ τριάς, ὡς ἀρχὴ τυγχάνουσα τῶν περὶ τῶν
 πάντων." (Ι. Λυδός, 44 F10)

"...πᾶν.. τριαδικὸν ὀφείλει εἶναι". (Ἑρμείας εἰς Πλάτωνος Φαῖδρον, 248. 44, F)

καὶ τῶν ἐν κόσμῳ· μὴ εἶναι μέντοι ἀνθρωπόμορφον. Εἶναι δὲ τὸν μὲν δημιουργὸν τῶν ὄλων καὶ ὥσπερ πατέρα πάντων κοινῶς τε καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ τὸ διῆκον διὰ πάντων, ὃ **πολλαῖς προσηγορίαις προσονομάζεται κατὰ τὰς δυνάμεις**. Δία μὲν γάρ φασι δι' ὃν τὰ πάντα, Ζῆνα δὲ καλοῦσι παρ' ὅσον τοῦ ζῆν αἵτιός ἐστιν ἢ διὰ τοῦ ζῆν κεχώρηκεν, Ἀθηνᾶν δὲ κατὰ τὴν εἰς αἰθέρα διάτασιν τοῦ ἡγεμονικοῦ αὐτοῦ, Ἥραν δὲ κατὰ τὴν εἰς ἅερα, καὶ Ἥφαιστον κατὰ τὴν εἰς τὸ τεχνικὸν πῦρ, καὶ Ποσειδῶνα κατὰ τὴν εἰς τὸ ὑγρόν, καὶ Δήμητρα κατὰ τὴν εἰς γῆν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἄλλας προσηγορίας, ἐχόμενοί τινος οἰκειότητος, ἀπέδωκαν."

(Διογ. Λαερτ. Ζήνων, 147)

"...ὁπότεν ὁ Εὐριπίδης, μηδὲν ἐπαιγούσης τῆς χρείας τῶν δραμάτων, τὰ δοκοῦντά οἱ λέγει, ἄκουσον αὐτοῦ τότε παρρησιαζομένου.

ὀρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα
καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.

καὶ πάλιν,

Ζεὺς, ὅστις ὁ Ζεὺς, οὐ γὰρ οἶδα, πλὴν λόγῳ κλύων.

καὶ τὰ τοιαῦτα.

ΤΙΜ.: Οὐκοῦν ἅπαντες ἄνθρωποι καὶ τὰ ἔθνη ἐξηπάτηνται θεοὺς νομίζοντες καὶ πανηγυρίζοντες;

ΔΑΜ.: Εὖ γε, ὦ Τιμόκλεις, ὅτι μὲ ὑπέμνησας τῶν κατὰ τὰ ἔθνη νομιζομένων, ἀφ' ὧν μάλιστα συνίδοι τις ἂν ὡς οὐδὲν βέβαιον ὁ περὶ θεῶν λόγος ἔχει· πολλοὶ γὰρ οἱ τάραχοι καὶ ἄλλοι ἄλλα νομίζουσι. Σκύθαι μὲν ἀκινάκη θύοντες καὶ Θυράκες Ζαμόλξιδι, δραπέτη ἀνθρώπῳ ἐκ Σάμου ὡς αὐτοὺς ἤκοντι, Φρύγες δὲ Μήνη καὶ Αἰθίοπες Ἡμέρα καὶ Κυλλήνιοι Φάλῃτι καὶ Ἀσσύριοι περιστερᾷ καὶ Πέρσαι πυρὶ καὶ Αἰγύπτιοι ὕδατι. **Καίτοι τοῦτο μὲν ἅπασιν κοινὸν τοῖς Αἰγυπτίοις τὸ ὕδωρ, ἰδίᾳ δὲ Μεμφίταις μὲν ὁ βοῦς θεός, Πηλουσιώταις δὲ κρόμμυον, καὶ ἄλλοις ἴβις ἢ κροκόδειλος καὶ ἄλλοις κυνοκέφαλος ἢ αἴλουρος ἢ πίθηκος· καὶ ἔτι κατὰ κόμας, τοῖς μὲν ὁ δεξιὸς ὦμος θεός, τοῖς δὲ κατ' ἀντιπέραν**

οἰκοῦσιν ἄτερος· καὶ ἄλλοις κεφαλῆς ἡμίτομον, καὶ ἄλλοις ποτή-
ριον κεραμεῦν ἢ τρύβλιον. Ταῦτα πῶς οὐ γέλως ἐστίν, ὦ καλὲ
Τιμόκλεις;"

(Λουκιανού, Ζεὺς Τραγωδός, 41, 42)

Ἐπίσης, ἐν Αἰγύπτῳ: "κριοπρόσωπον μὲν τὸν Δία, κυνοπρό-
σωπον δὲ τὸν βέλτιστον Ἑρμῆν καὶ τὸν Πᾶνα ὄλον τράγον".

(Λουκιανού, Περί θυσιῶν 14. 4)

*

—ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

μάκαρ, ὄλβιος, εὐδαίμων,¹ εὐτυχής, εὖμοιρος,
εὐκληρος, ὄλβιοδαίμων, τρισόλβιος.
(Ἑτυμολογικά, ἔννοιολογικά)

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις - οὐρανικόληκτα
(παράγρ. 79)
2. Εὐκτική τοῦ *λύω*.
Εὐκτική τοῦ *εἰμί*.
3. Περί Εὐκτικῆς γενικῶς.

—ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΝ

-Σύστοιχον ἀντικείμενον.

-
1. δαίμονες: οἱ θεοὶ δαήμονες ὄντες, οἷον ἔμπειροι. Ἡ ὅτι πάντα μερίζουσιν,
ἀπὸ τοῦ δάσασθαι. (Πλάτων, ΚΡΑΤΥΛΟΣ)
...τὸ δαιμόνιον μεταξὺ ἐστὶ θεοῦ τε καὶ θνητοῦ. (Πλάτων ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ 23)

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ

Μονοθεϊστικαὶ ἀντιλήψεις καὶ ἀφορισμοὶ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων

τῆς Χρυσ. Πιζάνια -Κονίδα

1. ΟΡΦΙΚΑ

Περίληπτικὸν ὄνομα πολλῶν ποιητικῶν ἔργων, φερομένων κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ὀρφέως. Συλλογὴ ὕμνων εἰς διαφόρους θεοὺς καὶ δυνάμεις τῆς φύσεως καθὼς καὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως. Ὀρφικαὶ ἐπιγραφαὶ σώζονται καὶ ἐπὶ χρυσῶν ἐλασμάτων τῆς Ν. Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος (ἐν Φεραῖς ἐντὸς τάφου).

2. ΘΑΛΗΣ

Εἷς ἐκ τῶν 7 σοφῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐγεννήθη τὸ 643 π.Χ. καὶ ἀπέθανε τὸ 548. Κατήγετο ἐκ λαμπροῦ γένους τῆς Μιλήτου. Ὁ ἴδιος ἐκαυχᾶτο διὰ τὴν Ἑλληνικὴν του καταγωγὴν. Ἠσχολήθη μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἐταξίδευσεν εἰς Αἴγυπτον. Θεωρεῖται ὁ ἰδρυτὴς τῆς Θεωρητικῆς Γεωμετρίας.

Σώζονται ἀρκετὰ ἀποφθέγματα τοῦ Θαλοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἐν Μιλήτῳ ἐχαράχθη ἐπίγραμμα οὗ ὁ πρῶτος στίχος ἔχει οὕτως: "Ἡ ὀλίγον τόδε σῆμα· τὸ δὲ κλέος οὐρανόμηκες".

3. ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

Ἐκ τῶν Ἑλεατῶν φιλοσόφων, ἀκμάσας περὶ τὸ 500 π.Χ., διέτριπεν ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ 455, ὅπου συνανέστραψε αὐτὸν ὁ τότε νεαρώτατος Σωκράτης. Μοναδικὸν ἔργον του ἀναφέρεται τὸ "Περὶ Φύσεως", ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ, ὅπερ καὶ ὡς ποιητικὸν δημιούργημα ἐπῆνουν οἱ ἀρχαῖοι Τεχνοκρίται. Τούτου διεσώθησαν ὀλίγα ἀποσπάσματα.

4. ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ

Κλαζομεναί, 500-428 π.Χ. Διὰ τοῦ Ἀναξαγόρου ἡ φιλοσοφία μεταίχεται ἀπὸ τῆς Ἰωνίας εἰς Ἀθήνας. Οἰκείος τοῦ Περικλέους, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε καὶ διδάσκαλος. Ἐξήτασε τὸ ζήτημα τοῦ τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου. Ἦσχολεῖτο περὶ τὰ μαθηματικά καὶ τὴν ἀστρονομίαν (περιγραφή τῶν φάσεων καὶ ἐκλείψεων τῆς σελήνης). Ὁ Ἀναξαγόρας δύναται νὰ θεωρῆται καὶ ὡς πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς φυσιολογίας, παραδεχόμενος τὴν ἀρχὴν τῆς συνεχείας, τῆς ἐνότητος τοῦ σκοποῦ ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν τύπων. Ἐὰν δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶναι νοημονέστερος τῶν ἄλλων ζώων, αἰτία τούτου εἶναι ὅτι οὗτος κέκτεται τελειότερα ὄργανα, ὧν χρῆσιν ποιεῖται ὁ Νοῦς.

5. ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ (Σάμος, μέσα ΣΤ' αἰ. π.Χ.)

Μέγας Σάμιος Σοφὸς τῆς Ἀρχαιότητος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς ἢ Πυθαγορείου Σχολῆς. Ἐπεσκέφθη τὴν Αἴγυπτον ὅπου ἐμύθηθι εἰς τὰς γνώσεις τῶν Αἰγυπτίων, κατόπιν περιῆλθε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ὅλην τὴν Κάτω Ἰταλίαν ὅπου καὶ ἵδρυσεν Ἐταιρείαν. Ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἀπετελεῖτο ἀπὸ βαθμοῦς μύθεως. Αὐστηρὴ πειθαρχία ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν μαθητῶν του. Ὁ Πυθαγόρας ἐπεξέτεινε τὴν σπουδὴν τῆς ἀριθμητικῆς πέραν τῶν πρακτικῶν αὐτῆς ἐφαρμογῶν, ἀποδίδων εἰς τοὺς ἀριθμοὺς καὶ ἄλλας μεταφυσικὰς ιδιότητες. (Κινήσεις ἀστρῶν, μουσικῶς ἤχους. Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι ἡ βάση τοῦ παντός).

6. ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ

Ἕλληνα φιλόσοφος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἑλεατικῆς σχολῆς. Ἐγεννήθη ἐν Κολοφῶνι τὸ 570 π.Χ. Ἐκπατρισθεὶς τὸ 546 π.Χ. κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν κατάκτησιν τῆς Ἰωνίας, ἐγκατεστάθη ἐν Ἑλέᾳ τῆς Κ. Ἰταλίας, ὅπου καὶ ἀπέθανεν τὸ 480. Μετενεγκὼν τὴν φιλοσοφίαν ἐξ Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν, προσέδωκεν εἰς αὐτὴν χροιάν καθαρῶς θρησκευτικὴν. Ὑψωσε φωνὴν κατὰ τῆς πολυθεΐας καὶ δριμύτατα κατεφέρθη ἐναντίον τῶν κοσμογονικῶν

προλήψεων και τών ήθικων ἀρχῶν τῆς Ἑθνικῆς Μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων.

"Εἷς μόνος θεὸς ὑπάρχει, οὔτε κατὰ τὸ σῶμα οὔτε κατὰ τὸ πνεῦμα ὁμοῖος πρὸς τοὺς ὁμηρικοὺς καὶ Ἡσιοδείους θεοὺς. Εἶναι ὅλος ὅμμα, ὅλος οὖς, ὅλος νοῦς. Ἀρχει δὲ πάντων ἀκόπως διὰ τῆς ἰδίας διανοίας. Ἀναλλοίωτος ὢν καὶ ἀκίνητος. Δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ μεταναστεύῃ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς θείας αὐτοῦ βουλήσεως."

7. ΕΜΠΕΔΟΚΗΣ

Φιλόσοφος ἐξ Ἀκράγαντος τῆς Σικελίας, περὶ τὸ 450 π.Χ. Αἱ γνώσεις καὶ τὸ ἥθος του ἐφήμισαν αὐτὸν ὡς ἄνδρα θαυμάσιον καὶ ὑπερφυᾶ. Τὸ κύριον ἔργον του εἶναι τὸ "Περὶ Φύσεως", ποίημα διδακτικὸν ἐκ τριῶν βιβλίων ὧν τὸ πρῶτον ἐπραγματεύετο τὴν θεωρίαν τοῦ Παντός. Τὸ δεύτερον τὴν προαγωγὴν τῶν ὄντων καὶ τὸ τρίτον τὴν διάπλασιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.

8. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

Ἔφεσος, περὶ τὸ 500 π.Χ. Ἐκ τῶν νεωτέρων Ἰώνων φυσιολόγων. Ἐδίδασκε τὸ ἀεὶ γίνεσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι καὶ μηδέποτε μένειν. Τὰ πάντα κατ' αὐτὸν εὐρίσκονται εἰς αἰωνίαν ῥοήν, εἰς ἀέναον κίνησιν καὶ ἀλλαγὴν.

Συνιστᾷ ὑποταγὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν Λόγον, ὡς ἀποτελοῦντα ἐν τῷ αἰωνίῳ ῥῷ τοῦ γίνεσθαι, τὸ μόνον σταθερὸν ἀπόλυτον, αἰωνίως ἀληθές. Συνιστᾷ ἐπίσης τὴν αὐτοκυριαρχίαν καὶ τὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς Νόμους. Ὑπάτη δι' αὐτὸν ἀρετὴ εἶναι ἡ ἐν παντὶ τήρησις τοῦ μέτρου.

9. ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ ὁ ΑΒΔΗΡΙΤΗΣ

Μέγας τῆς Ἀρχαιότητος Φιλόσοφος, ἐπινοήσας τὴν μέχρι σήμερον ἐπικρατοῦσαν περὶ ἀτόμων θεωρίαν. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, εἰς ἰωνικὴν διάλεκτον, ἐν Ἀβδήροις, ἦσαν πολυάριθμα: περὶ μαθηματικῶν, φυσικῆς, ἠθικῆς, μουσικῆς, ποιήσεως,

ιατρικής, γεωπονίας, ζωγραφικής, γραμμάτων, φωνητικής και πολεμικής τέχνης.

Ἡ θεωρία του δέχεται τὸ ὄν πολλαπλῶν. Τὰ ἄτομα ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ ὄν, νοεῖ ὁ Δημόκριτος, ὡς ἀπείρους μικρὰς οὐσίας μὴ αἰσθητὰς ἀλλὰ μόνον νοητὰς. Διὰ δὲ τῆς παραδοχῆς τῶν ψυχικῶν ἀτόμων, ἡδυνήθη ὁ Δημόκριτος νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὑπαρξιν τῶν ψυχῶν καὶ τοῦ ὅλου ἐν γένει βασιλείου τῶν πνευμάτων καὶ τοῦ Θεοῦ.

10. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

(46-127 μ.Χ.) Εἷς ἐκ τῶν σπουδαιότερων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκ Χαιρωνείας. Μαθητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλοσόφου Ἀμμωνίου, ταξιδεύσας εἰς Ῥώμην, παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐπιστρέψας εἰς Χαιρώνειαν ἀπέκτησε ἀξιώματα καὶ τιμὰς. Ἐγράψε περίφημα ἔργα, μετὰ τῶν ὁποίων τοὺς "Παραλλήλους Βίους", δηλαδὴ βιογραφίας Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἀνδρῶν καὶ σύγκρισιν αὐτῶν κατὰ ζεύγη. Δὲν προτίθεται νὰ γράψῃ ἱστορίαν τῶν προσώπων αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον περιγραφὴν τῶν χαρακτήρων. Ἡ ζωηρότης τῆς παραστάσεως, τὸ πανηγυρικὸν ὕφος καὶ τὰ ἀνέκδοτα δι' ὧν διανθίζει τὴν διήγησιν, καθιστοῦν τοὺς "Βίους" ἀνάγνωσμα τερπνότατον καὶ διδακτικότατον.

11. ΖΗΝΩΝ ὁ ΕΛΕΑΤΗΣ

Ἐλεάτης φιλόσοφος, 490-430 π.Χ. Μαθητὴς τοῦ Παρμενίδου. Ὑπέρμαχος τῆς θεωρίας τοῦ ἀμεταβλήτου. Πᾶσα κίνησις εἶναι μόνον φαινομενικὴ.

12. ΖΗΝΩΝ ὁ ΣΤΩΙΚΟΣ

Ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς ἐγεννήθη εἰς Κίτιον τῆς Κύπρου, ἴσως τὸ 336 π.Χ. καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 270 π.Χ.

Ἰδρυτὴς τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας, σύγχρονος τοῦ Ἐπικούρου.

Κατά τὰ ἔτη 325-13 εὗρίσκετο ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐγένετο ἀκροατῆς διαφόρων Σχολῶν. Μετὰ τὸ 310, ἴδρυσεν ἐν Ἀθήναις ἰδίαν Σχολήν. Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς θεωρίας του εἶναι ὅτι θέλει τὴν ἐπιστήμην οὐχὶ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὠφελίμου, τὴν ἀναζήτησιν τῶν πρώτων αἰτίων πρὸς διευκρίνισιν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς.

13. ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

Ίαμβογράφος (725-650 π.Χ.) ἐκ Πάρου. Ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις διὰ τῶν καινοτομιῶν αὐτοῦ εἰσῆλθεν εἰς νέαν περιόδον διὰ τῶν ἱάμβων, οἱ ὅποιοι ἦσαν σκώμματα, ἅπερ κατ' ἀλλήλων ἔβαλλον κατ' ἕθιμον οἱ πανηγυρισταὶ ἐν τῇ ἑορτῇ ἰδίᾳ τῆς Δήμητρος. Ἐγένετο πρόδρομος τῶν κωμικῶν· τὸν Ἀρχίλοχον ἐμιμήθη ὁ Ὅρατιος. Μόνον πενιχρὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου του διασώζονται.

14. ΤΕΡΠΑΝΔΡΟΣ

Περώνυμος Ἕλλην μουσικὸς καὶ ποιητής, γεννηθεὶς περὶ τὸ 710 π.Χ. ἐν Ἀντίσση τῆς νήσου Λέσβου. Μεταβάς εἰς Σπάρτην ἐνίκησε κατὰ τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας τῶν Καρνείων, τὰ ἔτη 676 καὶ 673. Θεωρεῖται ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ εὐρετῆς τῆς ἑπταχόρδου λύρας.

15. ΑΙΣΧΥΛΟΣ

Πατριάρχης τῆς Ἑλληνικῆς Τραγωδίας, 525-456 π.Χ.

Ἐγεννήθη εἰς Ἐλευσίνα. Εἶχε ἥθος ὑψηλόν, γενναῖον καὶ εὐσεβές, μετείχε πάντων τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους ἀγώνων· ἐν Μαραθῶνι, ἐν Ἀρτεμισίῳ, ἐν Σαλαμῖνι, ἐν Πλαταιαῖς.

Πρῶτος μορφωτῆς τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, ἀφοῦ μέχρι τότε ἐπεκράτει ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος. Συνέθεσε περίπου 100 δράματα ἐκ τῶν ὁποίων διασώζονται τὰ ἑπτὰ (καὶ ὀλίγα σπαράγματα). Γνωρίσματα αὐτῶν, τὸ μεγαλοπρεπές καὶ τιτανικὸν τῶν χαρακτήρων των. Ὁ ποιητὴς πιστεύει ὅτι ἀνωτέρα τις δύναμις διοικεῖ τὰ πάντα.

16. ΠΙΝΔΑΡΟΣ

Ο μέγιστος τῶν λυρικῶν ποιητῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος (522 π.Χ.) ἐκ Κυνὸς Κεφαλῶν τῶν Θηβῶν. Προσέλαβε τὸν χαρακτηρὰ ἐθνικοῦ ποιητοῦ καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσαν οἱ μεγάλοι πανελλήνιοι ἀγῶνες εἰς οὓς συνήθιζε νὰ παρευρίσκεται καὶ τοὺς ὁποίους ἐξύμνησεν. Ἐγράψεν εἰς δωρικήν διάλεκτον καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀναδεικνύουν τὸ θρησκευτικόν του συναισθήμα.

17. ΚΛΕΑΝΘΗΣ

Στωϊκὸς φιλόσοφος, μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Ζήνωνος, κατήγετο ἐξ Ἄσσου τῆς Τρωάδος (331-232 π.Χ.). Ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὅπου ἐμαθήτευσεν ἐπὶ 19 ἔτη παρὰ τῷ Ζήνωνι. Εἶχε μουσικὴν ἐπίδοσιν, θεωρῶν τὴν μουσικὴν ὡς μόνην ἱκανὴν νὰ ἐκφράσῃ τὰ ὑψίστα συναισθήματα. Ἐν τῇ "φυσικῇ" ἀνάγει τὴν ἀρχὴν τοῦ παντός εἰς ἓν στοιχεῖον, τὸ πῦρ. Ἐν τῇ "ἠθικῇ" ὑποστηρίζει ὅτι "ὑψιστον ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐν φύσει ζῆν". Φύσιν ἐννοεῖ τὸ σύμπαν, ἐπομένως τὸν Λόγον ἢ τὸν Θεόν, ὅστις διέπει τὸν κόσμον.

—ΚΥΡΙΩΣ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Ίσοκράτους Πανηγυρικός (Ἐκλογαί)

Ίσοκράτης: Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τὸ 436 π.Χ., ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 338 π.Χ. Τὰ ἔξι πρῶτα χρόνια τοῦ ἦσαν τὰ μόνα ξένοιαστα καὶ εὐτυχισμένα τῆς ζωῆς τοῦ. Τὸ 431 ξεσπᾷ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ὁ ὁποῖος λήγει τὸ 404, ὅταν ὁ Ίσοκράτης εἶναι 32 ἐτῶν, μὲ τὴν ἦττα τῆς Ἀθήνας, τὸ γενικὸ πένθος καὶ τὴν ταπείνωσι τῶν πολιτῶν τῆς. Ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιέρχεται στοὺς Σπαρτιάτες οἱ ὁποῖοι δυστυχῶς, παραδίδουν στὰ χέρια τῶν Περσῶν τὰ μικρασιατικὰ παράλια καὶ τὰ ἑλληνικὰ νησιά μὲ τὴν ἐπαίσχυντη συνθήκη τοῦ Ἀνταλκίδα (387 π.Χ.) προκαλώντας ἔτσι τὴν ἀνησυχία καὶ τὴν ἀντίδρασι ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Θήβα μὲ τὴν σειρὰ τῆς θὰ ἀναστατώσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν δική τῆς ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ, ὥσπου θὰ ὑποκύψῃ καὶ αὐτὴ στὴν μάχη τῆς Μαντινείας τὸ 362 π.Χ. Τὸ χάος ποὺ ἐπικρατοῦσε μέχρι τότε γίνεται ἀκόμα μεγαλύτερο, ὅπως λέει καὶ ὁ Ξενοφῶν στὸ τέλος τῶν "Ἑλληνικῶν" τοῦ: «ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν τῇ Ἑλλάδι.» (7,5) Μία νέα δύναμις ξεπροβάλλει τότε, γεμάτη σφρῖγος καὶ ὁρμή. Ὁ Φίλιππος ὁ Β' τῆς Μακεδονίας, δραστήριος, ἔξυπνος καὶ δυναμικός. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ Ἀθήνα ἀναλαμβάνει. Οἱ δυνάμεις καὶ οἱ σταθερὲς ἀξίες ποὺ ἔκλεινε μέσα τῆς ἡ πόλεις αὐτὴ ἦσαν ἀτελείωτες. Τὸ 378 δημιουργεῖται ἡ δευτέρη Ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία, δύο χρόνια μετὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ Πανηγυρικοῦ, καὶ δικαιώνονται οἱ θέσεις τοῦ Ίσοκράτους γιὰ τὰ ἀπαράβατα δικαιώματα τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ πατρίδος στὸ θέμα τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἑλλήνων...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ πατέρας τοῦ Ίσοκράτους Θεόδωρος ἦταν πλούσιος. Εἶχε ἐργοστάσιο ποὺ κατασκεύαζε αὐλοῦς. Ἔδωσε στὸν γιὸ τοῦ ἐπιμελημένη ἀγωγή καὶ μόρφωσι. Ὁ Ίσοκράτης ἦταν προικισμένος μὲ ἔμφυτη κλίσι πρὸς τὰ γράμματα, ἐπὶ πλεόν δὲ ἡ μορφὴ τοῦ ἦταν ὡραία, ἰδίως κατὰ τὰ χρόνια τῆς ἐφηβείας. Πρῶτοτυπον δηλαδὴ "καλοῦ καγαθοῦ" νέου. Διδάσκαλοί του

ὑπῆρξαν οἱ Πρωταγόρας, Πρόδικος, Τεισίας, Γοργίας. Ἀργότερα ἔγινε καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους. Ὁ μεγάλος φιλόσοφος τὸν ἀγάπησε πολὺ καὶ τὸν ἐπηρεάσε βαθύτατα. Ὁ Ἴσοκράτης συνδέθηκε πολὺ μὲ τὸν δάσκαλό του, καὶ ὁ ἀδίκος θάνατός του τὸ 399 π.Χ. τὸν ἐπίκρανε πολὺ. Ὁ Ἴσοκράτης ἦταν ὁ μόνος ποὺ τὴν ἐπομένη τῆς θανατώσεως τοῦ Σωκράτους ἐμφανίσθηκε στὴν ἀγορὰ μὲ ἱμάτια πένθιμα. *"Ἐπὶ τῷ Σωκράτους θανάτῳ, μελανειμονῶν τῇ ὑστεραίᾳ προῆλθεν."* (Βίος, σ. 839)

Ἦδη ἐξασκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ "λογογράφου", ἀφοῦ ὁ πατέρας του μέσα στὶς γενικώτερες καταστροφές ποὺ εἶχε προκαλέσει ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἔχασε ὅλη του τὴν περιουσία.

Τὸ 390 ἰδρύει δική του σχολή, ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Ἀθήνας, ἀνάμεσα στὸ Κυνόσαργες καὶ τὸ Λύκειον (τὸ ἄλσος τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος κοντὰ στὸν Ἴλισσό). Μὲ τίς εἰσπράξεις τῆς Σχολῆς του κατώρθωσε νὰ ξαναδημιουργήσῃ περιουσία. *"Ἴσοκράτης ἐλάμβανε χρήματα πάμπολλα ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας· παρὰ μὲν τῶν πολιτῶν οὐδέν, ὥσπερ γέρας τοῦτο κατατιθέμενος, καὶ τροφεῖα καταβάλλων τῇ πατρίδι· παρὰ δὲ τῶν ξένων, χιλίας δραχμῶν. Πλούσιος δὲ γενόμενος, ἐμερίσατο τὸν πλοῦτον εἰς τὴν πόλιν."* (Βίος, 1, 21)

Ὁ Ἴσοκράτης ἐπίστευε πὼς ἓνας μόνον τρόπος ὑπῆρχε γιὰ νὰ σωθῇ ἡ Ἑλλάς: νὰ σταματήσουν τὸ γρηγορώτερο οἱ καταλυτικοὶ ἐμφύλιοι σπαραγμοί. Ὁ ἴδιος οὐδέποτε ἀνemeίχθη στὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ, ἤλπιζε ὅμως πάντοτε ὅτι κάποια ἰσχυρὴ προσωπικότης θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνενώσῃ τοὺς Ἕλληνας. Δὲν κατώρθωσε νὰ δῇ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὄνειρου του. Πέθανε ἀμέσως μετὰ τὴν μάχη τῆς Χαιρωνείας, πικραμένος, ἔχοντας ἀντικρῦσει ἄλλη μία φορὰ τοὺς Ἕλληνες νὰ ἀλληλοσκοτώνονται¹ μὲ μανία. Λένε πὼς ἀπέθανε "τὴν ἐνάτη ἡμέρα" μετὰ τὴν συμφορὰ, ἀπὸ ἀσιτία. Ἦταν τόση ἡ ἀπογοήτευσιν καὶ ἡ πίκρα του, ὥστε ἀρνήθηκε νὰ δεχθῇ τροφὴ καὶ νερὸ καὶ ἔτσι "αὐτοκτόνησε".

1. Πρβλ. τὸ τοῦ Πλουτάρχου (Ἡθικά):

"Φεῦ τῆς Ἑλλάδος, ἣ τοσοῦτους ἀνδρας· ὑφ' αὐτῆς ἀπολώλεκε, ὅσοις ἀρκεῖ τοὺς βαρβάρους νικᾶν ἅπαντας."

"Πρὸς τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἀλγήσας,
ἐτελεύτησεν ἐθελοντής".

(Πανσ. Ἀττικά Α' 18)

Ἐγραψε 60 λόγους ἀπὸ τοὺς ὁποίους διεσώθησαν μόνο 21 καθὼς καὶ 9 ἐπιστολές. Ὁ Πανηγυρικός ἐκυκλοφόρησε τὸ 380 π.Χ. ἀφοῦ ὁ δημιουργὸς του τὸν συμπλήρωνε πάνω ἀπὸ δέκα χρόνια. Παρ' ὅλον ὅτι ἐγράφη γιὰ νὰ ἀπαγγελθῇ κατὰ τὴν ἑκατοστήν Ὀλυμπιάδα, τὸ 380 π.Χ., ἐν τούτοις δὲν ἀκούσθηκε ποτὲ στὴν Ὀλυμπία.

Κεντρικὴ ἰδέα: νὰ ἐνωθοῦν ἐπιτέλους οἱ Ἕλληνες καὶ ὅλοι μαζὶ νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ φυσικοῦ ἐχθροῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Καταγγέλλει τὴν Ἀνταλκίδειο εἰρήνη. Διεκδικεῖ γιὰ τὴν Ἀθήνα τὴν ἡγεσία, ὡς ἱερὴ ἀποστολή, πλέκοντας μὲ τρόπο ἔξοχο τὸ ἐγκώμιο τῶν Ἀθηνῶν, ἐπιμένοντας στὰ πολιτιστικὰ ἐπιτεύγματα.

Σημειώσεις:

1) Μέχρι σήμερα, σὲ ὅλες τὶς γλώσσες, ἡ λέξις "πανηγυρικός" σημαίνει τὸ ἐγκώμιο, τὸν ἔπαινο.

2) Ὁ Μέγας Βασιλεὺς διὰ τοὺς Ἕλληνας: "μήτε αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν, μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἔαν ἡσυχίαν ἔχειν".

*** εἶναι ἀφ' ἑνὸς

Ἐκλογαὶ ἐκ τοῦ "Πανηγυρικοῦ"

Ἐκ τοῦ Προομίου: 9

"Αἱ μὲν γὰρ πράξεις αἱ προγεγεννημέναι κοιναὶ πᾶσιν ἡμῖν κατελείφθησαν..."

Κύριον μέρος: 23, 24

"Ὁμολογεῖται μὲν γὰρ τὴν πόλιν ἡμῶν ἀρχαιοτάτην εἶναι καὶ μεγίστην καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὀνομαστοτάτην... Ταύτην γὰρ οἰκοῦμεν οὐχ ἑτέρους ἐκβαλόντες οὐδ' ἐρήμην καταλαβόντες

οὐδ' ἐκ πολλῶν ἐθνῶν μιγάδες συλλεγέστες, ἀλλ' οὕτω καλῶς καὶ γνησίως γεγόναμεν ὥστ' ἐξ ἥσπερ ἔφυμεν, ταύτην ἔχοντες ἅπαντα τὸν χρόνον διατελοῦμεν, **αὐτόχθονες ὄντες...**"

(Παραβολὴ μὲ τὸ χωρίον ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη Β 36:

"...Τὴν γὰρ χώραν **οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες**, διαδοχῇ τῶν ἐπιγιννομένων, μέχρι τοῦδε ἐλευθέραν δι' ἀρετὴν παρέδοσαν...")

(Παραβολὴ μὲ Αἰσχύλου Ἰκέτιδες, 250:

"**Τοῦ γηγενοῦς** γὰρ εἰμὶ ἐγὼ **Παλαίχθονος**, ἱνὶς Πελασγός, τῆσδε γῆς ἀρχηγέτης").

κεφ. 29

"..ἡ πόλις ἡμῶν οὐ μόνον θεοφιλῶς, ἀλλὰ καὶ φιланθρώπως ἔσχεν, ὥστε κυρία γενομένη τοσούτων ἀγαθῶν οὐκ ἐφθόνησε τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ὣν ἔλαβεν ἅπασι μετέδωκεν".

κεφ. 73

"Καὶ μηδεὶς οἰέσθω μ' ἀγνοεῖν ὅτι καὶ Λακεδαιμόνιοι περὶ τοὺς καιροὺς τούτους πολλῶν ἀγαθῶν αἵτιοι τοῖς Ἑλλήσιν κατέστησαν· ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἐπαινεῖν ἔχω τὴν πόλιν, ὅτι τοιούτων ἀνταγωνιστῶν τυχοῦσα, τοσοῦτον αὐτῶν διήνεγκεν".¹

(Οἱ πρόγονοί μας) "...εἶχαν τέτοια πολιτικὴ συνείδησι, ὥστε ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὰ κόμματα εἶχε σκοπὸ ὄχι βέβαια ποιό θὰ ἐξοντώσῃ τὸ ἄλλο, γιὰ νὰ ἀναλάβῃ ὕστερα τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ ποιό θὰ πρωτοπροσφέρῃ τὶς ἀγαθὲς ὑπηρεσίαις τὸν στήν πόλιν. Καὶ τὰ πολιτικά τους κόμματα δὲν ἀπέβλεπαν σὲ κομματικὰ ὀφέλη, ἀλλὰ ἐξυπηρετοῦσαν μόνον τοῦ συνόλου τὰ συμφέροντα..." (οὐχ ὑπὲρ τῶν ἰδίᾳ συμφερόντων, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ πλήθους ὠφελείᾳ").

1. Πίνδαρος: Κλειναὶ Ἀθῆναι, Ἑλλάδος ἔρεισμα, δαιμόνιον πτολίεθρον.

Αἰσχύλος: Φρούριον θεῶν, ρυσίβωμοι, εὐρυάγνυαι.

Εὐριπίδης: Κλεινὸν ἄστυ γενναίων.

—ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἑρμηνευτικά, μορφολογικά, ἑτυμολογικά.

Ἀρχικοί χρόνοι τῶν ρημάτων *βάλλω* καὶ *φέρω*.

*

—ΓΝΩΜΙΚΟΝ (ἐξ ἀρχαίας Ἐπιγραφῆς)

Εἰ τὸ φέρον σὲ φέρει
 φέρε καὶ φέρου
 εἰ δὲ μή, καὶ σαυτὸν λυπεῖς
 καὶ τὸ φέρον σὲ φέρει.

(Παλλαδᾶς, Δ' αἰ. μ.Χ.)

,

❀

Μάθημα 16ον

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Πανηγυρικός Ίσοκράτους - Έκλογαί -

(Β' ἐνότης)

Κεφ. 81, 82. "...ἴδια μὲν ἄστη τὰς αὐτῶν πόλεις ἡγούμενοι, κοινὴν δὲ πατρίδα τὴν Ἑλλάδα νομίζοντες εἶναι.¹

Τοιαύταις διανοίαις χρώμενοι καὶ τοὺς νεωτέρους ἐν τοῖς τοιούτοις ἡθεσιν παιδεύοντες, οὕτως ἄνδρας ἀγαθοὺς ἀπέδειξαν τοὺς πολεμήσαντας πρὸς τοὺς ἐκ τῆς Ἀσίας, ὥστε μηδένα πώποτε δυνηθῆναι περὶ αὐτῶν, μήτε τῶν ποιητῶν μήτε τῶν σοφιστῶν, ἀξίως τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων εἰπεῖν."

Κεφ. 86. "Ἐπεδείξαντο δὲ τὰς αὐτῶν ἀρετὰς πρῶτον μὲν ἐν τοῖς ὑπὸ Δαρείου πεμφθεῖσιν. Ἀποβάντων γὰρ αὐτῶν εἰς τὴν Ἀττικὴν, οἱ μὲν οὐ περιέμειναν τοὺς συμμαχοὺς, ἀλλὰ τὸν κοινὸν πόλεμον ἴδιον ποιησάμενοι, πρὸς τοὺς ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καταφρονήσαντας, ἀπῆντων τὴν οἰκείαν δύναμιν ἔχοντες, ὀλίγοι πρὸς πολλὰς μυριάδας.."

Κεφ. 98. "Τοσοῦτον γὰρ ἡ πόλις ἡμῶν διέφερεν, ὅτ' ἦν ἀκέραιος, ὥστ' ἀνάστατος γενομένη, πλείους μὲν συνεβάλετο τριῆρεις εἰς

1. Ὁμιλεὶ διὰ τοὺς πεσόντας, "διὰ τοὺς τοῖς σώμασι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προκινδυνεύσαντας".

τὸν κίνδυνον τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἢ σύμπαντες οἱ ναυμαχῆσαν-
τες, οὐδεὶς δὲ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχει δυσμενῶς ὅστις οὐκ ἂν
ὁμολογήσειεν, διὰ μὲν τὴν ναυμαχίαν ἡμᾶς τῷ πολέμῳ
κρατῆσαι..."

Κεφ. 158. "Εὗροι δ' ἂν τις ἐκ μὲν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς
βαρβάρους ὕμνους πεποιημένους, ἐκ δὲ πρὸς τοὺς Ἑλληνας θρη-
νοὺς ἡμῖν γεγενημένους, καὶ τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἑορταῖς ᾄδομένους,
τοὺς δ' ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἡμᾶς μεμνημένους".

Κεφ. 165. "Δέδεικται γάρ, ὅταν τις πολεμῇ πρὸς ἀνθρώπους ἐκ
πολλῶν τόπων συλλεγομένους ὅτι δεῖ μὴ περιμένειν ἕως ἂν
ἐπιστώσιν, ἀλλ' ἔτι διεσπαρμένοις αὐτοῖς ἐπιχειρεῖν".

Κεφ. 177. "Διὸ καὶ τῶν πρεσβευσάντων ταύτην τὴν εἰρήνην
δικαίως ἂν κατηγοροῖμεν, ὅτι πεμφθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων,
ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐποιήσαντο τὰς συνθήκας".¹

Κεφ. 181. "Ὑπὲρ ὧν ἄξιον ὀργίζεσθαι καὶ σκοπεῖν ὅπως τῶν γε
γεγενημένων δίκην ληψόμεθα καὶ πᾶ μέλλοντα διορθωσόμεθα..."

Κεφ. 182. "...ὅλης τῆς Ἑλλάδος ὑβριζομένης..."

- Ἑρμηνευτικά, μορφολογικά, ἑτυμολογικά, πραγματικά.
- Ἀρχικοὶ χρόνοι ρημάτων *παιδεύω, μένω, ᾄδω, συλλέγω*.
- Σύνθεσις τοῦ ρ. βάλλω μὲ ὅλες τίς προθέσεις (καὶ παρά-
γωγα).

1. Ἀνταλκίδας... εἰρήνης γενομένης τοῖς Ἑλλήσιν, εἰ δεῖ τὴν τῆς Ἑλλάδος
ὑβριν καὶ προδοσίαν εἰρήνην καλεῖν..." (Πλουτ. Ἀρταξέρξης, 21)

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις, Χειλικόληκτα (κώνωψ, Ἄραψ)
παράγρ. 79 - Γραμμ. Τζαρτζ.-
2. Προστακτική τῶν ρημ. λύω καὶ εἰμί.
3. Περί Προστακτικῆς γενικῶς.

—ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΝ

Περί μονοπτῶτων καὶ διπτῶτων ρημάτων γενικῶς. (Ἀπλᾶ παραδείγματα)

—ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΙΝ

1) "Πρὸς τοῦτον ἀποβλέπων τὸν κόσμον Ἀλέξανδρος, οὐ τὴν ἐσθῆτα προσήκατο τὴν Μηδικήν, ἀλλὰ τὴν Περσικὴν πολλῶ τῆς Μηδικῆς εὐτελεστέραν οὖσαν. Τὰ γὰρ ἔξαλλα καὶ τραγικὰ τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου παραιτησάμενος, οἷον τιάραν καὶ κάνδυν καὶ ἀναξυρίδας, ἐκ τοῦ Περσικοῦ καὶ Μακεδονικοῦ τρόπου μεμειγμένην τινὰ στολὴν ἐφόρει, καθάπερ Ἑρατοσθένης ἱστορῆκεν, ὡς δ' ἡγεμῶν κοινὸς καὶ βασιλεὺς φιλόανθρωπος, τῇ περὶ τὴν ἐσθῆτα τιμῇ, τὴν τῶν κεκρατημένων ἀνακτῶμενος εὖνοϊαν, ἵνα βεβαίως παραμένωσιν ἀγαπῶντες ὡς ἄρχοντας Μακεδόνας, μὴ μισοῦντες ὡς πολεμίους."

(Πλουτ. Ἡθικὰ IV, σ. 400)

2) "...Ἐκέκλητο Τρισμέγιστος διότι περὶ Τριάδος ἐφθέγγετο, εἰπὼν ἐν Τριάδι μίαν εἶναι θεότητα... ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ.. καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ ἡ τούτου ἐνότης καὶ πνεῦμα πάντα περιέχον. Ἐκτὸς τούτων οὐ Θεός, οὐκ ἄγγελος, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. Πάντων γὰρ κύριος καὶ πατὴρ ὁ Θεός."

(Ἑρμῆς Τρισμέγιστος - Λεξ. Σουΐδα)

Θουκνίδης

Συνοδευτικὸν Νικολάου Δημητρίου.

"Εἰς τὸ ὄνομα τῆς μελλούσης σωτηρίας καθιερώνω ἱερέα φιλικὸν καὶ ἀφιερώνω εἰς τὴν ἀγάπην τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὴν ὑπερησῖαν τῶν μεγάλων ἱερέων τῶν Ἑλευσινίων, τὸν συμπολίτην Κύριον Νικόλαο Δημητρίου, Σπετσιώτην, ἐπαγγέλματος ναυτικὸν τῶν καραβιῶν, χρόνων τριάντα, ὡς θερμὸν ὑπερασπιστὴν τῆς ἑταιρείας καὶ τῆς πατρίδος κατηχηθέντα καὶ ὀρκωθέντα παρ' ἐμοῦ".

Σπέτσες, 10 Μαρτίου, Πέντε τῶν Φιλικῶν.

Μάθημα 16ον

*ὀλίγο φῶς καὶ μακροννὸ
σὲ μέγα σκότος κι ἔρμω...*

Δ. Σολωμός

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ

Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ Ἡρακλῆ Καλλέργη "Παιδεία καὶ Ἐθνεγερσία" (περιοδικὸν ΤΕΤΡΑΜΗΝΑ -Ἀμφισσα):

*"...Ἡ παιδεία ὑπῆρξεν ὁ κήρυξ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων".
(Φίνλεϋ, "Ἱστορία ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως")*

"..Ἐντελῶς διαγραμματικά, θὰ προσπαθήσω νὰ ὑπενθυμίσω στὸν ἀναγνώστη τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἡ παιδεία βοήθησε τὴν ἀφύπνισι τοῦ ἔθνους καὶ μετέβαλε τοὺς σκλάβους σὲ φορεῖς ἰδεῶν...

"Ἡ στροφή πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ἡ οὐσιαστικὴ δηλαδή γνωριμία τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ μεγαλείου, ...ἡ παιδεία ἀφύπνισε τοὺς σκλάβους καὶ ἀξιοποίησε τὸν ψυχικὸ δυναμισμό. Ὁ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 καλοῦσε τοὺς συμπατριῶτες του νὰ πολεμήσουν "φαινόμενοι ἄξιοι τῆς προγονικῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος".

Ἐκτός τῶν ἄλλων προϋπῆρξε καί μία στροφή πρὸς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας γλώσσας. Αὕτῃ ἡ στροφή πρὸς τὴν ἀρχαία γλώσσα (σημειώνει ὁ Κ. Δημαρᾶς) ἔχει ἀπὸ κάθε ἀποψι χαρακτήρα ἀνακαινιστικό: Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ ξαναγίνουμε σὰν τοὺς ἀρχαίους. Ὅπως γράφει ὁ Νεόφ. Δούκας, "ἂν καὶ φράσεις μιμώμεθα, τὰ καλὰ τῶν λόγων μιμούμεθα καὶ τῶν προγόνων ἡμῶν μίμησιν ἔχομεν, ὁ δὲ ταῦτα μιμεῖσθαι δυνάμενος, οὐκ εἰς μακρὰν καὶ πρὸς τὰ ἄλλα χωρήσει".

Ὁ ἐλληνισμός τῆς διασπορᾶς ποὺ ἐκτεινόταν ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ μέχρι τὸ Λιβόρνο, ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια μέχρι τὸ Μάντσεστερ καὶ ἀπὸ τὴν Βιέννη μέχρι τὴν Μασσαλία, πρωτοστατεῖ στὴν πνευματικὴ ἀφύπνισι τῶν ὑποδούλων. Ξεχωρίζουν οἱ παροικίες τῆς Βενετίας, κυρίως ὅμως τῆς Βουδαπέστης καὶ τῆς Βιέννης ποὺ γίνονται, κατὰ τὸν καθηγητὴ Ἀπ. Βακαλόπουλο, τὰ λίκνα τῆς παδείας καὶ ἐλευθερίας τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ.

Ὅλα τὰ ἐρεῖπια, θαυμαστὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος ποὺ ἔβλεπε ὁ σκλάβος καθημερινά, τὰ θεωροῦσε ὅτι ἀνήκαν σὲ ὄντα ὑπεράνθρωπα, ποὺ δὲν εἶχαν καμμία σχέσι μὲ τὴν δική του ἄθλια ὑπαρξί. Τώρα μαθαίνει ἐκπληκτος ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦταν ἄνθρωποι ὅπως αὐτὸς καί, τὸ σπουδαιότερο, ὅτι ἦταν οἱ πρόγονοί του... Ὁ ταπεινωμένος ὥς τότε ραγιάς εἶναι λοιπὸν ἴδια φυλὴ μὲ τοὺς ἀντρεωμένους Ἕλληνες; Αὐτὸς ὁ μυθικὸς κόσμος τῶν ἀθανάτων Ἑλλήνων ἦταν τόσο δικός του καὶ δὲν τὸ ἤξερε; Ἡ ψυχὴ του βρῖσκει ξαφνικὰ ἓνα στήριγμα ἀπὸ τὰ πιὸ μεγάλα...

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔλεγε στὰ 1819: **Ἐσεῖς οἱ Ἕλληνες, μπρέ, κάτι μεγάλο ἔχετε στὸ κεφάλι σας. Δὲν βαφτίζετε πιά τὰ παιδιά σας Γιάννη, Πέτρο, Κώστα, παρὰ Λεωνίδα, Θεμιστοκλῆ, Ἀριστείδη. Σίγουρα κάτι μαγειρεύετε!**

Τιμητικὸ τίτλο ἀποτελοῦσε ἡ ὀνομασία ἐταιριῶν, ὁμάδων, ἐφημερίδων, μὲ ἀρχαῖα ἐλληνικὰ ὀνόματα (*Ερμῆς ὁ λόγιος, Καλλιόπη, Ἀθηνᾶ*), ἐνῶ τὰ ἀκρόπρωρα τῶν πλοίων ἔφεραν τὰ ἔνδοξα ὀνόματα τοῦ Λυκούργου, τοῦ Περικλῆ, τοῦ Ἐπαμεινώνδα... (προσπάθεια τῶν ὑποδούλων νὰ ἐπανασυνδεθοῦν μὲ τὰ περασμένα μεγαλεῖα μέσφ γλώσσας).

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ

1821

Τῆς Ειρήνης Μήκου -Μαραγκάκη

Υπάρχει ἡ ἄποψις ὅτι οἱ ρακένδυτοι καὶ πεινασμένοι πρόγονοί μας τοῦ 1821 ἦσαν τελείως ἀμόρφωτοι καὶ ἀγνοοῦσαν τὴν πνευματικὴ τους κληρονομιά, εἰδικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό, καὶ θὰ προσπαθῆσω νὰ τὸ ἀποδείξω.

Στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι ὑπῆρχαν δύο κυρίαρχες ἰδεολογίες -ἡ τρίτῃ εἶναι τῶν Φαναριωτῶν-.

Οἱ δύο αὐτὲς κυρίαρχες ἰδεολογίες διακρίνονταν ἀπὸ μία ἔντονη Ἑλληνικότητα καὶ ἀρχαιολατρεία.

Ἦσαν οἱ ἰδεολογίες τῶν Φιλικῶν καὶ τοῦ Ρήγα. Ὁ Ρήγας ἦταν πολὺ γνωστὸς γιὰ τὴν Ἀρχαιογνωσία του.

Στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία εἶχαν μυηθῇ Ἕλληνες ἀπὸ ὅλα τὰ κοινωνικά στρώματα καὶ στίς παραμονές τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ἔφθανε τίς 600.000. Ἄν προσθέσουμε φίλους καὶ συγγενεῖς πού εἶχε ὁ κάθε Φιλικός, τότε εἶναι λογικὸ νὰ κατανοήσουμε ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐνημερωθῇ γιὰ τὴν ἀρχαία τους κληρονομιά.

Οἱ μυημένοι στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία διακρίνονταν σὲ πέντε κατηγορίες:

- 1) τῶν Ἀδελφοποιητῶν
- 2) τῶν Συστημένων
- 3) τῶν Ἱερέων τῆς Ἐλευσίνος
- 4) τῶν Ποιμένων καὶ
- 5) τῶν Ἀρχιποιμένων.

Ὅπως δὴποτε ἡ **τρίτη κατηγορία "τῶν ἱερέων τῆς Ἐλευσίνος"** θὰ ἔκανε πολλοὺς νὰ ἀναρωτηθοῦν τί αὐτὸ σημαίνει. Καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ μυημένοι στὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια θὰ τοὺς ἔδιναν κάποιες ἐξηγήσεις γιὰ τὴν Ἀρχαία Ἱερὴ κληρονομιά.

“Ο Ἀρχιστράτηγος Θ. Κολοκοτρώνης συλλαβίζει τὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδος "εἰς τὴν ἀπλοελληνική" καὶ ἡ ψυχὴ του γεμίζει ἀπὸ παραδείγματα ἀνδρείας καὶ λευτεριάς. Σὲ ὅλους τοὺς λόγους του ἀρχίζει περήφανα μὲ τὴν λέξι: "Ἕλληνες!

“Ο Κανάρης "ἐδιάβαξε ἔργον καὶ βίον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἔτρεχαν δάκρυα οἱ ὀφθαλμοὶ του".

Οἱ προκηρύξεις τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη μνημονεύουν ἀδιάκοπα τὶς Θερμοπύλες, τὴν Σαλαμίνα, τὸν Μαραθῶνα, τὶς Πλαταιές, καθὼς ἐπίσης τοὺς ἥρωες τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικούς: τὸν Μιλτιάδη, τὸν Θεμιστοκλῆ, τὸν Λεωνίδα, τὸν Ἐπαμεινώνδα καὶ τὸν Θρασύβουλο, ποὺ ἐλευθέρωσε τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς 30 Τυράννους.

“Ο Μακρυγιάννης συνεχῶς ἀνέφερε "τοὺς παλῆους Ἕλληνες, τὸν γερο-Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, τὸν Θεμιστοκλῆ, τὸν λεβέντη Λεωνίδα".

Ἐπίσης νὰ ἀναφέρουμε τὴν μεγάλη εὐλάβεια μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετώπισαν ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦτσος καὶ τὰ παλληκάρια του τὸν Ἀρχαῖο Λέοντα τῆς Χαιρωνείας. Τὸν Ὀδυσσεά τὸν εἶχε βαφτίσει ὁ Λάμπρος Κατσώνης καὶ τοῦ εἶχε δώσει συμβολικὰ τὸ ὄνομα τοῦ "πολύτροπου ὁμηρικοῦ ἥρωα" ὅπως ἔλεγε.

Νὰ θυμηθοῦμε ἐπίσης τὴν γνωστὴ περίπτωσι μὲ τὴν Ἀκρόπολι, ὅπου οἱ παντελῶς ἄσχετοι μὲ τὸν Πολιτισμὸ Τούρκοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ διαλύσουν τὶς κολῶνες τοῦ Παρθενῶνος καὶ οἱ ρακένδυτοι καὶ πεινασμένοι Ἕλληνες προσφέρθηκαν νὰ τοὺς δώσουν βόλια γιὰ νὰ μὴν καταστρέψουν τὸν ἱερὸ Ναό.

Μερικὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασι ἄρχισαν νὰ δίνουν στὰ παιδιὰ τους ὀνόματα ἀρχαίων Ἑλλήνων Ἡρώων, Φιλοσόφων καὶ Ποιητῶν. Πολλοὶ ἄλλαξαν τὰ Χριστιανικά τους ὀνόματα μὲ ἀρχαιοελληνικά. Αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἀνησύχησε τὸ Πατριαρχεῖο. Τὸ 1819 ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' κυκλοφόρησε ἐγκύκλιο ἣ ὁποία ἔλεγε:

"Καὶ ἡ κατὰ καινοτομίαν παρὰ ταῦτα εἰσαχθεῖσα τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἐπιφώνησις εἰς τὰ βαπτιζόμενα βρέφη τῶν πιστῶν, ὡς ἠκούσαμεν, λαμβανομένη ὡς μία καταφρόνησις τῆς χριστιανικῆς ὀνοματοθεσίας, εἶναι δι' ὅλου ἀπροσφυῆς καὶ ἀνάρμοστος".

Οι διδάσκαλοι όμως του Γένους ετόνιζαν: "Πά να βγῇ τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ σκοτάδι πρέπει νὰ πληροφορηθῇ γιὰ τοὺς Ἀρχαίους του Σοφούς". Ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης εἶχε ἑξι γιούς καὶ μία κόρη. Καὶ ἐπειδὴ ἤθελε τὰ παιδιά του νὰ ζήσουν σὲ μιὰ ἐλεύθερη Ἑλλάδα τοὺς ἔδωσε ἀρχαῖα Ἑλληνικά ὀνόματα: Νικόλαος, Θεμιστοκλῆς, Θρασύβουλος, Μιλτιάδης, Λυκοῦργος, Ἀριστείδης καὶ Μαρία.

Πολὺ σημαντικό ἐῖναι ὅτι ὁ παμπόνηρος Ἀλῆ Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων, κυττάζοντας τὸν Ὀδυσσεῦ Ἀνδροῦτσο καὶ τὰ ἄλλα παλληκάρια, ξέσπασε:

- Πά νὰ σὲ λένε ἐσένα Ὀδυσσεῦ, κι αὐτὸν ἐκεῖ Λεωνίδα, καὶ τὸν ἄλλο Μιλτιάδην, καὶ νὰ βαφτίζεστε μὲ ὀνόματα ὅπως: Θεμιστοκλῆς, Ἀλέξανδρος, Ἀριστείδης, ἔ, μπρέ Ρωμηοί, σίγουρα κατὶ πολὺ μεγάλο ἔχετε στοὺς μυαλό σας.

Καὶ ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς μὲ τὰ 3.000 σχολεῖα πὺν ἔκτισε σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς ξαναφέρῃ πάλι πίσω τὴν χαμένη ἀνάμνησι τῆς ἱστορίας τους.

Τὰ καράβια τοῦ 1821

Ἀπὸ τὰ 59 Ὑδραῖκα καράβια πὺν πῆραν μέρος στὸν Ἀγῶνα, τὰ 56 εἶχαν ὀνόματα ἀρχαίων θεῶν καὶ ἡρώων.

Ἀπὸ τὰ 45 Σπετσιώτικα, τὰ 37 εἶχαν ὀνόματα ἀπὸ τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὰ 40 Ψαριανά, τὰ 36 εἶχαν Ἀρχαιοελληνικά ὀνόματα.

Φυσικὸ εἶναι ὁ καπετάνιος κάθε καραβιοῦ νὰ ἤξερε τί ἀντιπροσώπευε τὸ ὄνομα τοῦ καραβιοῦ του καὶ εἶναι ἐπίσης φυσικὸ τὸ πλήρωμα τοῦ κάθε καραβιοῦ νὰ ἤξερε ποιὸς ἦταν ὁ Ἡρακλῆς, ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Θεμιστοκλῆς κ.λπ. Εἶναι λογικὸ νὰ σκεφθοῦμε ὅτι, ὅταν οἱ ναυτικοὶ μας συναντιόνταν μὲ ἄλλα καράβια στὰ λιμάνια καὶ ἔβλεπαν τὰ ὀνόματα τῶν ἄλλων καραβιῶν, νὰ ρωτοῦσαν τὸ κάθε ὄνομα ποιὸν ἀντιπροσωπεύει· ἔτσι συμπεραίνουμε ὅτι οἱ ἄνδρες τοῦ Ναυτικοῦ μας ἤξεραν πολλὰ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Πατρίδος τους...

Παραθέτω τὰ ἐξῆς ἀρχαιοελληνικά ὀνόματα πλοίων:

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	11 πλοῖα	Κορβέτα -Ναυαρχίδα Τομπάζη, Μπρίκι Μέξη, Κορβέτα Μπουντούρη, Κριεζή κ.ἄ.
ΛΕΩΝΙΔΑΣ	9 »	Κορβέτα Μέξη, Μπρίκι
ΗΡΑΚΛΗΣ	8 »	Ν. Ἀποστόλη, Τομπάζη κ.ἄ.
ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ	7 »	Μπρίκι Κριεζή, Μπάμπα κ.ἄ.
ΑΘΗΝΑ	5 »	Μιαούλη, Μπρίκι Σαχτούρη, Ν. Βότση κ.ἄ.
ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ	3 »	Μπρίκι Κουντουριώτη, Κορβέτα Λαλέχου, Μιαούλη.
ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ	2 »	Κορβέτα Μπουμπουλίνας Μπρίκι Τσαμαδοῦ.
ΑΡΗΣ	2 »	Ναυαρχίδα Μιαούλη, Μπρίκι Τσαμαδοῦ.
ΑΧΙΛΛΕΥΣ	2 »	Μπρίκι Γ. Ὁρλάνδου, νάβα τοῦ Γκίκα Μπόταση.
ΕΡΜΗΣ	2 »	Τὸ ἓνα ἀτμοκίνητο.
ΚΙΜΩΝ	2 »	Μιαούλη, Τ. Κριεμάδη.
ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ	2 »	Μπρίκι Θ. Σάντου, Μπριγκαντίνι Ἀδριανοῦ Σωτηρίου.
ΠΟΣΕΙΔΩΝ	2 »	Πολάκα Θ. Μούλα, Μπρίκι.
ΣΟΛΩΝ	2 »	Γ. Πάνου.
ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ	2 »	Γολέτα Τομπάζη, Μπρίκι.
ΑΙΤΝΑ	1 »	Ἀναγνώστη Δημαμᾶ.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1 »	Μπρίκι Β. Μπουντούρη.
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1 »	
ΑΣΠΑΣΙΑ	1 »	
ΑΦΡΟΔΙΤΗ	1 »	
ΓΟΡΓΩ	1 »	Γολέτα τοῦ Πώργη Σάββα.
ΙΑΣΩΝ	1 »	Μπρίκι Β. Μπουντούρη.
ΚΛΕΙΩ	1 »	
ΝΗΡΕΥΣ	1 »	Μπρίκι Δημ. Κριεζή.
ΝΙΟΒΗ	1 »	
ΞΕΝΟΦΩΝ	1 »	

ΠΕΡΙΚΛΗΣ
ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ
ΣΩΚΡΑΤΗΣ
ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

1 » Μπρίκι Άνδρ. Χατζηαργύρη.
1 » Μπρικολέτα.
1 »
1 » Μπρίκι Μαν. Λαζάρου.

Τὰ ἀνωτέρω ὀνόματα ὅπως φαίνεται, ἀνήκουν σὲ μεγάλα καράβια. Ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Μπρίκια, τὶς Γολέτες καὶ τὶς Κορβέτες, ὑπῆρχαν: τρεχαντήρια, σακολέβες, μίστικα, γαλιότες, μπομπάρδες, δρόμωνες (νάβες), πολάκες, λεῦκες, καΐκια, μπρα-τοέρες (μεγάλα καΐκια), φελούκες (βάρκες), σκαμπαβίες (ἄκατοι), σαλοῦπες, λάντζες, πάσαρες κ.ἄ.

Ὅπωςδήποτε ὑπῆρχαν καὶ πολλὰ ἄλλα ὀνόματα, ὅπως:

ΥΔΡΑ (κορβέτα), ΣΩΤΗΡ (μπρίκι), ΕΛΛΑΣ (ἀτμοκίνητο-Φρεγάδα), ΕΛΠΙΣ, ΕΡΜΗΣ (ἀτμοκίνητο), ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ (ἀτμοκίνητο), ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΣΠΕΤΣΩΝ, ΑΚΑΤΑΜΑΧΗΤΟΣ, ΚΑΡΤΕΡΙΑ, ΠΑΝΑΓΙΑ, κ.ἄ.

Υπάρχουν ὅμως καὶ:

ΞΕΝΑ ΠΛΟΙΑ ΜΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ 1821.

ΑΛΚΥΟΝΗ	Γαλλικό	ΑΣΙΑ	Άγγλικό
ΑΜΑΡΑΝΘΗ	»	ΜΗΔΕΙΑ	»
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	»	ΟΔΥΣΣΕΥΣ	»
ΔΑΦΝΗ	»	ΠΑΡΘΕΝΟΠΗ	»
ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ	»	ΕΛΕΝΗ	Ρωσικό
ΗΡΑ	»	ΚΑΣΤΩΡ	»
ΙΣΙΣ	»	ΚΩΝ/ΝΟΣ	»
ΚΑΛΥΨΩ	»	ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ	»
ΣΑΛΑΜΙΝΑ	»	ΑΡΙΑΔΝΗ	Αύστριακό
ΣΕΙΡΗΝΑ	Ναυαρχίς	ΣΕΙΛΗΝΟΣ	»
ΤΡΙΑΙΝΑ	»	ΣΩΚΡΑΤΗΣ	»
ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ	»		

Ὅταν λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν ἐπαφὴ μὲ τὸ παρελθόν τους, ὅταν πληροφορήθηκαν γιὰ τοὺς Ἀρχαίους Σοφοὺς καὶ

Ἡρώες τους, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀνεκάλυψαν ποιοί ἦσαν, ὅταν κατενόησαν ποιοί ἦσαν, ὅταν ἡ ψυχὴ τους ἐγέμισε ἀπὸ ὑψηλῆς ἰδέας, ἀπὸ γενναῖες πράξεις ἐλευθέρων ἀνθρώπων, καὶ βρῆκαν ὅτι αὐτὰ ἀνταποκρίνονταν ἀπόλυτα στὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ ποὺ ἐπιζητοῦσαν, τότε καὶ μόνον τότε ξεσηκώθηκαν μὲ αὐτογνωσία γιὰ τὴν Ἐλευθερίᾳ τους καὶ ἐπανεστάτησαν ψυχῇ τε καὶ σώματι γιὰ ἓναν Ἀγῶνα ὑπὲρ Βωμῶν καὶ Ἑστιῶν. Πὰ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟ.

Πὰ μιὰ Πατρίδα ποὺ ἦταν ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη τῶν Ἑλλήνων τὰ Ἱερά.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

(Τὰ πονηρὰ νόμιζε πάντα ξενικά. -Αντισθένης-)

"Ω θαυμαστής φιλοσοφίας, δι ἣν Ἴνδοι θεοὺς ἑλληνικοὺς προσκυνοῦσι, Σκύθαι θάπτουσι τοὺς ἀποθανόντας, οὐ κατεσθίουσι. Θαυμάζομεν τὴν Καρνεάδου δύναμιν, εἰ Κλειτόμαχον, Ἀσδρούβαν¹ καλούμενον πρότερον καὶ Καρχηδόνιον τὸ γένος, ἑλληνίζειν ἐποίησεν. Θαυμάζομεν τὴν διάθεσιν Ζήνωνος, εἰ Διογένην τὸν Βαβυλώνιον ἔπεισε φιλοσοφεῖν. Ἀλλὰ **Ἀλεξάνδρου τὴν Ἀσίαν ἐξημεροῦντος**, Ὅμηρος ἦν ἀνάγνωσμα, καὶ Περσῶν καὶ Σουσιασῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγωδίας ᾗδον.."

(Πλουτάρχου Ἠθικά - Περί Ἀλεξάνδρου Τύχης ἢ Ἀρετῆς Α' 5)

πρβλ.: Ἰνδικὴ Ἀρριανοῦ -7 "...Σιτέεσθαι δὲ καὶ τῶν θηρίων ὅσα ἔλοιεν ὠμοφαγέοντας, πρὶν γε δὴ Διόνυσον ἐλθεῖν ἐς τὴν χώραν τῶν Ἰνδῶν". Καί: -ὁ Διόνυσος- "πρῶτον μὲν παῦσαι τῆς ἀλληλοφαγίας τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος". (Διόδ. Α' 14.1)²

"Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι περὶ τὴν Βρεττανικὴν νῆσοι... Ἰέρνη... Περί ἧς οὐδὲν ἔχομεν λέγειν σαφές, πλὴν ὅτι ἀγριώτεροι τῶν Βρεττανῶν ὑπάρχουσιν οἱ κατοικοῦντες αὐτήν, ἀνθρωποφάφοι ὄντες καὶ πολυφάγοι, τοὺς τε πατέρας τελευτήσαντας κατεσθίειν ἐν καλῷ τιθέμενοι καὶ φανερώς μίσγεσθαι ταῖς τε ἄλλαις γυναῖξιν καὶ μητράσι καὶ ἀδελφαῖς... τό γε τῆς ἀνθρωποφαγίας καὶ Σκυθικὸν εἶναι λέγεται, καὶ ἐν ἀνάγκαις πολιορκητικαῖς καὶ Κελτοὶ καὶ Ἰβηρες καὶ ἄλλοι πλείους ποιῆσαι τοῦτο λέγονται..."

(Στράβων C 200)

-
1. Κλειτόμαχος ὁ Στωικός, πρότερον Ἀσδρούβας, συνέγραψε 400 φιλοσοφικά βιβλία! (Διογ. Λαέρτιος)
 2. Ὅπως ἀργότερα ὁ Ἀλέξανδρος κατέλυσε τὸ βαβυλωνιακὸν ἔθιμον νὰ ρίπτονται στοὺς σκύλους οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ γέροντες. (βλ. Ἀμαντος, Βυξ.

"Τοὺς δὲ Χαλδαίους περὶ ἀστρονομίαν καὶ πρόρρησιν ἀσχολεῖσθαι... καὶ ὅσιν νομίζειν μητρὶ ἢ θυγατρὶ μίγνυσθαι, ὥς ἐν εἰκοστῷ τρίτῳ φησὶν ὁ Σωτίων".

(Διογένης Λαέρτιος, Εἰσαγωγή 6-7)

"Πέρσαι μὲν οὐκ ἄτοπον ἡγοῦνται θυγατρὶ μίγνυσθαι, Ἕλληνες δ' ἔκθεσμον, καὶ Μασσαγεται μὲν, ὥς φησι καὶ Εὐδοξος ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Περιόδου, κοινὰς ἔχουσι τὰς γυναῖκας, Ἕλληνες δ' οὐ".

(Διογένης Λαέρτιος II)

Ἡ Παρύσατις τὸν Ἀρταξέρξην,

"...γῆμαι τὴν κόρην (αὐτοῦ) ἔπεισε καὶ γνησίαν ἀποδείξαι γυναῖκα, χαίρειν ἑάσαντα δόξας Ἑλλήνων καὶ νόμους..."

(Πλουτάρχου, Ἀρταξέρξης 23)

"Οὐδενὶ Ἑλλήνων, πρὸς τρόπον, βάρβαρα ἔξασκεῖν ἦθη."

(Φιλοστράτου Ἀπολλώνιος XX)

(πρβλ. καὶ τὴν ρῆσι τοῦ Πανσανία, *ὅταν μετὰ τὴν νίκη στὶς Πλαταιὲς τοῦ πρότειναν νὰ ἀτιμασθῇ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ Μαρδονίου: "...τὰ πρέπει βαρβάρους μᾶλλον ἢ Ἑλλήσιν"*).

"Ὅσιριδος ἐπινοησαμένου καὶ τὴν κατεργασίαν τῶν καρπῶν, ἡδέως μεταθέσθαι πάντας τὴν τροφὴν διὰ τε τὴν ἡδονὴν τῆς φύσεως τῶν εὐρεθέντων καὶ διὰ τὸ φαίνεσθαι συμφέρον ὑπάρχειν ἀπέχεσθαι τῆς κατ' ἀλλήλων ὁμότητος."

(Διόδ. Σικελιώτης A' 14)

"Ἀπίστων δὲ φαινομένων πολλοῖς τῶν εἰρημένων καὶ μύθοις παραπλησίων, πολλῷ παραδοξότερα φανήσεται τὰ μετὰ ταῦτα ρηθησόμενα. Λιμῶ γάρ ποτε πειζομένων κατ' Αἴγυπτόν φασι πολλοὺς ἀλλήλων μὲν ἄψασθαι διὰ τὴν ἔνδειαν, τῶν δ' ἀφιερωμένων ζώων, τὸ παράπαν, μὴδ' αἰτίαν σχεῖν μηδένα προσενήχθαι."

(Διόδ. Σικελιώτης A' 84)

"Αγριωτάτων δ' ὄντων τῶν ὑπὸ τὰς ἄρκτους κατοικούντων καὶ τῶν τῇ Σκυθίᾳ πλησιοχώρων, φασὶ τινας ἀνθρώπους ἐσθίειν, ὥσπερ καὶ τῶν Βρεττανῶν τοὺς κατοικοῦντας τὴν ὀνομαζομένην Ἴριν."

(Διόδ. Σικελιώτης Ε' 32, 3)

"Χαβαρηνοί: ἔθνος. Εὐδοξος πρώτῃ γῆς περιόδου, ὀνομάζονται γὰρ καὶ Χαβαρηνοὶ οἱ περὶ Χαλύβων οἰκοῦντες, οἱ τῶν ξενικῶν γυναικῶν, ὧν ἴσως γένωνται κύριοι, τοὺς τίτθους ὠμούς ἐσθίουσι, τὰ δὲ παιδιά κατευωχοῦσι".

(Στέφανος Βυζάντιος "Ἐκ τῶν Ἑθνικῶν", σ. 676. Ἐκδ. Γεωργιάδης)

"Κῦρος ὁ τὴν Μήδων ἀρχὴν μεταστήσας εἰς Πέρσας, ἔν τινι στρατείᾳ περιληφθεὶς ἐν ἐρήμῳ χώρᾳ καὶ πάσῃ σπάνει τῶν ἀναγκαίων, ἦλθε μὲν ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους κινδύνους, διὰ τὴν ἔνδειαν τῆς τροφῆς ἀναγκαζομένων τῶν στρατιωτῶν ἀλλήλους σαρκοφαγεῖν..."

(Διόδ. Σικελ. Βιβλ. ΙΖ' 81, 1.)

"Μετὰ δὲ τὴν ἐρήμον ἀνδροφάγοι οἰκέουσι, ἔθνος ἐὼν ἴδιον κοῦδαμῶς Σκυθικόν".

(Ἡρ. 4. 18. 106)

"Ὅτε ὁ Καμβύσης ἐβάδιζε κατὰ τῶν Αἰθιοπῶν..."

"ἐπεὶ ἐς τὴν ψάμμον ἀπίκοντο, δεινὸν ἔργον τινὲς αὐτῶν ἐργάσαντο· ἐκ δεκάδος γὰρ ἓνα σφέων αὐτῶν ἀποκληρώσαντες κατέφαγον... ὁ Καμβύσης δείσας τὴν ἀλληλοφαγίην... ὀπίσω ἐπορεύετο... πολλοὺς ἀπολέσας τοῦ στρατοῦ".

(Ἡρόδ. Γ 25)

Μασσαγέται: "ἔπεαν δὲ γέρων γένηται (τις) κάρτα, οἱ προσήκοντες οἱ πάντες συνελθόντες θύουσί μιν, καὶ ἄλλα πρόβατα ἅμα αὐτῷ, ἐψήσαντες δὲ τὰ κρέα κατευωχεύονται. Ταῦτα μὲν, τὰ ὀλβιώτατά σφι νενόμισται, τὸν δὲ νόυσφ τελευτήσαντα οὐ κατασιτέοντα ἀλλὰ γῇ κρύπτουσι..."

(Ἡρόδ. Α' 216)

(Σκύθας): "...ἄξένους καὶ ἀγρίους ὄντας αὐτούς... καὶ ὅτι κατεσθίουσι τοὺς πατέρας ἀποθανόντας."

(Λουκιανοῦ *Τόξαρις*, 8)

"Δαμόκριτος ὁ ἱστορικός, Τακτικά ἐν βιβλίοις β' περὶ Ἰουδαίων, ἐν ᾧ φησὶν ὅτι χρυσὴν ὄνου κεφαλὴν προσεκύνουν, καὶ κατὰ ἑπταετίαν ξένον ἀγρεύοντες προσέφερον καὶ κατὰ λεπτά τὰς σάρκας διέξαινον καὶ οὕτως ἀνήρουν."

(Σουΐδας)

"...Δαρεῖος καλέσας τοὺς (Ἰνδῶν) Καλλατίας, οἳ τοὺς γονέας κατεσθίουσι, εἶρετο παρεόντων τῶν Ἑλλήνων (καὶ δι' ἐρμηνέος μανθανόντων τὰ λεγόμενα) ἐπὶ τίνι χρήματι δεξαίετο ἄν, τελευτώντας τοὺς πατέρας κατακαίειν πυρί..."

(*Ηρόδοτ.* Γ' 38)

"Ἄλλοι δὲ τῶν Ἰνδῶν... νομάδες... κρεῶν ἐδεσται ὥμων, καλέονται δὲ Παδαῖοι... ὅς ἄν κάμη τῶν ἀστῶν, ἦν τε γυνὴ ἦν τε ἀνὴρ, ἀποκτείναντες κατευωχέονται... Τὸν ἐς γῆρας ἀπικόμενον, θύσαντες κατευωχέονται... Μείξιν δὲ τούτων τῶν Ἰνδῶν τῶν κατέλεξα πάντων, ἐμφανὴς ἐστὶ κατὰ περ τῶν προβάτων, καὶ τὸ χρῶμα ὁμοιον πάντες καὶ παραπλήσιον Αἰθίοψιν."

(*Ηρόδοτ.* Γ' 99, 101)

"Ἰσσηδόνες... κατατέμνουσι καὶ τὸν τεθνεῶτα γονέα, ἀναμείξαντες δὲ πάντα τὰ κρέα, δαῖτα προτίθενται. Παῖς δὲ πατρὶ τοῦτο ποιεῖ, κατὰ περ Ἑλλήνες τὰ γενέσια" (δηλ. νεκύσια).

(*Ηρόδοτ.* Γ' 26)

"Ἐπεὰν τὸν πρῶτον ἄνδρα καταβάλλῃ ἀνὴρ Σκύθης, τοῦ αἵματος ἐμπίνει... τὴν κεφαλὴν δὲ ἀποδείρει..."

(*Ηρόδοτ.* Δ' 64)

"Ανδροφάγοι δέ... νομάδες εἰσί, ἐσθῆτα φορέουσι τῇ Σκυθικῇ
ὁμοίην, γλῶσσαν δὲ ἰδίην, ἀνθρωποφαγέουσι δέ..."

(*Ηρόδ.* Δ' 106)

"Ξάνθος δ' ἐν τοῖς Λυδιακοῖς, Κάμβλητά φησι τὸν βασιλεύ-
σαντα Λυδῶν, πολυφάγον γενέσθαι καὶ πολυπότην, ἔτι δὲ γαστρί-
μαργον. Τοῦτον οὖν ποτε νυκτὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα κατακρε-
ουρήσαντα καταφαγεῖν, ἔπειτα πρῶτὴ εὐρόντα τὴν χεῖρα τῆς
γυναικὸς ἐνοῦσαν ἐν τῷ στόματι, ἑαυτὸν ἀποσφάξει, περιβοήτου
τῆς πράξεως γενομένης."

(*Αθήναιος Δειπνοσ.* 2.2. 25)

"Οἱ Καρχηδόνιοι... ἐπὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀκραγαντίνων... κατέ-
σχον τὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως λόφον, τὸν Ἀθήναιον μὲν ὀνομαζόμε-
νον... Ἰμίλκας δὲ καὶ Ἀννίβας οἱ τῶν Καρχηδονίων στρατηγοί...
86. παρήγγειλαν τοῖς στρατιώταις καθαιρεῖν τὰ μνήματα καὶ
χώματα κατασκευάζειν μέχρι τῶν τειχῶν... ταχὺ δὲ ἐνέπεσεν εἰς τὸ
στρατόπεδον πολλὴ δεισிடαιμονία... ἥγγελλόν τινες διὰ νυκτὸς
εἶδωλα φαίνεσθαι τῶν τετελευτηκότων. Ἰμίλκας δὲ θεωρῶν τὰ
πλήθη δεισிடαιμονοῦντα, πρῶτον μὲν ἐπαύσατο καθαιρῶν τὰ
μνημεῖα, μετὰ δὲ ταῦτα ἰκέτευε τοὺς θεοὺς κατὰ τὸ πάτριον ἔθος,
τῷ μὲν Κρόνῳ παῖδα σφαγιάσας..."

(*Διόδ. Σικελ.* II', 85)

"Κλείταρχος δὲ φησι τοὺς Φοίνικας... τὸν Κρόνον τιμῶντας...
ὑπὲρ κριβάνου χαλκοῦ ἐκκαίειν τὸ παιδίον."

(*Die Fragmente der Griechischen Historiker*, 137, F9)

51. "Ἐν ταύτῃσι τῇσιν ἡμέρῃσι καὶ Γάλλοι* γίνονται· ἐπεὰν
γὰρ οἱ ἄλλοι αὐλέωσι τε καὶ ὄργια ποιέωνται, ἔς πολλοὺς ἤδη ἡ
μανὴ ἀπικνέεται... καταλέξω δὲ καὶ τὰ ποιέουσιν· ὁ νεηνίης, ὅτῳ
τάδε ἀποκέαται, ῥίψας τὰ εἴματα, μεγάλῃ βοῇ ἔς μέσον ἔρχεται
καὶ ξίφος ἀναιρέεται· τὰ δὲ πολλὰ ἔτεα, ἐμοὶ δοκέει, διὰ τοῦτο
ἔστηκε. Λαβὼν δὲ αὐτίκα τάμνει ἑωυτόν, θέει τε διὰ τῆς πόλιος
καὶ τῇσι χερσὶ φέρει τὰ ἔταμεν. Ἐς ὁκοίην δὲ οἰκίην τάδε ἀπορρί-
ψει, ἐκ ταύτης ἐσθῆτά τε θηλέην καὶ κόσμον τὸν γυναικῆιον λαμ-
βάνει. Τάδε μὲν ἐν τῇσι τομῇσι ποιέουσιν..."

58. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλης θυσίης τρόπος τοιόσδε στέψαντες τὰ ἱεῖα, ζωὰ ἐκ τῶν προπυλαίων ἀπιδᾶσι... ἔνιοι δὲ καὶ παῖδας ἐαυτῶν ἐντεῦθεν ἀπιδᾶσιν, οὐκ ὁμοίως τοῖς κτήνεσιν, ἀλλ' ἐς πύργον ἐνθήμενοι χειρὶ κατάγουσιν, ἅμα δὲ αὐτέοισιν ἐπικερτομέοντες λέγουσιν ὅτι οὐ παῖδες, ἀλλὰ βόες εἰσὶ.

59. Στίζονται δὲ πάντες οἱ μὲν ἐς καρπούς, οἱ δὲ ἐς αὐχένας, καὶ ἀπὸ τοῦδε ἅπαντες Ἀσσύριοι στιγματίζονται."

(Λουκιανός, *Περὶ τῆς Συρίας Θεοῦ*.)

(Ὡς πρὸς τὰς ταφάς:) "...ὁ μὲν Ἑλλήν ἔκανυσε, ὁ δὲ Πέρσης ἔθαψεν, ὁ δὲ Ἰνδὸς** ὑάλῳ περιχρίει, ὁ δὲ Σκύθης κατεσθίει, ταριχεύσει δὲ ὁ Αἰγύπτιος· οὗτος μὲν γε (λέγω δ' ἰδὼν) ξηράνας τὸν νεκρὸν ξύνδειπνον καὶ ξυμπότην ἐποιήσατο· πολλάκις δὲ καὶ δεομένῳ χρημάτων ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ, ἔλυσε τὴν ἀπορίαν, ἐνέχυρον, ἢ ὁ ἀδελφὸς ἢ ὁ πατήρ, ἐν καιρῷ γενόμενος."

(Λουκιανός, *Περὶ πένθους*, 21)

*"Γάλλοι: ἢ ἀπὸ Γάλλου τοῦ ποταμοῦ, ἡσύχως ῥέοντος, ἢ ὅτι μεταπεπτόκασιν εἰς ἑτέραν φύσιν.

Παροιμία: "γαλλιστὶ τεμεῖν". (Σχόλια)

** Ἰνδοὶ συγκατακαίουσιν ὅταν τελευτήσωσιν, τῶν γυναικῶν τὴν προσφιλεστάτην."

(Νικόλαος ἱστορ. Frg142)

Περί γαλατικής εὐγενείας

Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Βρέννον, εἰς τὴν Αἰτωλίαν:

"Γένος μὲν γε πᾶν ἐξέκοψαν τὸ ἄρσεν, καὶ ὁμοίως γέροντές τε καὶ τὰ νήπια ἐπὶ τῶν μητέρων τοῖς μαστοῖς ἐφονεύοντο· τούτων δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ γάλακτος πιότερα ἀποκτείνοντες ἔπινόν τε οἱ Γαλάται τοῦ αἵματος καὶ ἤπτοντο τῶν σαρκῶν... καὶ ὅσαι μὲν τῶν γυναικῶν ταῖς μαχαίραις τῶν Γαλατῶν ἐπετύγγανον, αὐτοχειρίᾳ τὰς ψυχὰς ἠφίεσαν· ταῖς δὲ οὐ μετὰ πολὺ ὑπάρξειν τὸ χρεῶν ἔμελλεν· ἢ τε ἀσιτία καὶ ἡ ἀυπνία, βαρβάρων ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλοις ὑβρίζόντων· οἱ δὲ καὶ ἀφιεῖσαις τὰς ψυχὰς, οἱ δὲ καὶ ἤδη νεκραῖς, συνεγίνοντο ὅμως."

(Πανσανίας Φωκικά 22, 3-4.)

"Ταῦροι, σκυθικὸν ἔθνος, τοῖς βασιλεῦσι τοὺς εὐνουστάτους τῶν φίλων συγκαταθάπτουσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀποθανόντος φίλου, ἢ μέρος ἢ τὸ ὅλον ἀποτέμνει ὡτίον, πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ τελευτήσαντος.

...Κολχοὶ δὲ τοὺς τελευτήσαντας οὐ θάπτουσιν, ἀλλὰ κρεμῶσιν ἀπὸ δένδρων."

(Νικόλαος ἱστορ. Ἀπόσπ. 118, 123)

"Πολλὰ δ' ἐστὶ τῶν ἔθνων ἃ πρὸς τὸ κτείνειν καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει, ἃ ληστικά μὲν ἐστίν, ἀνδρείας δ' οὐ μετειλήφασιν..."

(Αριστοτέλους Πολιτικά, 1339a.)

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις -ὀδοντικὸ λήκτα
(τάπης, Ἑλληνίς, ὄρνις)
παράγρ. 80, Γραμματ. Τζαρτζάνου.

2. Μέση Φωνή.

Ὀριστική τοῦ λύομαι

Ἐνεστώς, Παρατατικός, Μέλλων, Ἀόριστος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

(Από το πόνημα του Η. Ήλιου, "Τὸ μήνυμα τοῦ Θουκυδίδου")

Προλεγόμενα

"Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος στὸν κόσμον ἱστορικὸς ποὺ παραμέρισε τὸν μῦθο καὶ τὴν ἀνεκδοτολογία στὴν Ἱστορία. Εἴκοσι χρόνια περὶ τοῦ προγενέστερου, ὁ Ἡρόδοτος χαρακτηρίζεται ὡς "παραμυθᾶς" καὶ βάλλεται ἔμμεσα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θουκυδίδην, ὁ ὁποῖος, μὲ εἰρωνεία, ἀναγνωρίζει ὅτι -καταδήλως σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν Ἱστορία τοῦ Ἡροδότου - τὰ περιστάτικα ποὺ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀφηγεῖται στὴν Ἱστορία του, "Ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται. Ὅσοι δὲ βονλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει. **Κτῆμα ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται**".

Ὁ Θουκυδίδης, γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε προσορίσει τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν. Στρατηγός, πολιτικὸς καὶ φίλος τοῦ Περικλῆ (τὸν ὁποῖο φιλοδοξοῦσε νὰ διαδεχθῇ ἴσως) ἂν, μετὰ τὴν ἥττα στὴν Ἀμφίπολη δὲν ἀναγκαζόταν νὰ λείπῃ γιὰ εἴκοσι σχεδὸν χρόνια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, δὲν θὰ ᾔγραφε αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα ποὺ εἶναι ἡ ἱστορία, ἡ δυστυχῶς ἡμιτελής, τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ὁ Θουκυδίδης ἔγραψε τὴν ὑποδειγματικὴ ἱστορία, ποὺ τὸν καταξίωσε ὡς πρῶτο ἐφαρμοστὴ τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου στὴν ἱστορία τῶν πράξεων ἀνθρώπων καὶ κρατῶν, ποὺ ἐξοβέλισε ἀπὸ τὴν ἱστορία κάθε τι τὸ "μυθῶδες", κάθε τι ποὺ ἀκουγόταν γιὰ τὴν διασκέδαση τῶν ἀκροατῶν.

Ὁ Θουκυδίδης γιὸς τοῦ Ὀλόρου καὶ τῆς Ἥγησιπύλης, συγγενῆς τοῦ Μιλτιάδου, εἶχε μεγάλα κτῆματα - καὶ μεταλλεῖα χρυσοῦ - στὴν Θράκη.¹

1. "Θουκυδίδης... καὶ οἰκίας μεγάλης ἦν καὶ ἐδύνατο μέγα ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσιν..." (Πλάτωνος Μένων. 34)

Είχε δασκάλους τὸν Ἀναξαγόρα καὶ τὸν Ἀντιφῶντα. Ἡ διδαχὴ τοῦ Ἀναξαγόρα τὸν ἀπῆλλαξε ἀπὸ τὴν πίστη στὶς θρησκευτικὲς προλήψεις καὶ στοὺς μύθους. Τὸ ἱστορικὸ καὶ κοινωνικὸ γίνεσθαι ὀφείλεται κατὰ τὸν Θουκυδίδη σὲ φυσικὰ αἷτια καὶ ὄχι σὲ παρεμβάσεις θεῶν καὶ σὲ θαύματα. Συχνὲς εἶναι οἱ περικοπὲς ὅπου κατὰ κάποιο τρόπο εἰρωνεύεται τὸ "μυθῶδες" πού χρησιμοποιεῖ συχνὰ ὁ Ἡρόδοτος.

Οἱ πληροφορίες μας γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ Θουκυδίδη εἶναι λιγοστές. Περισσότερα στοιχεῖα παρέχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τοῦ Θουκυδίδη. Φαίνεται, ἀπὸ τὴν συμπαράβολή διαφόρων χωρίων τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδη, ὅτι τὸ 424 ἦταν τοῦλάχιστον 30 ἐτῶν, ἀφοῦ εἶχε ὀνομασθῇ στρατηγός. Καὶ τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι γεννήθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 460. Ἦδη ἀπὸ τὸ 431 (ἀρχὴ Πελοποννησιακοῦ πολέμου) ἀποφασίζει νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν του καὶ ἀρχίζει ἀμέσως τὴ συλλογὴ στοιχείων καὶ πληροφοριῶν. Ἀρρωσταίνει ἀπὸ τὸν λοιμὸ τοῦ 430. Τὸ 424, ὡς στρατηγός, ἡττάται ἀπὸ τὸν Σπαρτιάτη Βρασίδα στὴν Ἀμφίπολη.

Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν τιμώρησαν καὶ ἐξορίζεται ἐπὶ εἴκοσι χρόνια, ὥς τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Πὰ τὴν τιμωρίαν αὐτὴ κρατᾷ ἐπερήφανη σιγὴ, δὲν ἐκδηλώνει πάθος ἐναντίον τοῦ Κλέωνος, πού τὸν ἀδίκησε, οὔτε ἀπολογεῖται μέσα στὸ σύγγραμμά του. Ἐπίστευε στὴν ἀθωότητά του καὶ τοῦ ἦταν ἀρκετό. Αὐτὸ ἄρμοζε στὴν ἀριστοκρατικὴ του φύση, στὸ εὐγενικὸ καὶ ὑψηλόφρον ἦθος του.

Μὲ μόνιμη ἔδρα τὰ κτήματά του στὴν Σκαπτὴ ὕλη, στὴ Θράκη, ὅπου βρισκόνταν καὶ τὰ μεταλλεῖα του, εἶναι φανερό ὅτι γυρίζει καὶ σὲ ἄλλα θέατρα τοῦ πολέμου (Πελοπόννησο καὶ πιθανῶς Σικελία, Ἰταλία καὶ ἄλλου) γιὰ νὰ συλλέξῃ καὶ νὰ κάνῃ ἐξακριβώσεις. Γυρίζει στὴν Ἀθῆνα τὸ 404 π.Χ. μετὰ τὴν πτῶση τῶν Τριάκοντα τυράννων, μὲ ψήφισμα τοῦ Οἰνόβιου. Θλίβεται γιὰ τὴν κατεδάφιση τῶν τειχῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ διαφθορὰ τῶν πολιτῶν. Ξαναγυρίζει στὴ Θράκη, ὅπου συνεχίζει τὴ συγγραφὴ, πού δὲν διακόπτεται παρὰ ἀπὸ τὸν θάνατό του (μεταξὺ 399 καὶ 396). Δὲν εἶχε προλάβει νὰ ἐξιστορήσῃ τὰ ἑπτὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (411 ἕως 404). Ἐτάφη στὴν Ἀθῆνα. Ὁ τάφος ἔφερε τὴν ἐπιγραφή, "Θουκυδίδης Ὀλόρου

Ἀλμύσιος ἐνθάδε κείται".

Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ Η' (τελευταῖο) βιβλίο τῆς ἱστορίας του εἶναι ἀτημέλητο, συνάγουν ὅτι ξαναδούλευε τὴν ἱστορία του, ἐνῶ παράλληλα προχωροῦσε στὴν ἐξιστόρηση καὶ ὅτι δὲν πρόλαβε νὰ ξαναδουλέψῃ τὸ τελευταῖο βιβλίο. Ἀπεναντίας, τὸ ἔβδομο βιβλίο ἔχει ἀναγνωρισθῇ σὰν ἓνα ἀριστούργημα τοῦ πεζοῦ λόγου, τὸ πρῶτο κατὰ τὸν Μακώλεϋ,¹ ἀνώτερο ἀπὸ τὸν "Περὶ στεφάνου" λόγο τοῦ Δημοσθένη. Τὸ ἀνακηρύσσει σὰν τὸ "ἄκρον ἄωτον" τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης. Πὰ τὸ ἴδιο ἔβδομο βιβλίο, ὁ Πλούταρχος στὸν βίο τοῦ Νικία τὸ χαρακτηρίζει ἀμίμητο.

Ὁ Θουκυδίδης, δοκιμάζοντας τὸν πεζὸ λόγο στὴν ἀδιαμόρφωτη ἀκόμα ἀρχαία Ἀττικὴ γλῶσσα,² μεταχειρίζεται τὸ οὐδέτερο τῶν μετοχῶν ἀντὶ τοῦ ἀφηρημένου οὐσιαστικοῦ (τὸ δεδιός, τὸν ἐπιθυμοῦν) καθὼς ἐπίσης καὶ ἐξωτερικὰ στολίδια τῆς φράσης (ἰσόκωλα, ὁμοιοτέλευτα, παρηχήσεις). Κατὰ κανόνα σκοτεινός, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Κικέρωνα obscurus. Ὁ Δημοσθένης τὸν ἐμελέτησε πολὺ. Τὸν ἀντέγραψε ὁκτὼ φορὲς καὶ τὸν ἔμαθε ἀπὸ μνήμης.

"Παῖς τελῶν Θουκυδίδης, ἀκηκοὺς ἔκλαυσε τῶν συγγραμμάτων, ὁ δ' Ἡρόδοτος φησὶ πατρὶ τούτου "Ὀλορε παῖς ὁ σὸς ψυχὴν ἔχει."

Νεαρὸς ἀκόμη ὁ Θουκυδίδης παρέστη εἰς ἀνάγνωσιν τμήματος τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου καὶ τόσο συγκινήθηκε ὥστε ἐδάκρυσε. Βλέποντάς τον, ὁ Ἡρόδοτος εἶπε στὸν πατέρα τοῦ Θουκυδίδου τὸν Ὀλορο:

"ὦ Ὀλορε, ὁργὰ ἡ φύσις τοῦ υἱοῦ σου πρὸς τὰ μαθήματα".

ἐντ

-
1. Συγκεκριμένως ὁ Makaulay ἔχει γράψῃ ὅτι ἡ περιγραφή ὑποχωρήσεως τῶν Ἀθηναίων ἐκ Συρακουσῶν, εἶναι τὸ ἀνυπέρβλητον τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης.
 2. Ἰδιαιτέρα γνωρίσματα τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς εἶναι: ὁ σχηματισμὸς τοῦ πληθυντικοῦ τῶν τριτοκλίτων σὲ "ης" (Πλαταιῆς, Μεγαρεῖς, Δωριεῖς, Ἰππιεῖς, Ἀχαρνεῖς, ἀντὶ Πλαταιεῖς, Δωριεῖς, Μεγαρεῖς, Ἰππιεῖς, Ἀχαρνεῖς), οἱ προθέσεις "ξύν, ἐς" ἀντὶ "σύν, εἰς", τὸ "αἰεὶ" (κτῆμα ἐς αἰεὶ) καὶ μιὰ σειρά ἄλλες, ἐλαφρὲς πάντοτε διαφορὲς ἀπὸ τὴν νεώτερη Ἀττικὴ.

ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Αίτια

Κύριον αίτιον ή προαιώνια έχθρα Σπάρτης -Αθηνών και ή όλοέν αύξανομένη ναυτική δύναμις τής Αθήνας.

Δευτερεύοντα αίτια:

1. Η άποστασία τής Έπιδάμνου (Δυρράχιον) από την Κέρκυρα, πού ήταν άποικία τής Κορίνθου. Οί Αθηναίοι έμπλέκονται στην διαφορά.

2. Η άποστασία τής Ποτίδαιας (Χαλκιδική) από την Αθηναϊκή συμμαχία. Την βοηθούν οί Κορίνθιοι ζητώντας συγχρόνως την ένίσχυσιν τών Σπαρτιατών, έπισημαίνοντας τόν έξ Αθηνών, για όλη την Πελοπόννησο, αύξανόμενο κίνδυνο.

3. Διαφοραί τής νήσου Σάμου με την Μίλητο. Σπεύδουν οί Αθηναίοι.

Αφορμαί

1. Πρεσβεία τών Σπαρτιατών στην Αθήνα ζητεί: νέον καθαρόν από τò "Κυλώνειον άγος". Στην ουσία απομάκρυνσι του Περικλέους από την Αθήνα, άφου από την γενιά τής μητέρας του συγγένευε με τόν Κίμωνα.

Τότε οί Αθηναίοι ζητούν με την σειρά τους από τούς Σπαρτιάτες, έκ νέου καθαρόν δια τò "από Ταινάρου άγος". (Οί Σπαρτιάται είχαν παλαιότερα σφάξει τούς είλωτας πού είχαν καταφύγει στον Ναό του Ποσειδώνος, στο Ταίναρον).

2. Κατάληψις Ποτίδαιας καὶ αὐτονόμησις Αἰγίνης.

3. Κατάληψις ἐκ μέρους Μεγαρέων σημείων τῆς Ἀττικῆς.

4. Αὐτονομία ὅλων τῶν συμμαχικῶν πόλεων τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Περικλῆς ἀποφασίζει πόλεμον, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἀρχίζει. Ὅλοι διστάζουν. Τὸν σπινθῆρα ἀνάβουν οἱ Θηβαῖοι. Ζητοῦν νὰ καταλάβουν τὶς Πλαταιές, πόλιν -σύμμαχον τῶν Ἀθηνῶν. Τὴν δρᾶσι ἀρχίζει ὁ Σπαρτιάτης Ἀρχίδαμος, συγκεντρώνοντας στὸν Ἴσθμὸ στρατὸ 100.000 ἀνδρῶν. Ἐπόμενη κίνησις, εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀττικὴν...

Ἐπιγραφαὶ ἀπὸ τὸν "Ἐπιτάφιον" τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὸ Μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου. Ἀριστερά: Μία κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν. Δεξιά: Ἄνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος.

Περικλέους Ἐπιτάφιος (Ἐκλογία)

34. "Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χειμῶνι Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώμενοι δημοσίᾳ ταφὰς ἐποιήσαντο τῶν ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ πρώτων ἀποθανόντων τρόπῳ τοιῷδε. Τὰ μὲν ὅσα προτίθενται τῶν ἀπογενομένων πρότεριτα, σκηνὴν ποιήσαντες, καὶ ἐπιφέρει τῷ αὐτοῦ ἕκαστος, ἣν τι βούληται. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκφορὰ ἦ, λάρνακας κυπαρισσῖνας ἄγουσιν ἅμαξαι, φυλῆς ἑκάστης μίαν· ἔνεστι δὲ τὰ ὅσα, ἥς ἕκαστος ἦν φυλῆς. **Μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν**, οἳ ἂν μὴ εὗρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν. Συνεκφέρει δὲ ὁ βουλόμενος καὶ ἀστῶν καὶ ξένων, καὶ γυναῖκες πάρεσιν αἱ προσήκουσαι ἐπὶ τὸν τάφον ὀλοφυρόμεναι. Τιθέασιν οὖν ἐς τὸ δημόσιον σῆμα, ὃ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ καλλίστου προαστίου τῆς πόλεως καὶ αἰεὶ ἐν αὐτῷ θάπτουσι τοὺς ἐκ τῶν πολέμων, πλὴν γε τοὺς ἐν Μαραθῶνι ἐκείνων δὲ διαπρεπῆ τὴν ἀρετὴν κρίναντες, αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον ἐποίησαν. Ἐπειδὴ δὲ κρύψωσι γῇ, ἀνὴρ ἡρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως, ὅς ἂν γνώμη τε δοκῇ μὴ ἀξύνετος εἶναι καὶ ἀξιώσει προήκη, λέγει ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα· μετὰ δὲ τοῦτο ἀπέρχονται. Ὡδὲ μὲν θάπτουσι· καὶ διὰ παντὸς τοῦ πολέμου, ὁπότε ξυμβαίῃ αὐτοῖς, ἐχρῶντο τῷ νόμῳ. Ἐπὶ δ' οὖν τοῖς πρώτοις τοῖσδε, Περικλῆς ὁ Ξανθίππου ἡρέθη λέγειν. Καὶ ἐπειδὴ καιρὸς ἐλάμβανε, προελθὼν ἀπὸ τοῦ σήματος ἐπὶ βῆμα ὑψηλὸν πεποιημένον, ὅπως ἀκούοιτο ὥς ἐπὶ πλεῖστον τοῦ ὁμίλου, ἔλεγε τοιάδε."

τὰ ἔσχατα ..

1. Ἀπὸ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ Ἀττικὰ Α' 29:

"Ἔστι δὲ καὶ πᾶσι μνήμα Ἀθηναίοις ὅποσοις ἀποθανεῖν συνέπεσεν ἐν τε ναυμαχίαις καὶ ἐν μάχαις πεζαῖς, πλὴν ὅσοι Μαραθῶνι αὐτῶν ἠγωνίασαν· τούτοις γὰρ κατὰ χώραν εἰσὶν οἱ τάφοι, δι' ἀνδραγαθίαν, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ τὴν ὁδὸν κεῖνται τὴν ἐς Ἀκαδημίαν, καὶ σφῶν ἐστᾶσιν ἐπὶ τοῖς τάφοις στήλαι, τὰ ὀνόματα καὶ τὸν δῆμον ἑκάστου λέγουσαι...

...Ἦν δὲ ἄρα καὶ δῆμον δίκαιον βούλευμα, εἰ δὴ καὶ Ἀθηναῖοι μετέδοσαν δούλοις δημοσίᾳ ταφῇ καὶ τὰ ὀνόματα ἐγγραφῆναι στήλῃ· δηλοῖ δὲ ἀγαθοὺς σφᾶς ἐν τῷ πολέμῳ γενέσθαι..."

Μάθημα 18ον

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Θουκυδίδου Περικλέους Ἐπιτάφιος, (Ἑκλογαί)

Β' ἐνότης

36. "Ἀρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον· δίκαιον γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι. Τὴν γὰρ χώραν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες, διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων, μέχρι τοῦδε ἐλευθέραν δι' ἀρετὴν παρέδοσαν. Καὶ ἐκεῖνοί τε ἄξιοι ἐπαίνου καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ πατέρες ἡμῶν...

...καὶ τὴν πόλιν τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν καὶ ἐς πόλεμον καὶ, ἐς εἰρήνην αὐταρκεστάτην..."

37. "Χρώμεθα γὰρ πολιτείᾳ οὐ ζηλοῦσθι τοὺς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἑτέρους. Καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται..."

"...μέτεσθι δὲ κατὰ τοὺς νόμους πᾶσι τὸ ἴσον...", "...ἐς τὰ κοινὰ τὸ ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται..."

...οὐδεὶς ἀξιώματος, ἀφανεία, κεκώλυται..."

38. "...ἐπαρροχεται δὲ διὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα..."

39. "Διαφέρομεν δέ, καὶ ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις, τῶν ἐναντίων τοῖσδε. Τὴν γε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε, ξενηλασίαις, ἀπειργομέν τινὰ ἢ μαθήματος ἢ θεάματος..."

40. "Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας..."

41. "Εὐνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παίδουσιν εἶναι...", "...μετὰ μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐ δὴ τοι ἁμάρτυρόν γε τὴν δύναμιν παρασχόμενοι, τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμασθησόμεθα, οὐδὲν προσδεόμενοι οὔτε Ὅμηρου ἐπαινέτου, οὔτε ὅστις ἔπεισι μὲν τὸ αὐτίκα τέρπει..."

42. "Δι' ὃ δὴ καὶ ἐμήκνυνα τὰ περὶ τῆς πόλεως..." "...ἃ γὰρ τὴν πόλιν ὕμνησα, αἱ τῶνδε καὶ τοιῶνδε ἀρεταὶ ἐκόσμησαν..."

43. "...κοινῇ γὰρ τὰ σώματα διδόντες, ἰδίᾳ τὸν ἀγῆρων ἔπαινον ἐλάμβανον καὶ τὸν τάφον ἐπισημότατον, οὐκ ἐν ᾧ κεῖνται μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν... ..ἀείμνηστος καταλείπεται. Ἄνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφή, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ, ἄγραφος μνήμη... ..ἐνδιδαιτᾶται. Οὕς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες, καὶ τὸ εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον κρίναντες, μὴ περιορασθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους."

46. "Εἴρηται καὶ ἐμοί, λόγῳ, κατὰ τὸν νόμον ὅσα εἶχον πρόσφορα, καὶ ἔργῳ οἱ θαπτόμενοι τὰ μὲν ἤδη κεκοσμηνται. τὰ δὲ αὐτῶν τοὺς παῖδας τὰ ἀπὸ τοῦδε δημοσίᾳ ἢ πόλιν μέχρι ἡβῆς θρέψει,* ...νῦν δὲ ἀπολοφυράμενοι ὃν προσήκει ἐκάστω, ἅπιτε".

[*Νόμος: "τοὺς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτησάντων παῖδας καὶ γεννήτορας ἐπιμελεῖσθαι."]

—ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ἑρμηνεῖα, Μορφολογικά, Ἑτυμολογικά, Ἑννοιολογικά.
2. Ἀρχικοὶ χρόνοι καὶ παράγωγα τῶν ρημάτων: *ἔχομαι, ἐλαύνω, ὀρώ.*

(Ἡ νοηματικὴ σύνδεσις τῶν διαφόρων ἀσπασμάτων γίνεται προφορικῶς.)

Σημ.:

("Τὸ 1915 τοποθετήθηκαν στὰ λεωφορεῖα τοῦ Λονδίνου ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους, ὡς τμήμα τῆς ἐκστρατείας γιὰ τὴν στρατολόγησι στὶς ἐνοπλες δυνάμεις, ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ποὺ ἀπειλοῦσε τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν δημοκρατία". Ὁλίβερ Τάπλιν).

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Γ' κλίσις -ὀδοντικόληκτα

(ἀνδριάς, γέρον)

Ἀκατάληκτα (σῶμα)

παράγρ. 81, 82.

2) Παρακείμενος καὶ Ὑπερσυντέλικος τῆς Ὀριστικῆς.

Ἀπαρέμφατον καὶ Μετοχή

τοῦ ρήματος λύομαι.

*

—ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ

Τὸ χρονικὸ τῶν 24 ἀρχόντων

(Ἀπὸ τὸ περιοδικὸν ΕΡΩΗ)

"...Ἡ Παγκόσμια Βουλὴ εἶχε ἐγκρίνει. Τὸ Ἑπειρωτικὸ Κογκλάβιο εἶχε ἀποφασίσει. Ἡ τοπικὴ κυβέρνησις εἶχε διαταχθῇ νὰ ἐκτελέσει. Οἱ 24 Ἀρχοντες-Ἀρχόντισσες ἦταν λυπημένοι-ες. Αὐριο θὰ ἔπρεπε νὰ κατέβουν στὸ Στάδιο Πολέμου καὶ Ἐχθρότητος. Ἐδῶ καὶ πολλὰς δεκαετίες τὸ ἤξεραν Κάποτε ἦταν πρὸ πολλοί. Σιγὰ σιγὰ τοὺς λιγότευαν. Καὶ κάποτε θὰ τοὺς ἀντικαθιστοῦσαν ἐντελῶς. Ἡ παγκόσμια βουλὴ εἶχε στείλει τὰ τελικὰ σχέδια. Στὴν Ἀρένα θὰ κατέβαιναν 7 ἀρχοντες-ἀρχόντισσες. Θὰ ἐπιζοῦσαν 2 ἄντρες καὶ 2 γυναῖκες. Ἡ Ἄλεφα καὶ ἡ Ἐψίλον θὰ κρατοῦσαν οὐδέτερον θέσιν γιὰ νὰ παραμείνουν στοὺς 21. Ὁ Ἰβλαξ καὶ ὁ Ὀνιος θὰ "σκοτώναν" ἐντυπωσιακὰ, τὸν Ἡμακρο, τὸν Ὑψίλο καὶ τὸν Ὠρανο. 4 θυσίαι, 4 ὀνόματα, 2 χρόνια μετὰ τὴν ἔνταξι, 2 χρόνια πρὶν τοὺς Χρυσοὺς Ὀλυμπιακοὺς.

Ἡ τοπικὴ κυβέρνησις πρόθυμα ὑπάκουε. Ἀνέκαθεν. Καὶ μῆνυσε τὸ ὀλοκαύτωμα τῶν Ἀνδρῶν. Ἐκεῖνοι ἤξεραν ὅτι οἱ

ἀγῶνες ἦταν φτιαχτοί. Πά τὸ καλὸ τοῦ λαοῦ. Πά τὴν ξεκούρασή του. Πά τὴν εὐκολία του. Καὶ γιὰ τοὺς Χρυσοὺς Ὀλυμπιακούς...

ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ

Ἡ Ἑναρξη τῆς Τελετῆς

Τὸ στάδιο ἦταν ἀσφυκτικὰ γεμᾶτο. Οἱ προβολεῖς πολύχρωμοι. Οἱ εἰδικοί φύλακες συνετοῦσαν τοὺς θερμόαιμους. Δὲν χρειαζόταν Ἀστυνομία. Τὸ γήπεδο ἠδονιζόταν. Τὸ ποδόσφαιρο δὲν ἱκανοποιοῦσε. Στὰ ράλλυ δὲν σκοτώνονταν πολλοί. Τὰ τροχαῖα δὲν τοὺς ἱκανοποιοῦσαν. Οἱ δάσκαλοι δὲν δέρνανε. Ἡ ἀστυνομία δὲν συνελάμβανε. **Οἱ ἐθνικὲς ἑορτὲς τὸν Ἰούλιο καὶ τὸν Νοέμβριο** δὲν μάζευαν κόσμο. Τὸ ξύλο στὴ Βουλὴ ἀπ' τὴν τηλεόραση δὲν συγκινοῦσε. Ὁ ἔντεχνα διαιρεμένος λαὸς ἤθελε νὰ βλέπει Αἶμα.

Καὶ οἱ Μονομαχίες ἄρχισαν. Ἔστω καὶ φτιαχτές. Τὰ γκόγκ σήμαναν θανατηφόρα. Πά τοὺς 24 ἄρχοντες, Οἱ καμπάνες χτύπησαν χαρμόсуна. Τώρα θὰ ἔπρεπε νὰ σκοτωθοῦν οἱ 3 ἄρχοντες. Πά τὸν ΛΑΟ. Πά τὸ καλὸ ΤΟΥ. Αὐτὴ τὴν ὥρα ἡ Τηλεβύπνωξ ἀφιόνιζε τοὺς πολύχρωμους πολίτες μὲ τίς εἰδήσεις, κομματικὲς ὁμιλίες, καὶ τίς δῆθεν κοινωνικὲς παροχές. ΟΛΟΙ ἐτοιμάστηκαν. Ὁ Ὀνιος πέταξε τὸ ὄμικρον λάσσο του καὶ αἰχμαλώτισε τοὺς Τρεῖς. Ὁ Ἰβλαξ σήκωσε τὸ δόρυ του νὰ σουβλίσει τουλάχιστον ΕΝΑ. Ἡ Ἀλεφα καὶ ἡ Ἐψιλον ἦταν ἔτοιμες νὰ λιποθυμήσουν. Τὰ δάκρυά τους ἐξαργύωναν τοὺς ὁπαδούς.

Ἡ Θυσία

-Συγχῶρα με ἀδελφέ. Δὲν θὰ σὲ πονέσω. Εἶπε ὁ Ἰβλαξ καὶ κάρφωσε στὴν καρδιά τὸν Ἡμακρον. Αὐτὸς ἔγειρε ἀπαλά. Ὁ Χάρος ἔβαλε τὴν ψυχὴ του στὸν σάκο. Οἱ 24 ἔγιναν 23. Καὶ ὁ ΛΑΟΣ παραληροῦσε. ΕΝΑ λιγότερο. Τὸ Ὀμικρον λάσσο τοῦ Ὀνίου ἔσφιξε τὸν Ὑψιλον καὶ τὸν Ὠρανο. Τὸ δόρυ τοῦ Ἰβλάκου πέρασε ἀπὸ τὸν δεξιὸ κρόταφο τοῦ ἑνὸς καὶ βγήκε ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ τοῦ ἄλλου. Τὸ σωστὸ χτύπημα. Ἀπὸ τὰ Δεξιά. Ὅπως πρὶν 18 χρόνια. Ὁ πρῶτος διδάξας. Ὁ Ροφὸς Γ(Ρ)ΑΛΛΗΣ. Ὁ ΛΑΟΣ ἦταν θυμωμένος. Πά τοὺς γρήγορους θανάτους.

Τὸ πρῶτο Εἰκοσιτετράωρο

Λίγοι εἶχαν μείνει ἱκανοποιημένοι. Μόνο 8.000 αὐτοκινητιστικά. Γύρω στοὺς 98.000 ἐκτονωτικούς φόνους-δολοφονίες. Περίπου 3.666 ἐμπρησμοὶ στὰ δάση. Καὶ δὲν ἀναγγέλθηκαν Ἀνύπαρκτες Κοινωνικὲς Παροχές.

Ἔνα Μῆνα Μετὰ

Πὰ νὰ ἡρεμήσῃ ὁ ΛΑΟΣ ἡ Παγκόσμια Βουλὴ ἔστειλε ἱεραρχικά Τελεσίγραφο νὰ θυσιάσθουν καὶ ἄλλοι-ἄλλες. Ἐπακολούθησαν οἱ σφαγὲς τῆς Τελείας, τοῦ Κόμματος, τῆς Ὁξείας, κ.λπ. Ἔτσι ἡρέμησαν οἱ ποικιλόχρωμοι ὁπαδοί. Πὰ τὸ καλὸ τους. Πὰ τὴν εὐκολία τους.

Ἔνα Χρόνο Ἀργότερα

Ἡ ζωὴ ἔγινε ξεκούραστη. Οἱ ἀπολαύσεις ἦταν προσιτὲς σὲ ὅλους. ΟΛΟΙ ἦταν ἴσοι. Καὶ δὲν χρειάστηκε εἰσβολὴ ἀπὸ κανένα. Ἀφοῦ μὲ ὅλους τοὺς λαοὺς ἦταν φίλοι; Θέλανε αὐτοκίνητο; Πουλοῦσαν διαμέρισμα. Θέλανε κότερο; Πουλούσανε χωράφια. Θέλανε ΧΡΥΣΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ 1996; ΠΟΥΛΗΣΑΝΕ ΚΑΙ ΤΗΝ (Γ) ΕΛΛΑΔΑ. Καὶ στὰ σχολεῖα πανηγυρίζανε ὅλοι. Πήγαιναν ὅποτε ἤθελαν. Γήπεδα παντοῦ. Κάρα ὅλοι. Βίντεο; Ἀπὸ 2-3 στὰ σπίτια τους. Βιβλία; τί νὰ τὰ κάνουν;

20 Χρόνια Ἀργότερα

Τὰ σχολεῖα ΔΕΝ ὑπῆρχαν. Βιβλία ΔΕΝ ὑπῆρχαν. Εἶχαν θυσιάσει τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ 24 γράμματα... Τὸ παιδὶ ἐκύτταξε ἐρωτηματικά τὴ μαμὰ του... -ΦΑΟ; Δηλ. θέλω νὰ φάω. Ἡ μαμὰ ἀπάντησε: Πόκ φαί. Τὸ γιόκ τῷμαθε ἀπὸ τὴν Τουρκάλα Πολιτικὴ φυγάδα. Ὁ μπαμπὰς γκάρισε. -Ε.ΟΟ.Α. Δηλ. βλέπω Τσόντα. Ὁ ἐργάτης κατένευσε: -Α.Ι.Α. Δηλ. Μάλιστα. Ὁ δημόσιος υπάλληλος φώναξε. -ΔΙΑΤΑΞΤΕ. Στὸ ΓάΓΓΛΟ προϋστάμενό του. Ὁ Ἀρχηγὸς Στρατοῦ διατύπωσε ὑποτακτικότατα τὴν γνώμη του: -Ο,ΤΙ ΠΙΣ ΕΦΕΝΤΙ ἸΜ, στὸν σκουρόχρωμο ὑπουργὸ Ἀμύνης. Ὁ ὑπουργὸς παιδείας (καὶ πρώην ἐθνικῆς παιδείας καὶ θρησκευμά-

των) ἔστειλε τίς προτάσεις του στοῦ Εὐρωπαϊκὸ Κογκλάβιο. -ΔΕΝ ΠΙΣΤΕΥΕΙ ΠΡΟΒΛΙΜΑ. ΣΙΜΦΟΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΟΔΙΓΙΕΣ ΣΑΣ Ο ΛΑΟΣ ΜΑΘΕΝΙ ΕΦΚΟΛΑ....

Τὸ 2015

Δὲν εἶχαν πατρίδα. Τὴν εἶχαν πούλησει τὸ 1996. Δὲν εἶχαν χωράφια. Ἀφοῦ τὰ κάνανε κότερα. Δὲν εἶχαν σπίτια. Ἀφοῦ γίνανε αὐτοκίνητα. Τὰ κότερα βουλιάσανε, τ' αὐτοκίνητα τρακάρανε, τὰ βίντεο χαλάσανε... Ἀφοῦ θέλανε ΠΡΟΣΤΑΤΕΣ ΦΙΛΟΥΣ γίνανε ΣΚΛΑΒΟΙ. Τὰ παδιὰ τῶν Σκίτσων-Κόμικς δὲν θέλανε γράμμα-
τα, ΕΥΛΑ ἀπελέκητα...

...Καὶ τὸ μαστίγιο τοῦ ΒΡΩΠΑΙΟΥ ἐπιστάτη ἔτσουζε μὲ τίς 9 οὐρές του. Στὶς ἐκκλησίες οἱ παπάδες ξέρανε μόνο τὸ "Κύριε Ἐλέησον" καὶ τὸ "ΑΜΗΝ". Θύμιζαν ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ τῆς 29-5-1453. Ἡ ἀρχὴ ἔγινε τὸ καλοκαίρι τοῦ '74. Δώσαμε γιὰ "ἰσορροπία" τὴν μισὴ Κύπρο. (30.000 Καλόγηροι καὶ μόνο 5.000 στρατιῶτες γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ΠΟΛΗΣ...) Στὴν παλιὰ Ἑλληνικὴ χερσόνησο, πού τοὺς τὴν κάνανε Βαλκανικὴ. Στὴν καινούργια Νότια Βρωπαϊκὴ Ἐπαρχία. Τὰ παιδιὰ τοῦ βολέματος καὶ τῆς Δημοκρατίας "δὲν μαθαίνανε" ἑλληνικὰ γράμματα... Αὐτὰ συνέβησαν στὰ παιδιὰ πού τὰ τάζαν μὲ μαρμελάδα εἰρήνης καὶ ψωμὶ ἰσότητος, ἀφοῦ μαθαίνουν στὰ σχολεῖα τὸ "κλεμμένο" Φοινικικὸ "Ἀλφάβητο..."

Β. Ροντογιάννης

Μάθημα 19ο

—ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΝ

Τὰ κυριώτερα ρήματα τὰ ὅποια
συντάσσονται μὲ πτώσιν Γενικήν.
(Βλ. Συντακτ. Τζαρτζάνου παράγρ. 67).

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Περὶ τελικοῦ "ν". Σελίδες 75, 167, 169, 170, 171,
172, 197, 311, ἀπὸ τὴν ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ τοῦ καθηγητοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ
κ. Ἀγ. Τσοπανάκη. (Ἀνάγνωσις):

"Σὲ ὑπέρβαση τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν δυνατοτήτων τοῦ
προφορικοῦ λόγου στηρίζονται καὶ τρεχοῦμενοι κανόνες γιὰ τὸ
τελικὸ -ν, ποὺ στὸν προφορικὸ λόγο ἀφομοιώνεται μπροστὰ σὲ
μερικὰ σύμφωνα, διατηρεῖται ὅμως μπροστὰ σὲ ἄλλα. Οἱ κανόνες
αὗτοι εἶναι βέβαια φυσικοί, δηλ. αὐτόματοι, γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ
μιλᾷ τὴν γλῶσσα του (ἔστω καὶ ἂν ὁ ἴδιος οὔτε τοὺς ξέρει οὔτε
τοὺς ἀντιλαμβάνεται) ὅχι ὅμως τόσο φυσικοί καὶ γιὰ κεῖνον ποὺ
τὴν γράφει ἢ γιὰ ἓναν ξένο, γιατί αὐτὸς πρέπει νὰ τοὺς ἀπομνημο-
νεύσῃ, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν σύγχυση. Σὲ ὅλες τὶς Νεοελληνικὲς
Γραμματικὲς, στοὺς τύπους **τόν, τήν**, τοῦ ὀριστικοῦ ἄρθρου, **ἐναν,**
μιάν, τοῦ ἀορίστου ἄρθρου, **τόν, τήν**, τῶν συγκεκομμένων ἀντω-
νυμιῶν, **αὐτόν, αὐτήν**, κ.ἄ., τὸ τελικὸ -ν σημειώνεται μέσα σὲ
παρένθεση: **τό(ν), τή(ν), ἐναν(ν), μιά(ν), αὐτό(ν), αὐτή(ν)**, δημι-
ουργώντας ἔτσι τὴν ψεύτικη ἐντύπωσι ὅτι τὸ -ν εἶναι προαιρετικόν,

ὅτι δηλ. μπορεί νά παραλείπεται. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ *δέν, σάν, μὴν, ἐκεῖνον, ἐκεῖνην*, πού γράφονται καὶ προφέρονται κολοβά, ἐπειδὴ συμβαίνει τὸ τελικὸ -ν νὰ ἀφομοιώνεται στὸν προφορικὸ λόγο, μπροστὰ σὲ ὁρισμένα σύμφωνα. Ἄλλος ὅμως εἶναι ὁ προφορικὸς λόγος καὶ ἄλλος ὁ γραπτὸς, καὶ ἡ *παράλειψη τοῦ τελικοῦ -ν σ' αὐτοὺς τοὺς γραμματικοὺς τύπους* καὶ σὲ ἄλλους, ἰδιαίτερα στὴν αἰτιατικὴ τῶν ἀρσενικῶν σὲ -ος, στὰ θηλυκὰ οὐσιαστικά πού ἔχουν ὅμοιον τύπο στὴν ὀνομαστικὴ καὶ αἰτιατικὴ (τὴν) *τύχη* - (ῆ) *τύχη* καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις, *δημιουργεῖ προβλήματα στὴν ἀμεση κατανόηση τοῦ λόγου*. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὴν ἀποστολὴ τῆς Γραμματικῆς καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπικοινωνίας.

Τὸ ν. Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα δείγματα τῶν διαφορῶν ἀνάμεσα στὴν προφορικὴ καὶ τὴν γραπτὴ μορφή τῆς Δημοτικῆς, ἀποτελεῖ ἡ συμπροφορά καὶ ἡ τύχη τοῦ ν στὸ ἐσωτερικὸ καὶ κυρίως στὸ τέλος τῶν λέξεων, κάτι πού ἐξελίχθηκε σὲ μεγάλο ὀρθογραφικὸ πρόβλημα τοῦ γραπτοῦ μας λόγου.

α) *ν + φωνήεν*. Εἶναι γνωστὸ ὅτι, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχή, τὸ ν, τόσο στὸ ἐσωτερικὸ τῶν λέξεων, ὅσο καὶ στὸ τέλος τους, προσάρμοζε τὴν ἔνρηνη προφορά του πρὸς τὸ εἶδος τῶν φθόγγων πού ἀκολουθοῦσαν· π.χ. κοντὰ στὰ φωνήεντα προφερόταν καθαρό...

β) *ν + σύμφωνο*.

1) Μὲ τὰ χειλικὰ σύμφωνα τὸ ν γίνεται χειλικὸ (μ): συνβουλεύω, ἔν-πορος, συν-φορὰ → *συμβουλεύω, ἔμπορος, συμφορὰ*.

2) Μὲ τὰ οὐρανικὰ τρέπεται σὲ οὐρανικὸ (γ): ἔν-γόνος, ἔν-κῶμος, συν-χωρῶ → *ἐγγόνος, ἐγκώμιο, συγχωρῶ*.

3) Μὲ τὰ ὀδοντικά μένει ἀμετάβλητο: ἔν-δυμα, ἔν-θύμιο, σύν-τομος.

Σημειώσαμε ήδη ότι τὸ ν ἐπηρεάζει συγχρόνως τὴν προφορὰ μερικῶν συμφώνων, ὅπως εἶναι τὰ ἄηχα στιγμαῖα κ.π.τ, καὶ τὰ ἀντίστοιχά τους σύνθετα ξ,ψ, τσ (=κσ, πσ), ποὺ τὰ ἡχηροποιεῖ σὲ **g, b, d** καὶ **gζ, bζ, dζ**, ἀντίστοιχα: ἔμ-βορος, ἐν -γῶμιο, σύν-δομος, τὸν γζένο, τὸμ bζεύτη. τὴν dζέπη, χωρὶς νὰ χάνη τὴν ἔνρινη παρουσία του.

α) Τὸ ν ὁμως ἀφομοιώνεται στὴν συνάντησή του μὲ τὰ ἄηχα ἐξακολουθητικὰ φ, χ, θ, σ, μὲ παράλληλη ἀπλοποίηση στὴν προφορικὴ κοινὴ... μὲ ἀποτέλεσμα νὰ θεωρηθῇ (ἐξ αἰτίας τῆς ἀφομοίωσης καὶ ἀπλοποίησής του) ἀνύπαρκτο... τὸ -ν αὐτὸ δὲν ἦταν καὶ δὲν εἶναι "ἐφελκυστικό", δηλ. εὐφωνικὸ καὶ περιστάσιακό, στίς περιπτώσεις αὐτὲς καὶ τίς ὁμοιες, ἀλλὰ ἓνα **μόνιμο καὶ σταθερὸ στοιχεῖο τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας...**

β) Ὑπῆρχε ὁμως, ἀντίστροφα, ἡ φύση τῶν συμφώνων κ, π, τ, ξ, ψ, τσ, μπ, ντ, γκ, μπροστὰ στὰ ὁποῖα τὸ -ν ἔπρεπε νὰ προφερθῇ ἢ νὰ γραφτῇ, καὶ αὐτὸ δημιουργοῦσε προβλήματα καὶ σύγχυση. Αὐτὸ ὀδηγοῦσε σὲ περιπτωσιολογία καὶ ἀπομνημόνευσι, μιὰ ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ ξέρουν καὶ νὰ ξεχωρίζουν οἱ ἄνθρωποι ποιά σύμφωνα ἦταν στιγμαῖα, ἐξακολουθητικά, ἡχηρά, ἄηχα κτλ. Καὶ νὰ γράφουν ἢ νὰ παραλείπουν τὸ -ν, καί, προπάντων, καθὼς ὁ καθένας μιᾷ αὐθόρμητα -σωστά ἢ λάθος-, γράφει ὁμως μὲ σκέψι.

Τὸ -ν πρέπει νὰ γράφεται παντοῦ ὅπου ὑπονοεῖται. Ὁ κανόνας εἶναι ψυχολογικός. Ὅταν λέγω "ἄν δὲν ἔλθω" προφέρω περίπου "ἄ δὲν ἔλθω" ἀλλ' εἶμαι τόσο βέβαιος ὅτι προφέρω "ἄν δὲν ἔλθω" ὥστε μόλις δῶ γραμμένο "ἄ δὲν ἔλθω" ξαφνιάζομαι καὶ μὲ πονεῖ τὸ μάτι... Τὸ ἴδιο συμβαίνει ὅταν λέγω "τὸ βασιλέα", εἶμαι βέβαιος πὼς λέγω "τὸν βασιλέα", αἰσθάνομαι τὸ Ν... ἄλλο τὸ εἶνε στὸ "τὸ παιδί" καὶ ἄλλο τὸ εἶνε στὸ "τὸ βασιλέα"...

Μόλις ἀρχίσουμε νὰ λέμε "τὸ φρόνιμο" ἢ "φρόνιμο" εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν πάη ὁ νοῦς μας στὸ οὐδέτερο, καὶ θὰ εἶναι καλὸ νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ λ. παιδί. Ἄν ὁμως ἀκολουθήσῃ τὸ ἀρσενικὸ

δάσκαλο θὰ χρειαστῇ νὰ γυρίσουμε νοερά πίσω καὶ νὰ ἀποκαταστήσουμε σιωπηρὰ τὸ ἀρσενικὸ "τὸν φρόνιμο δάσκαλο", γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουμε τὴν ἐκκρεμότητα.

β) Γι' αὐτό, στὴν β' ἔκδοση τῆς Μικρῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς, τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη, ποὺ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1975, παράγρ. 136, ἐνσωματώθηκε ἀπόφαση τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν διατήρηση τοῦ τελικοῦ -ν- πάντοτε, ὁποιοδῆποτε σύμφωνο καὶ ἂν ἀκολουθῇ, στίς ἀκόλουθες περιπτώσεις:

α) στὸ ἄρθρο "τὸν" πρὶν ἀπὸ ἐπίθετο ἢ πρὶν ἀπὸ ὄνομα κύριο: τὸν μέγαλο νικητῇ, τὸν ζωντανὸ περιγυρο, τὸν νεοφερμένο, τὸν χειρότερο· τὸν Φαίδωνα, τὸν Μανόλη, τὸν Ροῖδη·

β) στὰ ἄκλιτα δέν, σάν: σάν χιόνι, δέν θέλω·

γ) στὸ ἄρθρο τῶν: τῶν φίλων μου·

δ) στὴν τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τόν: τὸν βλέπω.."

Ὁ ἴδιος ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης στὴν παράγρ. 184 τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς (τῆς Δημοτικῆς) τοῦ 1941 εἶναι πολὺ γενναῖος σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διατήρηση τοῦ -ν. Λέει δηλ.: "Τὸ τελικὸ ν φυλάγεται στὴν ἐνικὴ αἰτιατικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ πολλῶν ἀντωνυμιῶν καὶ ἀντωνυμικῶν ἐπιθέτων -τόσος, ὅσος, ὅποιος, κάποιος, ὅλος, ἄλλος κ.τλ. -ὅταν δὲ (=δέν) συνδέονται στενὰ μὲ τὴν ἀκόλουθη λέξη ἢ ὅταν αὐτὴ ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμιαῖο σύμφωνο: τί ἔγινες τόσον καιρὸ; ποιὸν βλέπεις ἐκεῖ;

Καὶ μόνον ὁ ἐγκλεισμός τοῦ -ν σὲ παρένθεση στὰ βιβλία (καὶ τῆς σχολικῆς) Γραμματικῆς (κλίση τοῦ ἄρθρου) κλονίζει ψυχολογικὰ τὴν ὑπόστασή του ὡς ἀναπόσπαστου φωνητικοῦ στοιχείου τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου. Εἶναι βέβαιο ὅτι σήμερα ἀκόμα ἡ παρουσία τοῦ -ν στίς ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν καὶ τῶν ὑποψηφίων γιὰ εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις σημειώνεται ὡς λάθος ἀπὸ τοὺς διορθωτὲς - καθηγητές.

Ἐπὶ πλέον, τὸ σημαντικότερο πρόβλημα, ποὺ κάμνουμε ὅτι δὲν τὸ καταλαβαίνουμε, εἶναι ἡ *ματαιότητα τῆς προσπάθειάς μας νὰ ἀπομνημονεύσουμε τοὺς κανόνες τῆς ἀφομοίωσης ἢ τῆς διατήρησης τοῦ -ν* μπροστὰ σ' αὐτὰ ἢ σ' ἐκεῖνα τὰ σύμφωνα ἢ φωνήεντα, κανόνες ποὺ ἡ προφορική γλῶσσα τοὺς ἐφαρμόζει χωρὶς νὰ τοὺς ξέρι, ἢ γραπτὴ ὁμως τοὺς μερδεύει, ἢ τοὺς ἀγνοεῖ, ἐπειδὴ ἐπιβάλλει τὴν ἀπομνημόνευσή τους, χωρὶς νὰ τοὺς ἀφομοιώνῃ, ὅπως τὸ βλέπουμε ὅλοι μας κάθε μέρα σὲ ὅλα τὰ κείμενα. Αὐτὸ συμβαίνει, ἐπειδὴ κανένας δὲν ξέρι τὰ ἄλλα στιγμιαῖα ἢ ἐξακολουθητικὰ οὔτε τὰ ἡχηρὰ στιγμιαῖα ἢ ἐξακολουθητικὰ σύμφωνα, γιὰ νὰ προσαρμόξῃ ἀνάλογα τὸ γράψιμό του.

Π' αὐτό, ἡ **Γραμματικὴ** αὐτὴ μιλᾷ καὶ ἐξηγεῖ τὴν ἀφομοίωση τοῦ -ν στὴν προφορική γλῶσσα, **συνιστᾷ ὁμως τὴν γραφὴν τοῦ σὲ ὅλες τὶς αἰτιατικὲς τοῦ ὀριστικοῦ καὶ τοῦ ἀορίστου ἄρθρου τὸν -τὴν, ἕναν -μῖαν, τῶν ἀντωνυμιῶν τὸν -τὴν, αὐτὸν - αὐτήν, ἐκεῖνον -ἐκεῖνην (τοῦτον -τούτην), πόσον -πόσην, τόσον -τόσην, ὅσον - ὄσην κ.τ.λ.. τῶν συνδέσμων, τῶν ἐπιρρημάτων δέν, μὴν, σάν, τῶν ἀναρθρῶν ἐπιθέτων καὶ οὐσιαστικῶν κ.ἄ. τὸν φίλο, τὴν φίλη, τὸν βλέπω, τὴν βλέπω, φώναξέ τον -την, δέν θέλω, μὴν βιάζεσαι, σάν μύγα, αὐτὸν γυρεύω...**

Δὲν βάζουμε σὲ παρένθεση τὸ ν τῆς αἰτιατικῆς τόν - τὴν, ἕναν - μῖαν, γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι ὀργανικὸ στοιχεῖο τῆς γλῶσσας μας, καὶ ὄχι ἐπεισοδιακὸ, δηλ. εὐφωνικὸ ἢ ἐφελκυστικὸ.

ΓΙΑ ΜΙΑΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΗΧΟΥ

Κάποτε, μιὰ μέρα χειρότερη καὶ τῆς Κυριακῆς, τὸ συνειδητοποίησα! Ἡ πρωτεύουσα σ' ὅλο τὸ μάκρος της εἶχε γεμίσει τρύπες. Ὅχι ἀπ' αὐτὲς ποὺ ἀνοίγουν οἱ ἐργάτες τοῦ Δήμου στοὺς ὑπονόμους. Μιλῶ γιὰ τὶς ἄλλες, πάνω στὶς προσόψεις τῶν ὑψηλῶν κτηρίων, ὅπου προσεκτικὰ στήνονται οἱ ἐπιγραφὲς ἐταιρειῶν, ἰδρυμάτων καὶ καταστημάτων. ΦαρμακεῖΟ, ΚαφενεῖΟ, ΑἱματολογικΟ ΚέντρΟ, ΠαιδαγωγικΟ ἸνστιτοῦτΟ. Ποὺ ὁ Θεὸς νὰ βάλει τὸ χέρι του.

Στὸ τηλεγραφεῖο τῶν νευμάτων μεγάλη ἀναστάτωση ἐπικρατεῖ σ' ὅλη τὴ γειτονιά. Μήπως εἶναι κανένας ξένος δάχτυλος τοῦ τύπου NOVA MAKEDONIA, ἢ μήπως τοῦ ἔφυγε τοῦ μπογιατζῆ τὸ τελευταῖο ψηφίο καὶ ἔμεινε ἀνολοκλήρωτο ἀπὸ ἀμέλεια ἢ, δὲν ἀποκλείεται, ἀπὸ οἰκονομία;

Μὰ εἶναι δυνατόν; Νὰ σοῦ φτιάχνει ὁ ράφτης ἓνα ὠραῖο σακάκι ποὺ τὸ ἓνα μανίκι τοῦ λείπει, κι ἐσὺ νὰ κυκλοφορεῖς μὲ καμάρι, ὅπως ὁ καστράτος ποὺ ἰδίῳ δικαιώματι ἔμπαινε στὰ χαρῆμα, κι ἄς τοῦ ἔλειπε κάτι;

Φαίνεται πὼς ἡ ζωὴ αὐτὴ δὲν ἔγινε γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ "κάτι δύσκολο ἢ κάτι τὸ ὑψηλό". Καθόλου. Ἔγινε γιὰ τὴν εὐκολία μας. "Πονάει δόντι, βγάζει δόντι" ποὺ ἔλεγαν οἱ παλαιοί. Πονάει περισπωμένη, βγάζει περισπωμένη· πονάει δασεῖα, βγάζει δασεῖα. Καὶ λαμπρὰ ταιριάζουν ὅλα.

Συγγνώμην, ἀλλὰ τὸ σώβρακό σου δὲν τ' ἀφήνεις νὰ φαίνεται ποτέ του. Ἀλλὰ τὸ φορεῖς. Δὲν εἶναι τὸ πρακτικὸ μέρος τῶν πραγμάτων ποὺ πρωτεύει στὴ ζωὴ μας. Τὰ τρία τέταρτα τῆς ἀνθρωπότητος διαβιοῦν κατὰ λάθος. Διαγράφουν τὸ περιττόν,

καὶ ἄς εἶναι ὠραῖον, κερδίζοντας μερικὰ εἰκοσιτετράωρα πλήξης.
 Ἄλλοῦ, μακριὰ τους στάζει ὁ χυμός, ἔστω καὶ ὡς ἦχος στὰ χεῖλη
 μιᾶς θυγατρὸς τοῦ Ὀμήρου.

Στὶς δέκα λέξεις μας οἱ πέντε εἶναι ξένες.

Ὅλοταχῶς βαδίζουμε πρὸς μιὰν ἐσπεράντο παρὰ πέντε.
 Κανένας Ἡρώδης δὲν θὰ τολμοῦσε νὰ διατάξει τέτοια γενοκτονία
 ὅπως αὐτὴ τοῦ τελικοῦ -ν- ἐκτὸς κι ἂν τοῦ λειπε ἡ ὀπτική τοῦ
 ἦχου...

Ὀδυσσεὺς Ἑλύτης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟΝ

(Λεξικὸν Σουῖδα

Τόμος 4 σλ. 771 ἐκδ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ)

Γενεαλογία, βίος καὶ ἔργα Ὀμήρου

"Ὀμηρος ὁ ποιητής, Μαίονος ἢ Μητίου καὶ Εὐμήτιδος
 μητρός, κατὰ δὲ ἄλλους Τηλεμάχου τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ
 Πολυκάστης τῆς Νέστορος. Ἔστι δὲ ἡ τοῦ γένους τάξις κατὰ τὸν
 ἱστορικὸν Χάρακα αὕτη. Αἰθούσης Θράσσης Λίνος, τοῦ δὲ
 Πίερος, τοῦ δὲ Οἴαγρος, τοῦ δὲ Ὀρφεύς, τοῦ δὲ Δρής, τοῦ δὲ
 Εὐκλῆς, τοῦ δὲ Ἰδμονίδης, τοῦ δὲ Φιλοτερπῆς, τοῦ δὲ Εὐφημος,
 τοῦ δ' Ἐπιφράδης, τοῦ δὲ Μελάνωπος, τοῦ δὲ Ἀπελλῆς, τοῦ δὲ
 Μαίων, ὃς ἦλθεν ἅμα ταῖς Ἀμαζόσιν ἐν Σμύρνη, καὶ γήμας
 Εὐμητίν τὴν Εὐεποῦς τοῦ Μελησιγένους ἐποίησεν Ὀμηρον.
 Ὅμοίως δὲ καὶ τὴν πατρίδα¹ ἀμφίβολος, ἀπὸ τὸ ἀπιστηθῆναι
 ὅλως εἶναι θνητόν, τῷ μεγέθει τῆς φύσεως ...καὶ προσηγορεύετο

1. Ἑπτὰ πόλεις μάρνανται σοφὴν διὰ ρίζαν Ὀμήρου. Σμύρνη, Χίος,
 Κολοφῶν, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι (Ἐπίγραμμα ἀρχαίων)

μὲν κυρίως Μελησιγενῆς (καὶ γὰρ ἐτέχθη παρὰ τῷ Μέλῃτι ποταμῷ) ...ἐκλήθη δὲ Ὅμηρος διὰ τὸ πολέμου ἐνισταμένου, Σμυρναίοις πρὸς Κολοφωνίους, δοθῆναι ὄμηρος, ἔγραψε δὲ τὴν Ἰλιάδα οὐχ ἅμα, οὐδὲ κατὰ τὸ συνεχές, καθάπερ σύγκειται, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκάστην ραψωδίαν γράψας καὶ ἐπιδειξάμενος ἐν τῷ περινοστεῖν τὰς πόλεις, τροφῆς ἔνεκεν ἀπέλιπεν. Ὑστερον δὲ συνετέθη καὶ συνετάχθη ὑπὸ πολλῶν, καὶ μάλιστα ὑπὸ Πεισιστράτου τοῦ Ἀθηναίων τυράννου.² Ἀναφέρεται δὲ εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλα τινὰ ποιήματα, Ἀμαζονία, Ἰλιάς μικρά, Νόστοι, Ἐπικυλίδες, Ἡθιέπακτος ἦτοι ἱάμβοι, μυοβατραχομαχία, ἀραχνομαχία, γερανομαχία, Κεραμῖς, Ἀμφιαράου ἐξέλασις, παίγνια, Οἰχαλίας ἄλωσις, ἐπιθαλάμια, κύκλος, ὕμνοι, Κύπρια.

Γηραιὸς δὲ τελευτήσας ἐν τῇ νήσῳ τῇ Ἴῳ τέθαιπται.. ἐπιγέγραπται δὲ ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ τόδε τὸ ἐλεγεῖον: ΕΝΘΑΔΕ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΚΕΦΑΛΗΝ ΚΑΤΑ ΓΑΙΑ ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΑΝΔΡΩΝ ΗΡΩΩΝ ΚΟΣΜΗΤΟΡΑ ΘΕΙΟΝ ΟΜΗΡΟΝ...

[**μάρναμαι**: συγκρούομαι διὰ τῶν χειρῶν

(πρβλ. σημερινόν, ἔρχομαι στὰ χέρια)

μάχομαι: συγκρούομαι δι' ὀπλῶν

(ἐτ. μαχανά, μηχανή).]

2. ΟΣ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟΝ ΗΘΡΟΙΣΕ ΣΠΟΡΑΔΗΝ ΤΟ ΠΡΙΝ ΑΕΙΔΟΜΕΝΟΝ.

(Αρχ. Ἐπιγραφή)

Κικέρων: "Ὁ Πεισίστρατος, πρῶτος τὰ βιβλία τοῦ Ὁμήρου συνήθροισε, τὸ πρότερον διασκορπισμένα, καὶ τώρα τὰ ἔχουμε. (De Oratore III, 137)

ΣΗΜ.: Περί Ὁμήρου, διεξοδικώτερον καὶ ἐκτενέστερον, βλ. Βοηθ. Βιβλ.

Γ' Ἔτους, Μάθ. 1ον, σελ. 33.

Γνώμες - ρήσεις περί Όμηρου

Άριστοτέλης (Ποιητική): "Πολλά άξιος επαινεῖσθαι".

Πλάτων: "Άληθῶς τήν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν οὗτος ὁ ποιητής"
(Πολιτεία 606 e).

"Ἐοικέν γε ὁ ποιητής ὑμῖν οὗτος γεγονέναι χαρίεις". (Νόμοι 680 c)

"Τήν τραγωδίαν καί τόν ἡγεμόνα αὐτῆς Ὅμηρον". (Πολιτ. I 598)

"Ὅμηρον, ποιητικώτατον καί πρῶτον". (607)

(Σημ.: Εἰς τοὺς Πλατωνικοὺς διαλόγους ὑπάρχουν 175 ὁμηρικὰ χωρία.
Εἰς τὸν Ἡσίοδον, 21).

Εὐριπίδης: "...ἐν Ὅμηρῳ τῷ ἀρίστῳ καὶ θειοτάτῳ τῶν ποιητῶν".
(Ἴων 530 c)

Άριστοφάνης: "Χρηστὰ ἐδίδαξε, τάξεις, ἀρετάς, ὀπλίσεις
ἀνδρῶν". (Βάτρ. 1030)

Ἡράκλειτος: "ὅς ἐγένετο τῶν Ἑλλήνων σοφώτερος πάντων..."

Άρχ. Ἑλλ. Ἐπιγραφαί: "Οὐρανὸς ἄστρα τάχιον ἀποσβέσει ἢ
ποτὲ βαθυκλεῆς οὐνομ' Ὅμηρου λήθη ἀρπάσσεται..."
(Φίλιππος Α' μ.Χ. αἰ.)

"Τίς γὰρ Ὅμηρεῖοις ἀντιφέροιτο λόγοις;"

(Μακηδόنيος Θεσσαλονίκης 6ος μ.Χ. αἰ.)

Ξενοφῶν: "Ὁ πατὴρ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην,
ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὅμηρου ἔπη μαθεῖν· καὶ νῦν
δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσειαν ἀπὸ στόματος
εἰπεῖν".

(Συμπόσιον δ, 6)

Ἀθήναιος: "Κάσανδρος, ὁ Μακεδόνων βασιλεύς, οὕτως ἦν φιλόμυθος, ὥς φησι Καρύστιος, ὥς διὰ στόματος ἔχειν τῶν ἐπῶν τὰ πολλὰ". (Ἐπιτομή, 2,2, 127).

Μαριάννα Μάκ Ντόναλντ:

(Ὁμιλία της εἰς τὸ Ἀριστοτέλειον Παν/μιον Θεσ/κης)

"Συστήνω στοὺς ἀνθρώπους νὰ διαβάσουν τοῦλάχιστον τὸν Ὅμηρο πρὶν πεθάνουν..."

Ρομπέρ Φλασελιέρ:

"Μόλις τελειώσουμε τὸ ξαναδιάβασμά του, φλεγόμαστε ἀπὸ ἀνυπομονησία νὰ τὸν ξαναρχίσουμε. Σχεδόν, μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς ἡ συναναστροφή μὲ τὸν Ὅμηρο δὲν τελειώνει, παρὰ μὲ τὴν ζωή".

Ronsard: (Τὸ ἀναφέρει ὁ Ρομπέρ Φλασελιέρ)

"Θέλω τρεῖς μέρες γιὰ νὰ διαβάσω τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου, γι' αὐτό.. κλεῖσε τὴν πόρτα".

Ὁ Πετράρχης ἔγραφε συχνὰ ἐπιστολὲς στὸν Ὅμηρο!

(Τζ. Χάιγκετ "Ἡ Κλασσικὴ παράδοση" Ἐκδ. ΜΙΕΤ)

Ἐπίσης: (Χάιγκετ:)

Ἡ πρώτη λογοτεχνικὴ μετάφραση ἀπὸ μιὰ γλῶσσα σὲ ἄλλη ἔγινε τὸ 250 π.Χ. ὅταν ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος, ἐλληνορωμαῖος, μετέφρασε τὴν Ὀδύσσεια στὰ λατινικά. (Καὶ συμπληρώνει): ἕνα τέτοιο ποίημα σὰν τὴν Ἰλιάδα, ἀδύνατον νὰ εἶχε παραδοθῇ χωρὶς γραφή.."

Ὁ **Βίκτωρ Οὐγκώ** στὸ ἔργον του **Κρόμβελ** ὀνομάζει τὸν Βιργίλιο "ἀντιγραφέα" καὶ "σελήνην τοῦ Ὁμήρου".

J. le Goff, καθηγ. Κοινων. Ἐπιστ.:

"Homère, le plus grand ancêtre de notre culture occidentale"

(=ὁ Ὅμηρος, ὁ ὑψιστος πρόγονος τῆς Δυτικῆς μας Παιδείας).

(J. de Romilly, Pour l' Amour du Grec, σλ. 131)

"ΕΙ ΘΕΟΣ ΕΣΤΙΝ ΟΜΗΡΟΣ ΕΝ ΑΘΑΝΑΤΟΙΣΙ ΣΕΒΕΣΘΩ·
ΕΙ Δ' ΑΥ ΜΗ ΘΕΟΣ ΕΣΤΙ, ΝΟΜΙΖΕΣΘΩ ΘΕΟΣ ΕΙΝΑΙ".

(Ἑλλην. ἐπιγραφή εἰς τὸν πίνακα τοῦ Ingres, "Ἡ ἀποθέωσις τοῦ Ὀμήρου").

★★

Ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ὑπῆρξε καὶ ὅτι τὰ δύο ἔπη εἶναι δημιούργημα διαφόρων ἐλασσόνων ραψωδῶν, ἔχει πλέον ἐπιστημονικὰ ἀπορριφθῆ. Μελέτες μέσω Η/Υ ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι ἐνιαῖα κείμενα πού ἔχουν συντεθῆ ἀπὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Ἐξ ἄλλου, ἐρευνώντας προσεκτικὰ ὅλους τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς πού ἀναφέρονται στὸν Ὅμηρο (καὶ ἀναφέρονται οἱ περισσότεροι) ἀποκομίζουμε τὴν ἀναμφισβήτητα διατυπωμένη ἀντίληψί τους, ὅτι ὁμιλοῦν περὶ οἰκείου εἰς αὐτοὺς ἱστορικοῦ προσώπου, ὡς λ.χ.

Στράβων (VI σ. 218)

"Σάμιος δὲ ἦν Κρεώφυλλος, ὃν φασι δεξάμενον ξενία ποτὲ Ὅμηρον, λαβεῖν δῶρον τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ποιήματος, ὃ καλοῦσιν Οἰχαλίας Ἀλωσις".

Διόδωρος Σικελιώτης (Βιβλ. 6,9 4)

"Καίπερ τῆς χώρας (δηλ. τῆς Αἰγύπτου) τὸ παλαιὸν δυσεπιβάτου τοῖς ξένοις οὔσης, ὅμως ἔσπευσαν εἰς αὐτὴν ...τῶν μὲν ἀρχαιοτάτων, Ὁρφεὺς καὶ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος...".

Στεφ. Βυζάντιος

"Φασὶν ὅτι Ὅμηρος ἐν Βολισσῷ ἐπ' ἄκρον Χίου πλησίον, τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο, ὡς Ἐφορος".

Κυριώτεροι ιδιαίτερότητες τῆς Ὀμηρικῆς γλώσσης

Δὲν τίθενται ἄρθρα.

Γενικὲς σὲ -οιο ἀντὶ σὲ -ου.

Δοτικὲς εἰς -εσσι.

κύνεσσι ἀντὶ κυσί,

πόδεσι ἀντὶ ποσί.

ἄνδρεσσι ἀντὶ ἀνδράσι.

Ἀπαρέμματα εἰς -μεναι.

ἔμμεναι ἀντὶ εἶναι

Πατρωνυμικά εἰς -ιος

Νηλήιος ἀντὶ Νηλείδης.

κὲ ἀντὶ ἄν' ὧδε σημαίνει οὕτως.

(κλπ. κλπ. βλ. βοηθ. Γ' Ἔτους,

Μάθ. 1ον).

Οἱ προθέσεις δὲν προτίθενται, γενικῶς ἀπομακρύνονται.

π.χ. "βλεφάρων ἄπο δάκρυα πίπτει".

"ὑπνῶ ὑπο γλυκερῷ ταρπόμεθα κοιμηθέντες".

Ἀναύξετοι ἀόριστοι καὶ παρατατικοί.

π.χ. "τὸν δὲ λίπε ψυχῇ" (=λιποψύχησε)

"δαλὸς δὲ ἔκπεσε χειρὸς" (ἔπεσε ὁ δαυλὸς ἀπ' τὸ χέρι).

"ἐπὶ χλαῖναν βάλε κοιμηθέντι" (ἔρριξε τὴν χλαῖνη ἐπάνω
στον ἀποκοιμηθέντα).

Σύνταξις: κυρίως κατὰ παράταξιν, σπανίως πλάγιος λόγος.

Πολλοὶ διάλογοι.

Ἐπίσης: σπανιώτατα τὰ ὑποκοριστικά.

- * -

(27.500 περίπου στίχοι καὶ τὰ 2 ἔπη. 203.242 λέξεις καὶ τὰ 2 ἔπη.

Ἐνα σύνθετος Ὀμηρικὸ λεξικὸ περιλαμβάνει περίπου 5.000 λέμματα).

Δακτυλικὸν ἑξαμετρον

-υυ -υυ -υυ -υυ -υυ -- (ῥ̣ -υ)

Ἄδακτυλος: -υυ (παλαιότατος μετρικὸς πούς.

Χαρακτηριστικά: σεμνότης καὶ μεγαλοπρέπεια).

ἐρρύσατο: ἄορ. τοῦ ρύομαι: σώζω, διαφυλάττω
(πρβλ. ρύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ).

ιέμενος: μτχ. τοῦ ἵεμαι = κινεῖμαι, προσπαθῶ, ρίχνομαι.

σφετέρησιν ἀτασθαλίησιν (δοτ.):

ἐξ αἰτίας τῶν σφαλμάτων τους (πρβλ. οἰκονομικαὶ ἀτασθαλίαι).

ὄλοντο: ἀναύξητος ἄορ. τοῦ ὄλλυμαι = ἀφανίζομαι, καταστρέφομαι (πρβλ. ἀπώλεια, ὄλεθρος, πανωλεθρία).

νήπιος: νήπιος, μωρός, ἀνόητος (ἄρν. μόριον νή καὶ ἔπος = λόγος).

Ὑπερίων: ἐπίθετον τοῦ Ἥλιου. Ὁ ἐξ ὕψους (ὑπὲρ) Ἴων (=βάλλων).

ἥσθιον: παρ. τοῦ ἐσθίω = τρώγω (πρβλ. ἔδεσμα, ἐδώδιμα).

αὐτάρ: αὐτ' ἄρ = 1) ἀλλ' ὅμως. 2) ἀμέσως μετὰ, ὕστερον.

ἀφείλετο: ἄορ. β' τοῦ ἀφαιροῦμαι.

τῶν ἀμόθεν...

... -εἰπὲ καὶ ἡμῖν (ἀπὸ ὁποιοδήποτε μέρος αὐτῶν, πὲς καὶ σὲ μᾶς).

(Διόδ. Σικελ. Fragm VII, 2)

"Διόδωρος ἀποδείκνυσαι τοῦτον ("Ομηρον) πρὸ τῆς
Ἡδρακλείδων καθόδου τετελεσμένην".

"Εσσεται ἀθάνατος καὶ ἀγήγητος ἡμῶν πάντα"
(Χρησμός πρὸς "Ομηρον, πρὸ τῆς γεννήσεως του).

"Ομηρικὸς κατάλογος (B Ἰλιάδος)
ἡ πᾶσα ἀλήθεια." (ὡς ἄνω, I, 401)

"Καὶ νόμους ἐξέθεντο, ἀποστοματίζεν τοὺς παιδευομένους
τὸν "Ομηρον κατάλογον... καὶ ἐν τῇ μᾶχῃ ἐπεκαλούντο."
(Εὐστάθιος, 26.3.42)

Κωνσ. Οἰκονόμος δ' ἐξ Οἰκονόμων, "Πρὸς τῆς ἀφειλομένης τῆς εἰς
τὴν Ἑλληνικὴν Ἰλῶσαν".
ὑψηλότερα... ἰδίως τῶν ἑσπερίων...
"Ομηρε, τῆς Ἑλληνικῆς Σοφίας ὡκεανὸς, διδάσκων τῆς ἀρετῆς
την δὲ τὴν Παναθηναίων, δηλοῦν, τὸν "Ομηρον...
σκοπῶντων λαμπρῶν ποιημάτων, ἀνεγίνωσκον κατὰ πᾶσαν πενταε-
τίαν ὅσοι πρὸς ἀτάκτους ἦσαν, ἐξ ὧν τὸν εἰς τὸ θέατρον διδ-"

Μάθημα 20ον

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις (*παῖς, ἀλώπηξ, θρίξ*)

Παράγρ. 82 Γραμμ. Τζαρτζάνου.

2. Ὑποτακτική καὶ Εὐκτική τοῦ "*λύομαι*".

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΑΓΩΔΙΑΝ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΚΗΝ

Ἑτυμολογικά:

Τραγωδία: τράγων ὦδή. Τὰ πρῶτα χορικά ἐψάλλοντο ἀπὸ μετεμφιεσμένους εἰς τράγους, ἀκολουθοῦς τοῦ Πανὸς καὶ τοῦ Διονύσου. Ἐκ τῆς τραγωδίας καὶ τὸ σημερινὸ "τραγούδι".

Δρᾶμα: ἐκ τοῦ δρᾶω -ῶ (ὄχι ἀπλῇ θεατρ. ἀπαγγελία, ἀλλὰ συνάμα δρᾶσις. Πρβλ. καὶ τῖς σημερινές "πράξεις" τοῦ θεάτρου, ἐκ τοῦ πράττω).

Ἀργότερον, δρᾶμα καὶ τραγωδία σημαίνουν τὸ αὐτό.

Τὸ δρᾶμα ἢ τραγωδία "διδάσκεται" (ἐκ τοῦ ὅτι οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ ἐδίδασκον τοὺς ὑποκριτάς. Πρβλ. σημερινὴ σκηνοθεσία).

ὑποκρίνομαι: ἀρχικῶς ἀποκρίνομαι = ἀπαντῶ, λαμβάνω μέρος εἰς διάλογον ἐπὶ σκηνῆς

Γενικῶς: Ἡ ἐπικρατοῦσα ἀντίληψις εἶναι ὅτι ἡ δραματικὴ ποίησις προῆλθε ἐκ τῆς Διονυσιακῆς λατρείας. Τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς τραγωδίας ἐμφανίζονται εἰς τὴν Δωρικὴν Πελοπόννησον καὶ ἀκολούθως ἡ τραγωδία τελειοποιεῖται εἰς τὰς Ἀθήνας.

Κατὰ τὸν Συκουτρῆν, καθοριστικὸν ρόλον εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς τραγωδίας ἔπαιξε ὁ διθύραμβος, πρωτόγονον ἄσμα πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου.

Διθύραμβος (ἔτυμολ.: δις καὶ θύρα καὶ ἐμβαίνω). Ὁ Διόνυσος ὥς γνωστὸν ἦλθε στὸν κόσμον διαβαίνοντας, περνώντας ἀπὸ δύο θύρες: τὴν κοιλίαν τῆς κατακεραυνωθείσης μητρὸς του Σεμέλης καὶ κατόπιν ἀπὸ τὸν μηρὸν τοῦ πατρὸς του Διὸς, ὅπου ὁ Ζεὺς τὸν ἐνέρεψε μέχρι νὰ συμπληρωθῇ ὁ χρόνος τῆς κυήσεως.

Ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἀνύψωσε τὸν διθύραμβον εἰς καλλιτεχνικὸν δημιούργημα εἶναι ὁ Κορίνθιος κιθαρωδὸς **Ἀρίων**. Τὸν ἔψαλλε εἰδικῶς ἐξησκημένη χορωδία μὲ συνοδείαν ὀργάνων, συνήθως πνευστῶν, καὶ μὲ ὠρισμένα χορευτικὰ σχήματα. Περιελάμβανε δηλαδὴ στίχους, μελωδίαν καὶ ὄρχησιν. Ἀπὸ αὐτὸν τὸν διθύραμβον ἀνεπτύχθη κατόπιν εἰς Ἀθήνας ἓν ἐξελιγμένον εἶδος ποιητικοῦ λόγου, ἡ τραγωδία, ὅπου χωρὶς νὰ ἐξαφανισθῇ πλήρως ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὄρχησις, ἐκυριάρχησε ὁ λόγος καὶ ὁ μῦθος.

Τὸ εἶδος μετέφερε ἀπὸ τὴν Κόρινθον εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ **Λᾶσος** ὁ **Ἑρμιονεὺς** (μέσον ΣΤ' αἰῶνος π.Χ.).

Ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος διεμόρφωσε τὸν διθύραμβον εἰς τεχνικὸν δρᾶμα, γι' αὐτὸ καὶ θεωρεῖται ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ὑπῆρξεν ὁ **Θέσπις** ὁ Ἀττικὸς, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὸν Δῆμον Ἰκαρία, περίπου εἰς τὸν σημερινὸν Διόνυσον. Μετὰ ἀπὸ πρόσκλησι τῶν Πεισιστρατιδῶν ἐδίδαξε τὸ πρῶτον δρᾶμα τοῦ εἰς τὰ Μεγὰλα Διονύσια, τὸ 534 π.Χ. Εἰσήγαγε τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν τὸν ὁποῖον ὑπεδύετο εἴτε ὁ ἴδιος εἴτε ἰδιαιτερον προσωπον, ἀνεξάρτητον τοῦ χοροῦ. Ὁ πρῶτος αὐτὸς ὑποκριτὴς (ἀποκριτὴς) ὑπεδύετο τὸν Διόνυσον καὶ ἀπαντοῦσε στὶς ἐρωτήσεις τοῦ χοροῦ. Ἔτσι ἐγεννήθη τὸ δρᾶμα.

Γράφει ὁ Σουΐδας περὶ τοῦ Θέσπιδος:

"...αὐτὸν πρῶτον τραγικὸν γενέσθαι φασί, καὶ πρῶτον μὲν

χρίσας τὸ πρόσωπον ψιμυθίῳ ἐτραγώδησεν".

Ἄμεσοι διάδοχοί του:

- Ὁ Ἀθηναῖος **Χοιρίλος**, μαθητὴς του, ἐπινοητὴς τῶν προσωπειῶν καὶ τῶν λαμπρῶν θεατρικῶν ἐνδυμασιῶν. Συνέγραψε 160 δράματα.

- Ὁ **Πρατίνας** ἀπὸ τὴν Ἀργολίδα. Εἰσήγαγε τὸ σατυρικὸν δράμα. Συνέγραψε 50 δράματα.

- Ὁ Ἀθηναῖος **Φρόνιχος**, μαθητὴς καὶ αὐτὸς τοῦ Θέσπιδος. Εἰσήγαγε στὴν σκηνὴ τὰ γυναικεῖα πρόσωπα καὶ τὶς πολιτικὰς ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν Ἱστορία. Ἀναφέρονται 11 δράματά του μεταξὺ τῶν ὁποίων *Μιλήτου Ἀλωσις*. Ὁ υἱὸς του **Πολυφράδμων**, ὁμοίως τραγικὸς ποιητής.

Ὅλοι αὐτοὶ προετοίμασαν τὸν δρόμο τοῦ μεγαλοφυοῦς Αἰσχύλου.

Αἰσχύλος (525-456 π.Χ.). Μεγαλοπρεπὴς καὶ ἥρωικός. Προσέθεσε δεῦτερον ὑποκριτὴν, ἔδωσε πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὸν διάλογο καὶ ἐπέφερε καινοτομίες στὴν σκηνογραφία καὶ χορογραφία.

Ἀπὸ τὰ 90 ἢ 100 ἔργα του διεσώθησαν 7.

Δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἔρωτος, ἀλλὰ μόνον περὶ θεῶν καὶ ἡρώων. Παρουσιάζει τὸν ἄνθρωπον ὡς ὑπεράνθρωπον. Οἱ ἥρωές του δηλαδή, "*οἷοι ἡδύναντο εἶναι*".

Εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ δράματος ὁ **Σοφοκλῆς** προσέθεσε τρίτον ὑποκριτὴν, ἐγκαινίασε τὸν μονόλογον καὶ ἡὔξησε τὰ μέλη τοῦ χοροῦ ἀπὸ 12 εἰς 15. Εἰσήγαγε μελοποιία στὶς σκηνικὰς μονωδίας. Συνέθεσε 130 τραγωδίαι, διεσώθησαν 7. Περιγράφει, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Ποιητικὴ 25), τοὺς ἥρωές του "*οἷους δεῖ ποιεῖν*", "*οἷοι ἔδει εἶναι*".

Ἡ καινοτομία τοῦ **Εὐριπίδου**, τοῦ πλέον δραματικοῦ τῶν ἄλλων: εἰσήγαγε εἰς τὰ δράματά του τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν

τῆς ἐποχῆς (Ἀριστ. Ρητορική 3).

Ἀκόμη: ἐπενόησε τὸν πρόλογον καὶ τὴν λύσιν διὰ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ. Περιώρισε ἀκόμη περισσότερο τὸν ρόλο τοῦ χοροῦ. Οἱ ἥρωές του: "οἷοι εἰσίν". (ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητα).

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ

Ἀπὸ Θέσπιδος μέχρι τὸ 250 π.Χ. ὁπότε ἡ τραγωδία ἀρχίζει νὰ ἐκλείπη γνωρίζουμε τὰ ὀνόματα 180 τραγικῶν ποιητῶν οἱ ὁποῖοι συνέθεσαν πάνω ἀπὸ 3350 δράματα (τραγωδίες καὶ κωμωδίες).

"Φιλήμονα δὲ τὸν κωμικὸν καὶ Ἀλεξιν, ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀγωνιζομένους καὶ στεφανομένους, ὁ θάνατος κατέλαβεν".

(Πλουτ. ἩΘ. X-88)

*

Ἡ ἀρχαία τραγωδία δὲν εἶχε μόνον ψυχαγωγικὸν σκοπὸν, "τέρψιν θεατῶν", ἀλλὰ κυρίως ἀπέβλεπε στὸ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ ἠθικοποιήσῃ. Οὐδεὶς λαὸς εἶχε ποτὲ κάτι παρόμοιον μὲ τὸ ἐλληνικὸν θέατρον. Οἱ λέξεις **ΘΕΑΤΡΟΝ** καὶ Θεατρικὴ **ΣΚΗΝΗ**, παγκοσμίως, προσδιορίζονται ἐλληνικά.

Οἱ Ἴνδοι τὴν θεατρικὴ σκηνὴ τὴν ὀνομάζουν YAVANICA, δηλαδή Ἰωνικὴ, οἱ δὲ Ἰσλανδοὶ ATRIDI, ἀπὸ τοὺς Ἀτρεΐδες. - "Αἱ τῶν Ἑλλήνων πόλεις πρῶτιστα διὰ τῆς ποιητικῆς παιδεύουσιν, οὐ ψυχαγωγίας χάριν δήπουθεν ψιλῆς ἀλλὰ σωφρονισμοῦ... παιδευτικοὶ γὰρ εἶναί φασι καὶ ἐπανορθωτικοὶ τῶν ἡθῶν".

(Στράβων 154)

Ὁ πασίγνωστος ὁρισμὸς τοῦ Ἀριστοτέλους διὰ τὴν **ΤΡΑΓΩΔΙΑΝ**:

"Ἔστι μὲν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστῳ τῶν μερῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ ῥυθμὶ δι' ἀπαγγελίας,

δι' ἔλεον καὶ φόβον περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων
κάθαρσιν".

(Ὁ ὥς ἄνω ὁρισμὸς ἀναλύεται λεπτομερῶς καὶ ἐπεξεργάζεται ὡς
Κείμενον.)

✱

Πρὸς σημείωσιν:

"..ἡ ἀρχαία τραγωδία εἶναι προσηλωμένη καὶ εἰς ἐξιλέωσιν
ἐγκλήματος ἀγνοοῦμενον." (Μπερδιάγιεφ)

✱

Ἡ κλασικὴ μορφή τῆς ἀττικῆς τραγωδίας:

Πρόλογος

Πάροδος

Α' Ἐπεισόδιον

Α' Στάσιμον

Β' Ἐπεισόδιον

Β' Στάσιμον

Γ' Ἐπεισόδιον

Γ' Στάσιμον

(Ἐξοδος)

(Ἐξοδος: "...ἔθος δὲ ἦν ταῖς ἐξόδοις τῶν τῆς τραγωδίας χορικῶν
προσώπων προηγέσθαι αὐλητὴν, ὥστε αὐλοῦντα προπέμπειν").

Εἰς τὰ *Διαλογικὰ* μέρη: ἀττικὴ διάλεκτος.

Εἰς τὰ *Χορικά*: δωρικὴ διάλεκτος.

στιχομυθία: διάλογος σὲ στίχους,

ἀντιλαβή: διάλογος σὲ ἡμιστίχια.

Γραμμαί: ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, ὥς τὸν χορὸν ἐν στοίχῳ ἵστασθαι.

Κορυφαῖος: ὁ ἱστάμενος πρῶτος ἐν τῷ χορῷ.

Ψιλεύς: ὁ ἐπ' ἄκρου χοροῦ ἱστάμενος.

Μέτρα, Μετρική

Ἀμέτροι οἱ συνδυασμοὶ μακρῶν καὶ βραχέων πρὸς δημιουργίαν διαφορῶν μέτρων.¹

Τὰ πλέον γνωστὰ καὶ διαδεδομένα:

Δάκτυλος -υ υ (ἐπικός).

Σπονδεῖος - - (ιερός).

Ἀνάπαιστος ἢ ἀντιδάκτυλος υν- (ὕμνοι θεῶν καὶ ἐμβατήρια).

Τροχαῖος -υ (ἢ χορεῖος)

Ἰαμβος υ-²

Ἀμφίβραχς υ - υ, Ἀμφίμακρος -υ-

Χορίαμβος (Τροχαῖος + Ἰαμβος) - υν -

Λογασιδικὸν μέτρον: στίχοι εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἰσχυρότερος δακτυλικὸς ρυθμὸς μεταβαίνει εἰς τὸν ἀσθενέστερον τροχαϊκόν· οἱ στίχοι φαίνονται ἰστάμενοι μεταξύ λόγου καὶ αἰοδῆς. ∩ ∟

Σημειώσεις: Ἡ ἀρχ. τραγωδία περιέχει καὶ τὰ σπέρματα τοῦ μιμοδράματος καὶ τοῦ χοροδράματος.

Ὁ Βάθυλλος καὶ ὁ Πυλάδης θεωροῦνται οἱ ἐπινοηταὶ τῆς "παντομίμας", τοῦ χορευτικοῦ εἴδους τὸ ὁποῖον ἀναπαριστοῦσε μίαν τραγικὴν μυθολογικὴν ἱστορίαν.

Χορευτής: Τραγικῆς ἐνρhythμου κινήσεως ὑποκριτής.

1. "...τοῖς μέτροις... μειγνῦσα μετ' ἀλλήλων... Χαιρήμων ἐποίησε "Κένταυρον", μεικτὴν ῥαψωδίαν ἐξ ἀπάντων τῶν μέτρων".

Ἀριστοτ. Ποιητικὴ 1447-

2. "Ἰαμβίζω, τὸ ὕβριζω· ὥς γὰρ ὁ Ἰαμβος ἐκ βραχείας καὶ μακρᾶς, οὕτω καὶ ἡ ὕβρις ἐξ ὀλίγου ἀρχομένη πρόεισιν ἐπὶ μείζον."

"Ἀριστοκλῆς φησὶν ὅτι Τελέστης, ὁ Αἰσχύλου ὀρχηστής, οὕτως ἦν τεχνίτης ὥστε ἐν τῷ ὀρχεῖσθαι τοὺς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, φανερὰ ποιῆσαι τὰ **πράγματα** δι' ὀρχήσεως. Ὁ Δημήτριος ὁ Κυνικός, ὅτε εἶδεν ὀρχηστὴν μιμούμενον ἄνευ αὐλοῦ καὶ ἀσμάτων πολλὰ περὶ θεῶν μυθολογούμενα, οὕτως ὑπερήσθη τοῖς γιγνομένοις, ὥστε ἀνέκραξε μεγάλη τῇ φωνῇ: "Ἀκούω ἄνθρωπε ἃ ποιεῖς, οὐχ ὁρῶ μόνον, ἀλλὰ μοι δοκεῖς ταῖς χερσὶν αὐταῖς λαλεῖν."

(Λουκιανὸς π. ὀρχ. 63)

Ἀκόμη: ἡ τραγωδία ἦτο αὐτὸ πού σήμερα ὀνομάζουμε "Ὀπερα". Τὰ χορικά μέρη ἦσαν "χορῳδιακά". Οἱ μονόλογοι "ἄριες". Οἱ διάλογοι "παρακαταλογία", δηλαδή, "ρετσιτατίβο". (Παρακαταλογία: τὰ ἄσματα μὴ ὑπὸ μέλει λέγειν). Ἡ παρακαταλογία συνωδεύετο ὑπὸ λύρας.

Παρ' ὅτι τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον προκαλεῖ "μείζονα διέγερσιν", οἱ διάλογοι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι συντεθειμένοι εἰς ἱαμβικὸν τρίμετρον. Εἰς τοὺς θρήνους εἴτε ἐν πορείᾳ χρησιμοποιεῖται τὸ ἀναπαιστικὸν δίμετρον.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

χθὲς - σήμερα - αὔριο

(Ἀρθρον Στυλ. Ἀρτεμάκη)

"Οἱ παραστάσεις ἀρχαίων τραγωδιῶν διέθεταν τόσο ὑψηλὸ ποιητικὸ καὶ ἠθικοπνευματικὸ (παιδαγωγικὸ κατὰ βάθος) περιεχόμενο, ὥστε οἱ γονεῖς ἔπαιρναν καὶ τὰ παιδιά τους στὰ θεάτρα, μὲ τὴν ἀράγιστη βεβαιότητα, ὅτι ἐκεῖ θὰ ἀπολάμβαναν συναρπαστικὲς καλλιτεχνικὲς παραστάσεις. Καὶ θὰ ἔβλεπαν τόσα ἀξιόμιμητα παραδείγματα, ὥστε νὰ γίνονιν καὶ τὰ παιδιά αὐτά, σὰν θὰ μεγάλωναν, πραγματικοὶ ἄνθρωποι καὶ σπουδαῖοι οἱ πολῖτες...

Στὸν ἀρχαῖο κόσμος δὲν ὑπῆρχε ἄλλο κοινὸ πού νὰ νοιώθει πιὸ καλὰ τὶς θεατρικὲς παραστάσεις καὶ νὰ μετέχει πιὸ ἔντονα στὸ θέαμα ἀπὸ τὸ ἀθηναϊκὸ κοινό. Δὲν ὑπῆρχε ἄλλος θεατὴς πιὸ εὐγνώμων γιὰ μιὰ πετυχημένη παράσταση, ἀλλὰ οὔτε πιὸ ἐπίφοβος γιὰ μιὰ ἀδύνατη παράσταση. Ἀπὸ τὸν ἀθηναῖο δὲν ξέφευγε οὔτε τὸ παραμικρὸ λάθος τοῦ ἡθοποιοῦ...

Τοὺς πιὸ λεπτοὺς ὑπαινιγμοὺς τοὺς ἀντιλαμβάνονταν ἀμέσως οἱ ἀθηναῖοι. Ὅταν στὴν τραγωδίᾳ τοῦ Αἰσχύλου "Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας" ἀντήχησαν τὰ λόγια: "Αὐτὸς δὲν θέλει νὰ φαίνεται, μὰ νὰ εἶναι δίκαιος"¹, ὅλοι οἱ θεατὲς στράφηκαν πρὸς τὸν Ἀριστείδη, πού ἡ εὐθύτητά του ἦταν πασίγνωστη. Στὴν τραγωδίᾳ ὅμως τοῦ Εὐριπίδη "Ὀρέστης", ὁ Ἡγήλοχος εἶπε λαθεμένα "γαλῆν ὄρῳ", ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ "γαλὴν ὄρῳ", μὲ ἀποτέλεσμα ὁ δύστηχος ἡθοποιός, νὰ γίνῃ στόχος εἰρωνειῶν τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν δραματικῶν συγγραφέων, ἰδιαίτερα δὲ τῶν κωμωδιογράφων.²

Αὐτοὶ οἱ ἐνθουσιώδεις θεατὲς δὲν ξεκολλοῦσαν ἀπὸ τὰ καθίσματα τοὺς μισὴ μέρα. Μπροστὰ στὰ μάτια τοὺς ξετυλίγονταν τρεῖς τραγωδίες καὶ ἓνα σατυρικὸ δράμα. Ἄν οἱ τραγικοὶ συγγραφεῖς ἔκαναν τοὺς Ἀθηναίους νὰ κλαῖνε, νὰ εὐγνωμονοῦν καὶ νὰ ἀγανακτοῦν, μὲ τὸ σατυρικὸ δράμα προσφέρονταν στὸν κατάκοπο θεατὴ μιὰ ἀνακούφιση. Κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ σατυρικοῦ δράματος, πού τὸ εἶχαν κληρονομήσει ἀπὸ τὸν διθύραμβο, ἦταν ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἥρωικοῦ μὲ τὸ παιγνιδιάρικο...

Τῶν παραστάσεων προηγεῖτο σειρὰ ὁλόκληρη ἐπισήμων τελετῶν θρησκευτικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ χρώματος καὶ οἱ παραστάσεις, μαζὶ μὲ τὶς γιορτές, ἐκάλυπταν συνήθως ὁλόκληρο τριήμερο. Ἀκολουθοῦσε ἡ ἀνακήρυξη καὶ ἡ βράβευση τῶν νικητῶν. Κατόπιν, στὸ περίφημο "θέατρο Διονύσου", βασίλευε πάλι

1. "οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος ἄλλ' εἶναι θέλει".

2. "ἐκ κυμάτων γὰρ αὖθις αὖ γαλὴν ὄρῳ". (Βάτρ. 304)

ήσυχία. Οἱ ἀθηναῖοι καταπιάνονταν ξανὰ μὲ τὶς καθημερινές των ἀσχολίες καὶ τὶς μικρές των διασκεδάσεις. Τὰ πλοῖα τῶν καλεσμένων, πού εἶχαν ἔρθει ἀπὸ ξένες χῶρες, ἐγκατέλειπαν τὸν Πειραιᾶ γιὰ νὰ σκορπίσουν σὲ ὅλον τὸν κόσμο τὴν εἴδηση τοῦ μεγαλείου τῆς ἰσχυρῆς Ἀθήνας. Οἱ δὲ παλιοὶ καὶ νέοι ποιητές, πού ἦταν πολυάριθμοι στὴν πόλη τῶν πνευματικῶν φώτων, ἄρχιζαν πάλι νὰ μοχθοῦν γιὰ τὴν δημιουργία νέων ἔργων...

Ὡστόσο, ὅσοι κι ἂν ἦταν οἱ Ἀθηναῖοι τραγικοὶ ποιηταί, τρεῖς μόνον κατέκτησαν τὴν αἰώνια δόξα καὶ τὸν πιὸ αὐθόρμητο θαυμασμό τῆς ἀνθρωπότητας, ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ ὥς τὴν δική μας. Καί, ὅπως ὅλα δείχνουν, αὐτὴ τὴν ἄφθαρτη δόξα, αὐτὸν τὸν συνεχῶς ἀνανεούμενο θαυμασμό τῆς παγκόσμιας ψυχῆς πρὸς τὸ μέγα πνεῦμα, θὰ τὸν ἔχουν συνοδὸ ὥς τὰ βάθη τοῦ ἀπώτατου μέλλοντος...

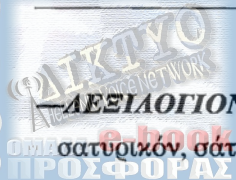
Γιὰ τὸν πρῶτο, ὁ Β. Οὐγκὼ ἔγραψε: "Ὅποιος δὲν καταλαβαίνει τὸν Αἰσχύλο εἶναι ἀγιάτρευτα μέτριος. Πάνω στὸν Αἰσχύλο θὰ δοκιμάσουμε τὶς διάνοιες". Γιὰ τὸν Σοφοκλῆ, ὁ Γερμανὸς ποιητῆς καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς κόμης Φὸν Πλάτεν διεκήρυξε: "Ὁ, τι ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ἐλπίζει καὶ ὑποφέρει, τὸ εἶπες ἐσὺ μὲ τὶς δικές σου χίλιες γλῶσσες". Καὶ ὁ Γκαῖτε σημειώνει γιὰ τὸν Εὐριπίδη: "Ἄν ἓνας σύγχρονος θέλει νὰ ὑποδείξει σ' αὐτὸν τὸν μεγάλο ἀρχαῖο δραματογραφικὰ του σφάλματα, τὸ μόνο σωστὸ εἶναι νὰ τὰ ὑποδείξει γονατιστός".

Εἶδη ὀρχήσεως ἐν τῷ θεάτρῳ:

- τραγικὴ (ἐμμέλεια)
- κωμικὴ (κόρδαξ)
- σατυρικὴ (σίκιννις)

"...δι' ὃ καὶ οἱ σάτυροι, σικιννισταί." (Αθῆν. Ι, 73)

—ΔΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

σατυρικόν, σάτυρα, σάτιρα.

— . . . —

ΣΧΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

"Μακάριόν ἐστιν ἡ τραγωδία ποίημα κατὰ πάντα, φησὶν Ἀντιφάνης, εἴ γε πρῶτον οἱ λόγοι ὑπὸ τῶν θεατῶν εἰσὶν ἐγνωρισμένοι, πρὶν καὶ τινὰ εἰπεῖν· ...ὀνόματα.. ἂν ἔν τι τούτων παραλίπη Χρέμης τις ἢ Φεῖδων τις, ἐκσυρίττεται".

(Ἀθῆναιος- Ἐπιτομή 2, 1, 84)

"... οἱ τραγωδοῦντες, ἐκπίπτοντες καὶ συριττόμενοι, ἐνίστε δὲ καὶ μαστιγούμενοί τινες αὐτῶν, ὥς ἂν τῷ θεάτρῳ δοκῇ".

(Λουκιανὸς- Ἀπολογία 713)

"Οἰκέτην ἢ ἄγγελόν τινὰ μὴ δεξιῶς ὑποκρίνασθαι, μικρὸν τὸ πταῖσμα· τὸν Δία δὲ ἢ τὸν Ἡρακλέα μὴ κατ' ἀξίαν ἐπιδείξασθαι τοῖς θεαταῖς, ἀποτρόπαιον ὥς καὶ αἰσχρόν".

(Λουκιανὸς- Ἀλιεὺς ἢ Ἀναβιοῦντες 602)

ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

(από παλαιόν μαθητικόν ἔγχειρίδιον -ΟΕΔΒ)

"Μόνον σὲ ὠρισμένες ἑορτὲς τοῦ Διονύσου διδάσκονταν τραγωδίαι· ἡ διδασκαλία τοὺς εἶχε ἀγωνιστικὸ χαρακτήρα.

Πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου γίνονταν στὴν Ἀττικὴ τέσσαρις ἑορτὲς: τὰ *Μικρὰ* ἢ κατ' ἀγροὺς *Διονύσια*, τὰ *Λήναια*, τὰ *Μεγὰλα* ἢ ἐν ἄστει *Διονύσια*, τὰ *Ἀνθεστήρια*.

Κατὰ τὰ ἀνθεστήρια δὲν ἐδιδάσκοντο δράματα. Κατὰ τὰ μικρὰ Διονύσια γινόνταν στοὺς δῆμους τῆς Ἀττικῆς ἐπανάληψις παλαιότερων γραγωδιῶν. Νέες τραγωδίαι ἐδιδάσκοντο κατὰ τὰ *Λήναια*, λαμπρότερα ὅμως καὶ ἐπισημότερα κατὰ τὰ ἐν ἄστει *Διονύσια* (ἤδη ἀπὸ τὸ 534).

Τὰ ἐν ἄστει *Διονύσια* ἐωρτάζοντο ἐπὶ ἑξὶ ἡμέρας· ἀπὸ αὐτές, στὶς τρεῖς τελευταῖες διεξήγοντο οἱ *δραματικοὶ ἀγῶνες* (τὴν ἐποπτεία τοὺς εἶχε ὁ ἐπὶ τῶν ἀρχῶν).

Ὁ ποιητὴς ποὺ ἐπιθυμοῦσε νὰ λάβῃ μέρος στὸν ἀγῶνα ὑπέβαλλε στὸν ἀρχοντα τρεῖς τραγωδίαι καὶ ἓνα σατυρικὸ δράμα καὶ *ἦτει χορὸν*. Ὁ ἀρχων, ἀφοῦ μελετοῦσε τὰ ἔργα καὶ συμβουλευόταν πρόσωπα ποὺ ἐκτιμοῦσε τὴ γνώμη τοὺς, *ἐδίδου χορὸν* καὶ ἔδινε τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς στὸν ἀγῶνα σὲ τρεῖς ποιητὰς ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ εἶχαν ὑποβάλει αἰτήσεις. Στοὺς ποιητὰς αὐτοὺς ἔδιναν ἀμοιβὴ ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο, ἀπὸ τὸ ὅποιο ἐπληρώνοντο καὶ οἱ ὑποκριταί, τρεῖς γιὰ τὸν κάθε ποιητὴ. Τὰ μεγαλύτερα ὅμως ἔξοδα ἦταν τὰ ἀπαιτούμενα γιὰ τὸν Χορὸ καὶ αὐτὰ ἀνελάμβαναν κάθε φορὰ τρεῖς πλούσιοι Ἀθηναῖοι, οἱ *χορηγοί*. Μὲ κλῆρο ὀριζόταν ὁ ποιητὴς μὲ τὸν ὅποιο θὰ συνεργαζόταν ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς τρεῖς χορηγούς.

Ὁ ποιητὴς ἦταν καὶ σκηνοθέτης τῶν ἔργων του· ἀσκοῦσε τὸν χορὸ στὸ ἄσμα καὶ τὴν ὄρχησι, ἔκανε τὴν κατανομὴ τῶν προσώπων τῶν ἔργων στοὺς ὑποκριτὰς καὶ ἀσκοῦσε αὐτοὺς στὴν ἀπαγγελία, τὴν μιμικὴ κτλ. Μερικὲς φορὲς ἀνελάμβανε τὴ διδασκαλία τοῦ Χοροῦ ἴδιος *χοροδιδάσκαλος*.

Λίγες ημέρες πριν τον αγώνα κατηρτίζετο ο προκαταρκτικός κατάλογος των κριτών. Τα ονόματα 500 Ἀθηναίων (50 από κάθε φυλή) **ἐγράφοντο** σὲ πινακίδια, πού τὰ ἔριχναν σὲ 10 ὕδριες, μία γιὰ κάθε φυλή· οἱ ὕδριες σφραγισμένες, ἐφυλάσσοντο στὸν ὀπισθόδομο τοῦ Παρθενῶνος.

Δύο ἡμέρες πριν ἀρχίσουν οἱ ἑορτές, οἱ τρεῖς ποιηταὶ στεφανωμένοι, ἀκολουθούμενοι ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς πού ἦταν καὶ αὐτοὶ στεφανωμένοι (χωρὶς προσωπεῖα καὶ θεατρικὲς στολές) ἔφθαναν στὸ *ῥαδειόν*, θέατρο στεγασμένο, κατάλληλο γιὰ μουσικὲς ἀκροάσεις. Ἐκεῖ συνέρρεον οἱ Ἀθηναῖοι, γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὸν λεγόμενο *προαγῶνα*. Οἱ δημιουργοί, ὁ καθένας μὲ τὸν ὁμιλό του, ἀνέβαιναν μὲ τὴ σειρὰ στὴν ἐξέδρα τοῦ ῥαδείου καὶ ἔδιναν στὸ κοινὸ πληροφορίες γιὰ τὰ ἔργα τους, ἀνεκοίνωναν τοὺς τίτλους καὶ τὶς ὑποθέσεις τους καὶ παρουσίαζαν τοὺς ὑποκριτὰς, οἱ ὁποῖοι θὰ ὑπεδύοντο τὰ διάφορα πρόσωπα.

Τὴν τέταρτη ἡμέρα τῶν Μεγάλων Διονυσίων γινόταν ἑναρξὶς τῶν παραστάσεων. Οἱ θεαταὶ προσήρχοντο ἑνωρὶς, πριν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Τὶς παραστάσεις παρακολουθοῦσαν καὶ γυναῖκες, ἀλλὰ ἀπὸ ἰδιαιτέρες κερκίδες. Ἡ εἴσοδος στὴν ἀρχὴ ἦταν ἐλεύθερη, ἀργότερα ὁμως ἐπετρέπετο μόνο μὲ εἰσιτήρια (σύμβολα)...

Ἐπειδὴ ὁμως θεωροῦσαν τὸ θέατρο σπουδαῖο μέσο ἠθικῆς ἐξυψώσεως τοῦ λαοῦ καὶ ἐπειδὴ θεωροῦσαν ἄδικο νὰ μὴν ἔχουν πρόσβασι καὶ οἱ πολῖτες πού ἀδυνατοῦσαν νὰ πληρώσουν τὸ εἰσιτήριο, ἀπεφάσισαν (ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλέους) νὰ δίνουν στοὺς ἀπορώτερους τὸ ἀπαιτούμενο χρηματικὸ ποσὸ ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο. Αὐτὰ ἐλέγοντο *θεωρικά*. Ἀργότερα τὰ *θεωρικά* τὰ ἔπαιρναν ὅλοι οἱ πολῖται.

Ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολι ἔφερναν στὸ θέατρο τὶς δέκα ὕδριες, οἱ ὁποῖες περιεῖχαν τοὺς κλήρους μὲ τὰ ονόματα τῶν ὑποψηφίων κριτῶν. Ἀπεσφράγιζοντο, καὶ ἀπὸ κάθε ὕδρια ἔβγαζαν ἓναν κλῆρο, ἔτσι ἐδημιουργεῖτο δεκαμελὲς κριτικὴ ἐπιτροπὴ. Ὁ κάθε κριτὴς ἔπαιρνε ἓνα πινακίδιο, γιὰ νὰ γράψῃ ἐπάνω σ' αὐτὸ τὴν γνώμη του. Ὅλοι ἔπαιρναν τὶς θέσεις τους.

Ἦχοῦσε ἡ σάλπιγξ καὶ ὁ κῆρυξ ἀναφωνοῦσε τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα θὰ ἐπαίζοντο τὴν πρώτη ἡμέρα (καὶ αὐτὸ ὠρίζετο μὲ κλῆρο). Τὶς ἐπόμενες δύο ἡμέρες θὰ ἐπαίζοντο οἱ τετραλογίαι τῶν ἄλλων ποιητῶν, πάλι κατὰ τὴν σειρὰ τῆς κληρώσεως.

Καὶ ἔτοι ἄρχιζε ἡ παράστασις τῆς πρώτης τραγωδίας τὴν ὥρα περίπου πού ὁ ἥλιος ἀνέτελλε. Οἱ ὑποκριταὶ παρουσιάζοντο στὴν ὀρχήστρα ντυμένοι μὲ πολυτέλεια. Ἐφρόντιζαν νὰ εἶναι ἡ μεταμφίεσις τους παράδοξη, ὥστε καὶ αὐτὴ νὰ συντελῇ στὴν ἀπομάκρυνσι τῶν θεατῶν ἀπὸ τὴν περὶ πραγματικότητα καὶ τὴν μεταφορὰ τους στοὺς μυθικοὺς κόσμους τῆς τραγωδίας. Φοροῦσαν *κοθόρνους*, ὑποδήματα μὲ ὑψηλὰ καττύματα, καὶ διάφορα παραγεμίσματα κάτω ἀπὸ τὰ ἐνδύματά τους, ὥστε νὰ φαίνονται πιὸ μεγαλοσωμοί, ὅπως ὁ λαὸς φανταζόταν τοὺς ἥρωες. Ἡ ἐνδυμασία τους ἦταν βέβαια ἀνάλογη πρὸς τὸ πρόσωπο τὸ ὁποῖον ὑπεδύοντο, γενικῶς ὅμως οἱ χιτῶνες τους ἦσαν ποδῆρες μὲ χρωματιστὲς κατακόρυφες ραβδώσεις καὶ χειριδωτοί. Οἱ μανδύες ἦσαν στολισμένοι μὲ κεντήματα, ταινίες κτλ. Τὰ *προσωπεῖα* (τὸ πανάρχαιο καὶ ἀπαραίτητο τοῦτο στοιχεῖο κάθε διονυσιακῆς τελετῆς) εἶχαν μεγάλα ἀνοίγματα γιὰ τὸ στόμα καὶ τὰ μάτια καὶ μὲ ἄδρες γραμμὲς ζωγραφισμένα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν διαφόρων προσώπων τοῦ δράματος. Τὰ γυναικεῖα πρόσωπα τὰ ὑπεδύοντο ἄνδρες.

Ὁ Χορὸς ἦταν ντυμένος ἀπλούστερα. Εἰσῆρχετο στὴν ὀρχήστρα (ἔχοντας μπροστὰ τὸν αὐλητὴ) ἢ κατὰ στοίχους (μέτωπο 3, βάθος 5) ἢ κατὰ ζυγὰ (μέτωπο 5, βάθος 3). Ὡστε ἦταν τετράγωνος καὶ ὄχι κυκλικός, ὅπως στὸν διθύραμβο.

Τὴν τρίτη ἡμέρα τῶν ἀγώνων, ἀφοῦ ἐτελείωνε ἡ παράστασις καὶ τῆς τρίτης τετραλογίας, οἱ δέκα κριταὶ ἔγραφαν τὴν γνώμη τους ἐπάνω στὶς πινακίδες τους· ἔπειτα ἐκληρώνοντο οἱ πέντε μόνο ἀπὸ αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσιζαν τελικῶς γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος. Τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἀνεκοίνωνε ἀμέσως ὁ κῆρυξ.

Τὸ βραβεῖο ἦτο ἀπλὸ στεφάνι κισσοῦ, ἀλλὰ ἡ δόξα μεγάλη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν νικητὴ ποιητὴ ἐβραβεύετο μὲ στεφάνι καὶ ὁ χορηγὸς του.

Στοὺς δραματικούς ἀγῶνες κρατοῦσαν ἐπίσημα πρακτικά. Τὰ ὀνόματα τῶν ποιητῶν, τῶν χορηγῶν καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν, οἱ τίτλοι τῶν ἔργων καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κρίσεως ἐχαράζοντο σὲ πλάκες, τίς ὁποῖες κατέθεταν στὸ δημόσιο ἀρχεῖο· αὐτὲς ὠνομάζοντο ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ."

—KEIMENON

"Ἡγήμων ὁ Θάσιος εἰσῆλθε δὴ ποτε καὶ εἰς τὸ θέατρον, διδάσκων κωμωδίαν, λίθων ἔχων πλήρες τὸ ἱμάτιον, οὓς βάλλων εἰς τὴν ὀρχήστραν διαπορεῖν ἐποίησεν τοὺς θεατάς... "λίθοι μὲν οἶδε· βαλλέτω δὲ εἴ τις θέλει" ...εὐδοκίμει δὲ ὁ ἀνὴρ μάλιστα ἐν ταῖς παρῳδαίαις¹ καὶ περιβόητος ἦν λέγων τὰ ἔπη πανούργως καὶ ὑποκριτικῶς καὶ διὰ ταῦτα σφόδρα παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις εὐδοκίμει. Ἐν δὲ τῇ Πυγαντομαχίᾳ οὕτω σφόδρα τοὺς Ἀθηναίους ἐκήλησε, ὥς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ σφόδρα αὐτοὺς γελάσαι, καίτοι ἀγγελθέντων αὐτοῖς ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν γενομένων περὶ Σικελίαν ἀτυχημάτων. Οὐδεὶς οὖν ἀνέστη, καίτοι σχεδὸν πᾶσι τῶν οἰκείων ἀπολωλότων. Ἐκλαίον οὖν ἐγκαλυψάμενοι, οὐκ ἀνέστησαν δέ, ἵνα μὴ γένωνται διαφανεῖς τοῖς ἀπὸ τῶν ἄλλων πόλεων θεωροῦσιν, ἀχθόμενοι τῇ συμφορᾷ· διέμειναν δ' ἀκροώμενοι καίτοι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἡγήμονος, ὥς ἤκουσε, σιωπᾶν διεγνωκός.

1. "παρῳδία οὕτω λέγεται, ὅταν ἐκ τραγωδίας μετενεχθῇ ὁ λόγος εἰς κωμωδίαν" (Σουΐδας).

Καθ' ὃν δὲ χρόνον θαλασσοκρατοῦντες Ἀθηναῖοι ἀνήγον εἰς ἄστυ τὰς νησιωτικὰς δίκας, γραψάμενός τις καὶ τὸν Ἡγήμονα, δίκην ἤγαγεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ δὲ παραγενόμενος καὶ συναγαγὼν τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας (δηλ. τοὺς ἡθοποιούς), προσήλθεν μετ' αὐτῶν Ἀλκιβιάδῃ, βοηθεῖν ἀξιῶν. Ὁ δὲ θαρρεῖν παρακελευσάμενος, εἰπὼν τε πᾶσιν ἔπεσθαι, ἦκεν εἰς τὸ Μητροῦν, ὅπου τῶν δικῶν ἦσαν αἱ γραφαί, καὶ βρέξας τὸν δάκτυλον ἐκ τοῦ στόματος διήλειψε τὴν δίκην τοῦ Ἡγήμονος".

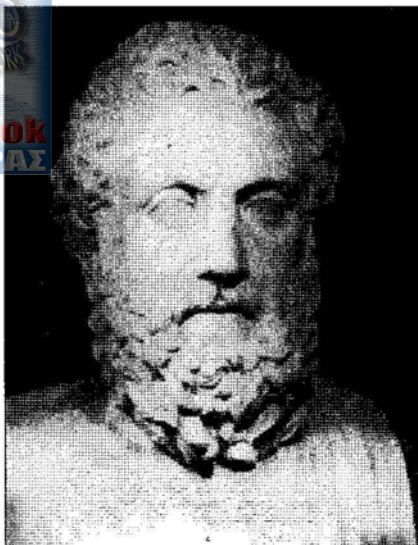
(Ἀθήναιος, Ἐπιτομή 2, 2, 22)

"Δύο εἰσὶν ἀνδριάντες ἐν τῷ Ἀθήνησι θεάτρῳ, ὁ μὲν ἐκ δεξιῶν Θεμιστοκλέους, ὁ δὲ ἐξ εὐωνύμων Μιλτιάδου, πλησίον δὲ αὐτῶν ἐκατέρου Πέρσης αἰχμάλωτος. "

(Σχόλ. εἰς Αὔλιον Ἀριστείδην)

Αίσχύλος

Θεατρική παράσταση των "Περσών"

Μάθημα 21ον

ΑΙΣΧΥΛΟΥ ΠΕΡΣΕΪ

"Αἰσχύλος ἔφη, χρόνῳ τὰς τραγωδίας ἀνατιθέναί..."

(Ἀθήναιος: "Δειπνοσοφισταί VII 347)

Αἰσχύλος ὁ Εὐφορίωνος, ὁ κορυφαῖος τῶν τραγικῶν ποιητῶν, ἦτο "ἐξ εὐπατριδῶν τὴν φύσιν" ἀπὸ τὸ ἱερατικὸν γένος τῶν Εὐμολπιδῶν ἐκ πατρός, Κοδριδῆς δὲ ἐκ μητρός.

Ἐγεννήθη τὸ 525 π.Χ. στὴν Ἐλευσίνα καὶ ἐμεγάλωσε μέσα σὲ ἓνα θρησκευτικὸ καὶ φιλοηρωικὸ περιβάλλον. (Ὁ ἀδελφός του Κυναίγειρος μνημονεύεται ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν διὰ τὸν ἥρωικόν του ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν στὸ Μαραθῶνα, ἐνῶ ὁ ἕτερος ἀδελφός του Ἀμεινίας διεκρίθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος). Ὁ ἴδιος ἐπολέμησε στὴν μάχη τοῦ Μαραθῶνος καὶ "πολλὰ τρωθεὶς ἀνηνέχθη φοράδην". Ἐλαβε μέρος στὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, κατὰ δὲ τὸν βιογράφον του καὶ εἰς τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν καὶ εἰς τὴν ναυμαχίαν παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον. Π' αὐτό, ἔχοντας ἐτοιμάσει ὁ ἴδιος τὸ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀναφέρει μὲ ὑπερηφάνεια:

*Αἰσχύλον Εὐφορίωνος Ἀθηναῖον τόδε κεύθει
μνῆμα, καταφθίμενον, πυροφόροιο Γέλας·
ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἄν εἴποι
καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.*

"Καὶ δὴ καὶ Αἰσχύλος, ὡς οἱ τοῦ βίου προσεδοκᾶτο ἡ τελευτὴ, τῶν μὲν ἄλλων ἐμνημόνευσεν οὐδενός, δόξης ἐς τοσοῦτον ἦκων ἐπὶ ποιήσει, καὶ πρὸ Ἀρτεμισίου καὶ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσας· ὁ δὲ τό γε ὄνομα πατρόθεν καὶ τὴν πόλιν ἔγραψε, καὶ ὡς ἀνδρείας μάρτυρας ἔχοι τὸ Μαραθῶνι ἄλσος καὶ Μῆδων τοὺς ἐς αὐτὸ ἀποβάντας".

(Παυσ. Ἀττικά, Α' 14)

Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει:

"Αἰσχύλος Ἀθηναῖος τραγικός, υἱὸς μὲν Εὐφορίωνος, ἀδελφὸς δὲ Ἀμεινίου Εὐφορίωνος καὶ Κυναιγείρου, τῶν εἰς Μαραθῶνα ἀριστευσάντων ἅμα αὐτῷ. Ἔσχε δὲ καὶ υἱοὺς τραγικούς δύο, Εὐφορίωνα καὶ Βίωνα. Ἦγωνίζετο δὲ αὐτὸς ἐν τῇ ξθ' ὀλυμπιάδι, ἐτῶν ὧν κε' Οὗτος πρῶτος εὗρε προσωπεῖα δεινὰ καὶ χρώμασι κεχρισμένα ἔχειν τοὺς τραγικούς, καὶ ταῖς ἀρβύλαις ταῖς καλουμέναις ἐμβάταις κεχρησθαι. Ἐγραψε δὲ καὶ ἐλεγεία καὶ τραγωδίας C, νίκας δὲ εἶλεν κη'. Φυγὼν δὲ εἰς Σικελίαν, διὰ τὸ πεσεῖν τὰ ἱκρία ἐπιδεικνυμένου αὐτοῦ, χελώνης ἐπιρριφείσης αὐτῷ ὑπὸ ἀετοῦ φέροντος κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἀπώλετο ἐτῶν νη' γενόμενος".

Ὁ Ἀριστοφάνης ἀποφαίνεται ἐπιγραμματικὰ γιὰ τὸν Αἰσχύλον: "ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ρήματα σεμνά". Ξένος σχολιαστῆς (CHRIST) διαπιστώνει: "Ἡ ποιήσις του εἶναι ἀπόρροια ἀσυνειδήτου διονυσιακοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ Αἰσχύλος συνέθετε τὰ ἔργα του ὡσὰν κυριευμένος ἀπὸ μέθην, κατεχόμενος ἀπὸ θεοληπτικὴν μανίαν...".

Συγχρόνως ἐκαινοτόμησεν καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν δραμάτων του. Ὁ βιογράφος του ἀναφέρει: "πρῶτος... τὴν τε σκηνὴν ἐκόσμησε καὶ τὴν ὄψιν τῶν θεομένων κατέπληξε τῇ λαμπρότητι, γραφαῖς καὶ μηχαναῖς, βωμοῖς τε καὶ τάφοις, σάλπιγξιν, εἰδώλοις, Ἑρινύσι, τοὺς τε ὑποκριτὰς χειρῶσι σκεπάσας καὶ τῷ σύρματι ἐξογκώσας, μείζονσι τε τοῖς κοθόρνοις μετεωρίσας"...

"Πρῶτος ἐπενόησεν ἐκκυλήματα καὶ περιάκτους, ἔξαστρά τε καὶ προσκήνια καὶ διστεγίας καὶ κεραννόσκοπεῖα καὶ βροντεῖα

καὶ γεράνους. Ἦτο δὲ καὶ μελωδιῶν συνθέτης καὶ ὀρχήσεων ἐφευρέτης".¹

Τὴν τελευταίαν νίκην του, μὲ τὰ τελευταῖα πού αὐτὸς ἐδίδαξεν ἔργα (διότι καὶ μετὰ θάνατον τρεῖς ἢ τετράκις ἀνηγορεύθη νικητὴς μὲ ἔργα διδασθέντα ἀπὸ τὸν υἱὸν του Εὐφορίωνα, ἐπίσης τραγικὸν ποιητὴν, οἷος ἦτο καὶ ὁ ἕτερος υἱὸς του Βίων), εἶχε μὲ τὴν διασωθεῖσαν τριλογία "Ὀρέστειαν" καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα "Πρωτεύς", τῷ 458 π.Χ.: "Ἐπὶ ἄρχοντος Φιλοκλέους, Ὀλυμπιάδι ὀγδοηκοστῇ, ἔτει δευτέρῳ, πρῶτος Αἰσχύλος Ἀγαμέμνονι, Χοηφόροις, Εὐμένισι, Πρωτεῖ σατυρικῷ· ἐχορήγει Ξενοκλῆς Ἀφιδνεύς". -Μὲ αὐτὴν δὲ ἔσχεν ἐν ὧν δεκατρεῖς νίκας.

"Ἐποίησε δράματα ἑβδομήκοντα καὶ ἐπὶ τούτοις σατυρικά ἅμφί τὰ πέντε".

Διεσώθησαν 7 τραγωδίαι: *Ἰκέτιδες, Πέρσαι, Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας, Προμηθεὺς Δεσμώτης*, ἡ τριλογία *Ἀγαμέμνων, Χοηφόροι, Εὐμένιδες* καθὼς καὶ ἐλάχιστα "σπαράγματα" (μικρὰ ἀποσπάσματα).

★

"Αἰσχύλος... τὴν τέχνην ὁρῶν ἀκατάσκευόν τε καὶ μήπω κεκοσμημένην... τὰς τῶν ὑποκριτῶν ἀντιλέξεις εὗρε, παραιτησάμενος τὸ τῶν μονωδιῶν μῆκος, τὸ ὑπὸ σκηνῆς ἀποθνήσκειν ἐπενόησεν, ὥς μὴ ἐν φανερῷ σφάττοι, (σοφίας μὲν... ταῦτα)... Ἐνθυμηθεῖς δὲ καὶ τὴν τέχνην, ὥς προσφυᾶ τῷ μεγαλείῳ μᾶλλον ἢ τῷ καταβεβλημένῳ... σκευοποιίας μὲν ἤψατο... ὀκρίβαντος δὲ τοὺς ὑποκριτὰς ἐνεβίβασεν, ...ἐσθήμασί τε πρῶτος ἐκόσμησεν, ἃ πρόσφορον ἤρωσί τε καὶ ἡρωῖσιν.. ὁθεν Ἀθηναῖοι πατέρα μὲν αὐτὸν τῆς τραγωδίας ἡγοῦντο, ἐκάλουν δὲ καὶ τεθνεῶτα ἐς Διονύσια. Τὰ γὰρ τοῦ Αἰσχύλου, ψηφισαμένων, ἀνεδιδάσκετο καὶ ἐνῖκα ἐκ καινῆς".

(Φιλοστράτου- Βίος Ἀπολλωνίου Τυανέως)

1. **Μελιτέων οἶκος**: "ἐν τῷ τῶν Μελιτέων δήμῳ, οἶκός τις ἦν παμμεγέθης, εἰς ὃν οἱ τραγωδοὶ ἐμελέτων". (Ἀριστοτ. Fr. XXV 995).

Μελιτών: "οἶκος ἐν ᾧ οἱ τραγωδοὶ ἐμελέτων." (Ἐτ. Μέγα)

Πέρσαι¹ (Περικλῆς ἐχορήγει)
(Ἐκλογαί)

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν τραγικὸν κανόνα, ἡ τραγωδία αὕτη δὲν ἔχει ὑπόθεσιν "μύθοις κεκοσμημένην" ἀλλὰ ἱστορικὴν.

Τὸν πρόλογον ἀπαγγέλλει ὁ χορὸς καὶ δὲν παραλείπεται νὰ τονισθῇ ἡ Περσικὴ ἰσχὺς. Ὁ Ξέρξης παρασύρει τὸν λαὸν τοῦ στὸν ὄλεθρο. Θαυμαστά περιγραφικὴ ἢ ἐπικὴ ἀφήγησις τοῦ ἀγγελιαφόρου, ὁ ὁποῖος ἀναγγέλλει τὴν συντελεσθεῖσα καταστροφὴ μὲ πρωτοφανῇ ἐνάργεια. Σκηνικὸν εὖρημα θεωρεῖται ἡ ἐπίκλησις καὶ ἐμφάνισις τοῦ φάσματος τοῦ Δαρείου.

(Ἡ σκηνὴ πρὸ τῶν Περσικῶν ἀνακτόρων καὶ πλησίον τοῦ τάφου τοῦ Δαρείου).

Ἀτοσσα: (ἡ σύζυγος Δαρείου)

Πολλοῖς μὲν αἰὲ νυκτέροις ὀνειράσι
ξύνειμ' ἀφ' οὗπερ παῖς ἐμὸς στείλας
στρατὸν
Ἰαόνων γῆν οἷχεται...

στ. 176

Ἐδοξάτην μοι δύο γυναῖκ' εὐεῖμονε,
ἡ μὲν πέπλοισι Περσικοῖς ἡσκημένη,
ἡ δ' αὖτε Δωρικοῖσιν, εἰς ὄψιν μολεῖν...

στ. 181

(Ὁ Ξέρξης θέλει νὰ τίς ζέψῃ στὸ ἄρμα τοῦ)

...Χὴ μὲν τῇδ' ἐπυργοῦτο στολῇ
ἐν ἡνίασι τ' εἶχεν εὐαρκτον στόμα,
ἡ δ' ἐσφάδαζε, καὶ χεροῖν ἔντη δίφρου
διασπαράσσει, καὶ ξυναρπάζει βία
ἄνευ χαλινῶν καὶ ζυγὸν θραύει μέσον.
Πίπτει δ' ἐμὸς παῖς, καὶ πατὴρ
παρίσταται
Δαρεῖος οἰκτίρων...

στ. 192

1. Αἰσχύλος: "Διδάξας Πέρσας ἐξεδίδαξα νικᾶν αἰὲ τοὺς ἀντιπάλους, κοσμήσας ἔργον ἄριστον". (Ἀριστοφάνης, Βάτρ. 1026)

Χορός (ἐκ Περσῶν γερόντων)

Οὐ σε βουλόμεσθα, μήτερ, οὐτ' ἄγαν
φοβεῖν λόγοις
οὔτε θαρσύνειν.

στ. 214

Ἄτοσσα

ὦ φίλοι, ποῦ τὰς Ἀθήνας φασὶν
ἰδρῦσθαι χθονός;

στ. 231

Χορός

Τῇλε πρὸς δυσμαῖς, ἄνακτος Ἥλιου
φθινάσμασιν.

.....

Ἄτοσσα

Τίς δὲ ποιμάνωρ ἔπεστι κἀπιδεσπόζει
στρατοῦ;

Χορός

Οὔτινος δοῦλοι κέκληνται φωτὸς
οὔδ' ὑπήκοοι...

(πλησιάζει ὁ ἀγγελιαφόρος)

Χορός...

δράμημα φωτὸς Περσικὸν πρέπει μαθεῖν
καὶ φέρει σαφές τι πρᾶγος
ἐσθλὸν ἢ κακὸν κλύειν.

.....

Ἄγγελος:

ᾧ γῆς ἀπάσης Ἀσιάτιδος πολίσματα,
ὦ Περσίς αἶα καὶ πολὺς πλούτου λιμὴν,
ὥς ἐν μιᾷ πληγῇ κατέφθαρται πολὺς
ὄλβος, τὸ Περσῶν δ' ἄνθος οἴχεται πεσόν.

στ. 249

στρατὸς γὰρ πᾶς ὄλωλε βαρβάρων.
Πλήθουσι νεκρῶν δυσπότημω
ἐφθαρμένων

στ. 272

Σαλαμῖνος ἀκταὶ πᾶς τε πρόσχωρος τόπος.

...πᾶς δ' ἀπώλλυτο

στ. 278

στρατὸς δαμασθεὶς ναίοισιν ἐμβολαῖς..

Ὡς πλείστον ἔχθος ὄνομα Σαλαμῖνος
κλύειν.

Φεῦ, τῶν Ἀθηνῶν ὥς στένω μεμνημένος.

στ. 284

Ἀτοσσα

Πόσον δὲ πλῆθος ἦν νεῶν Ἑλληνίδων

στ. 334

ὥστ' ἀξιῶσαι Περσικῇ στρατεύματι

μάχην συνάψαι ναίοισιν ἐμβολαῖς;

Ἐτ' ἄρ' Ἀθηνῶν ἔστ' ἀπόρρητος πόλις;

στ. 347

Ἀγγελος

Θεοὶ πόλιν σφύζουσι Παλλάδος θεᾶς

ἀνδρῶν γὰρ ὄντων, ἔρκος ἐστὶν ἀσφαλές.

Ἀτοσσα

Ἀρχὴ δὲ ναυσὶ συμβολῆς τίς ἦν; φράσον,

τίνες κατήρξαν, πότερον, Ἑλληνες μάχης

ἢ παῖς ἐμός, πλήθει καταυχήσας νεῶν;

Ἀγγελος

Ἦρξεν μὲν ὦ δέσποινα, τοῦ παντὸς κακοῦ

φανεὶς ἀλάστωρ ἢ κακὸς δαίμων ποθέν.

Ἀνὴρ γὰρ Ἑλλήν ἐξ Ἀθηναίων στρατοῦ

ἐλθὼν ἔλεξε παιδί σφ' Ξέρξῃ τάδε.

.....

Ἐπεὶ δὲ φέγγος ἡλίου κατέφθιτο

στ. 377

καὶ νύξ ἐπήει, πᾶς ἀνὴρ κώπης ἄναξ

ἐς ναῦν ἐχώρει...

ἐπεὶ γε μέντοι λευκόπωλος ἡμέρα

στ. 386

πᾶσαν κατέσχε γαῖαν εὐφεγγῆς ἰδεῖν,

πρῶτον μὲν ἡχῇ κέλαδος Ἑλλήνων πάρα

μολπηδὸν ἠυφήμησεν, ὄρθιον δ' ἅμα

ἀντηλάλαξε νησιώτιδος πέτρας

ἡχώ. Φόβος δὲ πᾶσι βαρβάροις παρῆν

...οὐ γὰρ ὥς φυγῇ
 παιᾶν' ἐφύμνουσιν σεμνὸν Ἑλλήνες τότε,
 ἀλλ' ἐς μάχην ὁρμῶντες εὐψύχῳ θράσει·

.....

Τὸ δεξιὸν μὲν πρῶτον εὐτάκτως κέρας
 ἤγεῖτο κόσμῳ, δευτέρῳ δ' ὁ πᾶς στόλος
 ἐπεξεχώρει, καὶ παρῆν ὁμοῦ κλύειν
 πολλήν βοήν, "ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε,
 ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
 παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρώων ἔδη,
 θήκας τε προγόνων. Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών".

στ. 399

...ἦρξε δ' ἐμβολῆς Ἑλληνικῇ
 ναῦς, κάποθραύει πάντα Φοινίσσης νεῶς
 κόρυμβα...

στ. 409

Ἑλληνικαὶ τε νῆες οὐκ ἀφρασμώνως
 κύκλῳ πέριξ ἔθεινον, ὑπτιοῦτο δὲ
 σκάφη νεῶν, θάλασσα δ' οὐκέτ' ἦν ἰδεῖν,
 ναυαγίων πλήθουσα καὶ φόνου βροτῶν.
 Ἀκταὶ δὲ νεκρῶν χοιράδες τ' ἐπλήθουν,
 φυγῇ δ' ἀκόσμῳ πᾶσα ναῦς ἠρέεσσετο,
 ὅσαι περ ἦσαν βαρβάρου στρατεύματος.
 Τοὶ δ' ὥστε θύννους ἢ τιν' ἰχθύων βόλον
 ἀγαῖσι κωπῶν θραύσμασιν τ' ἐρειπίων
 ἔπαιον, ἐρράχιζον, οἰμωγῇ δ' ὁμοῦ
 κωκύμασιν κατεῖχε πελαγίαν ἅλα...

στ. 417

...Ὡς γὰρ θεὸς
 ναῶν ἔδωκε κῦδος Ἑλλησιν μάχης

στ. 454

.....

παίουσι, κρεοκοποῦσι δυστήνων μέλη,
 ἕως ἀπάντων ἐξαπέφθειραν βίον.
 Ξέρξης δ' ἀνῶμωξεν κακῶν ὁρῶν βάθος.
 Ἔδραν γὰρ εἶχε παντὸς εὐαγῆ στρατοῦ,
 ὑψηλὸν ὄχθον ἄγχι πελαγίας ἁλός.
 Ρῆξας δὲ πέπλους ἀνακωκύσας λιγύ,

στ. 463

πεζῶ παραγγείλας ἄφαρ στρατεύματι,
ἦησ' ἀκόσμῳ ξὺν φυγῇ...

ἡντὺχει δέ τοι

ὅστις τάχιστα πνεῦμ' ἀπέρρηξεν βίου.

στ. 506

Χορὸς

...νᾶες δ' ἀπώλεσαν τοτοῖ

στ. 561

νᾶες πανωλέθροισιν ἐμβολαῖς,

διὰ δ' Ἰαόνων χέρας.

(ἐμφανίζεται τὸ φάσμα τοῦ Δαρείου)

᾽Ω πιστὰ πιστῶν, ἤλικες δ' ἥβης ἐμῆς

στ. 681

Πέρσαι γεραιοί, τίνα πόλις πονεῖ πόνον;

Ἄτοσσα (εἰς τὸ φάσμα τοῦ Δαρείου)

...διαπεπόρθηται τὰ Περσῶν πράγμαθ', ὥς

εἰπεῖν ἔπος.

στ. 713

Δαρεῖος

Τίνι τρόπῳ; λομποῦ τις ἦλθε σκηπτός, ἥ στάσις
πόλει;

Ἄτοσσα

Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἄμφ' Ἀθήνας πᾶς κατέφθαρται
στρατός.

Δαρεῖος

Τίς δ' ἐμῶν ἐκείσε παίδων ἐστρατηλάτει; φράσον.

Ἄτοσσα

Θούριος Ξέρξης...

Πεζός ἡ ναύτης δὲ πείραν τήνδ' ἐμώρανεν τάλας;

Ἄτοσσα

Ἀμφοτέρα, διπλοῦν μέτωπον ἦν δυοῖν
στρατευμάτοιιν.

(Ὁ Δαρεῖος ἐπιπλήττει...)

Χορὸς

Τί οὖν ἄναξ Δαρεῖε ...Πῶς ἄν...
πράσσοιμεν ὥς ἄριστα περσικὸς λεῶς;

στ. 787

.....

Δαρεῖος

Εἰ μὴ στρατεύοισθ' ἐς τῶν Ἑλλήνων τόπον,
μήδ' εἰ στράτευμα πλεῖον ἢ τὸ Μηδικόν.

Αὐτὴ γὰρ ἡ γῆ ξύμμαχος κείνοις πέλει.

(Εμφανίζεται καὶ ὁ Ξέρξης)

Ἰώ, ἰώ μοι,

στ. 973

τάς ὠγυγίους στυγνάς Ἀθάνας...

Ξέρξης (στον χορὸ)

Ἔρεσσ' ἔρεσσε καὶ στέναζ' ἐμὴν χάριν

στ. 1046

Χορός

Πέμπω τοί σε δυσθρόοις γόοις.

στ. 1076

ΤΕΛΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

(ἀπλὴ ἀνάγνωσις)

Αἱ λεγόμεναι "προφητεῖαι" ἀπὸ τὸν Προμηθεά Δεσμώτην. (Ο

Προμηθεὺς ὑποφέρει "διὰ τὴν λίαν φιλότητα βροτῶν")¹

(Ἑρμῆς εἰς Προμηθεά)

Τοιοῦδε μόχθου τέρμα μή τι

στ. 1026

προσδόκα,

πρὶν ἂν θεῶν τις διάδοχος τῶν σῶν πόνων

φαινῇ θελήσῃ τ' εἰς ἀναύγητον μολεῖν

Ἄϊδην κνεφαῖά τ' ἄμφι Ταρτάρου βάθῃ...

..Ὁ λύσων ἐστὶ... τρίτος γε γένναν πρὸς δέκα,

ἄλλαισι γοναῖς.

στ. 774

☆

- Νοηματικὴ σύνδεσις ἀποσπασμάτων.

-Μορφολογικαί, ἐτυμολογικαὶ παρατηρήσεις.

-Λεξιλόγιον: κόρυμβα, ἄφλαστα, ἀκροστόλια.

-Σύγκρισις μὲ χαρακτηριστικούς στίχους ἀπὸ τοὺς "Πέρσας"
τοῦ Τιμοθέου (σύγχρ. Αἰσχύλου):97 φυγᾶ δὲ πάλιν ἔτο Πέρσης
στρατὸς - βάρβαρος - ἐπισπέρχων.108 ἐβρίθοντο δὲ αἰόνες
οἱ δ' ἐπ' ἄκταις ἐνάλοις
ἦμενοι γυμνοπαγεῖς
αὐτᾶ τε καὶ δακρυ-
σταγεῖ γόφῳ στερνοκτύποι
γοηταὶ θρηνώδει κατείχοντ' ὀδυρμῶ...

*★★

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Προστακτικὴ - Ἀπαρ. - Μετοχὴ τοῦ ρ. "λύομαι".

Μάθημα 22ον

Ἡ ἄλωση τῆς Τροίας εἶναι τὸ πρῶτο γραπτὸ
μνημεῖο τῆς δυτικῆς γραμματείας.

(Ὁλβερ Τάπλιν)

Εἰσαγωγὴ στὴν Ἰλιάδα καὶ στοὺς Ἑλλαδικοὺς Πολιτισμοὺς

Δημήτρη Σιατόπουλου-

(Απὸ τὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου του "Ὁμήρου Ἰλιάς")

"Τὸ μεγάλο αὐτὸ ποίημα τῶν Ἑλλήνων ἔχει θέμα ἕναν συναρπαστικὸ ἐμφύλιον Ἑλλαδικὸ Πόλεμον, ποὺ συγκλόνισε ὁλόκληρον τὸν ἀνατολικὸ μεσογειακὸ κόσμον...

Ἀπὸ τὸν Ὅμηρον ξεκινάει ἀναμφισβήτητα ἡ μεγάλη λογοτεχνία τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶναι τὸ κορυφαῖο τεκμήριον τῆς τέχνης τοῦ λόγου. Ὁχι μόνο τοῦ ποιητικοῦ ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεατρικοῦ, μὲ τὰ τραγωδία καὶ "δρώμενα" καὶ τοὺς περίτεχνους διαλόγους ποὺ τὸ καταξιώνουν.

Ἡ νεώτερη ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη, καὶ ὁ ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικὸς συνδυασμὸς τῶν ἑλλαδικῶν μυθοθρύλων, παρέχουν τὴν ἱστορικὴ βεβαιότητα τόσο τῆς σύγκρουσης ποὺ περιγράφεται στὴν Ἰλιάδα, ὅσο καὶ τῆς φυλετικῆς συγγένειας τῶν δύο ἀντιπάλων κόσμων. Ἡ θετικότερη ὁμως μαρτυρία, γιὰ τὰ κοινὰ ἑλλαδικὰ φυλετικὰ γνωρίσματα τῶν λαῶν ποὺ πολέμησαν στὴν πλούσια, τερπνὴ Ἰωνία, τεκμηριώνεται ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ Μεγάλον Ἔπος. Οἱ Ἀργεῖτες, Ἀχαιοί, Δαναοὶ ἐπιδρομεῖς, καὶ οἱ Τρῶες -Δάρδανοι, Λύκιοι, Παῖονες, ποὺ ἀμύνονται "περὶ πάτρης", ἔχουν ὁλοφάνερη κοινὴ καταγωγὴ. Μὲ ἴδιους θεσμούς, πανομοιότυπη εὐσέβεια καὶ

θεολατρεία, ὅμοια ἦθη κι ἔθιμα, ὅμοια διακυβέρνηση, μέ κληρονομικό ἡγεμόνα καί βουλή ἀρχόντων καί λαοῦ μέ πρωτογενή δημοκρατία, καί τήν ἴδια - ὅπως ἀβίαστα φαίνεται ἀπό τὸ ὁμηρικό κείμενο - ἐλληνική γλῶσσα. Βέβαια σέ διαφορετικές διαλέκτους, μέ ἐπικρατέστερες τήν Ἰωνική καί Αἰολική, καί ὄχι λίγους ἰδιωματισμούς. Σέ ἀρχαιότερα χρόνια οἱ δυο αὐτοί (ὡς ἐνιαῖος λαός τῆς θάλασσας) Δαναοί καί Δάρδανοι, εἶχαν μαζί ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Αἰγύπτου καί τοῦ Φαραῶ Ραμσή Β'. Σέ ἄφθονες ἀνασκαφικές μαρτυρίες ἀναφέρονται κοινὰ τὰ ὀνόματά τους, σάν ἐνὸς κόσμου.

Τεκμήριο: Κι αὐτὸς ὁ γενάρχης τῶν Τρώων, Δάρδανος, ἦταν ἓνας Ἀρκαδάς Ἑλλαδικὸς ἄνθρωπος, γιὸς τοῦ Δία καί τῆς ἀρκαδικῆς Ἥλέκτρας. Σύμφωνα μέ τὴ μυθιστορική παράδοση, ἔπειτα ἀπὸ φοβεροὺς σεισμοὺς ποὺ ἔγιναν στὴν πατρίδα του, Ἀρκαδία, ἔφυγε μέ ἀρκετοὺς Ἀρκαδες καί ἀποίκησαν στὴν Σαμοθράκη.

...Πὰ νὰ μπορεῖ ὁ Ὀδυσσεύς νὰ κυκλοφορεῖ μέ τόση ἄνεση μέσα στὴν ἔτσι στενὰ πολιορκημένη πολιτεία, χωρὶς νὰ τὸν ὑποπτευθῇ κανεὶς, ὅτι ἀνῆκε σπὸ στρατόπεδο τῶν ἐχθρῶν, σημαίνει ἀσφαλῶς ὅτι καί τὰ ἴδια εἶχε μ' αὐτοὺς ἀνθρωπομορφικά χαρακτηριστικά. Ἀλλιῶς ἦτανε φυσικὸ ν' ἀναγνωρισθῇ ἀμέσως, ὁ Ἀχαιὸς αὐτός, ἀπὸ τοὺς τόσο προσεκτικούς καί ἀνήσυχους ἀνθρώπους τῆς Τροίας.

Τέλος σ' ὁλόκληρο τὸ ἔπος, ὅπου ὁ ποιητὴς παραθέτει συνομιλίες ἀντιπάλων ἡρώων, αὐτὲς εἶναι πάντα, ἀνάμεσα σέ Δαναοὺς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καί ἀπὸ τὴν ἄλλη Τρωαδίτες, Πάιοι, Θράκες, Λυκίους κ.λπ. (δηλαδή λαῶν μέ τὴν ἐλληνική λαλιά καί θρησκεία) καί ποτὲ μέ ἄλλους "βαρβαροφώνους" συμμάχους τῶν Τρώων...

...Ἡ ἄφθονη Ἑλληνική κεραμική, ποὺ βρέθηκε στὶς ἀλλεπάλληλες νεώτερες ἀνασκαφές καί σέ στρώματα διαφόρων ἐποχῶν στὴν περιοχή τῆς Τροίας, δὲν ἀφήνει πλέον καμμία ἀμφιβολία, κατὰ τοὺς ἀρχαιολόγους, γιὰ τὴν ζεστή Ἑλληνίδα καρδιά τῆς

παλιάς αὐτῆς πολιτείας τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ γεγονός, ὅμως, τοῦτο ἐπαληθεύεται ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη καὶ μὲ τὰ ἀδιάψευστα ἐθνολογικά τεκμήρια, πὺν παρέχει αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ μεγάλο ἑλληνικὸ ἔπος...

Οἱ Τρῶες καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συμμάχους τους, ἔχουν ὁλοκάθαρα ἑλληνικὰ ὀνόματα... [Ἴπποδάμας, Πολύδωρος, Ἐκτωρ, Ἀκάμας, Δευκαλίων, Ἀρέτας, Μύγδων, Ἀγήνωρ, Ἀγάθων, Πολίτης, Δηίφοβος, Ἀντίφονος, Ἰππόθοος, Μελάνιππος, Πείρος, Πυραΐχμης, Λαιομέδων, Ἐλενος, Ἀνδρομάχη, Λαοδίκη, Αἰνεΐας, Γλαῦκος, Θεανώ, Ἀντίμαχος, Ἀπόμαχος, Ὀρέστης, Πριάμος, Πρύτανις, Κλεΐτος κ.λπ. καθὼς καὶ Ἀλέξανδρος, πὺν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ θρυλικοῦ Πάρι].

Ὁ Βασιλιάς τῶν Δαναῶν Ἀγαμέμνων καὶ ὁ βασιλιάς τῶν Δαρδάνων Πριάμος ἀρχίζουν μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς φράση τὴν προσευχή τους: "Ζεῦ πάτερ, Ἰδθθεν μεδέων, κύδιστε, μέγιστε..." Μὲ τὴν ἴδια τούτη φράση ἀρχίζει, στὸ Η 202 τῆς Ἰλιάδας, τὴν προσευχή του καὶ ὁλόκληρος ὁ στρατὸς τῶν Ἀχαιῶν: "Ἐνδοξότατε, μέγιστε Δία, πατέρα, πὺν κυβερνᾷς ἀπὸ τὴν Ἰδη" ..

"Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων" λέει στὸν θεϊκὸ Ἀχιλλέα, ὁ πατέρας του, ὁ γέρο Πηλέας, ξεπροβοδώντας τον.

Μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς εὐχή καὶ ὑποθήκη ξεπροβοδᾷ γιὰ τὴν Τροία καὶ ὁ Ἰππόλοχος ἀπὸ τὴν Λυκία, τὸν γιό του Γλαῦκο.

Ὁ γέρο-Λαέρτης, νομίζοντας τὸν γιό του Ὀδυσσεά νεκρό, δὲν κοιμᾷται σὲ κλινάρι, ἀλλὰ ἐπάνω στὶς στάχτες, φορώντας ῥοῦχα ταπεινά (Ὀδ. λ. 188). Τὸ ἴδιο καὶ ὁ γέρο-Πριάμος ἔπειτα ἀπὸ τὸν χαμὸ τοῦ Ἐκτορα, κυλιέται στὸ χῶμα καὶ στὶς κοπριές, τυλιγμένος σὲ μιὰ φτωχὴ χλαίνη (Ω 163). Μυρολογοῦν γύρω ἀπὸ τὸν νεκρὸ Πάτροκλο οἱ γυναῖκες στὴ σκηνὴ τοῦ Ἀχιλλέα. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Τρώισσες στὸ παλάτι τοῦ Πριάμου, γύρω ἀπὸ τὸ πτώμα τοῦ Ἐκτορα. Κάνει τραπέζι νεκρικὸ σὲ ὅλο τὸ στρατό του ὁ Ἀχιλλέας γιὰ τὸν Πάτροκλο. Ὁμοία ἐστίαση κάνει κι ὁ Πριάμος σὲ ὅλο τὸ λαὸ τῆς Τροίας γιὰ τὸν Ἐκτορα. Ἀποτελοῦν ὅλα αὐτὰ κοινὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα, πὺν καὶ σήμερα ἰσχύουν στοὺς Ἑλλαδικοὺς τόπους, τεκμηριώνοντας τίς φυλετικὲς ῥίζες.

Το πολιτικό σύστημα και των δύο παρατάξεων, είναι το ίδιο: ή πατριαρχική βασιλεία, με κάποιες ομοιόμορφες δημοκρατικές έλευθερίες".

Ἡ κοινωνική Ἐθνοπνευματική συνείδηση

"...Ἡ καταστροφή τῆς εὐτυχισμένης Ἑλληνίδας ἀδελφῆς Τροίας, στίς ἀκτὲς τῆς Ἀσίας, δὲν ἦταν, ἀσφαλῶς, μιὰ πράξη ἀκμῆς τῶν Ἀχαιῶν. Τοῦτο φτάνει ὥς τις μέρες μας σὰν μιὰ λυτρωτική ἐξομολόγηση, ἀλλὰ καὶ πικρὴ μεταμέλεια, διάχυτη σ' ὁλόκληρη τὴν ἱστορικὴ ζωὴ καὶ τὰ πνευματικὰ μνημεῖα τοῦ γένους.

Ἕνας ἔλεγχος τῆς συνείδησης ἔσπρωξε, συχνά, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ πνεύματα, νὰ πλησιάσουν τὴ συγκλονιστικὴ ἐκείνη ἐποποιία... Ἀπὸ τοὺς πιὸ παλιοὺς καιροὺς, ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχει ἀφιερῶσει ἓνα συγκινητικὸ ποσοστὸ ἐθνικῆς μνήμης στὴ βαρύντιμη αὐτὴ φυλετικὴ του ὑπόθεση, ἓνα ποσοστὸ τιμῆς ποὺ μένει ἀνεξίτηλο ἀπὸ τὸ χρόνο.

Ἀκόμα καὶ σήμερα, ἡ ἐλληνικὴ γῆ εἶναι διάσπαρτη ἀπὸ ἀναμνήσεις κι εὐλάβεια σὲ κεῖνο τὸν ὄλεθρο. Παράλληλα καὶ ἰσάξια ἐτίμησε πάντα τὸ γένος τοὺς ἥρωες καὶ τῶν δύο στρατοπέδων τῆς παληᾶς ἐμφύλιας τραγωδίας.

Πόσες καὶ πόσες ἀπὸ τίς σύγχρονες ἀκόμα πόλεις μας δὲν εἶναι πλημμυρισμένες ἀπὸ τιμητικὲς ὀνοματοθεσίες ὄχι μόνο τοῦ δῶθε ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἄλλου ἐκείνου, τοῦ ἀντίπερα Ἑλληνισμοῦ; (Ὀδὸς Τροίας, ὁδὸς Τρώων, ὁδὸς Ἐκτορος, ὁδὸς Πριάμου, ὁδὸς Ἐκάβης, ὁδὸς Ἀνδρομάχης, κ.λπ.) Καὶ πόσοι ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς Ἕλληνες δὲν ἔχουν ὀνόματα καθὼς Ἐκτωρ, Πάρις, Ἀνδρομάχη, Θεανώ...

Ἄν τὸ ἔθνος πίστευε ὑποσυνείδητα πὼς τὸ θρυλικὸ ἐκεῖνο κάστρο τῆς Ἀνατολῆς ἦταν ἓνας βάρβαρος, ἀλλόφυλος κι ἐχθρικός ὄγκος, θὰ τὸ τιμοῦσε τάχα μὲ τόσην ἐπιμονή, σεβασμὸ κι ἀφοσίωση; Ἀσφαλῶς ὄχι! Κάτι τέτοιο θὰ ἦταν ἱστορικὰ κι ἐθνολογικά, ἐντελῶς ἀφύσικο.

Ἀντίθετα, εἶναι κατάδηλο πὼς κίνητρο τῆς συνεχοῦς αὐτῆς ἀναδρομῆς, ὑπῆρξε ἡ ἐνσυνείδητη πίστις τοῦ αἰωνίου λαοῦ, μὲ τὰ ἀλάθητα αἰσθητήρια, στὴ φυλετική του ἐνότητα μὲ τὴν τραγική πολιτεία καὶ ἡ τύπη γιὰ ἐκείνον τὸν ἀδελφοκτόνον ὄλεθρο...

Ὁ Εὐριπίδης μ' ἓνα πικρὸ χορικὸ στὴν τραγωδία του "Ἀνδρομάχη" ἀφήνει, μιὰ ἀληθινὰ συγκλονιστικὴ μαρτυρία, γιὰ νὰ φανερώσει αὐτὴ τὴν ἐνσυνείδητη πίστις τοῦ λαοῦ τῶν Ἑλλήνων στὴν ἐλληνικότητα τῆς δυστυχισμένης χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

"ὦ Φοῖβε, ἐσὺ πὺν πύργωσες τὸν καλοτειχισμένο τῆς Τροίας λόφο καὶ σὺ θεὲ τοῦ πόντου, Ποσειδῶνα, ...

τάχα γιὰ ποιὰν αἰτία

ἐπαρადώσατε ἄτιμα στὸν πολέμαρχο Ἄρη

τὴν Τροία τὴν ταλαίπωρη, πὺν ἔργο τῶν χειρῶν σας καὶ τὴν ἀφήσατε σκληρὰ νὰ σβήσῃ νὰ ρημάξῃ;"

Ἀναμφισβήτητα δὲν θὰ μιλοῦσε ποτὲ στοὺς ἐλληνικοὺς του θεοὺς τόσο βίαια, ὁ Ἕλληνας Εὐριπίδης, ἂν ἐπίστευε πὼς οἱ Τρῶες ἦταν ἓνας βάρβαρος ἀλλόφυλος λαός.

Ἐφτασαν τὰ ἀρχαῖα κείμενα στοὺς νεώτερους χρόνους φορτωμένα μὲ ὄχι λίγες πλάνες, παραλείψεις, προσθαφαιρέσεις, πού πολλές ἔχουν καὶ βαθύτερες σαφεῖς προθέσεις ἀποκρύψεων καὶ ἀλλοιώσεων. Ἀφήνοντας ἀρκετὲς ἀθέατες πλευρὲς τῶν γεγονότων.

Ἑλλαδικὸ γνῶρισμα ἐπίσης καὶ ἡ ὑπαρξὴ στὴν ἀκρόπολη τῆς Τροίας ναοῦ τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, μὲ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς μέσα σ' αὐτόν, ὅπου προσπέφτουν οἱ Τρωαδίτισσες γυναῖκες. Ὅμοιοι ναοὶ ὑπῆρχαν στὶς Ἀκροπόλεις ὅλων σχεδὸν τῶν ἐλλαδικῶν πόλεων, ἀφιερωμένοι στὴν πανελλαδικὴ θεὰ προστάτισσα Ἀθηνᾶ. Ἕνας καὶ τῆς Ἀθήνας, πὺν σὲ λίγους αἰῶνες θὰ ὑψωθῇ στὸ περίλαμπρο ἀρχιτεκτόνημα τῆς ἀνθρωπότητας, τὸν Παρθενῶνα. Τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Φειδία καὶ τοῦ Ἰκτίνου, πὺν μπροστά του στάθηκαν μὲ ἔκσταση τὰ μεγαλύτερα πνεύματα τοῦ κόσμου...

"Ναέ, καὶ ποιός νὰ σ' ἔχτισε, μὲς στοὺς ὠραίους ὠραῖο,
γιὰ τὴν αἰωνιότητα μὲ κάθε χάρη Ἑσένα;
Σ' ἐσὲ ἀποκάλυψη ὁ ρυθμός, κάθε γραμμὴ καὶ Μοῦσα
λόγος τὸ μάρμαρο ἔγινε, κι ἡ ἰδέα τέχνη, κι ἦρθες
στὴ χώρα τὴ θαυματουργὴ πὺν τὰ στοχάζεται ὅλα...

Ἑσένα δὲ σὲ χτίσανε τυραγνισμένων ὄχλοι,
καματερὰ ἀνθρωπόμορφα σπρωγμένα ἀπ' τὴ βουκέντρα
φαρμακερὰ κι ἀλύπητα δυνάστη αἱματοπότη..

Ἑσένα μὲ τὸ λογισμό κι ἐσὲ μὲ τὸ τραγούδι
σὲ ὑψώσαν τῶν ἐλεύτερων οἱ λογισμοὶ ἐκεῖ ὅπου
καὶ ὁ Νόμος σὰν πρωτόγινε τῆς Πολιτείας προστάτης
μὲ τὸ ρυθμὸ πρωτόγινε, κι ἦταν κι αὐτὸς τραγούδι..."

Κ. Παλαμᾶς

"...τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον γεγονότα,
 παραλαβὼν ἐκόσμησε ταῖς μυθοποιαῖς,
 καὶ τὴν Ὀδυσσεὺς πλάνην ὠσανύτως..."

Στράβων Α' -20

Ὅμηρου Ἰλιάς

ΡΑΨΩΔΙΑ Α

Μῆνις.

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
 οὐλομένην, ἣ μυρὶ Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
 πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
 ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν
 οἰωνοῖσιν τε πᾶσι· Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή·
 ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε
 Ἀτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.
 Τίς τ' ἄρ' σφωε θεῶν ἑριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;
 Λητοῦς καὶ Διὸς υἱός· ὁ γὰρ βασιλῆι χολωθείς
 νοῦσον ἀνὰ στρατὸν ὥρσε κακὴν, ὀλέκοντο δὲ λαοί,
 οὐνεκα τὸν Χρῦσιν ἠτίμασεν ἄρητῆρα
 Ἀτρεΐδης· ὁ γὰρ ἦλθε θεὸς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν
 λυσόμενός τε θύγατρα φέρων τ' ἀπειρίσια ἅποινα...

—ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στίχοι προσομίου:

Ὅπως καὶ στὴν Ὀδύσσεια, καὶ ἐδῶ ὁ ποιητὴς ἀρχίζει μὲ
 ἐπίκλησι πρὸς τὴν θεὰ -Μοῦσα καὶ μᾶς δίδει ἐν συντομίᾳ τὴν
 ὑπόθεσι τοῦ ποιήματος, πού δὲν εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ Τρωικοῦ
 πολέμου ἀλλὰ ἡ μῆνις, ὁ θυμὸς τοῦ Ἀχιλλέως.

μῆνις: διαρκὴς θυμός, κάκια (ἐκ τοῦ μαίνομαι καὶ μένω)
 (πρβλ. θεομηνία)

ἄειδε: προστακτ. τοῦ αἰείδω: ἄδω, τραγουδῶ, ἐξυμνῶ
 (πρβλ. ὠδή, ᾠσμα, αἰδός).

οὐλομένη: ὀλεθρία (ἀντὶ ὀλομένη).

μυρία: ἀναρίθμητα.

ἔθηκε: ὁρ. τοῦ τίθημι (πρβλ. θήκη)

ἰφθιμος: ἐντιμος, ἀνδρεῖος (ἰφι = ἰσχυρῶς + τιμή).

προΐαψε: ὁρ. τοῦ προΐαπτω (ὅπερ ἐκ τοῦ ἄπτω -πρβλ. ἀφή)
σημαίνει ἀποστέλλω.

ἐλώριον: λεία, ἰδίως ἐπὶ ἀτάφων πτωμάτων (ἐτυμ. ἐλεῖν).

(Ἡ μὴ ταφή τῶν νεκρῶν ἐθεωρεῖτο κακὸ φοβερώτερο
καὶ ἀπὸ τὸν θάνατο).

τεύχε: ἀναύξ. παρατ. τοῦ τεύχω: παρὰσκευάζω, προξενῶ.
πρβλ. τεῦχος

οἰωνός: 1) σαρκοφάγον ὄρνεον 2) μαντικὸν πτηνὸν

3) μαντικὸν σημεῖον-αὕτῃ καὶ ἡ σημασία μέχρι σήμερα.

δαῖτα -καὶ- **δαίτη:** γεῦμα, δεῖπνον (δαίω: μοιράζω) πρβλ.
συνδαιτυμόν.

ἐτελείετο: παρατ. τοῦ τελείω, ἐπικὸς τύπος τοῦ τελέω, τελέομαι
ἐκτελῶ, πράττω, ἐκπληρῶ, (πρβλ. τελετή).

διαστήτην: ὁρ. δυῖκ. ἀριθ. τοῦ διίστημι (ἦλθαν σέ
διάστασι πρβλ. σημ. αἱ ἀπόψεις διίστανται).

ἄναξ: δεσπότης, βασιλεὺς (πρβλ. ἀνάκτορον)

σφῶε: δυῖκῃ αἰτ. σφεῖς (δηλ. ἔκείνοι οἱ δύο)

ξυνέηκε: ἀντὶ ξυνῆκε (ὁρ. τοῦ σύν-ἦμι)

χολωθείς: ὀργισθεὶς (ἐτυμ. χολή) -ἰδία σημασία καὶ σήμερα.
(πρβλ. Λατιν.: cholera Γαλλ. colère Ἰταλ.: collera
Ἰσπ. colera).

νοῦσον: νόσον

ῥῳσε: ὁρ. τοῦ ῥρνυμι: κινῶ, ἀναταράσσω

ἀρητήρ: ἰερεὺς (ἀράομαι: δέομαι, εὔχομαι· ἀρά = δέησις, ἐκ τοῦ
αἴρω τὰς χεῖρας.)

θοός: ταχὺς -ἐκ τοῦ θέω= τρέχω (πρβλ. βοήθεια: βοή καὶ θέω, δηλ.
σπεύδω πρὸς ἐνίσχυσιν στήν βοή τῆς μάχης).

νῆας: αἰτ. πληθ. τοῦ ὀνόμ. ναῦς= πλοῖον. Ἐτυμ. νέω= πλέω
(παράγωγα: νῆσος, ναύτης, ναυτικός).

πρβλ. Λατιν.: navis, Γαλλ. navire, navigation. Ἰταλ. nave,

Α. 61, 1. Ὅτι δὲ καὶ τὸ τῶν Τρώων ἔθνος Ἑλληνικὸν ἐν τοῖς μάλιστα ἦν ἐκ Πελοποννήσου ποτὲ ὠρμημένον, εἴρηται μὲν καὶ ἄλλοις τισὶ πάλαι, λεχθήσεται δὲ καὶ πρὸς ἐμοῦ δι' ὀλίγων. Ἔχει δὲ ὁ λόγος περὶ αὐτῶν ὧδε... (Α' 61, 2-61, 3-61, 4-61, 5-62, 1-62, 2).
...Ὡς μὲν δὴ καὶ τὸ Τρωικὸν γένος Ἑλληνικὸν ἀρχῆθεν ἦν δεδῆλωται μοι.

—ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ

Πανσανίου "Φωκικά"
"Φωκική ἀπόνοια"

(Οἱ Φωκεῖς):

...

3. καὶ Θεσσαλῶν ἐναντία ἐπολέμησαν πρότερον ἔτι ἢ ἐλάσαι τὸν Μῆδον ἐπὶ Ἑλλήνας, ὅτε δὴ καὶ ἐπεδείξαντο οἱ Φωκεῖς ἔργα ἐς μνήμην. Κατὰ γὰρ τὴν Ὑάμπολιν, ἣ τούτους Θεσσαλοὺς προσεδέχοντο ἐμβαλεῖν σφισιν ἐς τὴν χώραν, ὑδρίας κεράμου πεποιημένας κατορύξαντες καὶ ἐπ' αὐτὰς γῆν ἐπιφορήσαντες, ὑπέμενον τὴν ἵππον τῶν Θεσσαλῶν· οἱ δέ, ἅτε οὐ προπετυσμένοι τῶν Φωκέων τὴν τέχνην, ἐπελάσαντες τοὺς ἵππους λανθάνουσιν ἐπὶ τὰς ὑδρίας. Ἐνταῦθα ἀπεχωλοῦντο μὲν οἱ ἵπποι τῶν ποδῶν ἐσπιπτόντων σφίσι ἐς τὰς ὑδρίας, ἐκτείνοντο δὲ 4. καὶ ἀπέπιπτον οἱ ἄνδρες ἀπὸ τῶν ἵππων. Ὡς δὲ οἱ Θεσσαλοὶ μείζονι ἢ τὰ πρότερα ἐς τοὺς Φωκέας χρώμενοι τῇ ὀργῇ, συνελέχθησαν ἀπὸ τῶν πόλεων πασῶν καὶ ἐς τὴν Φωκίδα ἐστρατεύοντο.

5. Ταῦτα ὥς ἐπύθοντο οἱ Φωκεῖς, λογάδας τριακοσίους καὶ Γέλωνα ἐπ' αὐτοῖς ἄρχοντα ἀποστέλλουσιν ἐς τοὺς πολεμίους ἄρτι ἀρχομένης νυκτός, προστάξαντές σφισι κατοπτεῦσαί τε τὰ τῶν Θεσσαλῶν, ὄντινα ἀφανέστατον δύναιτο τρόπον καὶ αὖθις ἐς τὸ στράτευμα ἐπανήκειν κατὰ τῶν ὁδῶν τὴν μάλιστα ἄγνωστον, μηδὲ ἐκόντας μάχης ἄρχειν. Οὗτοι ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν οἱ λογάδες ἀπώλοντο ἄθροοι καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ ἡγούμενός σφισι Γέλων, συμπατούμενοί τε ὑπὸ τῶν ἱππων καὶ

6. ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν φονευόμενοι. Καὶ ἡ συμφορὰ σφῶν κατὰ-πληξιν τοῖς ἐπὶ <> στρατοπέδου τῶν Φωκέων τηλικαύτην ἐνεποίησεν, ὥστε καὶ τὰς γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ ὅσα τῶν κτημάτων ἄγειν ἦν σφίσιν ἢ φέρειν, ἔτι δὲ καὶ ἐσθῆτα καὶ χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐς ταῦτό συλλέξαντες, πυρὰν ὡς μεγίστην ἐποίησαν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἀριθμὸν τριάκοντα

7. ἀνδρας ἀπολείπουσι· προσετέτακτο δὲ τοῖς ἀνδράσιν, εἰ ἡττᾶσθαι τοὺς Φωκέας συμβαίνοι τῇ μάχῃ, τότε δὴ προαποσφάζει μὲν τὰς γυναῖκάς τε καὶ παῖδας καὶ ὥς ἱερεῖα ἀναθέντας ταῦτά τε καὶ τὰ χρήματα ἐπὶ τὴν πυρὰν καὶ ἐνέντας πῦρ, οὕτως ἤδη διαφθαρήναι καὶ αὐτοὺς ἦτοι 'ὑπ' ἀλλήλων ἢ ἐς τὴν ἵππον τῶν Θεσσαλῶν ἐσπίπτοντας. Ἀντὶ τούτου μὲν ἅπαντα τὰ ἀνάληπτα βουλευμάτων ἀπόνοια ὑπὸ Ἑλλήνων ὀνομάζεται **Φωκική**, τότε δὲ οἱ Φωκεῖς ἐποιοῦντο αὐτίκα ἐπὶ τοὺς 8. Θεσσαλοὺς ἔξοδον.

ΤΡΩΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΑΧΑΙΩΝ

(Έργασία τοῦ σπουδαστοῦ τῆς ΕΛΛ. ΑΓΩΓΗΣ
Παντελῆ Ἀρβανιτάκη)

	ΗΓΕΜΟΝΕΣ	ΠΛΟΙΑ
ΑΡΚΑΔΕΣ	ΑΓΑΠΗΝΩΡ	60
ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΑΙ	ΜΑΧΑΩΝ, ΠΟΔΑΛΕΙΡΙΟΣ	30
ΑΡΓΕΙΟΙ	ΔΙΟΜΗΔΗΣ, ΣΘΕΝΕΛΟΣ	80
ΑΒΑΝΤΕΣ	ΕΛΕΦΗΝΩΡ	40
Εὔβοια		
ΑΘΗΝΑΙΟΙ	ΜΕΝΕΣΘΕΥΣ	50
ΒΟΙΩΤΟΙ	ΠΗΝΕΛΕΩΣ, ΛΗΪΤΟΣ	50
	ΚΟΝΙΟΣ, ΑΡΚΕΣΙΑΛΑΟΣ	
	ΠΡΟΘΟΗΝΩΡ	
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΟΙ	ΦΕΙΔΙΠΠΟΣ, ΑΝΤΙΦΟΣ,	42
	ΝΙΡΕΥΣ, ΤΗΛΠΟΛΕΜΟΣ	
ΕΠΕΙΟΙ (ΗΛΕΙΑ)	ΑΜΦΙΜΑΧΟΣ, ΘΑΛΠΙΟΣ	40
	ΔΙΩΡΗΣ, ΠΟΛΥΞΕΙΝΟΣ	
ΑΙΤΩΛΟΙ	ΘΟΑΣ	40
ΕΥΜΗΛΟΥ	ΕΥΜΗΛΟΣ	11
Βασίλειον		
ΕΥΡΥΠΥΛΟΥ	ΕΥΡΥΠΥΛΟΣ	40
Βασίλειον		
ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ	ΓΟΥΝΕΥΣ	22
ΚΕΦΑΛΛΗΝΕΣ	ΟΔΥΣΣΕΥΣ	12
ΚΡΗΤΕΣ	ΙΔΟΜΕΝΕΥΣ, ΜΗΡΙΟΝΗΣ	80
ΛΟΚΡΟΙ	ΑΙΑΣ	40
ΜΑΓΝΗΤΕΣ	ΠΡΟΘΟΟΣ	40
ΜΥΚΗΝΑΙΟΙ	ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ	100
	ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ	
ΜΥΡΜΙΔΟΝΕΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	50
ΜΙΝΥΑΙ	ΑΣΚΑΛΑΦΟΣ, ΙΑΛΜΕΝΟΣ	30
ΠΟΛΥΠΟΙΤΗ Βασίλειον	ΠΟΛΥΠΟΙΤΗΣ, ΛΕΟΝΤΕΥΣ	40
ΠΡΩΤΕΣΙΑΛΑΟΥ »	ΠΡΩΤΕΣΙΑΛΑΟΣ	40

ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΙ	ΑΙΑΣ ΤΕΛΑΜΩΝΙΟΣ	12
ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΙ	ΜΕΝΕΛΑΟΣ	60
ΦΩΚΕΙΣ	ΣΧΕΔΙΟΣ, ΕΠΙΣΤΡΟΦΟΣ	40
ΦΙΛΟΚΤΗΤΟΥ Βασιλείον	ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ	7
ΠΥΛΙΟΙ	ΝΕΣΤΩΡ	90
ΔΟΥΛΙΧΕΙΣ	ΜΕΓΗΣ	40

ΣΥΜΜΑΧΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΤΡΩΩΝ

Ο ΤΡΩΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΗΓΕΣΙΑΝ ΤΟΥ ΕΚΤΟΡΟΣ

ΑΡΧΗΓΟΙ

ΑΛΙΖΩΝΕΣ	ΟΔΙΟΣ, ΕΠΙΣΤΡΟΦΟΣ
ΔΑΡΔΑΝΙΟΙ	ΑΙΝΕΙΑΣ, ΑΡΧΕΛΟΧΟΣ, ΑΚΑΜΑΣ
ΖΕΛΕΙΟΙ	ΠΑΝΔΑΡΟΣ
ΘΡΑΚΕΣ	ΑΚΑΜΑΣ, ΠΕΙΡΟΟΣ, ΡΗΣΟΣ
ΚΑΡΕΣ	ΝΑΣΤΗΣ, ΑΜΦΙΜΑΧΟΣ
ΚΑΥΚΟΝΕΣ	
ΚΙΚΟΝΕΣ	ΕΥΦΗΜΟΣ
ΛΕΛΕΓΕΣ	ΑΛΤΗΣ
ΛΥΚΙΟΙ	ΣΑΡΠΗΛΩΝ, ΓΛΑΥΚΟΣ
ΜΑΙΟΝΕΣ	ΜΕΣΘΛΗΣ, ΑΝΤΙΦΟΣ
ΜΥΣΙΟΙ	ΧΡΟΜΗΣ, ΕΝΝΟΜΟΣ
ΠΑΙΟΝΕΣ	ΠΥΡΑΙΧΜΗΣ
ΠΑΦΛΑΓΟΝΕΣ	ΠΥΛΑΙΜΕΝΗΣ
ΠΕΛΑΣΓΟΙ	ΙΠΠΟΘΟΟΣ, ΠΥΛΑΙΟΣ
ΠΙΤΥΕΙΑ, ΘΡΕΪΑ	ΑΔΡΑΣΤΟΣ, ΑΜΦΙΟΣ
ΣΗΣΤΟΣ, ΑΒΥΔΟΣ, ΑΔΙΣΒΗ	ΑΞΙΟΣ
ΦΡΥΓΕΣ	ΦΟΡΚΗΣ, ΑΣΚΑΝΙΟΣ
ΑΜΑΖΟΝΕΣ	ΠΕΝΘΕΣΙΛΕΙΑ
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	ΜΕΜΝΩΝ
ΜΥΣΙΑ	ΕΥΡΥΠΥΛΟΣ

Μάθημα 23ον

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΚΡΙΤΩΝ

‘Ο Βίος και τὸ Ἔργον τοῦ Πλάτωνος

‘Ο Πλάτων ἐγεννήθη στὴν Ἀθήνα (κατ’ ἄλλους στὴν Αἴγινα) τὸ 427 π.Χ. Πατέρας του ὁ Ἀρίστων ὁ τοῦ Ἀριστοκλέους (ἀπὸ τὸν δῆμο Κολυττέα τῆς Αἰγίδος φυλῆς) καὶ μητέρα του ἡ Περικτιόνη. Καὶ ἀπὸ τοὺς δύο γονεῖς, εὐγενῆς. ‘Ο πατέρας του κατήγετο ἀπὸ τὸν βασιλέα Κόδρο καὶ ἡ μητέρα του ἀπὸ τὸν νομοθέτη Σόλωνα. Ὡς γόνος πλουσίας καὶ ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας, ἔλαβε τέλεια ἀγωγή καὶ μόρφωσι. ‘Ο ἴδιος διέθετε ἀπεριόριστη δίψα γιὰ μάθησι. Πρῶτος του γραμματοδιδάσκαλος ὁ Διονύσιος καὶ μουσικοδιδάσκαλος ὁ Δράκων. Τὴν σωματικὴ του ἀγωγή ἀνέλαβε ὁ γυμναστὴς Ἀρίστων ἀπὸ τὸ Ἄργος. Αὐτὸς τὸν μετωνόμασε ἀπὸ Ἀριστοκλῆ σὲ Πλάτωνα, γιὰ τὸ πλατύ του μέτωπο καὶ στέρνο. Ὡς ἔφηβος, μυήθηκε στὴν φιλοσοφία ἀπὸ τὸν Κρατύλο, μαθητὴ τοῦ Ἡρακλείτου ("πάντα τὰ αἰσθητὰ αἰεὶ ρεῖ"). Δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τὴν πολιτικὴ ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ συγγενεῖς του, ἀλλὰ μὲ τὴν ποίησι -ἐπικὴ καὶ δραματικὴ. Σὲ ἡλικία 20 ἐτῶν ἐγνώρισε τὸν Σωκράτη. Ἡ γνωριμία αὐτὴ στάθηκε ἡ αἰτία νὰ ἀφήσῃ τὶς ποιητικὲς ἐνασχολήσεις καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ στὴν φιλοσοφία.¹

1. "...Σωκράτους ἀκούσας κατέφλεξε τὰ ποιήματα εἰπών: "Ἦφαιστε, πρόμολε ὦδε! Πλάτων νύ τι σεῖο χατίζει".

Με τὸν Σωκράτη σχετίσθηκε στενὰ ἐπὶ μία ὀκταετία, μέχρι δηλ. τὸ 399, χρονία πού θανατώθηκε ὁ Σωκράτης. Τὸ πόσο εἶχε ἐπηρεασθῇ ἀπὸ αὐτόν, ἀπὸ τίς φιλοσοφικές του συζητήσεις καὶ ἔρευνες, φαίνεται σὲ ὅλα του τὰ συγγράμματα ὅπου (ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς *Νόμους*) παρουσιάζει τὸν Σωκράτη νὰ διευθύνῃ τὴν συζήτησι διαλεκτικά καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γνώμη του.

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Σωκράτους, ὁ φιλοσοφικὸς κύκλος τῶν μαθητῶν του διαλύθηκε. Οἱ ξένοι ἔφυγαν γιὰ τὴν πατρίδα τους: οἱ Σιμίας καὶ Κέβης στὴν Θήβα, ὁ Εὐκλείδης στὰ Μέγαρα, ὁ Ξενοφῶν στὴν Ἀσία. Ὁ Πλάτων ἀκολούθησε τὸν Εὐκλείδη στὰ Μέγαρα ὅπου ἔμεινε δύο χρόνια. Ἐκεῖ ἄρχισε νὰ συγγράφῃ τὴν πρώτη σειρὰ τῶν διαλόγων του. Στὴν Ἀθήνα ἐπιστρέφει τὸ 395 π.Χ. μὲ τὰ ἔργα *Ἀπολογία*, *Κρίτων*, *Λύσης*, *Χαρμίδης*, *Λάχης*, κ.ἄ.

Τὸ 388 πραγματοποιεῖ τὸ πρῶτο του ταξίδι στὴν Κ. Ἰταλία καὶ Σικελία, γιὰ ἐπιστημονικὲς καὶ φιλοσοφικὲς μελέτες. Ἐπειτα ἀπὸ πρόσκλησι τοῦ τυράννου Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου ἐπισκέπτεται τὴν αὐλή του ὅπου προσπαθεῖ νὰ τὸν φέρῃ σὲ ὀρθότερο δρόμο πολιτικῆς. Ἡ συνεργασία ἀποτυγχάνει. Ὁ Διονύσιος ἀρχίζει νὰ τὸν μισῇ καὶ τὸν παραδίδει σὲ κάποιον Πόλλη μὲ τὴν ἐντολὴ ἥ νὰ τὸν φονεύσῃ ἥ νὰ τὸν πωλήσῃ ὡς δοῦλο. Ὁ Πόλλης τὸν ἐπούλησε στὴν Αἴγινα ὅπου τὸν ἀγόρασε ὁ Κυρηναῖος Ἀννίκερης, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἐλευθέρωσε. Ἐγύρισε στὴν Ἀθήνα τὸ 387 εἰς ἡλικίαν 40 ἐτῶν. Τότε ἀπεφάσισε νὰ ἰδρύσῃ σχολὴ γιὰ νὰ συζητῇ μὲ τοὺς φίλους του καὶ νὰ διδάσκῃ. Μία σχολὴ πού νὰ διαθέτῃ καταλύματα, κήπους, χώρους συγκεντρώσεως κ.λπ. Ἀγόρασε μία ἔκτασι ἔξω ἀπὸ τὸ Δίπτυλον, κοντὰ στὸν Ἰππειο Κολωνό. Ὁ χώρος αὐτὸς ἦτο ἀφιερωμένος στὸν ἥρωα Ἀκάδημο, ἔτσι ἡ Σχολὴ ὠνομάσθηκε Ἀκαδημία (Ἀκαδήμεια).¹

1. "Ἀκαδημίας δὲ οὐ πόρρω Πλάτωνος μνήμᾳ ἐστίν, ὃ προεσήμαιεν ὁ θεὸς ἄριστον τὰ ἐς φιλοσοφίαν ἔσεσθαι· προεσήμαιεν δὲ οὕτω: Σωκράτης τῇ πρῶτῃ νυκτὶ ἣ Πλάτων ἐμελλεν ἔσεσθαι οἱ μαθηταί, ἐσπτήναι οἱ κύκνον ἐς τὸν κόλπον εἶδεν ὄνειρον· ἐστὶ δὲ κύκνῳ τῷ ὄρνιθι, μουσικῆς δόξα..."

Παυσαν. Ἀττικά Α' 30

Ἡ Ἀκαδημία διέθετε: 1) ἓνα οἶκημα γιὰ κατοικία τοῦ ἐκάστοτε ἀρχηγοῦ τῆς Σχολῆς, 2) Βιβλιοθήκη, 3) Ἱερὸν τῶν Μουσῶν, 4) Τόπους συγκεντρώσεων, περιπάτων, ἀναπαύσεως. Ἐλειτούργησε συνεχῶς μέχρι τὸ 529 μ.Χ. ὁπότε τὴν ἔκλεισε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.¹

Ἀκολούθησε καὶ δεύτερο καὶ τρίτο ταξίδι στὴν Ἰταλία, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶχαν σχεδὸν τὴν ἴδια τύχη μὲ τὸ πρῶτο. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του στὴν Ἀθήνα, γέροντας πιά, συνέχισε τὴν δράσιν του στὴν Ἀκαδημία. Ἀπέθανε ξαφνικὰ τὸ 347 π.Χ. σὲ ἓνα συμπόσιο γάμου, σὲ ἡλικία 80 ἐτῶν καὶ ἐτάφη στὴν Ἀκαδημία. (Κατὰ τὸν Κικέρωνα, "scribens est mortuus").

Στὴν Σχολὴ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς του Ἀδείμαντος καὶ ἀργότερα ὁ γιὸς τῆς ἀδελφῆς του, ὁ Σπεύσιππος.

Τὰ γνήσια ἔργα τοῦ Πλάτωνος ποὺ διεσώθησαν εἶναι 36. Ὅλα, ἐκτὸς τῆς Ἀπολογίας, ἔχουν διαλογικὴ μορφή.

"Θράσυλλος δέ φησι καὶ κατὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν ἐκδοῦναι αὐτὸν τοὺς διαλόγους, οἷον ἐκεῖνοι τέτρασι δράμασιν ἡγωνίζοντο".

(Διογ. Λαέρτ. 56)

ΚΡΙΤΩΝ

Διάρθρωσις Διαλόγου καὶ ἀνάλυσις περιεχομένου

Ὁ διάλογος αὐτὸς ἔχει ὅλα τὰ μέρη ἐνὸς ρητορικοῦ λόγου: προοίμιο, πρότασι, διήγησι, ἐπίλογο, καὶ χωρίζεται εἰς:

1. "Ὁ βασιλεὺς θεσπίσας διάταξιν ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας κελεύσας μηδένα διδάσκειν φιλοσοφίαν". (Ἰωάννης Μαλάλας)

Ι. Προοίμιον

Κεφάλαια 1-2. Σ' αὐτὰ δηλώνεται ὁ τόπος, ὁ χρόνος, τὰ πρόσωπα, ἡ ψυχικὴ διάθεσις καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Κρίτωνος. Εἰδικώτερα, στὸ Κεφάλαιο 1 ἔχουμε τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Κρίτωνος στὸ δεσμωτήριον καὶ τὴν ἀγγελίαν τῆς δυσάρεστης εἰδήσεως γιὰ τὸν Σωκράτη. Στὸ 2, τὴν ἀταραξίαν τοῦ Σωκράτη, τὴν γνώμην του γιὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ πλοίου καὶ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου.

II Ὑπόθεσις ἢ θέμα. Κεφάλαια 3-16.

α) **Κεφάλαια 3-5.** Πρότασις Κρίτωνος καὶ ἐπιχειρήματά του.

1ον ἐπιχείρημα: Θὰ κατηγορηθῇ ὁ Κρίτων ποὺ δὲν ἔσωσε τὸν δάσκαλον μὲ χρήματα.

2ον ἐπιχείρημα: Εἶναι κατορθωτὴ ἡ φυγὴ, μὲ μικρὴ δαπάνη.

3ον ἐπιχείρημα: Ἀδικία τοῦ Σωκράτη καὶ στὸν ἑαυτό του καὶ στὰ παιδιὰ του καὶ συμπέρασμα, ὅτι ἡ κρίσιμη στιγμή τοῦ ἐπιβάλλει νὰ ἀποφασίσῃ.

β) Ἔλεγχος ἀπὸ τὸν Σωκράτη τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Κρίτωνος (Κεφάλαια 6-16).

1. Δήλωσις ὅτι θ' ἀκολουθήσῃ πάντα τις ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Κρίσις γιὰ τὶς γνώμες τῶν πολλῶν.

2) Ἀπόδειξις ἀπὸ τὸν Σωκράτη ὅτι οἱ γνώμες τῶν φρονίμων ἰσχύουν γιὰ ὅλα τὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ ζητήματα.

3) Οἱ συνέπειες ἀπὸ τὴν παράβασιν τῆς ἀρχῆς (γιὰ τὴν γνώμην τῶν φρονίμων).

4) Ἐξέτασις τῆς ἀπόψεως ἂν εἶναι δίκαιη ἡ δραπέτευσιν ἀπὸ τὶς φυλακὰς, χωρὶς τὴν ἔγκρισιν τῆς πόλεως.

5. Ἐξέτασις τοῦ ζητήματος ἀπὸ ἠθικὴ ἄποψιν.

α) Ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἀνταποδίδῃ κάποιος τὸ κακό.

(Κεφάλαιον 10)

β) Ὁ Σωκράτης ἐπικαλεῖται τοὺς νόμους καὶ τοὺς προσωποποιεῖ. (Κεφάλαιον 11)

γ) Οἱ νόμοι κάνουν ὑπόμνησιν στὸν Σωκράτη τί τοὺς ὀφείλει.

(Κεφάλαιον 12)

δ) Ἡ φιλελεύθερη ἀθηναϊκὴ πολιτεία.
 ε) Ὁ περισσότερον ἔνοχος θὰ εἶναι ὁ Σωκράτης, μὴ ἐκτελών-
 τας τὰ πρὸς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος καθήκοντα.

(Κεφάλαιον 14)

6. Ἐξέτασις τοῦ ζητήματος ἀπὸ πρακτικὴ ἀποψι.
 (Κεφάλαια 15-16).

III Ἐπίλογος:

Ἀπόρριψις τῆς προτάσεως τοῦ Κρίτωνος γιὰ τὴν δραπετεύσει.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΚΡΙΤΩΝ

(ἢ Περὶ πρακτέου, Ἠθικός)

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα: Σωκράτης, Κρίτων.
 (Ἐκλογαί)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I

ΣΩ. Τί τηνικάδε ἀφῖξαι, ὦ Κρίτων, ἢ οὐ πρῶ ἔτι ἐστίν;

ΚΡ. Πάνυ μὲν οὖν.

ΣΩ. Πηνίκα μάλιστα;

ΚΡ. Ὅρθρος βαθύς.

ΣΩ. Θαυμάζω, ὅπως ἠθέλησέ σοι ὁ τοῦ δεσμοτηρίου φύλαξ
 ὑπακοῦσαι.

ΚΡ. Ξυνήθης ἤδη μοί ἐστιν, ὦ Σώκρατες, διὰ τὸ πολλάκις δεῦρο
 φοιτᾶν, καί τι καὶ εὐεργέτηται ὑπ' ἐμοῦ... ἀλλὰ καὶ σοῦ πάλαι
 θαυμάζω αἰσθανόμενος, ὥς ἡδέως καθεύδεις... καὶ ἐπιτηδές σε
 οὐκ ἡγειρον...

ΣΩ. ...ἀλλὰ τί δὴ οὕτω πρῶ ἀφῖξαι;

ΚΡ. Ἀγγελίαν, ὦ Σώκρατες, φέρων χαλεπὴν οὐ σοί, ὥς ἐμοὶ
 φαίνεται, ἀλλὰ ἐμοὶ καὶ τοῖς σοῖς ἐπιτηδεύουσιν πᾶσι χαλεπὴν καὶ
 βαρεῖαν...

ΣΩ. Τίνα ταύτην; ἢ τὸ πλοῖον¹ ἀφίκεται ἐκ Δήλου οὗ δεῖ
 ἀφικομένου τεθνάναι με;

1. "Τοῦτό ἐστι τὸ πλοῖον, ὥς φασιν Ἀθηναῖοι, ἐν ᾧ Θησεύς ποτε εἰς Κρήτην
 τοὺς δις ἑπτὰ ἐκείνους ὄχλητο ἄγων καὶ ἔσωσέ τε καὶ αὐτὸς ἐσώθη.

ΚΡ. Οὐ τοι δὴ ἀφίκεται, ἀλλὰ δοκεῖ μὲν μοι ἤξειν τήμερον ἐξ ὧν ἀπαγγέλλουσιν ἤκοντές τινες ἀπὸ Σουνίου καὶ καταλιπόντες ἐκεῖ αὐτό. Δῆλον οὖν ἐκ τούτων τῶν ἀγγελιῶν, ὅτι ἤξει τήμερον καὶ ἀνάγκη δὴ εἰς αὖριον ἔσται, ὃ Σώκρατες, τὸν βίον σὲ τελευτᾷν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2

ΣΩ. Ἄλλ' ὦ Κρίτων, τύχη ἀγαθῇ. Εἰ ταύτη τοῖς θεοῖς φίλον, ταύτη ἔστω. Οὐ μέντοι οἶμαι ἤξειν αὐτὸ σήμερον.

ΚΡ. Πόθεν τοῦτο τεκμαίρει;

ΣΩ. Ἐγὼ σοι ἐρῶ... τεκμαίρομαι δὲ ἐκ τινος ἐνυπνίου, ὃ ἐόρακα ὀλίγον πρότερον ταύτης τῆς νυκτός...

ΚΡ. Ἦν δὲ τί τὸ ἐνύπνιον;

ΣΩ. Ἐδόκει τίς μοι γυνὴ προσελθοῦσα καλὴ καὶ εὖειδής, λευκὰ ἱμάτια ἔχουσα, καλέσαι με καὶ εἰπεῖν: ὦ Σώκρατες, ἡματί κεν τριτάτῳ Φθίαν ἐρίβωλον ἴκοιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4

ΚΡ. ...ἐμοὶ πείθου καὶ μὴ ἄλλως ποίει

... καὶ γὰρ οὐδὲ πολὺ τὰργύριον ἔστιν, ὃ θέλουσι λαβόντες τινὲς σῶσαι σε καὶ ἐξαγαγεῖν ἐνθένδε... Εἰς δὲ καὶ κεκόμικεν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἀργύριον ἱκανόν, Σιμμίας ὁ Θηβαῖος. Ἔτοιμος δὲ καὶ Κέβης καὶ ἄλλοι πολλοὶ πάνυ... μὴ... ἀποκάμης σαυτὸν σῶσαι...πολλαχοῦ μὲν γὰρ καὶ ἄλλοσε, ὅποι ἂν ἀφίκη, ἀγαπήσουσί σε. Ἐὰν δὲ βούλῃ εἰς Θετταλίαν ἵεσαι, εἰσὶν ἐμοὶ ἐκεῖ ξένοι, οἳ σε περὶ πολλοῦ ποιήσονται καὶ ἀσφάλειάν σοι παρέξονται...

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5

ΚΡ. Ἔτι δέ, ὦ Σώκρατες, οὐδὲ δίκαιόν μοι δοκεῖς ἐπιχειρεῖν πρᾶγμα, σαυτὸν προδοῦναι, ἐξὸν σωθῆναι...

Τῷ οὖν Ἀπόλλωνι εὐξάντο, ὥς λέγεται, τότε, εἰ σωθεῖεν, ἐκάστου ἔτους θεωρίαν ἀπάξειν εἰς Δῆλον· ἦν δὴ ἀεὶ καὶ νῦν ἔτι, ἐξ ἐκείνου κατ' ἐνιαυτὸν τῷ θεῷ πέμπουσιν. Ἐπειδὴν οὖν ἄρξωνται τῆς θεωρίας, νόμος ἔστιν αὐτοῖς ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ καθαρεῦσαι τὴν πόλιν καὶ δημοσίᾳ μηδὲνα ἀποκτινύειν, πρὶν ἂν εἰς Δῆλον ἀφίκηται τὸ πλοῖον καὶ πάλιν δεῦρο".

Πρὸς τούτοις καὶ τοὺς υἱεῖς τοὺς σαυτοῦ ἔμοιγε δοκεῖς προδιδόναι, οὓς σοι ἐξόν καὶ ἐκθρέψαι καὶ ἐκπαιδεῦσαι οἰχῆσαι καταλιπών...e-book

ΚΡ. ...τῆς γὰρ ἐπιούσης νυκτὸς πάντα ταῦτα δεῖ πεπεῖσθαι. Εἰ δέ τι περιμενοῦμεν, ἀδύνατον καὶ οὐκέτι οἷόν τε. Ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ, ὃ Σώκρατες, πείθου μοι καὶ μηδαμῶς ἄλλως ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6

ΣΩ. ὦ φίλε Κρίτων, ἡ προθυμία σου πολλοῦ ἀξία, εἰ μετὰ τινος ὀρθότητος εἴη. ...Σκοπεῖσθαι οὖν χρὴ ἡμᾶς, εἴτε ταῦτα πρακτέον εἴτε μή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 9

ΣΩ. Οὐκοῦν ἐκ τῶν ὁμολογουμένων τοῦτο σκεπτέον, πότερον δίκαιον ἐμὲ ἐνθένδε πειρᾶσθαι ἐξιέναι μὴ ἀφιέντων Ἀθηναίων ἢ οὐ δίκαιον. Καὶ ἐὰν μὲν φαίνεται δίκαιον, πειρώμεθα, εἰ δὲ μή, ἐῷμεν, ἅς δὲ σὺ λέγεις τὰς σκέψεις περὶ τε ἀναλώσεως χρημάτων καὶ δόξης καὶ παίδων τροφῆς, μὴ ὥς ἀληθῶς ταῦτα, ὃ Κρίτων, ἢ σκέμματα...

...Σκοπῶμεν, ὃ ἡγαθέ, κοινῇ καὶ εἴ πῃ ἔχεις ἀντιλέγειν ἐμοῦ λέγοντος, ἀντίλεγε, καὶ σοὶ πείσομαι. Εἰ δὲ μή, παῦσαι ἤδη, ὃ μακάριε, πολλάκις μοι λέγων τὸν αὐτὸν λόγον, ὥς χρὴ ἐνθένδε ἀκόντων Ἀθηναίων ἐμὲ ἀπιέναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 10

ΣΩ. ...ὅμως τό γε ἀδικεῖν τῷ ἀδικοῦντι καὶ κακὸν καὶ αἰσχρὸν τυγχάνει ὃν παντὶ τρόπῳ φαμέν ἢ οὐ;

ΚΡ. Φαμέν.

ΣΩ. Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν.

ΚΡ. Οὐ δῆτα.

ΣΩ. Οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν, ὥς οἱ πολλοὶ οἶονται, ἐπειδὴ γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν.

ΚΡ. Οὐ φαίνεται.

ΣΩ. Τί δὲ δῆ; κακουργεῖν δεῖ, ὃ Κρίτων, ἢ οὐ;

ΚΡ. Οὐ δεῖ δήπου, ὃ Σώκρατες...

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 11

ΚΡ. Οὐκ ἔχω, ὦ Σώκρατες, ἀποκρίνασθαι πρὸς ὃ ἐρωτᾷς. Οὐ γὰρ ἐννοῶ...

ΣΩ. Ἄλλ' ὥδε σκόπει. Εἰ μέλλουσιν ἡμῖν ἐνθένδε εἶτε ἀποδιδράσκειν, εἴθ' ὅπως δεῖ ὀνομάσειν τοῦτο, ἐλθόντες οἱ νόμοι καὶ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἐπιστάντες ἔροιντο: εἰπέ μοι, ὦ Σώκρατες, τί ἐν νῷ ἔχεις ποιεῖν; ...τί ἐροῦμεν, ὦ Κρίτων, πρὸς ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 12

ΣΩ. ...πρὸς δὲ τὴν πατρίδα ἄρα καὶ τοὺς νόμους ἐξέσται σοι, ὥστε ἐάν σε ἐπιχειρῶμεν ἡμεῖς ἀπολλύναι, δίκαιον ἡγούμενοι εἶναι, καὶ σὺ αὖ ἡμᾶς τοὺς νόμους καὶ τὴν πατρίδα, καθ' ὅσον δύνασαι, ἐπιχειρήσεις ἀνταπολλύναι, καὶ φήσεις ταῦτα ποιῶν δίκαια πράττειν, ὃ τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελόμενος;¹

Ἡ οὕτως εἰ σοφός, ὥστε λέληθέ σε ὅτι **μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἢ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ σέβεσθαι δεῖ καὶ μᾶλλον ὑπεῖκειν καὶ θωπεύειν** πατρίδα χαλεπαίνουσιν ἢ πατέρα²...

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 13

ΣΩ. "Σκόπει τοίνυν, ὦ Σώκρατες", φαῖεν ἂν ἴσως οἱ νόμοι, "εἰ ἡμεῖς ταῦτα ἀληθῆ λέγομεν, ὅτι οὐ δίκαια ἡμᾶς ἐπιχειρεῖς δοῖν, ἃ νῦν ἐπιχειρεῖς. Ἡμεῖς γὰρ σὲ γεννήσαντες, ἐκθρέψαντες, παιδεύσαντες, μεταδόντες ἀπάντων ὧν οἱοί τε ἤμεν καλῶν, σοὶ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι πολίταις..."

1. Σωκράτης: "Ταῦτα γὰρ κελεύει ὁ θεός, φιλοσοφοῦντά με δεῖ ζῆν, πείθοντα ἐπιμελῆσθαι ἀρετῆς".

2. Ὅμηρος, Ὀδύσ. ι, 34: "Οὐδὲν γλύκιον ἥς πατρίδος, οὐδὲ τοκῆων γίγνεται."

(Ὁ διάλογος τελειώνει με τὸ ὄνομα θεοῦ):

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 17

ΚΡ. Ἄλλ', ὦ Σώκρατες, οὐκ ἔχω λέγειν.

ΣΩ. Ἦεα τοίνυν, ὦ Κρίτων, καὶ πράττωμεν ταύτη, ἐπειδὴ ταύτη ὁ θεὸς ὑφηγεῖται.

*

—Ἑρμηνευτικά, μορφολογικά, ἑτυμολογικά.

—Ἀρχικοὶ χρόνοι τῶν ρημάτων *ἐγείρω*, *ἀφικνοῦμαι*, *λαμβάνω* (καὶ παράγωγα).

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις (πομὴν, κίων κρατήρ) προφορικῶς, (ρήτωρ) γραπτῶς (παράγραφοι 85, 86, 87).
2. Παθητικοὶ τύποι τοῦ "*λύομαι*" (παράγραφος 196 Γραμματικῆς Τζαρτζάνου).

*☆☆

ΠΛΑΤΩΝ Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Από τὰ ΔΟΚΙΜΙΑ τοῦ ΕΜΕΡΣΟΝ,
Ἐκδ. GUTENBERG, μετάφρ. Χάρη Λαμπίδη

(Ἀποσπάσματα)

«Ἀνάμεσα στὰ γραμμένα ἀπὸ θνητοὺς βιβλία, ἡ φανατισμένη φιλοφρόνηση τοῦ Ὁμάρ γιὰ τὸ Κοράνι ὅταν εἶπε "κάψτε τώρα τὶς βιβλιοθήκες γιατί ἡ σοφία τῶν αἰώνων βρίσκεται πιά μέσα σὲ τοῦτο τὸ βιβλίο", ταιριάζει μονάχα γιὰ τὶς συγγραφές τοῦ Πλάτωνα..

Ὅλα ὅσα γράφονται καὶ συζητοῦνται, ἀπ' τὴν ἐποχὴ του ὡς σήμερα, εἶναι δάνεια ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Μεγάλος ὄλεθρος ἡ παρουσία του ἀνάμεσα στὶς πρωτοτυπίες μας. Εἶναι τὸ βουνὸ ἐκεῖνος, κι οἱ σκέψεις μας χαλίκια ποὺ ἀποσπάστηκαν ἀπ' τοὺς βράχους του. Εἶναι ἡ Βίβλος τῶν σοφῶν δυὸ χιλιάδες διακόσια χρόνια τώρα κι οἱ φωτισμένοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ποὺ θέλησαν νὰ ξυπνήσουν τὶς νωθρὲς γενιὲς ποὺ διαδέχονταν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη - ἓνας Βοήθιος, ἓνας Ραμπελαί, ἓνας Ἑρασμος, ἓνας Μπροῦνο... - ἦταν κατὰ κάποιον τρόπο μαθηταὶ τοῦ Πλάτωνα, ποὺ μετέφερα-ζαν στὸ σύγχρονό τους γλωσσικὸ ἰδίωμα τοὺς σοφοὺς στοχασμοὺς του. Ἀκόμα κι οἱ μεγαλοφυῖες παθαίνουν κάποια μείωση ἀπ' τὴν κακοτυχία ποὺ εἶχαν -πῶς ἄλλιῶς νὰ τὴ χαρακτηρίσω;- νὰ γεννηθοῦν ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ οἰκουμενικὸ πνεῦμα...

Ὁ Πλάτων εἶναι ἡ φιλοσοφία, κι ἡ φιλοσοφία εἶναι ὁ Πλάτων - μεγαλεῖο τῆς ἀνθρωπότητος ἀλλὰ καὶ καταισχύνῃ της, ἀφοῦ οὔτε οἱ Ρωμαῖοι οὔτε οἱ Σάξονες κατώρθωσαν νὰ προσθέσουν τὸ παραμικρὸ στὶς ιδέες του. Δὲν εἶχε γυναῖκα καὶ παιδιά, μὰ ὅλοι οἱ στοχαστὲς τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν εἶναι ἀπόγονοί του κι ἡ ἐσώτατή τους ὑφὴ εἶναι ἐμποτισμένη ἀπὸ τὴν πνευματικὴ του κληρονομιά. Πόσους μεγάλους ἄνδρες δὲν στέλνει ἀδιάκοπα ἡ Φύση μέσ' ἀπ' τὰ σπλάχνα τοῦ σκότους, γιὰ νὰ γίνουν ὁπαδοὶ του - Πλατωνικοί!

Στὸν Φαίδωνα του ὑπάρχει ὁλόκληρος ὁ Καλβινισμός· ὁ Χριστιανισμὸς ὅπως κι ὁ Μωαμεθανισμὸς στηρίζουν στὸν πλατω-

νισμό τις βάσεις της φιλοσοφίας τους. Κι ὁ μυστικισμὸς ἀντλεῖ ὅλο του τὸ περιεχόμενο ἀπ' τὴν πλατωνικὴ διδασκαλία. Ὁ πολίτης αὐτὸς μιᾶς ἐλληνικῆς πόλης δὲν διακρίνεται καθόλου γιὰ τὸν τοπικισμό του. Ὁ Βρετανὸς πὺν τὸν διαβάξει λέει: "Σκέφτεται σὰν Ἑγγλέζος!", ὁ Γερμανός: "Εἶναι ἓνας ἀληθινὸς Τεύτονας!", κι ὁ Ἰταλός: "Πόσο Ρωμαῖος καὶ πόσο Ἑλληνας!". Ὅπως ἡ Ἑλένη τοῦ Μενελάου, σύμφωνα μὲ τὸν θρύλο, εἶχε μιὰ τόσο οἰκουμενικὴ ὁμορφιά ὥστε σ' αὐτὴ νὰ περιέχονται ὅλοι οἱ τύποι τῶν γυναικῶν, ἔτσι κι ὁ Πλάτων σ' ἓναν ἀναγνώστη ἀπ' τὴν Νέαν Ἀγγλία φαίνεται σὰ νὰ εἶναι Ἀμερικανὸς σοφός. Ἡ πανανθρώπινη φύση του ὑπερνικᾷ τὰ τεχνητὰ σύνορα, τὶς ἡπείρους...

Θαυμάζω, διαβάζοντάς τον, τὴν ἄκρα ἐπικαιρότητά του, τόσο στὸ ὕφος ὅσο καὶ στὸ πνεῦμα. Ἐδῶ εἶναι τὸ σπέρμα τῆς τόσο γνωστῆς μας Εὐρώπης... ἐδῶ εἶναι ὅλα τῆς τὰ χαρακτηριστικά, εὐδιάκριτα κιόλας μὲς στὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνα.... Ἡ Εὐρώπη καταμερίστηκε ἀπὸ τότε σὲ πλῆθος ἱστορίες, μὰ δὲν προσέθεσε κανένα καινούργιο στοιχεῖο...

Ἡ ἀριστοκρατικὴ του καταγωγή, ἡ ὑποστασιακὴ του φιλοκαλία, ἀκονισμένες μὲ μιὰ εἰρωνεία τόσο εὐστροφῇ πὺν κεντρίζει καὶ παραλύει, στολίζουν τὸ πλαίσιο αὐτὸ τῆς δύναμης καὶ τῆς πνευματικῆς ὑγείας. Σύμφωνα μὲ κάποια παλῆα ρῆση, "Ἄν ὁ Δίας κατέβαινε στὴ γῆ, θὰ μιλοῦσε μὲ τὸ ὕφος τοῦ Πλάτωνα"...

Ὁ "Μένων" χιλιάδες φορὲς συζήτησε ἐξονυχιστικὰ γιὰ τὴν ἀρετὴ, καὶ μὲ πολλοὺς, καὶ μ' ἐπιτυχία, ὅπως πίστευε· ἀλλὰ νὰ πού, αὐτὴν τὴν στιγμή, οὔτε νὰ πεῖ μποροῦσε τί εἶναι ἡ ἀρετὴ - τόσο βρέθηκε μπερδεμένος μὲς στὸ δίκτυ τοῦ Σωκράτη.

Αὐτὸς ὁ ἀδιόρθωτος εὐφυολόγος... βλέπουμε νὰ ἔχει μιὰν ἀκεραιότητα τόσο ἀκατάβλητη ὅσο κι ἡ λογικὴ του, καὶ μιὰ θρησκευτικὴ βαθύτατη. Ὅταν τὸν κατηγορήσαν ὅτι ὑπονόμευε τὴν θρησκεία τῆς πόλης, ἐκεῖνος δηλώνει ὅτι πιστεύει στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, στὴ μεταθανάτια ἀνταμοιβὴ ἢ τιμωρία· κι ὅταν τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο κι ὁ Κρίτων δωροδόκησε τὸν δεσμοφύλακα τοῦ κελιοῦ του, ἀρνεῖται νὰ δραπετεύσῃ μὲ ἀπάτη. "Ὅ,τι ἀγαπητὸ ἔχεις νὰ μὴν τὸ λογαριάζεις μπροστὰ στὸ δίκαιο". Ἡ φυλάκισή του, οἱ διάλογοί του στὴ φυλακὴ καὶ τὸ κῶναιο πὺν ἤπιε, εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ τιμημένα περιστατικὰ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ σπάνια συντυχία, μέσα σ' ἓνα δύσμορφο σῶμα, τοῦ εὐφυολόγου καὶ τοῦ μάρτυρα, τοῦ δεινοῦ συζητητῆ τῶν δρόμων καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ πιὸ ἀνεξίκακου ἁγίου ποὺ εἶχε ὥς τὰ τότε φανεῖ, ἔκανε στὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνα, ποὺ μπορούσε νὰ χωρέσει αὐτὲς τὶς ἀντιθέσεις, συγκλονιστικὴ ἐντύπωση· καὶ τοποθέτησε τὴ μορφή τοῦ Σωκράτη στὸ προσκήνιο, γιὰ νὰ γίνεῖ ὁ ἀρμοδιώτερος χορηγὸς τῶν θησαυρισμάτων ποὺ ἤθελε νὰ μεταδώσει. Ἦταν μιὰ σπάνια τύχη νὰ συναντηθοῦν αὐτὸς ὁ λαϊκὸς Αἰσωπος κι αὐτὸς ὁ ἀριστοκράτης λόγιος, γιὰ ν' ἀπαθανατιστοῦν ἀμοιβαῖα...»

Μνάσεσθαι τινα φαμί,
καὶ ὕστερον, ἀμμέων...
Σαπφώ

ΣΑΠΦΩ - αἰολ. ΨΑΠΦΑ, 7ος αἰ. π.Χ.

"Πιερὶς μέλισσα, Λεσβία ἀηδὼν, δεκάτη Μοῦσα".

"Σαπφοῦς ἄν ἀδομένης καὶ τῶν Ἀνακρέοντος, ἐγὼ μοι δοκῶ καταθέσθαι τὸ ποτήριον αἰδούμενος".

(Πλούταρχος Συμποσιακὰ Z 711-D)

"Τὸ μελιχρὸν αὐχνημα Λεσβίων Σαπφώ". (Λουκιανὸς)

"Σαπφώ, διαβολὴν ἔσχε αἰσχυρᾶς φιλίας". (Σουΐδας)

"Αἰτίας εἶχον ἀτόπους αἱ ἀπὸ Λέσβου". (Ἡσύχιος)

"Μναμοσύναν ἔλεν θάμβος ὅτε ἔκλυε τᾶς μελιφώνου Σαπφοῦς, μὴ δεκάτην μοῦσαν ἔχουσι βροτοί."

(Ἀντίπατρος 9-66)

"Καλοῦσι γοῦν καὶ αἱ ἐλεύθεραι γυναῖκες τὰς συνήθεις καὶ φίλας ἑταίρας, ὥς Σαπφώ".

(Αθήναιος, Ἐπιτομή 2.2 108)

"Σόλων ὁ Ἀθηναῖος Ἐξηγεστίδου, παρὰ πότον τοῦ ἀδελφιδοῦ αὐτοῦ, μέλος τι Σαπφοῦς ἄσαντος, ἦσθη τῷ μέλει καὶ προσέταξε τῷ μειρακίῳ διδάξαι αὐτόν. Ἐρωτήσαντος δὲ τινὸς διὰ ποίαν αἰτίαν τοῦτο ἐσπούδακεν, ὁ δὲ ἔφη "ἵνα μαθὼν αὐτὸ ἀποθάνω".

(Αἰλιανοῦ. Σουΐδας, ΚΘ' 58)

"Μέναιχμος δ' ἐν τοῖς περὶ Τεχνιτῶν, τὴν πῆκτίδα, ἣν τὴν αὐτὴν εἶναι τῇ μαγάδιδι, Σαπφῷ φησιν εὐρεῖν".

(Αθήναιος 14, 36)

"Σαπφῷ Σίμωνος (οἱ δὲ Εὐνομίνου οἱ δὲ Ἡεριγύου, οἱ δὲ Ἐκρύτου, οἱ δὲ Σήμου, οἱ δὲ Κάμωνος, οἱ δὲ Ἐτάρχου, οἱ δὲ Σκαμανδρωνύμου), μητρὸς δὲ Κλειδός, Λεσβία ἐξ Ἐρεσσοῦ, λυρική, γεγонуῖα κατὰ τὴν μβ' Ὀλυμπιάδα, ὅτε καὶ Ἀλκαῖος ἦν καὶ Στησίχορος καὶ Πιπτακός. Ἦσαν δὲ αὐτῇ καὶ ἀδελφοὶ γ', Λάριχος, Χάραξος, Εὐρύγιος. Ἐγαμήθη δὲ ἀνδρὶ Κερκύλᾳ πλουσιωτάτῳ, ὁρμωμένῳ ἀπὸ Ἄνδρου, καὶ θυγατέρα ἐποιήσατο ἐξ αὐτοῦ, ἣ Κλεις ὠνομάσθη. Ἐταῖραι δὲ αὐτῆς καὶ φίλαι γεγόνασι γ', Ἀτθίς, Τελεσίππα, Μεγάρα, πρὸς ἃς καὶ διαβολὴν ἔσχεν αἰσχροῦς φιλίας. Μαθήτριάι δὲ αὐτῆς Ἀναγόρα (al. Ἀνακτορία) Μιλησία, Γογγύλα Κολοφωνία, Εὐνείκα, Σαλαμινία. Ἐγραψε δὲ μελῶν λυρικῶν βιβλία θ', καὶ πρώτη πλῆκτρον εὔρεν. Ἐγραψε δὲ καὶ ἐπιγράμματα καὶ ἐλεγεία καὶ ἰάμβους καὶ μονωδίας.

Σαπφῷ Λεσβία ἐκ Μυτιλήνης, ψάλτρια, αὕτη δι' ἔρωτα Φάωνος τοῦ Μυτιληναίου ἐκ τοῦ Λευκάτου κατεπόντωσεν ἑαυτήν."

(Σουΐδας)

"Σαπφῷ, τοῦ καλοῦ Φάωνος ἐρασθεῖσα περιβόητος ἦν..."

(Αθήναιος 13, 70)

"Οὗ δὲ λέγεται πρώτη Σαπφῷ, τὸν ὑπέρκομπον θηρῶσα Φάωνα, οἰστρῶντι πόθῳ, ρίψαι πέτρας ἀπὸ τηλεφανοῦς..."

(Μένανδρος -ἀπόσπ. Ὠγγυγία Γ' 237)

Τὸν ἔρωτα τῆς Σαπφοῦς πρὸς τὸν Φάωνα, ἔχει ὑμνήσει καὶ ὁ Ὀβίδιος στὶς "Heroides".

«Ἡ νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα τὴν ἔκανε νὰ ὑποφέρει. Ἔτσι, ὅταν τὸ 585 π.Χ., ὁ Πιττακὸς ἔδωσε στοὺς ἐξορίστους τὴν δυνατότητα νὰ ἐπιστρέψουν, ἡ Σαπφὼ δέχθηκε εὐτυχισμένη νὰ ξαναγυρίσῃ. Μὲ τὰ ἀδελφία της καὶ τὴν κόρη της Κλεῖδα, κοπέλλα πιά, ἄφησε χωρὶς λύπη τὶς Συρακοῦσες. Δὲν ἐγύρισε ὅμως στὴν Ἐρεσό. Ἡ ποιήτρια εἶχε τώρα νὰ φροντίσῃ γιὰ τὸν ἑαυτὸ της καὶ τὴν κόρη της. Ἡ Σαπφὼ ἦταν μιὰ γυναικα ἐκλεπτυσμένη, ποὺ τῆς ἄρρεσαν τὰ ὁμορφα καὶ κομψὰ πράγματα, ὅπως ὁμολογεῖ ἡ ἴδια σὲ ἓνα ποίημά της:

"Ἐρωτευμένη εἶμαι μὲ τὴν ὁμορφιά· εἶναι κληρονομιά μου κάθε ὁμορφιά".

Ἀπεφάσισε τότε νὰ ἀνοίξῃ μιὰ σχολή, ὅπου θὰ συγκέντρωνε τὶς κοπέλλες καὶ θὰ ἐδίδασκε τραγούδι, χορὸ, τρόπους συμπεριφορᾶς καὶ ντυσίματος, ὅλα ὅσα μπορούσαν νὰ κάνουν ἐκλυστικὴ μιὰ νέα γυναικα.

Δὲν ἦταν ἡ μόνη σχολὴ αὐτοῦ τοῦ εἶδους στὴν Λέσβο. Ἦταν ὅμως ἡ μοναδικὴ ποὺ τὴν διηύθυνε μιὰ ποιήτρια, ποὺ ἡ φήμη της ἀπλωνόταν συνεχῶς. Ἐγινε ἡ πιὸ γνωστὴ, μὲ τὶς περισσότερες μαθήτριες, καὶ ὠνομάσθηκε "Οἶκος τῶν Μουσῶν". Ὁ Μάξιμος ὁ Τύριος ἔφθασε νὰ συγκρίνῃ τὶς μαθήτριες τῆς Σαπφοῦς μὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους.

Ὅπως ὁ φιλόσοφος, μὲ τὴν διδασκαλία καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἐνάρετης ζωῆς του, ἐπιβαλλόταν στοὺς μαθητὰς του, ἔτσι καὶ ἡ Σαπφὼ ἐπιβαλλόταν στὶς νεαρὲς κοπέλλες τοῦ κύκλου της, μὲ τὴν μόρφωσι, τὴν γοητεία της καὶ τὴν γλυκύτητα τῶν θαυμασιῶν ὠδῶν της.

Καὶ ὅμως, ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ σχολή, στὴν ὁποία ἡ Σαπφὼ ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτὸ της ὁλόκληρο, τῆς ἐχάρισε τὴν ἀμφίβολη φήμη ποὺ θὰ τὴν ἀκολουθῇ σὲ ὅλη της τὴν ζωὴ, ἔστω καὶ ἂν ἡ ποιήτρια δὲν εἶχε, ἴσως, καμμία γυνῶσι. Ἦταν φυσικὸ ἡ Σαπφὼ νὰ ἀγαπᾷ τὶς νέες κοπέλλες, ποὺ τῆς ἔδειχναν ἴσως μὲ κάποια ὑπερβολὴ τὴν ἀγάπη τους. Ἡ μικρὴ κοινωνία, ποὺ εἶχαν σχηματίσει αὐτὲς οἱ

νέες, ἔμοιαζε μὲ τόσες ἄλλες. Στὴν ἐπιφάνεια, ὅλα ἦσαν καθαρὰ. Στὸ βάθος ὅμως ὑπέβοσκαν ζήλειες, ἰδιοτροπίες καὶ κακοήθειες. Κάποτε ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζονταν οἱ νέες καὶ ἡ δασκάλα τους ἦταν ὑπερβολικός, ἐνθουσιώδης.

Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε τίποτε κακὸ σὲ αὐτό, ἐκτὸς ἂν κανεῖς ἐπέμενε νὰ βρῇ. Εἶναι πολὺ φυσικό, λόγου χάριν, μιὰ κοπέλλα, τὴν στιγμήν ποὺ ἀφήνει τὶς συντροφους καὶ τὴν δασκάλα της, νὰ δείχνῃ τὴν λύπη της.»

NELLA PROVENZAL (Περιοδ. ΙΣΤΟΡΙΑ)

"εὐμορφότερα Μνασιδίκα τᾶς ἀπάλας Γυρίννης".

(ἀπόσπ. Δ 13)

"Καὶ ποθήω καὶ μάομαι". (18)

"κάπιλείψω τοι". (21)

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τὴν κατέταξαν μετὰ τῶν 9 μεγάλων λυρικῶν ποιητῶν. Λέγεται ὅτι τοὺς ὑπερβαίνει ὅλους. Τὸ ἔργο της ἀπετελεῖτο ἀπὸ 7 βιβλία: "ἐνδεκασύλλαβον" "Σαπφικὸν" τὸ πρῶτον ὅλον Σαπφοῦς γεγραμμένον". Δυστυχῶς διεσώθησαν μόνον ἐλάχιστα σπαράγματα. Τὸ πιὸ μακροσκελὲς (25 στίχοι) εἶναι ἡ Ὠδὴ εἰς τὴν Ἀφροδίτην.

, "Ποικιλόθρον' ἀθανάτ' Ἀφροδίτα,
παῖ Διὸς δολόπλοκε, λίσσομαί σε...

...

Ἔλθε μοι καὶ νῦν, χαλέπαν δὲ λῦσον
ἐκ μερίμναν, ὅσσα δέ μοι τέλεσαι
θῦμος ἰμέρρει, τέλεσον, σὺ δ' αὐτα
σύμμαχος ἔσσο".

Και από τὰ πλέον γνωστά:

"Δέδυνκε μὲν ἂ σελάννα καὶ Πληιάδες
Μέσαι δὲ νύκτες, παρὰ δ' ἔρχετ' ὥρα,
ἔγω δὲ μόνα κατεύδω".

✱

"Φαίνεται μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
ἔμμεν' ὦνηρ, ὅττις ἐνάντιός τοι
ἰσδάνει...

ἂ δέ μ' ἴδρως κακχέεται, τρόμος δὲ
παῖσαν ἄγρει, χλωροτέρα δὲ ποίας
ἔμμι, τεθνάκην δ' ὀλίγω..."

✱

"Χαῖρε, νύμφα, χαῖρε τίμει γάμβρε..." (14)

"Χαίροις ἂ νύμφα, χαιρέτω δ' ὁ γάμβρος" (15)

✱

Εἶχε ἀδυναμία στὸν ἀδελφό της Χάραξο:

"Πότνιαι Νηρήιδες, ἀβλάβην ἔμον
κασίγνητον δότε τυλὶδ' ἔκεσθα..." (Α25)¹

✱

Τοῦ ἔγραφε τραγούδια γιὰ νὰ τὰ ἀπαγγέλλῃ στὶς ἀγαπημένες
του, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπιπλήττει γιὰ τὸν δεσμό του μὲ τὴν ἐταῖρα
Δωρίχα, μετέπειτα Ροδῶπιν.

"Τίς δ' ἀγροῖωτις θέλγει νόον...
οὐκ ἐπισταμένα τὰ βράκε' ἔλκην
ἔπι τῶν σφύρων;"¹

☆☆☆

"Ἐνα θαυμάσιο κείμενο τοῦ Λουκιανοῦ, "Περὶ τοῦ μὴ ραδίως
πιστεύειν διαβολῇ" (143-13 κ.ἐξ.), μᾶς βοηθεῖ νὰ κατανοήσουμε
τὸ διατί ἡ Σαπφώ, ἡ δεκάτη Μοῦσα, "διαβολὴν ἔσχε αἰσχροῦς
φιλίας".

1 "Χάραξος δέ, ὡς λυσάμενος Ροδῶπιν ἀπενόστησεν ἐς Μυτιλήνην, ἐν μέλει
Σαπφῶ πολλὰ κατεκερτόμησέ μιν." (Ἡρόδ. Β 135)

"Τό τε ἀξιόπιστον τῆς διαβολῆς οὐχ ὥς ἔτυχεν ἐπινοοῦσιν... ὥς γοῦν ἐπὶ πολὺ τὰ προσόντα τῷ διαβαλλομένῳ πρὸς τὸ χεῖρον μεταβάλλοντες, οὐκ ἀπιθάνους ποιοῦνται τὰς κατηγορίας, οἷον τὸν μὲν ἱατρὸν διαβάλλουσιν ὥς φαρμακέα, τὸν πλούσιον δὲ ὥς τύραννον, τὸν τυραννικὸν ὥς προδοτικόν.

15. Ὅλως γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐπινοοῦσι καὶ λέγουσιν, ἃ μάλιστα ἴσασιν ἐς ὀργὴν δυνάμενα προκαλέσασθαι τὸν ἀκροώμενον, καὶ ἔνθα τρωτός ἐστιν ἕκαστος ἐπιστάμενος, ἐπ' ἐκεῖνο τοξεύουσι καὶ ἀκον-τίζουσιν... οἶδα γοῦν τινες οὕτως ἡδέως γαργαλιζομένους τὰ ὦτα ὑπὸ τῶν διαβολῶν, ὥσπερ τοὺς πτεροῖς κνωμένους.

22 ...καὶ οὐδὲ δυσχερὴς ἡ νίκη ... τοῦ μὲν ἀκούοντος ἐκόντος ἑαυτὸν ἐνδιδόντος, τοῦ διαβαλλομένου δὲ τὴν ἐπιβουλήν ἀγνοοῦντος· ὥσπερ γὰρ ἐν νυκτὶ πόλεως ἀλούσης, **καθεύδοντες οἱ διαβαλλόμενοι φονεύονται**".

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ

Ἀπόδοσις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν ποιημάτων τῆς Σαπφούς.
(τῆς Χρ. Πιζάνια -Κονίδα)

Πάει τὸ φεγγάρι χάθηκε
κι ἡ Πούλια τελειώνει,
πέρασαν τὰ μεσάνυχτα,
σὲ λίγο ξημερώνει
κι ἐγὼ στὸ κρεββατάκι μου
περνῶ τὶς ὥρες μόνη...

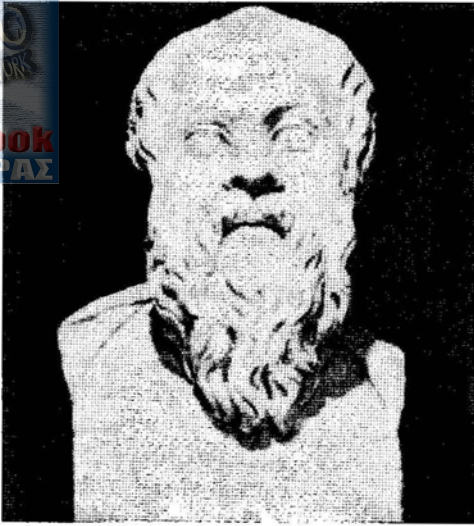

Ἄχ! Σὰν θεὸς ὥραϊος, ἐξ ἴσου,
μοιάζει ὁ ἄνδρας ἀπέναντί σου!

Ὅταν τὰ χρόνια θᾶν' περασμένα,
νὰ μὲ θυμᾶται κάποιος κι ἐμένα...

Σωκράτης

Άλκαῖος καὶ Σαπφὼ

Μάθημα 24ον

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Βίος Σοφοκλέους

Ὁ Σοφοκλῆς, υἱὸς Σοφίλου, ἐγεννήθη τὸ 496 π.Χ. στὸν Ἴππιο Κολωνό, μαγευτικώτατο προάστιο τῶν Ἀθηνῶν, ἐπάνω σὲ λόφο. Ὡς υἱὸς εὐπόρου πατρὸς (ὁ πατέρας του εἶχε ἐργοστάσιο μαχαίροποιᾶς) ἔλαβε ἐπιμελημένη ἀγωγή καὶ παιδεία. Διδάχθηκε μουσικὴ καὶ γυμναστικὴ καὶ ἀνέπτυξε ἁρμονικὰ τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς του δυνάμεις. Τὸ σωματικὸ μάλιστα κάλλος, ἡ ζηλευτὴ χάρις καὶ ἡ ψυχικὴ του εὐγένεια, καθὼς καὶ οἱ μουσικὲς του ἱκανότητες (τὶς ὁποῖες ἀνέπτυξε ὁ περίφημος δάσκαλός του τῆς μουσικῆς Λάμπρος) τὸν κατέστησαν ἄξιο μεγάλης προσοχῆς καὶ ἐκτιμῆσεως ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του. Π' αὐτό, ὅταν μετὰ τὴν ναυμαχίαν στὴν Σαλαμίνα ἐωρτάσθησαν τὰ ἐπινίκια, ἐξέλεξαν τὸν Σοφοκλῆ μέσα ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ἐφήβους Ἀθηναίους καὶ ἐχόρεψε ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ χοροῦ τῶν νέων γύρω ἀπὸ τὸ τρόπαιον τῆς νίκης.

Μελετώντας ἀπὸ τὴν νεότητά του ὁ Σοφοκλῆς τὸν ἀθάνατο Ὅμηρο καὶ θαυμάζοντας τὸν πρῶτο καὶ μεγαλοφάνταστο τραγικὸ ποιητὴ καὶ δάσκαλό του Αἰσχύλο, ἐνωρὶς ἐστράφη στὴν ποίηση.

Σὲ ἡλικία μόλις 28 ἐτῶν ὁ Σοφοκλῆς, ἔχοντας πεποίθησι στὴν ποιητικὴ του ἀξία, ἔλαβε μέρος γιὰ πρώτη φορά, τὸ 468, σὲ δραματικὸ ἀγῶνα, ὅπου ἀναμετρήθηκε μὲ τὸν παλαίμαχο τραγικὸ ποιητὴ Αἰσχύλο καὶ τὸν ἐνίκησε. Κατὰ τὸν ἀγῶνα ἀκριβῶς ἐκείνο, ἐνῶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς θεατὰς ἐπευφημοῦσαν τὸν Αἰσχύλο καὶ ἄλλοι τὸν Σοφοκλῆ, εἰσῆλθε στὸ θέατρο ὁ Κίμων, ὁ ὁποῖος μόλις εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ ἐκστρατεία. Ὡς κριτῆς μαζί μὲ τοὺς συστρατη-

γούς του απένειμε τὸν στέφανο τῆς νίκης στὸν Σοφοκλῆ, ὁ ὁποῖος ἔτσι ἐμφανίζεται τὸ νέο ἀστέρι στὴν δραματικὴ σκηνή. Ἀπὸ τότε ὑπερείχε σχεδὸν πάντοτε στοὺς δραματικούς ἀγῶνες, κατὰ τὸ 441 μάλιστα ἐδίδαξε τὴν Ἀντιγόνη καὶ εἶχε τόσο μεγάλη ἐπιτυχία, ὥστε ἐξελέγη τὸ 440 συστράτηγος τοῦ Περικλῆ στὸν Σαμιακὸ πόλεμο.

Ὡς ἄνθρωπος, ὁ Σοφοκλῆς ἦτο πρόσχαρος, καταδεκτικὸς καὶ πολὺ ἥπιος, δὲν παρέλειπε νὰ διατηρῇ φιλικὲς σχέσεις μὲ ἐξέχοντα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του, ὅπως μὲ τὸν Περικλῆ, τὸν Ἡρόδοτο κ.ἄ. Ἦτο ἐπίσης φιλόθρησκος καὶ μάλιστα ἄσκησε καὶ ἱερατικὸ ἀξίωμα.

Τέλος ὁ Σοφοκλῆς διεκρίνετο γιὰ τὴν ἐξαιρετὴ ἀγάπη του πρὸς τὴν Ἀθήνα ("φιλαθηναϊότητος") τὴν ὁποία σὲ ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ζωῆς του δὲν ἐγκατέλειψε ποτὲ γιὰ νὰ ἀποδημήσῃ σὲ ἄλλα μέρη (ὅπως ἔκαμαν οἱ ἄλλοι δύο τραγικοί, καὶ ἄλλοι διανοούμενοι τῆς ἐποχῆς) ἂν καὶ ἐπανειλημμένως εἶχε προσκληθῇ ἀπὸ διαφόρους ἡγεμόνες νὰ ἐπισκεφθῇ τὶς αὐλές τους. Ἐπιρρεπὴς εἰς τὸν ἔρωτα, ἐνυμφεύθη δῖς.

Ὡστόσο, μολονότι ὁ Σοφοκλῆς εἶχε ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία εὐθυμο χαρακτῆρα. ἐδοκίμασε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἀρκετὲς λύπες, ἐξ αἰτίας οἰκογενειακῶν προστριβῶν. Ὁ υἱὸς του Ἰοφῶν μάλιστα ἐκίνησε δίκη ἐναντίον του γιὰ "παράνοια", ὥστε νὰ τὸν θέσῃ "ὑπὸ ἀπαγόρευσιν". Ὑπεράσπισε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτοῦ (εἰ εἰμὶ Σοφοκλῆς, οὐ πάσχω ἐκ παρανοίας· εἰ πάσχω, οὐκ εἰμὶ Σοφοκλῆς) καὶ ἀπήγγειλε χωρία ἀπὸ τὸν *Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ* τὸν ὁποῖον συνέθετε τότε. Ἡ κατηγορία κατέπεσε, ὅμως ἡ βαρυνυμία πού τὸν κατέλαβε διαφαίνεται στὸ τρίτο στάσιμον τοῦ τελευταίου δράματός του, *"Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ"*.

Ὁ θάνατος τὸν βρῆκε τὸ 406 π.Χ. σὲ ἡλικία 90 ἐτῶν. Ἀναφέρεται ὅτι ἐπνίγηκε ἀπὸ μία ρῶγα σταφύλι.

*"Ἐσβέσθης γηραιὲ Σοφόκλεες, ἄνθος αἰοιδῶν,
οἶνωπὸν Βάκχου βότρυν ἐρεπτόμενος."*

Σιμωνίδης ὁ Κεῖος

"Μάκαρ Σοφοκλῆς, ὅς πολὺν χρόνον βιοὺς ἀπέθανεν, εὐδαίμων ἄνῆρ καὶ δεξιός, πολλὰς ποιήσας καὶ καλὰς τραγωδίας, καλῶς δ' ἐτελεύτησε οὐδὲν ὑπομείνας κακόν".

(Φρόνιχος -ἀπόσπ. 21)

Τὸ Δραματικὸν ἔργον τοῦ Σοφοκλέους

Ἡ σπουδαιότερη μεταβολὴ ποὺ ἐπέφερε στὸ δράμα, ἦτο ὅτι ἐδίδασκε τρεῖς χωριστὲς τραγωδίες μὲ διαφορετικὴ, γιὰ κάθε μία, ὑπόθεσι, ἀντὶ μιᾶς συνεχόμενης τριλογίας μὲ κοινὴ ὑπόθεσι, ὅπως ἔκανε ὁ Αἰσχύλος. Ἡῤῥησε τὸν ἀριθμὸ τῶν ὑποκριτῶν ἀπὸ δύο (τὸν α' εἶχε εἰσαγάγει, ὅπως προείπαμε, ὁ Θέσπις, τὸν β' ὁ Αἰσχύλος) σὲ τρεῖς· τὸν ἀριθμὸ τῶν χορευτῶν γιὰ κάθε δράμα ἀπὸ 12 σὲ 15. Ἐπίσης περιώρισε τὰ ἄσματα τοῦ χοροῦ καὶ ἔδωσε μεγαλύτερη ἔκτασι στὸν διάλογο.

Ἡ γλῶσσα του εἶναι πλήρης ἀπὸ λεπτότητα καὶ ἀνάλογη πρὸς τὴν δραματικὴ του τέχνη, καὶ γι' αὐτὸ οἱ ἀρχαῖοι τὸν ἀποκαλοῦσαν "μέλιτταν".

Ὁ Ξενοφῶν τὸν θεωροῦσε ὡς τὸν τελειότατον τῶν τραγικῶν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔλαβε τοὺς κανόνες τῆς τραγικῆς τέχνης, κυρίως ἀπὸ τὴς τραγωδίας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ τραγικοῦ.

Ἔργα τοῦ Σοφοκλέους

Ὁ Σοφοκλῆς συγγράφοντας σὲ ὅλη του τὴν ζωὴ, ἐποίησε γύρω στὰ 123 δράματα μὲ διάφορες ὑποθέσεις καὶ ἔλαβε τὴς περισσότερες νίκες ἀπὸ ὅλους τοὺς τραγικούς.¹ ἀπὸ τὰ δράματα αὐτὰ διεσώθησαν ἀκέραια ἑπτὰ: **Ἀντιγόνη, Ἡλέκτρα, Τραχίνια, Οἰδῖπους Τύραννος, Αἴας, Φιλοκτήτης καὶ Οἰδῖπους ἐπὶ Κολωνῷ.**

Διεσώθησαν ἐπίσης 1130 ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ χαμένα ἔργα του.

1. "Ἐλαβε 20 πρώτας νίκας, καὶ δευτερεῖα ἔλαβε, τρίτα δ' οὐδέποτε."

ΔΕΞΙΚΟΝ ΣΟΥΪΛΑ

"Σοφοκλῆς Σοφίλου, Κολωνήθεν, Ἀθηναῖος, τραγικός, τεχθεὶς κατὰ τὴν οὔλ' Ὀλυμπιάδα, ὥς πρεσβύτερος εἶναι Σωκράτους ἔτη ιζ'. Οὗτος πρῶτος τρισὶν ἐχρήσατο ὑποκριταῖς καὶ τῷ καλουμένῳ τριταγωνιστῇ, καὶ πρῶτος τὸν χορὸν ἐκ ιε' εἰσήγαγε νέων, πρότερον ιβ' εἰσιόντων. Προσηγορεύθη δὲ μέλιττα διὰ τὸ γλυκύ. Καὶ αὐτὸς ἤρξε δρᾶμα πρὸς δρᾶμα ἀγωνίζεσθαι, ἀλλὰ μὴ τετραλογίαν. Καὶ ἔγραψεν ἐλεγείαν τε καὶ παιᾶνας, καὶ λόγον καταλογόδην περὶ τοῦ χοροῦ, πρὸς Θέσπιν καὶ Χοιρίλον ἀγωνιζόμενος, παῖδας δὲ οὓς ἔσχεν, οὗτοι· Ἰοφῶν, Λεωσθένης, Ἀρίστων, Στέφανος, Μενεκλείδης.¹ Τελευτᾷ δὲ μετὰ Εὐριπίδην ἐτῶν 90, ἐδίδαξε δὲ δράματα ργ', ὥς δέ τινες, καὶ πολλῷ πλείω· νίκας δὲ ἔλαβε κδ'."

*

"Ὅταν ἀπέθανε ὁ Εὐριπίδης ὁ Σοφοκλῆς εἰσῆλθε εἰς τὸ θέατρον μὲ πένθιμον ἔνδυμα. Ὑποκριταὶ καὶ χοροὶ ἀκολουθοῦσαν ἀστεφανῶτοι, σημεῖον μεγάλου πένθους.

(*"Λέγουσι δὲ καὶ Σοφοκλέα, ἀκούσαντα ὅτι ἐτελεύτησε ὁ Εὐριπίδης, αὐτὸν μὲν ἱματίῳ φαιῷ ἀντὶ προφνυροῦ προελθεῖν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἀστεφανώτους εἰσαγαγεῖν ἐν τῷ πραγῶνι καὶ δακρῦσαι τὸν δῆμον."*)

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἡ α' τραγωδία ποὺ ἐδιδάχθη στὴν Ἑλλάδα (1867) μετὰ τὴν δημιουργία τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους (μετὰφρ. Ραγκαβῆ).

Ἡ "Ἀντιγόνη" εἶναι τὸ 32ον δρᾶμα τοῦ Σοφοκλέους, θεωρούμενον ὡς τὸ ἀρχαιότερον τῶν σωζομένων ἔργων του.

Ἡ "Ἀντιγόνη" εἶναι ἐκ τῶν ὠραιότερων ἔργων ὅχι μόνον τοῦ Σοφοκλέους ἀλλ' ὁλοκλήρου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου.

Ἡ γ' ὑπόθεσις τοῦ Λαυρεντιανοῦ κώδικος ἀρχίζει ὡς ἑξῆς:
"Τὸ μὲν δρᾶμα καλλίστων Σοφοκλέους".

1. Σοφοκλῆς Ἀρίστωνος τραγικός, ἐγγονὸς Σοφοκλέους. Μεταγενέστερος Σοφοκλῆς τραγικός (15 δρᾶματα) ἀπόγονος τοῦ δευτέρου.

Κατὰ τὸν "Ἐγελον εἰς τὴν "Αἰσθητικὴν", ἡ Ἀντιγόνη εἶναι τὸ ἀριστον καὶ χαριέστατον τεχνούργημα ἀρχαίας καὶ νεωτέρας δραματολογίας.

Σέλλεϋ: "Ἠγάπησα τὴν Ἀντιγόνην εἰς ἄλλην προηγηθεῖσαν ζωὴν. Διὰ τοῦτο καὶ κανεῖς δεσμός ἐν τῇ παρουσίᾳ δὲν με καθιστᾷ εὐτυχῇ."¹

Ἡ Ὑπόθεσις τοῦ Δράματος

"Ἡ σκηνὴ τῆς Ἀντιγόνης ὑπόκειται εἰς τὰς Θήβας, ἡ ὑπόθεσις δὲ αὐτῆς ἔχει ὡς ἑξῆς: Ὁ ἕτερος τῶν νιῶν τοῦ Οἰδίποδος Πολυνείκης, διεκδικῶν τὴν βασιλείαν ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Ἐτεοκλέα, ὀργανώνει ἐκστρατείαν (Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας) κατὰ τῆς πατρίδος, ἀλλ' ἀλληλοσκοτώνεται μετὰ τοῦ Ἐτεοκλέους, καὶ ἡ ἀρχὴ περιέρχεται εἰς τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρός των Κρέοντα. Ὁ νέος βασιλεὺς διατάσσει νὰ μείνῃ ἄταφος ὁ Πολυνείκης ὡς ἐχθρὸς τῆς χώρας καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τιμωρήσῃ διὰ θανάτου οἰονδήποτε παραβάτην τῆς διαταγῆς. Ἡ ἀδελφὴ ἐν τούτοις τοῦ νεκροῦ, καὶ ἀνεψιὰ τοῦ Κρέοντος Ἀντιγόνη, περιφρονεῖ τὴν βασιλικὴν προσταγὴν καὶ ἐνεργοῦσα συμφώνως πρὸς τοὺς ἀγράφους θεϊκοὺς νόμους, ἀποφασίζει νὰ θάψῃ τὸν Πολυνείκην, ἐνῶ ἡ ἀδελφὴ τῆς διστάζει νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ. Ἡ θαρραλέα κόρη τοῦ Οἰδίποδος συλλαμβάνεται καθ' ἣν στιγμὴν ἠτοίμαζε τὰ τῆς ταφῆς, προσάγεται δὲ ἐνώπιον τοῦ Κρέοντος εἰς τὸν ὁποῖον ὁμολογεῖ τὴν πρᾶξιν τῆς. Ὁ Κρέων τότε τὴν καταδικάζει εἰς θάνατον, νὰ ἐγκλεισθῇ δηλαδὴ ζῶσα ἐντὸς τάφου. Παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἰσμήνης (ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ ἀποθάνῃ μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς) καὶ τοῦ μόνου υἱοῦ τοῦ Κρέοντος καὶ μνηστήρος τῆς Ἀντιγόνης Αἴμωνος, ὁ σκληρὸς ἡγεμὼν μένει ἀμετάπειστος. Ἐνῶ ὁ Αἴμων ἀλλόφρων κατὰ τοῦ πατρὸς σπεύδει πρὸς τὸν τάφον, ὁ μάντις Τειρεσίας προ-

1. Τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους ἐμμήθησαν οἱ: Attius, Alfieri, Roucellai, Alamani, Garnier, Rotron, Annouil καὶ ἐν μέρει ὁ Χορτάτζης στὴν Ἐρωφίλη.

λέγει εἰς τὸν Κρέοντα δεινὰς καταστροφὰς εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ὁ δὲ Κρέων φοβηθεὶς μεταβάλλει γνώμην καὶ σπεύδει καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν τάφον, διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν Ἀντιγόνην. Ἀλλ' ἔφθασε πολὺ ἄργά. Εἰς τὸν τάφον εὗρε τὸν Αἴμονα ἔχοντα εἰς τὰς ἀγκάλας τὴν μνηστὴν νεκράν, κατόπιν δὲ λογομαχίας μὲ τὸν πατέρα ὁ Αἴμων τὸν πτύει καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος διαφεύγει καὶ ὁ υἱὸς του ἐν τῇ ἀπογνώσει του αὐτοκτονεῖ παρὰ τὸν νεκρὸν τῆς Ἀντιγόνης. Μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της αὐτοκτονεῖ κατόπιν καὶ ἡ μήτηρ του Εὐρυδίκη, καταρωμένη τὸν Κρέοντα, ὁ ὅποιος θρηνεῖ τὴν τιμωρὸν Μοῖραν.

Πόσον ἐτίμων οἱ ἀρχαῖοι τὸν ἐνταφιασμόν τῶν νεκρῶν μαρτυρεῖται εἰς τὸν Αἴαντα Σοφοκλέους καὶ εἰς τὰς Ἰκέτιδας Εὐριπίδου. Ὁ ἄγραφος νόμος ἐξήτει τὴν ταφὴν οἰουδῆποτε νεκροῦ, διότι οὗτος ἐθεωρεῖτο μολυσμένος ἂν ἔμενεν ἄταφος, καὶ θὰ ἐμόλυνε καὶ τοὺς ἄλλους. Οἱ Θηβαῖοι ἐν τούτοις ἐκ δειλίας δὲν ἀντέστησαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀνωτέρω διαταγῆς τοῦ Κρέοντος, καὶ οὕτω συνετέλεσαν εἰς τὸν θάνατον τῆς Ἀντιγόνης, καίτοι συνετάχθησαν μετ' αὐτῆς.

ΕΚΛΟΓΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Πρόλογος (Πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Θηβῶν)

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ᾠ κοινὸν αὐτάδελφον Ἰσμήνης κἀρα.... 1

Χορὸς (15 Θηβαῖοι γέροντες).

στρ. Ἔρως ἀνίκατε μάχαν. 781

Ἔρως, ὃς ἐν κτήμασι πίπτεις,

ὃς ἐν μαλακαῖς παρειαῖς

νεάνιδος ἐννυχεύεις,

φοιτᾷς δ' ὑπερπόντιος ἐν τ' ἀγρονόμοις 785

αὐλαῖς.

καὶ σ' οὐτ' ἀθανάτων φύξιμος οὐδεὶς

οὐθ' ἀμερίων σέ γ' ἀνθρώπων ὁ δ' ἔχων 790

μέμνηεν.

ἀντιστρ. Σὺ καὶ δικαίων, ἀδίκους
φρένας, παρασπᾶς ἐπὶ λώβᾳ·
οὐ καὶ τόδε νεῖκος ἀνδρῶν
ξύναιμον ἔχεις ταράξας...

...ἄμαχος γὰρ ἐμπαίξει θεὸς Ἀφροδίτα. 800

νῦν δ' ἤδη ἔγω καὶ τὸς θεσμῶν
ἔξω φέρομαι τάδ' ὀρῶν, ἴσχειν δ'
οὐκέτι πηγὰς δύναιμαι δακρύων...

ANT. (Κοιμός):

στρ. α' Ὅρᾱτ' ἔμ', ὦ γὰρ πατρίας πολῖται,
τὰν νεάταν ὁδὸν

στείχουσιν, νέατον δὲ φέγ-
γος λεύσσουσαν ἀελίου,
κοῦποτ' αὐθις· ἀλλὰ μ' ὁ παγ-
κοίτας Ἄιδας ζῶσαν ἄγει
τὰν Ἀχέροντος

ἄκταν, οὐθ' ὕμεναίων
ἔγκληρον οὐτ' ἐπινυμφιδίος 810

πω μέ τις ὕμνος 815
ὕμνησεν, ἀλλ' Ἀχέροντι νυμφεύσω.

ANT.

ἐπιδ. Ἀκλαντος, ἄφιλος, ἀνυμέναιος,
ταλαίφρων ἄγομαι
τάνδ' ἐτοίμαν ὁδόν.

Οὐκέτι μοι τόδε λαμπάδος ἱερὸν ὄμμα
θέμις ὀρᾶν ταλαίνα, 880
τὸν δ' ἐμὸν πότμον ἀδάκρυτον οὐδεὶς
φίλων στενάξει.

(Περβλ.: Κοιμὸν Ἰφιγενείας ἀπὸ "Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις",
Εὐριπίδου στ. 218-220)

ΙΦ. Νῦν δὲ ἀξείνου πόντου ξείνα
δυσχόρτους οἴκους ναίω
ἄγαμος, ἄτεκνος, ἄπολις, ἄφιλος
ἀμναστηθεῖσα ἐξ Ἑλλάνων....

Και

Κοιμὸν Ἰφιγενείας ἀπὸ "Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι", Εὐριπίδου στ.
1279.

ΙΦ. Οἶμοι ἄγώ, μάτερ...
κούκέτι μοι φῶς
οὐδ' ἀελίου τόδε φέγγος...

(Προβλ. ἐπίσης τὸ χορικὸν τῆς Ἀντιγόνης περὶ Ἑρωτος, πρὸς τὰ
κάτωθι):

— "Ὅστις δὲ τὸν Ἑρωτα οὐ κρίνει θεὸν μέγαν καὶ ὑπέρτατον
πάντων δαμόνιον, σκαιὸς ἐστὶ ἢ ἄπειρος, μήποτε γινῶς
θεῶν ὑπέρτατον".
(Εὐριπ. Αὔγη -ἀπόσπ.)

[Τούτέστιν:

"Ὅποιος τὸν Ἑρωτα θεὸ πανίσχυρο μέσ' σ' ὅλα
κι ἀνώτερο δὲν τὸν θαρρεῖ καὶ τ' οὐρανοῦ ἀκόμα,
εἴτ' ἔχει πέτρινη καρδιά, ἢ τῶμορφο δὲν νιώθει
ποὺ δῶρο ἀπ' τοὺς ἀθάνατους στὸν ἄνθρωπο ἐδόθη.]

— "Σὺ τὰν θεῶν ἄκαμπτον φρένα καὶ βροτῶν
ἄγεις, Κύπρι, σὺν δὲ
ὁ ποικιλόπτερος, ἀμφιβαλὼν
ὠκντάτῳ περὶ.
Ποτᾶται δὲ γαῖαν, εὐάχητὸν θ'
ἀλμυρὸν ἐπὶ πόντον..."
(Εὐριπίδου Ἰππόλυτος 1268)

"Ἑρωτος οὐδὲν ἰσχύει πλέον". (Μένανδρος)

*

ΠΑΡΟΙΜΙΩΔΕΙΣ ΣΤΙΧΟΙ ΕΚ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ

Ἀπὸ Α' στάσιμον

Ζεὺς γὰρ μεγάλης γλώσσης κόμπους 127
ὑπερεχθαίρει.

.....

Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώποισιν οἶον ἄργυρος 295
κακὸν νόμισμ' ἔβλαστε· τοῦτο καὶ πόλεις
πορθεῖ, τόδ' ἄνδρας ἐξανίστησιν δόμων,
τόδ' ἐκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας
χρηστάς πρὸς αἰσχροὶ πράγμαθ' ἴσασθαι
βροτῶν.

Χορὸς

στρ. α' Πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου 332
δεινότερον πέλει.¹

Ἄντιγ. Οὗτοι συνέχθην, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν. 523

Αἴμων Πόλις γὰρ οὐκ ἔσθ', ἥτις ἀνδρὸς ἔσθ' ἐνός. 737

Χορὸς Πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας 1347
πρῶτον ὑπάρχει. Χρὴ δὲ τὰ γ' εἰς θεοὺς
μηδὲν ἀσεπτεῖν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Πραγματικά, Ἑρμηνευτικά, Μορφολογικά, Ἑτυμολογικά.
Παραγωγή λεξιλογίου.

Εἰδικώτερον: Συνώνυμα μὲ λεπτεῖς ἐννοιολογικὲς ἀποχρώσεις:

Ὀδὸς	ἀτραπὸς	στῖβος	στενωπὸς
δρόμος	κέλευθος	πάτος	ρῶξ, ἁμαξιτὸς
τρίβος	ρύμη	ἄμφοδος	στρωτή
ἀγυιά	οἶμος	λαοφόρος	"ὀθνὲν ὁδὸς"

"λεωφόρους ὁδοὺς μὴ στείχειν". (Παράγγ. Πυθαγορ.)

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις. Τὰ συγκοπτόμενα (παράγγρ. 89, 90, 91).

2. Ἀόριστος β' καὶ πίναξ τοῦ "βάλλω", (παράγραφος 221
Γραμματ. Τζαρτζάνου)

1. πρβλ.: "Οὐδὲν ἀφραστότερον πέλεται νόου ἀνθρώποισιν". (Λέσχης, Μικρὰ Ἰλιάς, ἀπόσπ.)

Σοφοκλής

*Θεατρική παράσταση της Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους
(Ἀντιγόνη, ἡ Ἄννα Συνοδινού)*

*Ὅλβιος οὗτος ἀνὴρ... Ὅσιόδος.
Μούσῃσι τετιμημένος ἀθανάτησιν
τοῦ δή τοι κλέος ἔσται
ὅσον τ'ἐπικίδνεται ἤως.*

Μάθημα 25ον

ΗΣΙΟΔΟΣ

Πολὺν ὀλίγες πληροφορίες ἔχουν παραδοθῇ περὶ τοῦ Ὅσιόδου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ὁ μέγας κύκλος τῆς **ἱερατικῆς** καὶ **διδασκτικῆς** ποιήσεως. Τὰ δύο κύρια διασωθέντα ἔργα του εἶναι ἡ **ΘΕΟΓΟΝΙΑ** καὶ τὸ **ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ**. Τὸ ὄνομά του ἀναφέρεται μόνον στὴν **ΘΕΟΓΟΝΙΑ**. Ὑπάρχει ἡ ἐντύπωσις -πιθανότατα ἐσφαλμένη- περὶ ὑπάρξεως δύο Ὅσιόδων. Ἐναν θρησκευτικόν, τὸν ἀρχαιότερον, καὶ ἕναν διδασκτικόν καὶ νεώτερον. Ἐξ οὗ καὶ τὰ θρυλούμενα περὶ διπλῆς ἡβῆς καὶ διπλοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ, καθὼς καὶ ἡ παροιμιώδης ἔκφρασις "*Ὅσιόδειον γῆρας*".

Περὶ τοῦ ἀναφυομένου προβλήματος, αἱ γνώμαι διχάζονται. Ὁ Παναγῆς Λεκατσᾶς πιστεύει ὅτι πρόκειται περὶ δύο ποιητῶν. Ὁ Σπ. Φίλιππας ἀναφέρει ὅτι ἐκ τῶν στίχων 22-27 τῆς *Θεογονίας* ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ποιητὴς ὑπῆρξεν ἕνας. Στούς στίχους αὐτοὺς ὁμιλεῖ ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, ἀποκαλύπτοντας ὅτι ὑπῆρξε βοσκὸς ἀρχικὰ καὶ ὅτι οἱ μοῦσες -δηλ. θεϊκὴ ἔμπνευσις- ἀπεκάλυψαν τὰ ὅσα περὶ θεῶν ψάλλει στὴν *Θεογονία* τόσο τὰ περασμένα ὅσο καὶ τὰ μελλούμενα.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ὅσιόδος "*οὗτοι εἰσὶν οἱ ποιήσαντες θεογονίην τοῖς Ἑλλήσι...*". Ἐπίσης, πολὺ δεδομένος εἶναι ὁ θρύλος περὶ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ ἀνάμεσα στὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ὅσιοδο, ὁ ὁποῖος διαγωνισμὸς διεξήχθη

στην Χαλκίδα, κατά την ταφήν τοῦ βασιλέως Ἀμφιδάμαντος.¹ Πρὸ αὐτὸν τὸν λεγόμενον "Ἀγῶνα Ὀμήρου καὶ Ἡσίοδου" εἶχε ἄθλοθετηθῇ τρίπους ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνεγράφη:

*Ἡσίοδος Μούσαις Ἐλικωνίσι τόνδ' ἀνέθηκεν
Ὕμνῳ νικήσας ἐν Χαλκίδι θεῖον Ὀμηρον.*

(*"Ἐν δὲ τῷ Ἐλικῶνι καὶ ἄλλοι τρίποδες κεῖνται, καὶ ἀρχαιότατος ὢν, ἐν Χαλκίδι λαβεῖν λέγουσιν Ἡσίοδον νικήσαντα ὡδῇ".*)

Πανσ. Βοιωτ. 31,3

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

Γυναικῶν κατάλογος: (Ἡοῖαι), ἐτυμ. "ἡ οἶα..." Γενεαλογία ἡρώων ἀπὸ τῆς μητρικῆς τους ρίζης.

Ἀστρονομία: Ὅρισμένοι ξένοι μελετηταὶ τὸ θεωροῦν νεώτερο, διότι, καθὼς ἰσχυρίζονται, κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε ἀπὸ τότε νὰ ἔχη ἀνιχνεύσει ἀριθμὸν καὶ τροχιὰν πλανητῶν!

Μελαμποδία: ἀποκρυφικόν. Ἱστορίαι τοῦ μάντεως Μελάμποδος, καθὼς καὶ τῶν Τειρεσίου, Κάλχαντος.

Ἰδαῖοι Δάκτυλοι: Μεταλλουργοὶ δαίμονες. Οὐδὲν διεσώθη.

Χείρωνος Ὑποθήκαι: Διεσώθησαν 5 στίχοι. Τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Πίνδαρος.

Θησέως καὶ Πειρίθου εἰς Ἄδου κατάβασις.

Ἐπιθαλάμιον εἰς Πηλέα καὶ Θέτιν.

Γῆς Περίοδος: Ἀποσπάσματα συλλεγέντα ὑπὸ Ἐρατοσθένους.

Αἰγίμιος: Ἀναφέρεται εἰς τὸν Αἰγίμιον, βασιλέα Δωριέων, υἱὸν τοῦ Δῶρου.

Κεραμεῖς: ἀμφισβητούμενον.

Κήνκος γάμος: Ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης.

1. "...κατὰ τὰς ταφὰς Ἀμφιδάμαντος τοῦ Χαλκιδέως, ἐν αἷς Ὀμηρον καὶ Ἡσίοδον ἱστοροῦσιν ἔπεισι διαγωνίσασθαι". Πλούταρχος

ΔΕΞΙΚΟΝ ΣΟΥΪΔΑ:

"Ἡσίοδος, Κυμαῖος, νέος δὲ κομισθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς Δίου καὶ μητρὸς Πυκκμηίδης ἐν Ἀσκηρῇ Βοιωτίας. Γενεαλογεῖται δὲ εἶναι τοῦ Δίου τοῦ Ἀπέλλιδος τοῦ Μελανώπου, ὃν φασὶ τινες τοῦ Ὅμηρου προπάτορος εἶναι πάππον, ὥς ἀνεψιαδοῦν εἶναι Ἡσιόδου τὸν Ὅμηρον, ἐκάτερον δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντος κατάγεσθαι. Ποιήματα δὲ αὐτοῦ ταῦτα, θεογονία, ἔργα καὶ ἡμέραι, ἀσπίς, γυναικῶν ἡρωικῶν κατάλογος ἐν βιβλίοις ε', ἐπικήδειον εἰς Βάτραχόν τινα ἐρώμενον αὐτοῦ, περὶ τῶν Ἰδαίων Δακτύλων, καὶ ἄλλα πολλά. Ἐτελεύτησε δὲ ἐπιξενωθεὶς παρ' Ἀντίφῳ καὶ Κτιμένῳ, οἳ νύκτωρ δόξαντες ἀναιρεῖν φθορέα ἀδελφῆς αὐτῶν, ἀνεῖλον τὸν Ἡσίοδον ἄκοντες. Ἦν δὲ Ὅμηρου κατὰ τινας πρεσβύτερος, κατὰ δὲ ἄλλους σύγχρονος. Πορφύριος καὶ ἄλλοι πλείστοι, νεώτερον ρ' ἐνιαυτοῖς ὀρίζουσιν, ὥς λβ' μόνους ἐνιαυτοὺς συμπροτερεῖν τῆς πρώτης ὀλυμπιάδος."

(Ὁ Γ. Μιστριώτης -Α' 137- πιστεύει ὅτι ὁ Ἡσίοδος εἶναι σαφῶς μεταγενέστερος τοῦ Ὅμηρου).

*

Ὁ θρυλούμενος "διαγωνισμός"

ΗΣΙΟΔΟΣ (εἰς Ὅμηρον)

Υἱὲ Μέλητος, Ὅμηρε, θεῶν ἀπὸ μῆδεα εἰδώς, εἴπ' ἄγε μοι πάμπρωτα τί φέρετατόν ἐστι βροτοῖσι.

ΟΜΗΡΟΣ

Ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον, φύντα δὲ ὅπως ὤκιστα πύλας Αἰδίου περῆσαι.

ΘΕΟΓΟΝΙΑ

Ἀποτελεῖ τὴν Ἱερὰν Γραφὴν τῶν Ἑλλήνων. Περιλαμβάνει παραδόσεις, στίχους, ἐπίθετα ἀπωτάτης ἀρχαιότητος. Ὅρισμένοι μελετηταὶ χαρακτηρίζουν ἀριθμὸν στίχων ὡς πολὺ ἀρχαιότερους τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως, ἀκόμη καὶ τῆς, περὶ τὸ 2000, καθόδου (=ἐπανόδου) τῶν Ἡρακλειδῶν.

Γλώσσα: Ἐπίσημον ὕφος, ἀρχαιοπρεπεῖς ἐκφράσεις.

Μέση: Προοίμιον (1-115)

Κοσμογονία -Θεογονία (116-616)

Τιτανομαχία (617-885)

Θεογονίας συνέχεια (886-964)

Ἡρωογονία (965-1020)

Καὶ τελειώνει μὲ τοὺς στίχους:

*"Νῦν δὲ γυναικῶν φύλον αἰείσατε, ἡδυνέπειαι,
Μοῦσαι Ὀλυμπιάδες, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο"*

(Ἀκολουθεῖ ἡ μετάβασις εἰς τὰς Ἡοίας.)

Ἐκλογαὶ ἀπὸ ΗΣΙΟΔΟΥ ΘΕΟΓΟΝΙΑΝ

Μουσάων¹ Ἑλικωνιάδων ἀρχώμεθ' αἰδεῖν, 1
αἱ θ' Ἑλικῶνος ἔχουσιν ὄρος μέγα τε ζάθεόν τε

...

ἔνθεν ἀπορνύμεναι, κεκαλυμμέναι ἥερι πολλῇ,
ἐννύχαι στείχον περικαλλέα ὄσσαν ἰεῖσαι, 10

ὑμνεῦσαι Δία τ' αἰγιόχον καὶ πότνιαν Ἥρην
Ἀργεῖην, χρυσέοισι πεδίλοις ἐμβεβαυῖαν,
κούρην τ' αἰγιόχοιο Διὸς γλαυκῶπιν Ἀθήνην
Φοῖβόν τ' Ἀπόλλωνα καὶ Ἄρτεμιν ἰοχέαιραν 15

ἠδὲ Ποσειδάωνα γαιήοχον ἐννοσίγαιον
καὶ Θέμιν αἰδοίην, ἑλικοβλέφαρόν τ' Ἀφροδίτην
Ἥβην τε χρυσοστέφανον, καλήν τε Διώνην,
Λητώ τ' Ἰαπετόν τε ἰδὲ Κρόνον ἀγκυλομήτην
Ἥῳ τ' Ἡελίον τε μέγαν, λαμπρὰν τε Σελήνην 20
Γαῖάν τ' Ὠκεανόν τε μέγαν καὶ Νύκτα μέλαιναν,

1. "...τὰς Μούσας γεγονέναι τοσαύτας (δηλαδή 9) ὅτι τοῦνομα τῆς μητρὸς αὐτῶν (δηλ. ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ) ἐκ τοσοῦτων γραμμάτων ἐστί". Πλούταρχος -Συμποσ. 744

ἄλλων τ' ἀθανάτων ἱερὸν γένος αἰὲν ἐόντων.

Αἶνὸν πόθ' Ἠοίοδον καλὴν ἐδίδαξαν ἀοιδὴν,
ἄρνας ποιμένονθ' Ἐλικῶνος ὑπὸ ζαθέοιο·

.....

τοίη Μουσάων ἱερὴ δόσις ἀνθρώποισιν.

Ἐκ γάρ τοι Μουσάων καὶ ἐκηβόλου Ἀπόλλωνος
ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασιν ἐπὶ χθόνα καὶ κιθαρισταί,
ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες· ὃ δ' ὄλβιος, ὃν τινα Μοῦσαι
φίλωνται...

95

Ἥ τοι μὲν πρῶτιστα Χάος γένετ', αὐτὰρ

ἔπειτα

Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ,

.....

ἦδ' Ἔρος, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι,
λυσιμελὴς, πάντων δὲ θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων
δάμναται ἐν στήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.
Ἐκ χάεος δ' Ἔρεβός τε, μέλαινά τε Νύξ ἐγένοντο.

120

Νυκτὸς δ' αὖτ' Αἰθήρ τε καὶ Ἡμέρη ἐξεγένοντο,

οὓς τέκε κυσαμένη Ἐρέβει, φιλότῃ μιγεῖσα.

125

Γαῖα δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγείνατο ἴσον ἑ αὐτῇ
Οὐρανὸν ἀστερόενθ', ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτει,
ὄφρ' εἴη μακάρεσσι θεοῖς ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ.

Γείνατο δ' Οὐρεα μακρά...

ἦ δὲ καὶ ἀτρύγετον πέλαγος τέκεν....

....

Ἕμεῖς μὲν νῦν χαίρετ', Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες,
νῆσοί τ' ἥπειροί τε καὶ ἄλμυρὸς ἔνδοθι πόντος.

963

—ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἑρμηνευτικά

Μορφολογικά

Ἑτυμολογικά - Ἑννοιολογικά

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

μέλας, μελανός, άμαυρός, ειλύ,
 κελαινός, γνόφος και δνόφος,
 ζοφερός, πελός, πελιός, περκνός,
 πολιός, φορκός, καταπόλιος,
 όρφνός.

Ἐπὶ χθόνα Αἰγίδος,
 φωνῆς Ἑλληνίδος πέφυκε Γένος σεπτόν.

Φάος Ἀέλιον ῥᾶον ἐστὶ σβεννύναι,
 ἥ Γένος Ἰαόνων ἐλευθερίην ἀπολέσαι.

Γένος Ἑλλήνων!
 Ἔδος προσηλίων πνευμάτων,
 ἱστορίης ἔντιμος ἀρχή.

Παῦλος Παπαγεωργόπουλος
 Σπουδαστής ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
 Μάιος 1996.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ

29 ΜΑΪΟΥ 1453

Τιμώντας αὐτὴν τὴν ἡμέρα, ἃς ξεφυλλίσουμε γιὰ λίγο τὸ βιβλίο τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου "ΓΕΝΝΗΘΗΚΑ ΣΤΟ 1402". Βιβλίο πὺν δίκαια ἡ παγκόσμια κριτικὴ κατέταξε μέσα στὰ 10 καλλίτερα βιβλία τοῦ 20ου αἰῶνος.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ ἀείμνηστος Παναγιώτης Κανελλόπουλος γεννήθηκε στὴν Πάτρα τὸ 1902. Ὅμως...

"Γεννήθηκα στὸ 1402. Ἔτσι μοῦ εἶπαν, ὅταν ἄρχισα νὰ αἰσθάνομαι ὅτι ὑπάρχω. Πότε αἰσθάνθηκα ὅτι ὑπάρχω; Δὲν θυμᾶμαι πότε... Μπορεῖ νᾶμουν τριῶν ἢ πέντε ἐτῶν. Μπορεῖ νᾶμουν καὶ ὀχτώ... Καὶ μοῦ εἶπαν ὅτι γεννήθηκα στὴν Πάτρα..."

Ἔτσι ἀρχίζει τὸ βιβλίο του ὁ συγγραφεὺς. Καὶ προχωρώντας στὴν ἀφήγησί του ξετυλίγει μπροστὰ στὰ μάτια μας, μέσα σὲ περισσότερες ἀπὸ 1000 σελίδες καὶ μὲ κάθε λεπτομέρεια, τὸ σκηνικό, τὰ γεγονότα, τὴν ἀγωνία τοῦ Γένους, ὅπως τὰ ἐβίωσε ὁ ἴδιος μέρα μὲ τὴ μέρα, ὥρα μὲ τὴν ὥρα, 50 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση.

Καὶ φθάνουμε στὸν Νοέμβριο τοῦ 1452.

Ἡ ἀγωνία γιὰ τὴν βοήθεια ἀπὸ τὴν Δύσι - πὺν δὲν ἦρθε.

Ἡ προετοιμασία γιὰ τὴν ἀμυνα. Οἱ ἀριθμοί...

«Τὴν στιγμή ἐκείνη πὺν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος διαπίστωσε ὅτι 7.000 ἦταν ὅλοι ὅλοι οἱ ἄνδρες πὺν μπορούσαν νὰ σηκώσουν ὅπλα καὶ νὰ ἀντιπαραταχθοῦν στὶς 200.000 τοῦ Μωάμεθ, ἐγὼ τὴ βάζω στὶς πολὺν μεγάλες στιγμὲς τῆς ἱστορίας... Καὶ οἱ λόγοι τοῦ Κωνσταντίνου πὺν μεταβίβασαν οἱ πρέσβεις στὸν Μωάμεθ, εἶναι ἀπὸ τοὺς ὡραιότερους πὺν ἔχουν χαραχθῇ στὴ μαρμάρινη πρόσοψη τῆς ἱστορίας. Ὁ ἀρκοῦσαν οἱ λόγοι αὐτοὶ γιὰ νὰ μᾶς κάμουν νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦταν μέγας...

"Ἐπεὶ τὰ τῆς μάχης ἐξέλεξες, ποίει ἃ βούλει..."

Ἐγὼ πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγω· καὶ εἰ θελητὸν Αὐτῷ δοῦναι τὴν πόλιν εἰς χειρὰς σου, τίς ὁ ἀντειπεῖν δυνάμενος; Εἰ δὲ ἐμφυτεύσει εἰρήνην ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τοῦτο ἀποδέχομαι. Ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν, τὰς πύλας φυλάξω ὅσον ἡ δύναμις..."

Καὶ ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε κυριευθῆ ἀπὸ τὴν γαλήνη τῆς αἰωνιότητος προτοῦ πέσει καὶ θυσιασθῇ, ὁ πανίσχυρος Μωάμεθ δὲν μποροῦσε νὰ ἡσυχάσει οὔτε τὴ νύχτα νὰ κοιμηθῇ. Τοὺς δύο πρέσβεις πὺν μεταβίβασαν τοὺς ὠραίους λόγους τοῦ Κωνσταντίνου τοὺς σκότωσε. Καὶ ξανάκανε προτάσεις στὸν βασιλέα.

"Τί λέγεις; Θέλεις καταλείπειν τὴν πόλιν, καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ ὑπαρχόντων ὑμῖν;"

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο:

"Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοὶ δοῦναι, οὐτ' ἐμὸν ἐστὶ οὔτε ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν".

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντίνος, ὅχι μόνο δεινὸς μαχητὴς ἀλλὰ καὶ μέγας στὴ σκέψη καὶ στὴν ψυχὴ, ἤξερε καλὰ ὅτι, κι ἂν ὅλοι πέθαιναν, δὲν θὰ πέθαινε τὸ Γένος· ἐνῶ ἂν, νύοθετώντας τίς προτάσεις τοῦ σουλτάνου, δεχόταν νὰ σώσει τὸν ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἀρχοντες, τὸ Γένος θὰ χανόταν.

Ἡ ἡμέρα πὺν ἔρχεται εἶναι Τρίτη, 29 Μαΐου. Ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ζωῆς του. Ὁ Κωνσταντίνος δὲν μποροῦσε νὰ γίνεῖ ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τοῦ ὑπόδουλου Γένους. Ἀποστολὴ δική του ἦταν νὰ γίνεῖ ὁ τελευταῖος τοῦ ἐλεύθερου Γένους. Ὁ τελευταῖος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιζεῖ. Ἡ μόνη ἐκλογὴ εἶναι ὁ θάνατος. Ὁχι ὁ ὅποιοσδήποτε θάνατος. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ Κωνσταντίνος θὰ σκέφθηκε ὅτι, ἂν ἄλλοι πεθαίνουν ἀπὸ ἀρρώστια, ὁ ἴδιος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀρρωστήσει καὶ νὰ κλείσει τὰ μάτια του σ' ἓνα κρεβάτι. Καὶ ὅτι εἰδικώτερα τὴ νύχτα ἐκείνη, ὄρθιος καὶ ἄγρυπνος πλάι στὴν πύλη τοῦ Ἁγ. Ρωμανοῦ, θὰ διάλεξε μόνος του τὸ θάνατο πὺν τοῦ ἄξιζε. Ἐδιώξε ἀπὸ κοντά του καὶ τὸν ἀγαπημένο του φίλο Γεώργιο Σφραντζῆ, τὸν ἔστειλε νὰ ἐκτελέσει μιὰ κάποια δῆθεν ἐπείγουσα ἀποστολὴ γιὰ

νάσαι ἐλεύθερος καὶ ἀπὸ τῇ στοργικῇ καὶ τρυφερῇ ματιὰ τοῦ πιὸ πιστοῦ του φίλου. Δὲν ἔπρεπε τὴν ὥρα ἐκείνη, νὰ τὸν κάμψει ἡ ἀγάπη κανενός. Σὲ μιάμισυ ὥρα θ' ἀρχίσει νὰ ξημερώνει, θὰ εἴπε κάποια στιγμή μέσα του ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος. Ὡς τὴ στιγμή ἐκείνη, περιμένε. Ἀπὸ τὴ στιγμή ἐκείνη, δὲν εἶχε πιά καιρὸ μπροστά του νὰ περιμένει.

Ἡ ἐπίθεση ἀρχισε περὶ τὴν δευτέραν ἀλεκτοροφωνίαν. Κανεὶς δὲν αἰφνιδιάσθηκε. Ὅλοι ἀγρυπνοῦσαν. Καὶ ὑποδέχθηκαν τὸν ἐχθρὸ μὲ γενναιότητα καὶ πείσμα. 30 ἢ καὶ 50 Τούρκους ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσει, ἐμποδίζοντάς τους ν' ἀνεβοῦν, ἓνας μόνον δικός μας. Τὴν πιὸ μεγάλη πίεση τὴν δέχθηκε ὁ Νοταρᾶς. Ἀλλὰ κατάφερε ν' ἀποκρούσει τὰ κύματα τῶν ἐχθρῶν. Τὴν ὥρα ἐκείνη εἶχε ξεχάσει ὅτι προτιμᾷ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοὺς Λατίνους, καὶ πολέμησε σὰ λιοντάρι. Ἡ πρώτη φάση τῆς μάχης εἶχε κερδηθῇ. Ἡ στιγμή ἐκείνη ἦταν μεγάλη. Καὶ μπορούσε νὰ γίνει, τό ἔνιωσε κι ὁ Κωνσταντῖνος καὶ μάλιστα τὸ φώναξε, ἡ στιγμή τοῦ θαύματος καὶ τοῦ θριάμβου. Εἶχε στ' ἀλήθεια πεισθῇ ὁ Κωνσταντῖνος ὅτι μπορούσε νὰ κερδίσει ὥς τὸ τέλος τῆς μάχης; Πιστεύω ὅτι, τὴ στιγμή ἐκείνη, καὶ τέτοιες στιγμὲς ἔρχονται μόνον μιὰ φορὰ στὰ χίλια χρόνια, νίκησε μέσα του ὁ Κωνσταντῖνος τὴ λογικὴ πὺν τοῦλεγε ὅτι ἡ νίκη εἶναι ἀδύνατη, καὶ σκέφθηκε ὅτι δὲν εἶναι διώλου ἀπίθανη. Τὴ στιγμή ἐκείνη εἶχε χωρὶς ἄλλο πιστέψει στὸ θαῦμα -πὺν δὲν ἔγινε-.

Δύο ἦταν τὰ τυχαῖα ἢ μοιραῖα περιστατικὰ πὺν στοίχισαν στὸ Γένος μου τὰ πάντα. Τὸ πρῶτο, ἦταν ὁ τραυματισμὸς τοῦ Ἰουστινιάνη καὶ τὸ δεύτερο, τὸ ξεχασμένο παραπόρτιο. Ἡ Κερκόπορτα. Ὁ Κωνσταντῖνος κτυπήθηκε ξαφνικὰ καὶ ἀπὸ τὰ νῶτα. Βρυχόμενος ὡς λέων καὶ τὴν ρομφαίαν ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ πολλοὺς τῶν πολεμίων ἀπέσφαξε. Καὶ τὸ αἷμα ποταμηδὸν ἐκ τῶν ποδῶν καὶ χειρῶν αὐτοῦ ἔρρεε...

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἔπεσε ὡς κοινὸς στρατιώτης.

Ἔτων 49.¹

Ὅσο γιὰ τὴν Κωνσταντίνου Πόλιν, Κωνσταντῖνος εὐτυχῆς βασιλεὺς, Ἑλένης υἱός, ἀνέστησε αὐτὴν καὶ εἰς ἄκρον εὐδαιμονίας καὶ τύχης ὠδήγησε.

Καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου, δυστυχοῦς βασιλέως, υἱοῦ Ἑλένης, Ἐάλω καὶ εἰς ἐσχάτην δουλείαν καὶ κακοδαιμονίαν κατέπεσε...»

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἐπέρασε στὴν Ἱστορία, στὸν Θρῦλο, στὸ Παραμῦθι. Ἔγινε ἔπος, τραγούδι, ὄνειρο, ἐλπίδα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἔγινε ὁ Μαρμαρωμένος Βασιληάς. Καὶ κανένας ἄλλος λαὸς στὸν κόσμο δὲν ἔχει, οὔτε εἶχε ποτέ του, *Μαρμαρωμένο Βασιλιά*.

✱

"Ἦλιε μου ἀνάτειλε παντοῦ σ' οὐλὸν τὸν κόσμον φέγγε
κι ἔκτεινε τὰς ἀκτῖνας σου σ' ὅλη τὴν οἰκουμένην.

Κι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν πρῶην φουμισμένην
καὶ τώρα τὴν Τουρκόπολιν, δὲν πρέπει πῶς νὰ φέγγης".

(Κυπριακὸν Ἀνακάλλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως)

✱

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις

Συγμόληκτα οὐδέτερα εἰς -ας, -ατος, (παράγρ. 92, 93).

(κέρας, κρέας, γέρας, γῆρας, πέρας).

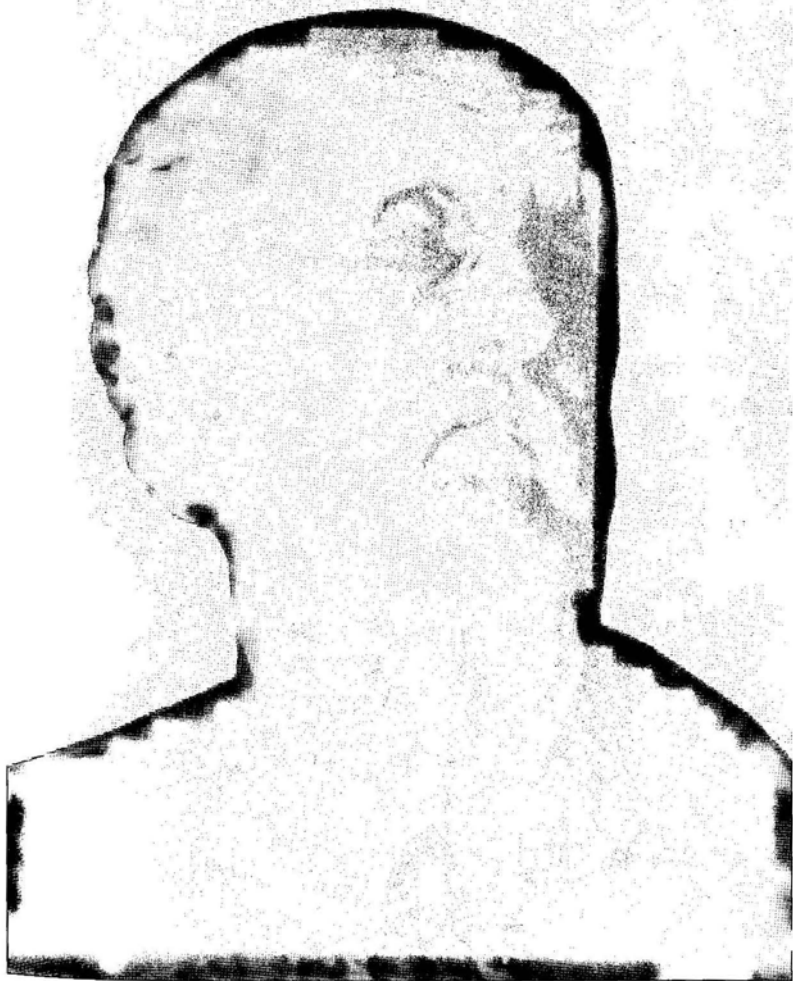
2. Συνηρημένα εἰς -αω -ῶ - Τιμάω -ῶ.

Ἀρχικοὶ χρόνοι καὶ πίναξ συνηρημένων τύπων (παράγρ. 227).

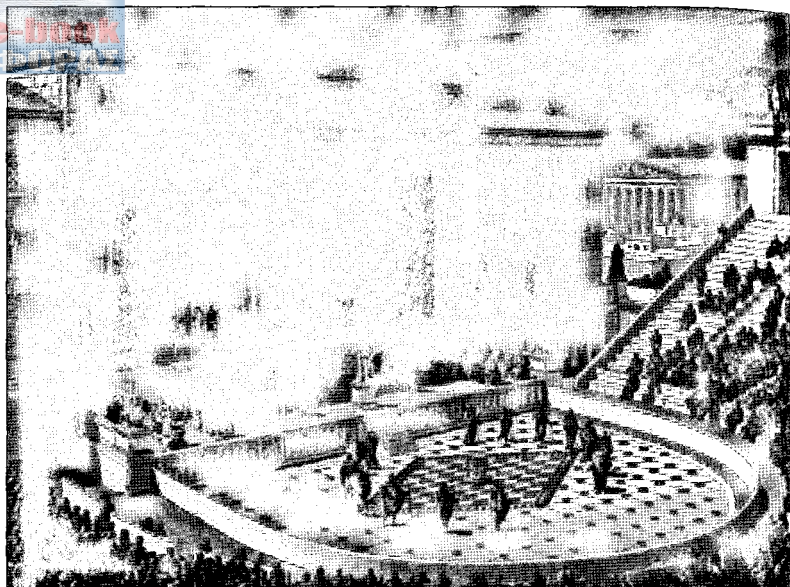
1. Καὶ λένε: Γῆς κι ἄν τὸν κρατᾶς, δὲν τὸν ἔφαγες Ἄδη.

Δὲν πέθανε. Μαρμάρωσε. Κοιμᾶται. Θὰ ξυπνήσῃ.

(Κ. Παλαμᾶς, Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ).

Ἡσίοδος

Διονυσιακὸν θέατρον Ἀθηνῶν

Μάθημα 26ον

Ο ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ

Κατά τὸ "Πάριον μάρμαρον", τὴν ἀρχαιότερη σχετικὴ μαρτυρία, ὁ Εὐριπίδης ἐγεννήθη στὴν Φλύα (σημερινὸ Χαλάνδρι), κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς 73ης Ὀλυμπιάδος, δηλ. τὸ 485 π.Χ. Μία ἄλλη πληροφορία ὅμως, μεταγενέστερη αὐτῇ, λέει πὼς ἐγεννήθη στὴν Σαλαμῖνα κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς 75ης Ὀλυμπιάδος, δηλ. τὸ 480 π.Χ. καὶ μάλιστα, ὅπως προστίθεται, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἔνδοξης ναυμαχίας (20 Σεπτεμβρίου). Τότε ὁ Αἰσχύλος στὴν ἀκμὴ τῆς ἀνδρικῆς του ἡλικίας, 45 ἐτῶν, "βριθὺς ὀπλιτοπάλας, δάιος ἀντιπάλοις" (ἀκλόνητος, βαριὰ ὀπλισμένος πολεμιστὴς, ὀλέθριος στοὺς ἀντιπάλους) πολεμοῦσε· ὁ Σοφοκλῆς, 16 ἐτῶν, ἔσερνε τὸν χορὸ τῶν ἐφήβων κρούοντας τὴν λύρα γύρω ἀπὸ τὸ τρόπαιο τῆς νίκης.

Μὲ δύο τύπους παραδίδεται τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Εὐριπίδη: Μνήσαρχος καὶ Μνησαρχίδης. Ἡ μητέρα του ὠνομάζεται Κλειτώ. Ἀντιφατικὲς εἶναι οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ θέσι τῶν γονέων του. Ἐμποράκο (κάπηλον) τὸν λέει τὸν πατέρα τοῦ Εὐριπίδη ὁ "Βίος". Ἡ Κλειτώ ἔγινε ὁ διαρκὴς στόχος τῆς χλεύης τῆς Κωμωδίας πού δὲν ἔπαυε νὰ τὴν ἀποκαλῇ χορταροῦ, "λαχανόπωλιν". Ἔτσι κακολογήθηκε ὁ Εὐριπίδης, πὼς τάχα δὲν κατήγετο ἀπὸ εὐγενικὴ γενεά, παρὰ ἀπὸ ἀνθρώπους κατωτέρου ποιοῦ, ἀφοῦ ἡσχολοῦντο μὲ ἐργασίες τῆς ἀγορᾶς. Ἀντιτίθεται ἡ πληροφορία πού ἐπῆρε ὁ Σουΐδας ἀπὸ ἄλλον βιογράφο, τὸν Φιλόχορο, πὼς ἡ μητέρα τοῦ Εὐριπίδη ἦτο "τῶν σφόδρα εὐγενῶν", δηλ. ἀπὸ πολὺ καλὴ οἰκογένεια.

Πάντως, ὅ,τι καὶ ἂν ἀληθεύη, δὲν παραμελήθηκε ἡ ἀγωγή καὶ ἡ μόρφωσίς του.

Ἐνας χρησμός εἶχε προείπει στὸν Μνήσαρχο πὼς ὁ υἱός του θὰ ἐκέρδιζε στεφάνους νίκης σὲ δημόσιους ἀγῶνες. Ἐνόμισε λοιπὸν ὁ φιλόσοργος πατέρας, πὼς ἔπρεπε νὰ τὸν κάνῃ ἀθλητὴ. Ἔτσι ὁ Εὐριπίδης ἀσχολήθηκε μὲ τὸ παγκράτιον (πάλη καὶ πυγμαχία). Μνημονεύονται μάλιστα καὶ βραβεύσεις του σὲ ἀγῶνες.

Ἐνωρὶς ὅμως ἐγκατέλειψε τὸν ἀθλητισμό, τοῦ ἔρριξε μάλιστα καὶ λίθον ἀναθέματος σ' ἓνα ἀπόσπασμα πού σώζεται ἀπὸ τὸν "Αὐτόλυκο", χαμένο πιά σατυρικό δράμα:

*"Κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα
οὐδὲν κάκιόν ἐστιν ἀθλητῶν γένους".*

Ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴν ζωγραφικὴ. Ζωγραφικοὺς πίνακες ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Εὐριπίδη ἐπεδείκνυναν μὲ ὑπερηφάνεια οἱ Μεγαρεῖς.

Εἶχε τὴν εὐτυχία ὁ Εὐριπίδης νὰ ζήσει στὴν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἔγινε τὸ πιὸ καταπληκτικὸ πνευματικὸ ξυπνημα πού εἶδε ὁ κόσμος. Ὁ Ἀναξαγόρας τὸν ἐμύησε στὴν φιλοσοφία. Ἄκουσε τὰ μαθήματα τοῦ Προδίκου, τοῦ Πρωταγόρα, τοῦ φυσικοῦ Ἀρχελάου καί, ὅπως λένε, εἶχε φιλία μὲ τὸν Σωκράτη, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε θαυμαστής του. Καὶ ἐνῶ δὲν συνήθιζε νὰ πηγαίνει στὸ θέατρο, δὲν ἄφηνε καμμία παράστασι τοῦ Εὐριπίδη καὶ ἔδινε μάλιστα τὴν γνώμη του καὶ σχετικὲς συμβουλὲς γιὰ τὰ δράματά του. Ὁ Εὐριπίδης κατεῖχε σπουδαία ἰδιωτικὴ βιβλιοθήκη.

Ἀναφέρεται ὅτι ζοῦσε ἀποτραβηγμένος ἀπὸ τὸν κόσμον στὴν Σαλαμίνα, σὲ ἓνα ἀπόμερο παραλιακὸ σπήλαιο, πού τὸ εἶχε διασκευάσει σὲ κατοικία καὶ σπουδαστήριον. Ἐκεῖ μελετοῦσε καὶ ἔγραφε τὶς τραγωδίες του. Αὐτὸ τὸ σπήλαιο ἦταν γνωστὸ ὥς τὰ χρόνια τοῦ Πλινίου (Α' -Β' αἰ. μ.Χ.) καὶ οἱ "τουρίστες" ἐκείνης τῆς ἐποχῆς πού ἔφθαναν ὥς τὴν Σαλαμίνα δὲν ξεχνοῦσαν νὰ τὸ ἐπισκεφθοῦν.

Ὅμως αὐτὴ ἡ ἀπομάκρυνσίς του ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ ἐχάρισε ἀντιδημοτικότητα. Τὴν τάσι νὰ ἀπομονώνεται τὴν ἐθεώρησαν

ἀλαζονεία καὶ περιφρόνησι, ἀφοῦ μάλιστα "καὶ αὐστηρὸς ἐφαίνετο καὶ μισόγελως".

Ἡ ζωὴ του πικράθηκε ἀπὸ δύο ἀτυχεῖς γάμους.

Τὸ 408 π.Χ., γέρος πιά, ἄφησε γιὰ πάντα τὴν Ἀθήνα καὶ μετέβη στὴν Μαγνησίαν τὴν Ἀσιανή. Τὴν πόλιν αὐτὴ τὴν εἶχε χαρίσει ὁ Ἀρταξέρξης στὸν Θεμιστοκλῆ, ὅταν διωγμένος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα εἶχε καταφύγει στὴν περσικὴ Αὐλὴ. Τώρα τὴν κυβερνοῦσαν ἀπόγονοι τοῦ Θεμιστοκλέους, ὑποτελεῖς στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν.

Στὴν Μαγνησίαν ἐγίνε δεκτὸς μὲ σεβασμό, ὅπως μὲ σεβασμὸ θὰ τὸν ἐδέχοντο καὶ στὴν μακρυνὴ Σικελία, ὅπου πολλοὶ Ἀθηναῖοι αἰχμάλωτοι, ἀπαγγέλλοντας μονολόγους ἢ τραγουδώντας χορικά του, ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὰ φρικτὰ δεινὰ τῆς αἰχμαλωσίας¹ καὶ τὰ ποιητικὰ ἀριστουργήματα τοῦ Εὐριπίδη ἐγίναν γνωστὰ στὴν περιοχὴ τοῦ σικελιωτικοῦ ἑλληνισμοῦ:

«Ἐνιοι δὲ καὶ δι' Εὐριπίδην ἐσώθησαν. Μάλιστα γάρ, ὡς ἔοικε, τῶν ἐκτὸς Ἑλλήνων ἐπόθησαν αὐτοῦ τὴν μοῦσαν οἱ περὶ Σικελίαν καὶ μικρὰ τῶν ἀφικνουμένων ἐκάστοτε δείγματα καὶ γεύματα κομιζόντων ἐκμανθάνοντες ἀγαπητῶς μετεδίδοσαν ἀλλήλοις. Τότε γοῦν φασὶ τῶν σωθέντων οἴκαδε συχνοὺς ἀσπάσασθαι τὸν Εὐριπίδην φιλοφρόνως, καὶ διηγεῖσθαι τοὺς μὲν, ὅτι δουλεύοντες ἀφείθησαν ἐκδιδάξαντες² ὅσα τῶν ἐκείνου ποιημάτων ἐμέμνηντο, τοὺς δ' ὅτι πλανώμενοι μετὰ τὴν μάχην, τροφῆς καὶ ὕδατος μετέλαβον, τῶν μελῶν ἥσαντες».

Πλουτ. Νικίας, 29

1. Πελοποννησιακὸς πόλεμος, καταστροφὴ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου στὴν Σικελία.

2. Ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία ἐπὶ ἀγνοουμένων: "Ἡ τέθνηκεν ἢ διδάσκει γράμματα."

Ὁ ποιητής εἶχε πικραθῇ ἀπὸ τὴν δυσμένεια τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπὸ τοὺς χλευασμοὺς τῆς Κωμωδίας. Ὁ Ἀριστοφάνης τὸν λοιδοροῦσε μονίμως, καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ τὸν ἐτίμησε μὲ πρῶτο βραβεῖο μόνον 5 φορές.

Ἀπὸ τὴν Μαγνησίᾳ μετέβη στὴν Μακεδονία καλεσμένος τοῦ βασιλέως Ἀρχελαοῦ.

Ἰκανὸς βασιλεὺς ὁ μακεδὼν Ἀρχέλαος, εἶχε φιλοδοξήσει νὰ ἀνυψώσῃ τὴν Πέλλα σὲ κέντρο πνευματικὸ, καὶ γι' αὐτὸ προσκαλοῦσε στὴν Αὐλή του φημισμένους ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Στὴν Πέλλα ὁ Εὐριπίδης συνάντησε τὸν ποιητὴ Ἀγάθωνα, τὸν μουσικὸ Τιμόθεο, τὸν ζωγράφο Ζεῦξι καὶ ἴσως καὶ τὸν Θουκυδίδη. Πολὺ τιμητικὰ τὸν ὑπεδέχθη ὁ βασιλεὺς. Μὰ καὶ ὁ Εὐριπίδης τοῦ ἔκαμε ἓνα δῶρο: ἔγραψε στὴν Πέλλα, γιὰ νὰ παιχθῇ στὸ θέατρό της, τὸν "Ἀρχέλαο", τραγωδίᾳ ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τίς περιπέτειες τοῦ Ἀρχελαοῦ, ἀπογόνου τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας. Πλὴν τὸ θέατρο Πέλλας ἔγραψε στὴν Μακεδονία καὶ τίς "Βάκχες".

Στὴν πατρίδα του δὲ θέλησε ἢ δὲν πρόλαβε νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἀπέθανε στὴν Πέλλα, πιθανώτατα τὸ 407. "Ὅταν μαθεύτηκε στὴν Ἀθήνα ὁ θάνατός του, ὁ Σοφοκλῆς ἐφόρεσε πένθιμη ἐνδυμασία καὶ παρουσιάζοντας *"τὸν χορὸν καὶ ὑποκριτὰς ἀστεφανώτους ἐν τῷ προαγῶνι"* ("Βίος") ἀπέσπασε τὰ δάκρυα τοῦ δήμου.

Ὅπως γράφει καὶ τὸ Λεξικὸ τοῦ Σουΐδα, τὸν κατεσπάραξαν οἱ κυνηγετικοὶ σκύλοι τοῦ Ἀρχελαοῦ.

Ἐτάφη στὴν Μακεδονία. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐτίμησαν μὲ κενοτάφιο. Ἡ πληροφορία τοῦ "Βίου" γιὰ τὸν συνθέτη τοῦ ἐπιγράμματος ἐπάνω στὸ κενοτάφιο, ταλαντεύεται μεταξὺ τοῦ ἱστορικοῦ Θουκυδίδη καὶ τοῦ μελοποιοῦ Τιμοθέου. Πάντως ὁ πρῶτος στίχος θυμίζει τὴν φράσι ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη *"ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος"*. Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι τὸ ἐξῆς:

*Μνήμα μὲν Ἑλλάς ἅπασ' Εὐριπίδου, ὅστέα δ' ἴσχει
γῇ Μακεδόνων, ἥπερ δέξατο τέρμα βίου.
Πατρὶς δ' Ἑλλάδος Ἑλλάς, Ἀθῆναι. Πολλὰ δὲ μούσαις
τέρψας, ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει.*

Τὸν ἐπόμενο αἰῶνα οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ ἔστησαν χάλκινον ἀνδριάντα μαζί μὲ τοὺς ἀνδριάντες τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους στὸ θέατρο Διονύσου, κατὰ πρότασιν τοῦ ρήτορος Λυκούργου, ὁ ὁποῖος προέβη στὴν πρώτη ἐπίσημη ἔκδοσι τῶν τριῶν τραγικῶν.

Ἄφησε τρεῖς γιούς: τὸν Μνησαρχίδη, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔμπορος, τὸν ἡθοποιὸ Μνησίλοχο καὶ τὸν δραματικὸ ποιητὴ Εὐριπίδη.

Ὁ Εὐριπίδης ἔγραψε καὶ ἐλεγεῖες καὶ ἄλλα λυρικά ποιήματα. Στὸν Πλούταρχο διατηρεῖται τὸ ἐπίγραμμα ποὺ εἶχε συνθέσει γιὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τῶν Ἀθηναίων στὴν Σικελία. Ἀπὸ τὸν Πλούταρχο ἐπίσης μαθαίνουμε ὅτι ἔγραψε κι ἓναν ἐπίνικο ὕμνο γιὰ τὸν Ἀλκιβιάδη, ὅταν στὰ Ὀλύμπια εἶχε κερδίσει τρία στεφάνια νίκης (πρώτης, δεύτερης καὶ τρίτης) σὲ ἀρματοδρομία.

Ἐγραψε ἐνενήντα δύο δράματα. Διεσώθησαν 18 τραγωδίες καὶ ἓνα δράμα σατυρικό, ὁ "*Κύκλωψ*". Τὰ σωζόμενα ἔργα του:

Ἄλκηστις, Μήδεια, Ἡρακλεῖδαι, Ἰππόλυτος στεφανηφόρος, Ἀνδρομάχη, Ἐκάβη, Ἰκέτιδες, Ἡρακλῆς Μαινόμενος, Ἴων, Τρωάδες, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, Ἡλέκτρα, Ἑλένη, Φοίνισσαι, Ὀρέστης, Κύκλωψ. Μετὰ τὸν θάνατό του ἐδιδάχθησαν αἱ "*Βάκχαι*" καὶ ἡ "*Ιφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι*". Ὁ "*Ρῆσος*" ἀμφισβητεῖται.

Ἀπὸ τὰ δράματα ποὺ ἐχάθησαν ἔχουν διασωθῇ πάμπολλα καὶ ἀξιολογώτατα ἀποσπάσματα σὲ κείμενα ἄλλων συγγραφέων ἢ σὲ περγαμηνὲς καὶ παπύρους (σπαράγματα ποὺ ἔρχονται στὸ φῶς ἀπὸ ἀνασκαφές, κυρίως στὴν Αἴγυπτο.)

Ἀπὸ τὶς 23 τετραλογίες πὺ ἐγράψε ὁ Εὐριπίδης, πέντε μονάχα ἐτιμήθησαν μὲ πρῶτο βραβεῖο.

Παρ' ὅλη τὴν δυσμένεια τῆς ἐπίσημης κριτικῆς, τὸ εὐρύτερο κοινὸ τῶν Ἀθηναίων σαφῶς τὸν προτιμοῦσε.

Ὁ Εὐριπίδης κυριολεκτικὰ λατρεύτηκε σὲ ὅλον τὸν ἑλληνικὸ κόσμο. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἐκστρατεία του τὸν εἶχε στὴν κινήτῃ του βιβλιοθήκη.

Ἡ φήμη του ἀπλώθηκε καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμό. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, μὲ στίχους τοῦ Εὐριπίδη (Φοίν. 504-506) φανέρονε τὴν φιλαρχία πὺ φλόγιζε τὰ σωθικά του,¹ ὅπως καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς σὲ στίχο τοῦ Εὐριπίδη πάλι κατέφυγε (Φοίν. 599), γιὰ νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν πολιτική του.² Ὁ ποιητὴς Φιλῆμων δηλώνει πὺς δὲν θὰ εἶχε κανένα δισταγμὸ νὰ τερματίσῃ τὴν ζωὴ του, ἂν ἦταν βέβαιος πὺς θὰ συναντοῦσε τὸν Εὐριπίδη:

*Εἰ ταῖς ἀληθείαις οἱ τεθνηκότες
αἰσθῶσιν εἶχον, ἄνδρες ὡς φασὶν τινες,
ἀπηγξάμην ἂν, ὥστ' ἰδεῖν Εὐριπίδην.*

Ἡ βασιλεία του παραμένει ἀκλόνητη καὶ στοὺς Νέους Χρόνους. Ὁ Ρακίνας, ὁ Κορνῆλιος, ὁ Σίλλερ, τὸν μελετοῦν καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸν μιμηθοῦν. Ὁ Γκαίτε, θαυμαστής κι αὐτὸς καὶ μιμητὴς του, ὅχι πολὺ πρὶν πεθάνῃ, γράφει στὸ Ἡμερολόγιό του: "Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Εὐριπίδη, ἔχουν γεννήσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου κανένα δραματοῦργό, πὺ νὰ εἶναι ἄξιος νὰ τοῦ πάῃ τὶς παντοῦφλες;..."

Στίχοι ἀπὸ ἄδηλο δράμα του, πὺ τὸς διέσωσε ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς:

*Ὀλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας
ἔσχε μάθῃσιν...*

1. Ἄστρων ἂν ἔλθοιμι αἰθέρος πρὸς ἀνατολὰς καὶ γῆς ἔνερθεν, δυνατὸς ὢν
δρᾶσαι τάδε, τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα.

2. Ασφαλὴς γὰρ ἐστὶ ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης.

Διαλέγοντας ὁ Εὐριπίδης τὶς πρὸ παθητικῆς ὑποθέσεως, παρουσιάζει τὶς πρὸ σκοτεινῆς δυνάμεις, πρὸ φωλιάζουν στὰ βαθύτερα καὶ ζοφερότερα σπῆλαια τῆς ψυχῆς. Τὰ γυναικεῖα πρόσωπα κατέχουν πρωτεύουσα θέσι: Ἀνδρομάχη, Ἰφιγένεια, Πολυξένη, Ἑκάβη, Μήδεια, Φαίδρα...

Ἐπίστευε πῶς οἱ ἄνθρωποι εἶναι πάντοτε οἱ ἴδιοι, σὰν αὐτοὺς πρὸ συναντᾶμε κάθε μέρα, γι' αὐτὸ ὁ Εὐριπίδης πλάθει τοὺς ἀνθρώπους "οἷοί εἰσιν", ὅπως εἶναι.

Μὲ τὴν ἔκρηξι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐστράτευσε τὸν ἑαυτό του στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς. Τὴν σπουδαιότητα τῆς Ἀθήνας, ὁ Εὐριπίδης τὴν ἐκφράζει μὲ τρυφερὸ λυρισμὸ στὸ Γ' Στάσιμο τῆς "Μήδειας", ἀποκορύφωμα ἐπαίνων γιὰ τὴν "Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος"¹...

Εὖρημα ἰδικό του εἶναι ὁ Πρόλογος, ὁ ὁποῖος παρεῖχε γιὰ τὸ ἔργο τὶς πληροφορίες πρὸ σήμερα δίδουν τὰ προγράμματα τῶν θεατρικῶν παραστάσεων.

Ἡ γοητεία τοῦ ἄσματος του ἔσωσε καὶ τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὴν καταστροφή καὶ τοὺς Σπαρτιάτες ἀπὸ τὴν ντροπὴ νὰ γίνουν καταστροφεῖς τῆς.

(Πηγὴ: Ἀθ. Παπαχαρίσης)

"ὦ Πατρίς, εἴθε πάντες οἱ ναίουσί σε οὕτω φιλοῖεν ὥς ἐγώ".

(Στίχοι τοῦ Εὐριπίδου, τοὺς ὁποίους
διέσωσε ὁ ρήτωρ Λυκούργος
-Κατὰ Λεωκράτους, 100)

1. "Ἐρεχθεῖδαι τὸ παλαιὸν ὄλβιοι, θεῶν παῖδες μακάρων, ἱερᾶς χώρας ἀπορρήτου ἄπο, φερόμενοι κλεινοτάταν σοφίαν..."

—ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ (15)

Μετά την ήττα τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες (Πελοποννησιακὸς Πόλεμος), ὁ Θηβαῖος Ἐρίανθος εἰσηγήθηκε στὸν Λύσανδρο νὰ κατασκάψουν τὴν Ἀθήνα, ν' ἀφήσουν ὅμως χῶρο γιὰ νὰ βόσκουν τὰ πρόβατα:

"...τὸ μὲν ἄστυ κατασκάψαι, τὴν δὲ χώραν ἀνεῖναι μηλόβοτον... Εἶτα, συνουσίας γενομένης τῶν ἡγεμόνων παρὰ πότον, καί τινος Φωκέως ἄσαντος ἐκ τῆς Εὐριπίδου Ἠλέκτρας τὴν πάροδον, ἥς ἡ ἀρχή:

"Ἀγαμέμνονος ὦ κόρα,

ἤλυθον, Ἠλέκτρα, ποτὶ σὰν ἀγρότειραν αὐλάν"

...πάντας ἐπικλαυσθῆναι καὶ φανῆναι σχέτλιον ἔργον
τὴν οὕτως εὐκλεᾶ καὶ τοιούτους ἄνδρας φέρουσαν πόλιν,
ἐνελεῖν..."

★

—ΛΕΞΙΚΟΝ ΣΟΥΪΔΑ:

Εὐριπίδης Μνησαρχὸν ἢ Μνησαρχίδου καὶ Κλειτοῦς, οἱ φεύγοντες εἰς Βοιωτίαν μετώκησαν, εἶτα ἐν τῇ Ἀττικῇ. Οὐκ ἀληθὲς δὲ ὡς λαχανόπωλις ἦν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τῶν σφόδρα εὐγενῶν ἐτύγχανεν... ἐν δὲ τῇ διαβάσει Ξέρξου ἐκυφορεῖτο ὑπὸ τῆς μητρὸς, καὶ ἐτέχθη καθ' ἣν ἡμέραν Ἕλληνες ἐτρέψαντο Πέρσας. Γέγονε δὲ τὰ πρῶτα ζωγράφος, εἶτα μαθητὴς Προδίκου μὲν ἐν τοῖς ρητορικοῖς, Σωκράτους δὲ ἐν τοῖς ἠθικοῖς καὶ φιλοσόφοις. Διήκουσε δὲ καὶ Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου, ἐπὶ τραγωδίαν δὲ ἐτρέφη τὸν Ἀναξαγόραν ἰδὼν ὑποστάντα κινδύνους δι' ἅπερ εἰσήξε δόγματα. Σκυθρωπὸς δὲ ἦν τὸ ἦθος καὶ ἀμειδῆς καὶ φεύγων τὰς συνουσίας, ὅθεν καὶ μισογύνης ἐδοξάσθη.¹ Ἐγῆμε δὲ ὅμως πρῶτην μὲν Χοιρίνην θυγατέρα Μνησιλόχου, ἐξ ἧς ἔσχε Μνησιλόχον καὶ Μνησαρχίδην καὶ Εὐριπίδην. Ἀπώσαμενος δὲ

1. Στοβαῖος: "Περὶ Εὐριπίδου τις ἔλεγεν ὅτι μισογύνης εἴη, καὶ ὁ Σοφοκλῆς, "ἀλλ' οὐκ ἐν γε τῇ κλίνῃ", ἔφη".

- Εἰπόντος Σοφοκλεῖ τινος ὅτι μισογύνης ἐστὶν Εὐριπίδης, ἐν γε ταῖς τραγωδίαις, ἔφη Σοφοκλῆς: "ἐπὶ ἐν γε τῇ κλίνῃ φιλογύνης." (Ἀθήναιος-Ἐπιτομὴ 2, 2, 101)

ταύτην ἔσχε καὶ δευτέραν, καὶ ταύτης ὁμοίως ἀκολάστου πειρα-
θεις. Ἀπάρας δὲ ἀπ' Ἀθηνῶν ἦλθε πρὸς Ἀρχέλαον τὸν βασιλέα
Μακεδόνων, παρ' ᾧ διηγέετο ἄκρας ἀπολαύων τιμῆς. Ἐτελεύτησε δὲ
ὑπὸ ἐπιβουλῆς Ἀρριδαίου τοῦ Μακεδόνοιο καὶ Κρατεῦα τοῦ
Θετταλοῦ, ποιητῶν ὄντων καὶ φθονησάντων αὐτῷ, πεισάντων τε
τὸν βασιλέως οἰκέτην τοῦνομα Λυσίμαχον, ἵ' μνῶν ἀγορασθέντα,
τοὺς βασιλέως οὓς ἔτρεφε αὐτὸς κύνας ἐπαφείναι αὐτῷ...¹

*

Η ΣΠΗΛΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

Τί ἀποκαλύπτουν ἀρχαῖες μαρτυρίες

(Ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ τοῦ Πειραιῶς, 7/12/94)

"Στὸ κείμενο ἑνὸς σχολιαστοῦ τῆς ὕστερης ἀρχαιότητος, ποὺ
δὲν γνωρίζουμε τὸ ὄνομά του, διαβάζουμε γιὰ τὸν Εὐριπίδη:
"...*φασὶ δὲ αὐτὸν ἐν Σαλαμῖνι σπηλαιὸν κατασκευάσαντα
ἀναπνοὴν ἔχον εἰς τὴν θάλασσαν ἐκείσε διημερεῦειν φεύγοντα
τὸν ὄχλον, ὅθεν καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης λαμβάνει τὰς πλείους τῶν
ὁμοιώσεων, σκυθρωπὸς δὲ καὶ σύννους καὶ αὐστηρὸς ἐφαίνετο
καὶ μισόγελως καὶ μισογύνης...*"

Σὲ μιὰ ἄλλη μαρτυρία ἑνὸς ἱστορικοῦ τοῦ 3ου π.Χ. αἰ.... τοῦ
Φιλόχορου, βρίσκεται μιὰ ἀκόμη ἰσχυρότερη ταύτισις. Τὶς μαρτυ-
ρίες τοῦ Φιλόχορου χρησιμοποίησε ἓνας ρωμαῖος συγγραφέας, ὁ
Aulus Gellius, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν 2ο μ.Χ. αἰ. Ὁ Γέλλιος ἐπισκέφθη-
κε τὴν Ἀθήνα καὶ ἄλλες περιοχὲς καὶ ἐπιστρέφοντας στὴ Ρώμη
ἔγραψε ἓνα βιβλίον μὲ ἐντυπώσεις, τὸ "Noctes Atticae". Ἐκεῖ λέει:
"...Ὁ Φιλόχορος ἀναφέρει ὅτι στὴν νῆσο Σαλαμῖνα ὑπάρχει σπή-
λαιον δυσάρεστο καὶ τρομακτικόν, τὸ ὁποῖον ἐπισκεφθήκαμε καὶ
στὸ ὁποῖον ὁ Εὐριπίδης ἔγραφε τραγῳδίαις". Ἡ Σπηλιὰ τοῦ
Αἰάντος... λένε οἱ ἀρχαιολόγοι, εἶναι μιὰ σπηλιὰ δυσάρεστη, πολὺ
ζεστή, δυσπρόσιτη καὶ σκοτεινὴ. Εἶναι μιὰ σπηλιὰ τρομακτικὴ.

1. "Χρόνῳ δ' ὕστερον Εὐριπίδου ἐν ἄλσει τινὶ πρὸ τῆς πόλεως
ῥεομῶντος, Ἀρχελάου δ' ἐπὶ κυνηγέσιον ἐξελθόντος, τῶν σκυλάκων
ἀπολυθέντων ὑπὸ τῶν κυνηγῶν καὶ περιτυχόντων Εὐριπίδῃ, διεσπαρά-
χθη καταβρωθεὶς ὁ ποιητής."

Υπάρχουν όμως και άλλες παραδόσεις και άλλες μαρτυρίες. Ουμίζεται ότι τα "Περιστέρια" είναι ακόμη και σήμερα καλό άγκυροβόλιο. Δεν είναι άπιθανο, πιστεύουν οι αρχαιολόγοι, να χρησιμοποιούσαν το ίδιο μέρος σαν λιμάνι και οι Μυκηναίοι, ενώ ή θέσις του ὄρμου σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν σπηλιά μπορεί νὰ συνδεθῇ καὶ μὲ ἕναν ἄλλο τοπικὸ μῦθο ποὺ ἀφορᾷ τὸν Τεῦκρο, τὸν ἑτεροθαλὴ ἀδελφὸ τοῦ Σαλαμινίου Αἴαντος ὁ ὁποῖος αὐτοκτόνησε στὴν Τροία. Τὸν Τεῦκρο τὸν ἔδιωξε ὁ πατέρας του, ὁ Τελαμών, ὅταν ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Τροία χωρὶς νὰ φέρῃ μαζί τὸν νεκρὸ τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὸν ἔδιωξε, ὅπως ἀναφέρεται ἀπὸ ἕναν ποιητὴ Ἑλληνιστικῶν χρόνων, τὸν Λυκόφρονα.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ εὐρήματα αὐτῆς τῆς ἀνασκαφῆς ἔχουν μεταφερθῇ, μὲ τὴν φροντίδα τοῦ κ. Ι. Δεκουλάκου τῆς Β' Ἐφορείας Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων, στὸ Μουσεῖο Πειραιῶς γιὰ συντήρηση, καὶ τὰ ὑπόλοιπα φυλάσσονται στὸ Μουσεῖο Σαλαμῖνος, ἐνῶ μία σιδερόπορτα ποὺ κατασκευάστηκε στὸν Ναύσταθμο τῆς Σαλαμῖνος προστατεύει τώρα τὴν ἱστορικὴ σπηλιά."

☆☆☆

— (*Εἰς Κόρινθον*), "μνήμά ἐστι τοῖς Μηδείας παισίν· ὧν ὀνόματα μέν σφισι Μέρμερος καὶ Φέρης, καταλιθωθῆναι δὲ ὑπὸ Κορινθίων λέγονται, τῶν δώρων ἔνεκα ὧν τῇ Γλαύκῃ κομίσαι φασὶν αὐτούς· ἅτε δὲ τοῦ θανάτου ...οὐ τῷ δικαίῳ γενομένου, τὰ τέκνα Κορινθίων τὰ νήπια... ἐφθείρετο."

(Παυσαν. Κορινθιακά III-6)

— "Εὐριπίδης μετάγει τὴν σφαγὴν τῶν παίδων ἐπὶ τὴν Μήδειαν, ἀποσφαγῆναι γὰρ τοὺς παῖδας Μηδείας ὑπὸ Κορινθίων, παροξυνθέντων ἐπὶ τῷ βασιλεύειν αὐτὴν θέλειν διὰ τὸ Κόρινθον πατρῶαν αὐτῆς..."

(Ἑλλάνικος Frg. 133, Σχόλ. Εὐριπ.)

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΜΗΔΕΙΑΣ

"Μήδεια, διὰ τὴν πρὸς Ἰάσονα ἔχθραν τῷ ἐκείνῳ γεγαμηκέναι τὴν Κρέοντος θυγατέρα, ἀπέκτεινε μὲν Γλαύκην καὶ Κρέοντα καὶ τοὺς ἰδίους υἱούς, ἐχωρίσθη δὲ Ἰάσονος, Αἰγεί συνοικήσουςα. Παρ' οὐδετέρῳ κεῖται ἡ μυθοποιία.

Ἡ μὲν σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Κορίνθῳ, ὃ δὲ χορὸς συνέστηκεν ἐκ γυναικῶν πολιτίδων. Προλογίζει δὲ τροφὸς Μηδείας. Ἐδιδάχθη ἐπὶ Πυθοδώρου ἀρχοντος, Ὀλυμπιάδος πζ' ἔτει α'. Πρῶτος Εὐφορίων, δεύτερος Σοφοκλῆς, τρίτος Εὐριπίδης Μηδεία, Φιλοκτήτη, Δίκτυ, Θερισταῖς σατύροις. Οὐ σώζεται."

Εὐριπίδου Μήδεια

Ἑκλογαί

Τροφός: Εἴθε ὦφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος στ. 1
Κόλχων ἐς αἶαν κυανέας Συμπληγάδας...

★

Μηδ. Κορίνθιαι γυναῖκες, ἐξῆλθον δόμων... 214

Πάντων δ' ὅσ' ἔστ' ἔμψυχα καὶ γνώμην ἔχει 230
γυναϊκές ἐσμεν ἀθλιώτατον φυτόν.¹

ἄς πρῶτα μὲν δεῖ χρημάτων ὑπερβολῇ
πόσιν πρίασθαι, δεσπότην τε σώματος
λαβεῖν...

Ἀνῆρ δ', ὅταν τοῖς ἔνδον ἄχθεται ξυνών, 244
ἔξω μολὼν ἔπαυσε καρδίαν ἄσης...

Λέγουσι δ' ἡμᾶς ὡς ἀκίνδυνον βίον
ζῶμεν κατ' οἴκους, οἳ δὲ μάρνανται δορί·
κακῶς φρονοῦντες· ὡς τρεῖς ἄν παρ' ἀσπίδα 250
στῆναι θέλοιμ' ἄν μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶν δ' ὅς αἵτιος κακῶν. 332

1. Πρβλ.: "φεῦ, ὅσῳ τὸ θῆλυ δυστυχέστερον πέφυκεν ἀνδρῶν."
(Ἰνώ, ἀπόσπ. 401)

- Χο. Δύστανε γύναι, 357
 φεῦ φεῦ, μελέα τῶν σῶν ἀχέων,
 ποῖ ποτε τρέψη; τίνα πρὸς ξενίαν;...
 ὀρᾷς ἅ πάσχεις;... 404
 Ἐπίστασαι δέ· πρὸς δὲ καὶ πεφύκαμεν
 γυναῖκες· ἐς μὲν ἔσθλ' ἀμνηχανώταται,
 κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.
- Χο. Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί, 410
 καὶ δίκαια καὶ πάντα πάλιν στρέφεται...
- Μήδ. ὦ Ζεῦ, τί δὴ χρυσοῦ μὲν ὅς κίβδηλος ἦ 516
 τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ὥπασας σαφῆ,
 ἀνδρῶν δ' ὅτῳ χρή τὸν κακὸν διειδέναι,
 οὐδεὶς χαρακτῆρ' ἐμπέφυκε σώματι;
- Χο. Ἐρωτες ὑπὲρ μὲν ἄγαν 630
 ἐλθόντες, οὐκ εὐδοξίαν
 οὐδ' ἀρετὰν παρέδωκαν
 ἀνδράσιν... 630
 ...μόχθων δ' οὐκ ἄλλος ὑπερθεὺς ἦ
 γὰρ πατρίδας στέρεσθαι. 651

[Εἰσέρχεται καὶ ὁ Αἰγεύς, περαστικὸς ἀπὸ τὴν Κόρινθον:
 Μήδεια, χαῖρε· -στ 663-]

*

- Ἰάσων: Δοκεῖς σπανίζειν δῶμα βασιλείον πέπλων, 960
 δοκεῖς δὲ χρυσοῦ; Σῶζε, μὴ δίδου τάδε...

Μήδ. ...~~πείθειν~~ δῶρα καὶ θεοὺς λόγος¹
 χρυσὸς δὲ κρείσσων μυρίων λόγων βροτοῖς. 965

☆

Μήδ. ..-Δότ', ὦ τέκνα,
 δότ' ἀσπάσασθαι μητρὶ δεξιὰν χέρα. 1070
 ᾧ φιλότατη χεὶρ, φίλτατον δέ μοι στόμα
 καὶ σχῆμα καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνων...
 ...ὦ μαλθακὸς χρὼς πνεῦμά θ' ἥδιστον τέκνων.
 Χωρεῖτε χωρεῖτ' οὐκέτ' εἰμὶ προσβλέπειν
 οἷα τε παῖδας, ἀλλὰ νικῶμαι κακοῖς.
 Καὶ μανθάνω μὲν οἷα τολμήσω κακά,
 θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,
 ὅσπερ μεγίστων αἴτιος κακῶν βροτοῖς... 1080

Χο. Ἀκούεις βοὰν ἀκούεις τέκνων; 1273

Παῖδες: Ναί, πρὸς θεῶν ἀρήξατε... 1277

*

Ἰάσ. Τί δ' ἔστιν; 1308

Χο. Παῖδες τεθνᾶσι χειρὶ μητρῶα... 1309
 Πύλας ἀνοίξας, σῶν τέκνων ὄψη φόνον. 1313

Ἰάσ. ᾧ μῖσος, ὦ μέγιστον ἐχθίστη γύναι 1323
 θεοῖς τε καὶ μοι παντὶ τ' ἀνθρώπων γένει,
 ἥ τις τέκνοισι σοῖσιν ἐμβαλεῖν ξίφος
 ἔτλης τεκοῦσα, καὶ μ' ἄπαιδ' ἀπώλεσας·
 καὶ ταῦτα δράσας ἥλιόν τε προσβλέπεις
 καὶ γαῖαν, ἔργον τλᾶσα δυσσεβέστατον.

1. "Δῶρα καὶ θεοὺς παρήπαφεν" -IAMBOI- ἀδέσπ.

Ὅλοι' ἐγὼ δὲ νῦν φρονῶ, τότ' οὐ φρονῶν,
 οἷ' ἐκ δόμων σε βαρβάρου τ' ἀπὸ χθονός
 ἑλλήν' ἐς οἶκον ἡγόμην, κακὸν μέγα.
 ...Οὐκ ἔστιν ἥτις τοῦτ' ἂν Ἑλληνίς γυνή
 1339
 ἔτλη πόθ', ὧν γε πρόσθεν ἡξιοῦν ἐγὼ
 γῆμαι σέ, κῆδος ἐχθρὸν ὀλέθριόν τ' ἐμοί,
 λείαναν, οὐ γυναιῖκα, Τυρσηνίδος
 Σκύλλης ἔχουσαν ἀγριωτέραν φύσιν.

Χο. (Ἑξοδος)
 Πολλῶν ταμίας Ζεὺς ἐν Ὀλύμπῳ...
 Τοιόνδε ἀπέβη τότε πρᾶγμα. 1419
 (τελευταῖος στίχος)

*

—ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

παιδοκτόνος, παιδοφόνος, παιδολέτις, παιδεώτις.

*

- "Ἡ ζωὴ τοῦ Εὐριπίδου ἐπικράθηκε ἀπὸ δύο ἀτυχεῖς γάμους..."

Πρβλ. τοὺς στίχους του:

- "ᾧ γυναικείαις τέχναισιν αἰρεθεὶς ἐγὼ τάλας". (Ἑλένη 1779)

- "Χρὴ δ' ἐν δόμοισιν, ἄνδρα τὸν σοφὸν
 τρέφειν γυναῖκα χρηστήν κάγαθήν, ἥ μή γαμεῖν". (Ἰφιγ. Τ.)

- "Εἷς ἀνὴρ κρείσσων γυναικῶν μυρίων ὄρᾱν φάος." (Ἰφιγ. ἐν Τ.)

Πρὸς σημείωσιν: Ἀκόμῃ καὶ τὸ βυζαντινὸν δράμα ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΣΧΩΝ
 συντετέθη ἀπὸ περικλοπῆς τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου:

*"Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου
 ὑπόθεσις δραματικὴ κατ' Εὐριπίδην περιέχουσα
 τὴν δι' ἡμᾶς γενομένην σάρκωσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοσμοσωτήριοιον πάθος..."*

*...νύν τε κατ' Εὐριπίδην
τὸ κοσμοσωτήριον ἔξερω πάθος...*"

(Γρηγ. Θεολόγος)

Ὁ δραματοουργὸς χρησιμοποιεῖ αὐτούσιους ἢ παραλλαγμένους στίχους ἀπὸ τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου: *Βάκχαι*, *Μήδεια*, *Ἰππόλυτος* καὶ *Ρήσος* (σὲ πολὺ μεγάλες ποσότητες στίχων) καθὼς καὶ *Ἑκάβη*, *Τρωάδες*, *Ἰφιγένεια*, *Ἀνδρομάχη*, *Ἑλένη*, *Φοίνισσαι*. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἕνας στίχος ἀπὸ τὴν *Ἰλιάδα*, στίχοι ἀπὸ τὸν *Ἀγαμέμνονα* καὶ τὸν *Προμηθεά* τοῦ *Αἰσχύλου* καθὼς καὶ τὴν *Κασσάνδρα* τοῦ *Λυκόφρονος*. Ὁ ποιητὴς καὶ στοὺς ἀπολύτως δικούς του στίχους, *συνειδητὰ εὐριπιδίζει*.

✱

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις

Οὐδέτερα εἰς *-ος*, γεν. *-ους* (στέλεχος, χρός).

Ἐπίσης: *βέλος*, *δάσος*, *τείχος*, *ὄρος* (παράγρ. 96)

Προσοχή: *τὸ ὄρος*, *ὁ ὄρος*.

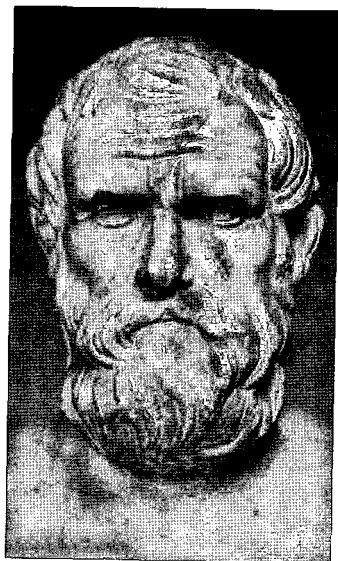
τὸ τεῖχος, *ὁ τοῖχος*.

2. Συνηρημένα εἰς *-εω -ῶ*.

ποιέω ποιῶ, ἀρχικοί χρόνοι καὶ

πίνακες συνηρημένων τύπων.

(παράγρ. 228 Γραμμ. Τζαρτζάνου)

Άριστοφάνης

Θέατρον Τέχνης Καρόλου Κούν, "Όρνιθες"

Μάθημα 27ον

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΩΜΩΔΙΑΝ

Ἑτυμολογικῶς: *κῶμος* καὶ *ὥδή*.

Κῶμος. Λαϊκὴ Διονυσιακὴ λιτανεία. Τραγουδοῦσαν, ἐχόρευ-
αν καὶ ἀστείζονταν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, πεζῇ καὶ "ἐξ
ἀμάξης".

[Σημείωσις: Οἱ Μεγαρεῖς οἱ ὅποιοι διεκδικοῦν -ἀτυχῶς- τὴν πατρότητα
τῆς Κωμωδίας, τὴν ἐτυμολογοῦν ἐκ τοῦ κῶμη καὶ ᾠδή, δηλαδὴ
ἄσμα χωρικῶν.]

*

Ἡ ἀρχαία Κωμωδία ἐγκαταλείπει τὴν ὑπόθεσιν τῶν μύθων.
Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴς τραγωδίας εἰσέρχεται ὀρμητικὰ στὸν πρα-
γματικὸ κόσμον. Διακωμωδεῖ πρόσωπα ὀνομαστικῶς δι' ἐπινοημά-
των "εἰς διόρθωσιν ἡθους προτρεπτικῶν". Μόνον γὰρ τρία χρόνια,
τὸ 440 π.Χ., ψηφίσθηκε νόμος ὁ ὅποιος ἀπηγόρευε τὴν προσωπικὴν
διακωμώδησι: "Μὴ κωμωδεῖν ἐξ ὀνόματος" καὶ "εὐκοσμίαν ἔχειν
ἐν τοῖς θεάτροις". Μετὰ 3 χρόνια ὁ νόμος κατελύθη. Ἐπανήλθε τὸ
"ὀνομαστὶ κωμωδεῖν".

Τὸ δικαίωμα κρίσεως τοῦ ἔργου ἀπὸ τοὺς θεατὰς ἐλέγετο
"θεατροκρατία". Ἐπὶ ἐπιδοκιμασίας ἐφώναζαν "αὔθις" (πρὸβλ. -
μπις-). Ἐπὶ ἀποδοκιμασίας ἐσύριττον. ("Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θεατὰς
ἐπαχθεῖς τῷ δήμῳ ὄντας, ἐσύριττον εἰσιόντας εἰς τὸ θέατρον").

Ἡ πρώτη ἀπόπειρα παραστάσεως Κωμωδίας, τὸ 578 π.Χ.
ἔγινε ἀπὸ τὸν Μεγαρέα Σουσαρίωνα. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συγκινήθη-
καν. Ἐπέρασαν περίπου 100 χρόνια καὶ μόλις τὸ 488 τὸ εἶδος
ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἐκ νέου, μὲ τὸν Κρατῖνον, τὸν Κράτητα,
τὸν Εὐπολιν καὶ ἄλλους, συνολικὰ 14 κωμικοὺς ποιητάς, πρὶν

φθάσουμε στον Άριστοφάνη ο οποίος ωδήγησε την Κωμωδία στην άκμή. Το 486 ή κωμωδία έγινε επισήμως δεκτή στα Μεγάλα Διονύσια.

Μέχρι το 404 άνεδείχθησαν 41 ποιηταί οι οποίοι έδωσαν 365 κωμωδίες.

Σχεδόν όλο το βάρος του έργου περνάει στον χορό. Ο χορός της κωμωδίας αποτελείται από 24 χορευτάς, οι οποίοι έτοποθετούντο σε σχήμα τετραγώνου, κατά 4 στίχους. Το σπουδαιότερο μέρος του χορού, προς το μέσον του έργου, ονομάζεται **παράβασις**. Είναι ένα είδος "*ίντερμέδιου*". Ο ποιητής διακόπτει την υπόθεσι και άπευθύνεται στο κοινό του. Έκφράζει τα παράπονά του, τις προσδοκίες του, τις πεποιθήσεις του, υπερασπίζεται τον έαυτόν του από τυχόν έπιθέσεις. Το τελευταίον μέρος της Παραβάσεως ονομάζεται "**Πνίγος**" διότι είχε τόσο γοργή άπαγγελία, ώστε οι άπαγγέλλοντες δέν έπαιρναν άναπνοή. Από τα κύρια χαρακτηριστικά της Κωμωδίας είναι ή προσωποποιήσις ζώων. Είδικη όρχησις αυτού του είδους του δράματος είναι ο "**κόρδαξ**", με κινήσεις τολμηρές. Έθεωρείτο άπρεπές νά χορεύεται εκτός σκηνης. (*Ετυμολογικώς εκ του κραδαίνω, που σημαίνει σείω, πρβλ. σεισπύγμα*).

Μέτρον: Διάφορα. Κυρίως, το ίαμβικόν τρίμετρον **υ- υ- υ-** ή το τροχαϊκόν τετράμετρον **-υ -υ -υ -υ**.

Γλώσσα: Η όμιλουμένη άττική, με άπόλυτη έλευθερία στον σχηματισμό μακροτάτων συνθέτων λέξεων.

π.χ. *άμφιπτολεμοπηδησίστρατος, σφραγιδοννχαρογοκομήτας* (Νεφ. 331).

Σημείωσις: "...ταίς κωμωδίαις, έχρίοντο βατραχίω τὰ πρόσωπα, πριν έπινοηθῆναι τὰ προσωπεΐα". γι' αυτό και: "τὰ τών κωμικών προσωπεΐα κατεσκεύαζον προς τὸ γελοιότερον, οἷον αἱ μὲν όφρύνες αὐτῶν ἦσαν δασεΐαι καὶ έπηρμέναι· όμοίως δὲ καὶ τὸ ένδυμα αὐτῶν διέφερε τοῦ τῶν τραγικῶν ύποκριτῶν. Έφόρουν χιτωνίσκους, άναξυρίδας ποικίλας, πολλὰ άλλα αλλόκοτα καὶ γελοΐα. Υποδήματα δὲ ταπεινά καὶ λεπτά, όπως φαίνονται βραχύτεροι τῶν τραγικῶν καὶ άνθρωπινότεροι".

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

"Μακρῷ λογιώτατος Ἀθηναίων καὶ εὐφυῖα πάντας ὑπεραίρων".
("Βίος")

Ἐλάχιστα γνωρίζουμε γιὰ τὸν Ἀριστοφάνη. Ἀριστοκρατικός, ἔζησε ἀποτραβηγμένος ἀπὸ τὰ κοινά, μὴ δίδοντας καμμία ἀφορμὴ ὡς πρὸς τὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ. Ἐγεννήθηκε τὸ 444 π.Χ. στὸν Δῆμο Κυδαθηναίων (Πλάκα). Μόνος του μᾶς δίδει τὴν πληροφορία ὅτι ἀπὸ πολὺ νέος εἶχε καταστῇ φαλακρός!¹ Ἦτο ντροπαλὸς καὶ φοβισμένος καὶ στὴν ἀρχὴ κρυβόταν πίσω ἀπὸ ἄλλους ποιητὰς, παραχωρώντας τοὺς τὰ ἔργα του.² Ἀρχισε νὰ γράφῃ πολὺ νέος, εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν. Τὸν κατεδίωξε ὁ δημαγωγὸς Κλέων, ὡς μὴ γνήσιον Ἀθηναῖον, πρᾶγμα ποὺ ὁ Ἀριστοφάνης οὐδέποτε ἔλησμόνησε. Ὅταν τὸν διακωμωδῇ, ἀποφεύγει ἀκόμη καὶ νὰ τὸν ὀνομάσῃ. Τὸ πρόσωπο τοῦ δημαγωγοῦ προβάλλει ἀπὸ τὰ ὅσα περὶ αὐτοῦ ἀναφέρονται.

Ὁ Ἀριστοφάνης, εἶναι φανερό, διέθετε ἐξαιρετικὴ μόρφωσι. Ἦτο δὲ ὑπόδειγμα ἠθικῆς. Ἐγράψε 43 κωμωδίες. Ἐφθασαν μέχρις ἡμᾶς μόνον 11: Ἀχαρνῆς, Ἴππῆς, Νεφέλαι, Σφήκες, Εἰρήνη, Ὀρνίθες, Λυσιστράτη, Θεσμοφοριάζουσαι, Βάτραχοι, Πλουτοσ, Ἐκκλησιάζουσαι.

Ὑπάρχει Ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀριστοφάνους, τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται στὸν Πλάτωνα:

1. Βλ. καὶ "Εἰρήνη" στίχος 767

2. Π.χ. κωμωδία ΔΑΙΤΑΛΗΣ, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Φιλωνίδης. Κωμωδία ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Καλλίστρατος. (Γ. Μιστριώτης)

"Αἱ χάριτες τέμενός τι λαβεῖν,
ὅπερ οὐ πεσεῖται, ζητοῦσαι,
ψυχὴν εὖρον Ἀριστοφάνους."

Ὁ Ἀριστοφάνης ἔλαβε τὴν τιμὴ νὰ στεφανωθῇ μὲ στέφανον ἀπὸ κλάδον τῆς Ἱερᾶς Ἑλαίας, "ὅς νενόμισται ἰσότημος χρυσοῦ στεφάνῳ".

—ΛΕΞΙΚΟΝ ΣΟΥΪΔΑ

"Ἀριστοφάνης, Ρόδιος, ἦτοι Λίνδιος, (οἱ δὲ Αἰγύπτιον ἔφασαν) θέσει δὲ Ἀθηναῖος ἐπολιτογραφήθη (ἐκ μητρὸς γνήσιος Ἀθηναῖος) υἱὸς Φίλιππου καὶ Ζηνοδώρας, εὗρετῆς τετραμέτρου καὶ ὀκταμέτρου, παῖδας σχὼν Ἀραρότα, Φίλιππον, Φιλέταιρον, κωμικούς. Τινὲς δὲ αὐτὸν καὶ ἀπόδουλον ἰστορήκασιν".
(ἐλέγχεται ἀνακριβές).

Ὁρισμὸς Κωμωδίας

(ἀπὸ σπαράγματα ἀπολεσθέντος τμήματος τῆς Ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους).

"Κωμωδία ἐστὶ μίμησις πράξεως γελοίας καὶ ἀμοῖρον μεγέθους τελείου, χωρὶς ἐκάστῳ τῶν μορίων ἐν τοῖς εἶδεσι, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἡδονῆς καὶ γέλωτος περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν... Ἐχει δὲ μητέρα τὸν γέλωτα. Γίνεται δὲ ὁ γέλως ἀπὸ τῆς λέξεως¹ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων...".

Ὁ Ἀριστοφάνης σατιρίζει ἔντονα τὸν Εὐριπίδη ἄν καὶ στὴν οὐσίᾳ τοῦ ἄρρεσε περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο καὶ ἀπὸ τὸν Σοφοκλῆ. Προσπαθοῦσε ὅμως νὰ κρύψῃ αὐτὴν τοῦ τὴν προτίμησι ἐπειδὴ κατὰ βάθος τὸν προτιμοῦσε πρὸ ἀριστοκρατικὸ καὶ ἐκλεπτισμένον στὴν γλῶσσα. Διακωμωδεῖ κυρίως τὴν καταγωγὴ τῆς μητέρας του τῆς "λαχανοπώλιδος". Παραδείγματος χάριν:

1. π.χ. "μαμμάκνυθος = ἡλίθιος, ἐτ. μάμμα + κεύθω.

ὄφρυνασπασίδαι, σακκογενειοτρόφοι, νυκτιλαθραιοφάγος, δοξοματαιόσοφος κ.τ.τ

Βάτραχοι στίχος 840

(Ὁ Αἰσχύλος ἀπευθύνεται στὸν Εὐριπίδη):

"Ἄληθες ὦ παῖ ἀρουραίας θεοῦ;"

Ὅμοίως, Βάτραχοι στίχος 1047

"Ἄ γὰρ εἰς τὰς ἀλλοτρίας ἐποίεις, αὐτὸς τούτοισιν ἐπλήγης."

Ἰππῆς στίχος 19

Ἐνῷ σ' αὐτὴν τὴν κωμῳδίᾳ καταφέρεται ἐναντίον τοῦ Κλέωνος, σὲ ἄσχετο διάλογο ὑπαινίσσεται καὶ πάλι τὴν "χορταροῦ" μητέρα τοῦ Εὐριπίδη: "μή μοι διασκανδικίσης" (δηλ. μὴ με ἀνακατεύης με σκαντζίκια. -σκάνδιξε: λάχανο).

Θεσμοφοριάζουσαι στίχος 387

Γυνή: Βαρέως φέρω ὁρῶσα ἡμᾶς προπηλακίζομένας ὑπὸ Εὐριπίδου τοῦ τῆς λαχανοπωλητρίας.

(Ἐξ ὧν αὐτῶν ὁ κωμικὸς Κρατῖνος πλάθει τὸ ρῆμα "εὐριπιδαριστοφάνιζω".)

Παρ' ὅλ' αὐτά, εἰς τοὺς Ἰππῆς ὑπάρχουν στίχοι ἀντάξιοι ἐνὸς Αἰσχύλου:

Χορός, στίχος 565

Εὐλογῆσαι βουλόμεσθα τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὅτι ἄνδρες ἦσαν τῆσδε τῆς γῆς ἄξιοι καὶ τοῦ πέπλου,¹ οἵτινες πεζαῖς μάχαισιν ἔν τε ναυφράκτῳ στρατῷ πανταχοῦ νικῶντες ἀεὶ τήνδ' ἐκόσμησαν πόλιν. Οὐ γὰρ οὐδείς πώποτ' αὐτῶν ἐναντίους ἰδὼν ἠρίθμησεν, ἀλλ' ὁ θυμὸς εὐθύς ἦν ἀμυνίας. Εἰ δέ που πέσοιεν εἰς τὸν ὦμον ἐν μάχῃ τινί, τοῦτ' ἀπεψήσαντ' ἄν, εἴτ' ἠρνοῦντο μὴ πεπτωκέναι, ἀλλὰ διεπάλαιον αὖθις. ...

1. Ἐπὶ τοῦ πέπλου τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς παρίσταντο διὰ κεντημάτων οἱ γίγαντες, οἱ ἥρωες, καθὼς καὶ ἄνδρες περιήφμοι διὰ τὴν ἀνδρείαν τους.

—ΚΥΡΙΩΣ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Ὅρνιθες

(Παράβασις στ. 693-700)

Χάος ἦν καὶ Νύξ Ἐρεβός τε μέλαν πρῶτον καὶ Τάρταρος εὐρύς.
 Γῆ δ' οὐδ' ἄηρ οὐδ' οὐρανός ἦν. Ἐρέβους δ' ἐν ἀπείροσι κόλποις,
 τίκτει πρῶτιστον ὑπηνέμιον Νύξ ἢ μελανόπτερος ῥόν,
 ἐξ οὗ περιτελλομέναις ὥραις ἔβλασταν Ἐρως ὁ ποθεινός,
 στίλβων νῶτον περὺγοιν χρυσαῖν, εἰκῶς ἀνεμώκεσι δίναις.
 Οὗτος δὲ Χάει πτερόεντι μιγείς νύχιος κατὰ Τάρταρον εὐρὺν
 ἐνεόττευσεν γένος ἡμέτερον, καὶ πρῶτος ἀνήγαγεν εἰς φῶς...

Χάος ἦταν καὶ Νύχτα καὶ σκότος βαθύ
 πλατὺς Τάρταρος ἦταν τριγύρου
 Γῆ κι ἄερα δὲν εἶχε, δὲν εἶχε οὐρανὸν
 καὶ στοὺς ἄφαντους κόρφους τοῦ ἀπείρου
 πρῶτα πρῶτα ἢ μαυρόφτερη Νύχτα γεννᾷ
 μόνη αὐτὸ στοῦ Ταρτάρου τὸ μέρος
 κι ἀπὸ κείνο τ' αὐτὸ καθὼς ἦρθ' ὁ καιρὸς
 ποθεινὸς ἐξεπρόβαλε ὁ Ἐρως
 μὲ φτεροῦγες στὰ νῶτα του ἐπάνω χρυσὲς
 καὶ σὰν ἄνεμος ὅλος ἐχύθη
 κι ἅμ' αὐτὸς μὲ τὸ ὀλόφτερο Χάος βαθιὰ
 μέσ' στὰ Τάρταρα νύχτα ἐκοιμήθη
 τὴν δική μας γενιὰ ἐξεπούλιασε ἐκεῖ
 καὶ στὸ φῶς τὴν ἀνέβασε πρώτη...

(Λογοτεχνικὴ μετάφρασις -ἀπόδοσις Σίμου Μενάρδου)

Παροιμακὲς ἐκφράσεις

ἀπὸ Κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνους:

Εἰρήνη στ. 1096

Ἀφρῆτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος
 ὃς πολέμον ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος.¹

1. Στίχος ὁμηρικὸς, Ἰλιάς Ι 52.

Λυσιστράτη στ. 595 (σχολιάζοντας τὸν ἄνδρα...)

Ὁ μὲν κἄν ἦ πολίος, ταχὺ παῖδα κόρην γεγάμηκεν.

Τῆς δὲ γυναικὸς μικρὸς ὁ καιρὸς, κἄν τούτου μὴ ἐπιλάβηται
οὐδεὶς ἐθέλει γῆμαι ταύτην, ὅττευομένη δὲ κάθηται...

στ. 712 Ἄλλ' αἰσχρὸν εἶπεῖν καὶ σιωπῆσαι βαρύ.

Ἀχαρνῆς στίχος 530

Ἐντεῦθεν ὀργῇ, Περικλῆς οὐλύμπιος,
ῥοστραπτ' ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

(Ἐπεξεργασία Κεμμένων: Νοηματική, ἐρμηνευτική, μορφολογική,
ἐτυμολογική.)

—ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

εἰκὼν - εἶδωλον (ἐτυμολ., νόημα, παράγωγα)

Συνταγὴ "κυκεῶνος":

Κριθάλευρο, μαλακὸ τυρί, οἶνος·
(σὺν μέλι: κυκεῶν ἐπὶ μέλιτι
σὺν ὕδωρ: κυκεῶν ἐφ' ὕδατι) κ.λπ...

☆☆☆

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Γ' κλίσις. Ἀρσενικά εἰς -ης γεν. -ους

Σωκράτης, Ἡρακλῆς (παράγο. Γραμματικῆς Τζαρτζ. 96 - 97)

2. Θηλυκά εἰς -ως γεν. -ους (αἰδῶς) (παράγο. 98)

3. Συνηρημένα ῥήματα εἰς -οω -ῶ (δηλόω -δηλῶ) -

ἀρχικοὶ χρόνοι καὶ πίνωξ, (παράγο. 229)

Μάθημα 28ον

ΗΣΙΟΔΟΥ "ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ"

Ἀναμφισβήτητα γνήσιον. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 828 στίχους εἰς δακτυλικὸν ἑξάμετρον. Θεωρεῖται τὸ πρῶτον διδασκτικὸν ἔπος. Περιέχει συμβουλὲς πρὸς τὸν ἀδελφόν του Πέρσην ὃ ὁποῖος δωροδοκῶντας τοὺς δικαστὰς εἶχε ἐπιτύχει μεγαλύτερον μερίδιον ἀπὸ τὴν πατρικὴν περιουσίαν καὶ ἀφοῦ τὴν κατεσπατάλησε ζητοῦσε ἐκ νέου μερίδιον, ἀπειλῶντας μὲ καινούργιες δίκες. Πρόθεσις τοῦ ποιητοῦ εἶναι νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνον ποὺ ἀπειλεῖ τὴν περιουσίαν του καὶ νὰ νοθεύῃ τὸν ἀδελφόν του. *"Ἥλθες σὲ μένα, ἀλλ' ὅμως δὲν πρόκειται νὰ σοῦ δώσω, μέγα νήπιε Πέρση. Ἐργάζου..."* (*"ἐργασία οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη τ' ὄνειδος"*.)

Ἀκολουθῶς, ὃ Ἡσίοδος διευκρινίζει ὅτι ἡ ἐργασία ἐπεβλήθη ἀπὸ τοὺς θεοὺς στοὺς ἀνθρώπους ὡς τιμωρία γιὰ ὅλες τὶς πονηρίες τους. Ἀφηγεῖται ἀκόμη τὸν μῦθον τῆς "πρωτόπλαστος" Πανδώρας καθὼς καὶ τὸ ἱστορικὸν τοῦ ἐκπεσμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὸ ὁποῖον τὸ χωρίζει σὲ 5 ἐποχὰς -γένη.

Χρυσοῦν γένος (παραδεισιακὴ εὐτυχία)

Ἀργυροῦν γένος (πρόωρος θάνατος ἀνδρῶν. Ὑπονοεῖται ἴσως ἡ ἐποχὴ μητριαρχίας).

Χαλκοῦν γένος (Ὅπου διαφαίνονται ἀρχέγονες μετακινήσεις πληθυσμῶν).

Ἡρωικὴ γενεὰ (Ἡφανίσθη λόγῳ πολέμων. - Ἀργοναυτικά, Θηβαϊκὸς κύκλος, Τρωικὸς πόλεμος κ.λπ.)

Σιδηροῦν γένος (Ἐποχὴ σύγχρονος τοῦ Ἡσιόδου. Ὅλα εἶναι δύσκολα καὶ ἄδικα. Τόσον τὰ ὑλικά ὅσον καὶ τὰ πνευματικά ἀγαθὰ ἀπαιτοῦν μεγάλον ἀγῶνα). *"Τῆς δὲ ἀρετῆς ἰδρωτὰ θεοὶ προπάρουθεν ἔθηκαν ἀθάνατοι"*.

Β' μέρος τοῦ ἔργου: Ὅδηγίες διὰ τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν, τὴν ναυτιλίαν, τὸ ἐμπόριον, τὸν γάμον καὶ λοιπὰ κοινωνικὰ θέματα.

Γ' μέρος τοῦ ἔργου: Κατάλληλες ἡμέρες γιὰ κάθε ἐργασία. Ἕνα εἶδος ἀγροτικοῦ ἡμερολογίου -ὁδηγοῦ.

ΕΚΛΟΓΑΙ ΣΤΙΧΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ (πλάσιμο Πανδώρας)

(Ομιλεῖ ὁ Ζεὺς: ...ἀντὶ πυρὸς δώσω κακόν...)

ᾧς ἔφατ' ἐκ δ' ἐγέλασσε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. 59

Ἥφαιστον δ' ἐκέλευσε περικλυτὸν ὅττι τάχιστα
γαῖαν ὕδει φύρειν,¹ ἐν δ' ἀνθρώπου θέμεν αὐδὴν
καὶ σθένος, ἀθανάτης δὲ θεῆς εἰς ὧπα εἰσκειν
παρθενικῆς καλὸν εἶδος ἐπήρατον. Αὐτὰρ Ἀθήνην
ἔργα διδασκῆσαι, πολυδαίδαλον ἰστὸν ὑφαίνειν.
Καὶ χάριν ἀμφιχέαι κεφαλῇ χρυσέην Ἀφροδίτην...

..... ἐν δ' ἄρα, φωνήν 79
θῆκε θεῶν κῆρυξ ὀνόμηνε δὲ τήνδε γυναῖκα
Πανδώρην, ὅτι πάντες Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες,
δῶρον ἐδώρησαν...

Χρῦσεον μὲν πρῶτιστα γένος μερόπων ἀνθρώπων 109
ἀθάνατοι ποίησαν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες.
Οἱ μὲν ἐπὶ Κρόνου ἦσαν, ὅτ' οὐρανῷ ἐμβασίλευεν·

1. Ξενοφάνης: "πάντες γὰρ γαίης τε καὶ ὕδατος ἐκγενόμεσθα".

Ὅμ. Ἰλιάς: "ὅμεις μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε". (Η 99)

"ἐκ γαίης πάντα καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾷ". (Β 27)

ὥς τε θεοὶ δ' ἔζων ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες...
 ...οὐδέ τι δειλὸν γῆρας ἐπῆν...

θνήσκον δ' ὥς θ' ὕπνω δεδμημένοι. Ἐσθλὰ δὲ
 πάντα 116
 τοῖσιν ἔην. Καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα
 αὐτομάτῃ πολλὸν τε καὶ ἄφθονον...

Δεύτερον αὖτε γένος πολὺ χειρότερον
 μετόπισθεν 127
 ἀργύρεον ποίησαν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες

...
 Ζεὺς Κρονίδης ἔκρυψε χολούμενος, οὐνεκα τιμὰς
 οὐκ ἔδιδον μακάρεσσι θεοῖς οἳ Ὀλυμπον ἔχουσιν

...
 Ζεὺς δὲ πατὴρ τρίτον ἄλλο γένος μερόπων
 ἀνθρώπων 143
 χάλκειον ποίησ' οὐκ ἀργυρέῳ οὐδὲν ὁμοῖον,
 ἐκ μελιᾶν...

Αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ τοῦτο γένος κατὰ γαῖα
 κάλυπεν, 156
 αὐτὶς ἔτ' ἄλλο τέταρτον ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ
 Ζεὺς Κρονίδης ποίησε, δικαιότερον καὶ ἄρειον,
 ἀνδρῶν ἥρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται
 ἡμίθεοι...
 Καὶ τοὶ μὲν ναίουσι, ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες,
 ἐν μακάρων νήσοισι παρ' Ὀκεανὸν βαθυδίνην,
 ὄλβιοι ἥρωες...

Μηκέτι ἔπειτ' ὄφελλον ἐγὼ πέμπτοισι μετεῖναι 174
 ἀνδράσιν, ἀλλ' ἢ πρόσθε θανεῖν ἢ ἔπειτα
 γενέσθαι,
 Νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον...

"Μηκέτι ἔπειτα ὄφελλον ἐγὼ πέμπτοισι μετεῖναι ἀνδράσιν
ἀλλ' ἢ πρόσθεν θανεῖν ἢ ἔπειτα γενέσθαι..."

Δηλαδή:

Ποῦ νὰ μὴν ἔσωνα ἐγὼ νὰ ζῶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς, μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πέμπτου γένους, ἀλλὰ ἢ νὰ εἶχα πεθάνει πιὸ πρὶν ἢ νὰ γεννιόμουν κατόπιν.

Διότι τώρα τὸ γένος εἶναι σιδήρεον -σκληρό-. Ποτέ, οὔτε μιὰ μέρα δὲν θὰ πάψουν νὰ κοπιᾶζουν καὶ νὰ δυστυχοῦν, οὔτε τὴν νύχτα θὰ ἡσυχάζουν, ἀφοῦ οἱ θεοὶ θὰ τοὺς δίνουν βαρεῖες φροντίδες...

Ὁ Ζεὺς θὰ ἀφανίσῃ καὶ τοῦτο τὸ γένος τῶν θνητῶν ἀνθρώπων¹ τότε ποῦ θὰ γεννιοῦνται -τὰ παιδιά- μὲ γκρίζα μαλλιά στους κροτάφους· καὶ δὲν θὰ μοιάξῃ ὁ πατέρας στὰ παιδιά του οὔτε τὰ παιδιά θὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὸν πατέρα τους.

Καὶ δὲν θὰ εἶναι ὁ ξένος, φίλος σ' αὐτὸν ποῦ τὸν φιλοξενεῖ, οὔτε ὁ σύντροφος στὸν σύντροφο, οὔτε ὁ ἀδελφὸς θὰ εἶναι φίλος στὸν ἀδελφὸ ὅπως παλιὰ.

Καὶ τοὺς γονεῖς, μόλις γερνᾶνε, θὰ τοὺς καταφρονοῦν· θὰ τοὺς ὑβρίζουν μὲ βαριὰ λόγια οἱ ἄθλιοι, ἀγνοώντας τὴν τιμωρία τῶν θεῶν· καὶ δὲν θὰ ξεπληρώνουν στοὺς γερασμένους πιά γονεῖς τὰ ὅσα τράβηξαν γιὰ νὰ τοὺς ἀναθρέψουν.

Χειροδικίες... ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου θὰ λεηλατῇ τὴν πόλι. Καμμία χάρις, καμμία τιμὴ σ' ὅποιον κρατεῖ τὸν ὄρκο του, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἀγαθόν. Πιὸ πολὺ θὰ ἐκτιμοῦν τὸν ἄνθρωπο ποῦ θὰ διαπράττῃ ὕβριν· θὰ ἐπικρατήσῃ τὸ δίκαιον τοῦ δυνατοῦ καὶ ἡ αἰδῶς θὰ ἐξαφανισθῇ· καὶ θὰ βλάβῃ ὁ κακὸς τὸν καλὸ τὸν ἄνθρωπο, μιλώντας μὲ γλῶσσα διαφοροῦμένη, διεστραμμένη, καὶ θὰ παίρνῃ καὶ ὄρκο ἀπὸ πάνω, ὅτι τὰ λέει σωστά....

Καὶ τότε πιά, ἡ Αἰδῶς καὶ ἡ Νέμεσις, ἀπ' τὴν πλατύδρομη τὴν γῆ θ' ἀναχωρήσουν καὶ θὰ πετάξουν πρὸς τὸν Ὀλυμπο, ἀφοῦ καλύψουν τ' ὄμορφο πρόσωπό τους μὲ τὰ λευκά τους πέπλα, καὶ θὰ ἐγκαταλείψουν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ στοὺς θνητοὺς θὰ ἀπομείνουν φοβεροὶ πόνοι καὶ δυστυχίες. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ κακό, δὲν θὰ ὑπάρξῃ γιатρεία...²

1. "Ζεὺς δ' ὀλέσει καὶ τοῦτο γένος μερόπων ἀνθρώπων".

2. (Ἀπόδοσις ἐκ τοῦ πρωτοτύπου Ἄννα Εὐσταθίου)

«Καὶ τότε δὲ πρὸς Ὀλυμπον ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης, λευκοῖσιν φάρεσσι καλυψαμένα χρῶα καλόν, ἀθανάτων μετὰ φύλον ἵτον προλιπόντ' ἀνθρώπους Αἰδῶς καὶ Νέμεσις. Τὰ δὲ λείψεται ἄλγεα λυγρὰ θνητοῖς ἀνθρώποισι. Κακοῦ δὲ οὐκ ἔσσειται ἀλήκη...»

(Ἐν συνεχείᾳ προειδοποιεῖ τοὺς ἡγεμόνας):

᾽Ω βασιλῆες...

Τρὶς γὰρ μύριοί εἰσιν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ 253
ἀθάνατοι Ζηνὸς φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων
οἳ ῥα φυλάσσουσιν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα
ἥερα ἑσάμενοι, πάντα φοιτῶντες ἐπ' αἶαν.

Ἦ δέ τε παρθένος ἐστὶ Δίκη, Διὸς ἐκγεγαυῖα 256
κυδρὴ τ' αἰδοίῃ τε θεοῖς οἳ Ὀλυμπον ἔχουσι
καὶ ρ' ὅπότ' ἂν τίς μιν βλάβτῃ σκολιῶς ὀνοτάζων,
αὐτίκα παρ Διὶ πατρὶ καθεζομένη Κρονίωνι
γηρύετ' ἀνθρώπων ἀδίκων νόον, ὅφρ' ἀποτείσῃ
δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων οἳ, λυγρὰ νοεῦντες,
ἄλλῃ παρκλίνωσι δίκας σκολιῶς ἐνέποντες.
Ταῦτα φυλασσόμενοι, βασιλῆες, ἰθύνετε μύθους
δωροφάγοι...

...ἢ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλευέσαντι κακίστη 265
πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας
καὶ νυ τάδε....

—ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΠΟΣ

στ. 320 Χρήματα δ' οὐχ ἄρπακτά, θεόσδοτα πολλὸν ἀμείνω.¹

στ. 342 Τὸν φιλέοντ' ἐπὶ δαῖτα καλεῖν, τὸν δ' ἐχθρὸν ἐᾶσαι.

Τὸν δὲ μάλιστα καλεῖν ὅς τις σέθεν ἐγγύθι ναίει.

.....

γείτονες ἄζωστοι ἔκκιον, ζώσαντο δὲ πηοί.

Πῆμα κακὸς γείτων...

1. Πρβλ. "ἐατέος δ' ὁ πλοῦτος ἀδικὸς τις ὢν." (Εὐριπ. Ἑλένη 999)

στ. 361 Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο
καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο...

στ. 370 Μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένος ἄρκιος ἔστω
καὶ τε κασιγνήτῳ γελάσας ἐπὶ μάρτυρα θέσθαι.

☆☆☆

—ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ

Ἐκ τῶν Νόμων τοῦ Χαρώνδα

(Χαρώνδας: Καταναῖος νομοθέτης -6ος αἰ. π.Χ.)

(Διόδ. Σικελιώτης IB' 11-12): "...εἵλοντο δὲ καὶ νομοθέτην τὸν ἄριστον τῶν ἐν παιδείᾳ θαυμαζομένων πολιτῶν Χαρώνδαν. Οὗτος δὲ ἐπισκεψάμενος τὰς ἀπάντων νομοθεσίας ἐξελέξατο τὰ κρᾶτιστα καὶ κατέταξεν εἰς τοὺς νόμους, πολλὰ δὲ καὶ ἴδια ἐπινοησάμενος ἐξεῦρε... Πρῶτον μὲν γὰρ τοῖς μητρυιάν ἐπαγομένοις κατὰ τῶν ἰδίων τέκνων ἔθηκε πρόστιμον τὸ μὴ γίνεσθαι συμβούλους τούτους τῇ πατρίδι ...τοὺς δὲ ἀποτυχόντας τῷ γάμῳ καὶ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας, ἄφρονας δεῖν ὑπολαμβάνεσθαι. Τοὺς δ' ἐπὶ συκοφαντία καταγνωσθέντας, προσέταξε περιπατεῖν ἐστεφανωμένους μυρίῃ, ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς πολίταις φαίνωνται τὸ πρωτεῖον τῆς πονηρίας περιποιημένοι.... ἔγραψεν καὶ περὶ κακομιλίας νόμον ἐξηλλαγμένον... καὶ δίκας ἐποίησε κακομιλίας... Ἐνομοθέτησε γὰρ τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἅπαντας μανθάνειν γράμματα, χορηγούσης τῆς πόλεως μισθοὺς τοῖς διδασκάλοις ...καὶ τοσοῦτον ὑπερεβάλετο τοὺς πρότερον νομοθετήσαντας, δημοσίῳ μισθῷ τοὺς νοσοῦντας τῶν ἰδιωτῶν ὑπὸ ἰατρῶν θεραπεύεσθαι ..κἀκείνων μὲν τῶν ἰατρῶν εὐχόμεθα μηδέποτε χρεῖαν ἔχειν... Ἐγραψε τὸν περὶ τῆς τῶν ὀρφανῶν φυλακῆς.. τῶν μὲν ὀρφανικῶν χρημάτων ἐπιτροπεύειν τοὺς ἀγχιστεῖς τοὺς ἀπὸ πατρός, τρέφεσθαι δὲ τοὺς ὀρφανούς παρὰ τοῖς συγγενέσι τῆς μητρός...

Ἔτερον δὲ ἔθηκε νόμον κατὰ τῶν λιπόντων τὴν ἐν πολέμῳ τάξιν, ἥ τὸ σύνολον μὴ ἀναλαβόντων τὰ ὅπλα ὑπὲρ πατρίδος... προσέταξε τοὺς τοιούτους ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐφ' ἡμέρας τρεῖς καθῆσθαι

ἐν ἐσθῇσι γυναικείαις. Ὁ δὲ νόμος οὗτος ἅμα μὲν φιланθρωπότε-
ρός ἐστι ἅμα δέ, τῷ μεγέθει τῆς ἀτιμίας, ἀποτρέπει τοὺς ὁμοίους
τούτοις τῆς ἀνανδρίας...

Προσέταξε τὸν βουλόμενον διορθῶσαί τινα νόμον, ὅταν
ποιῇται τὴν περὶ διορθώσεως συμβουλίαν, τὸν ἑαυτοῦ τράχηλον
εἰς βρόχον ἐντιθέναι καὶ μένειν ἄχρι ἂν ὅτου τὴν κρίσιν ὁ δῆμος
περὶ τοῦ διορθουμένου νόμου ποιήσῃται· κἂν μὲν ἡ ἐκκλησία
προσδέξῃται τὸν ὕστερον γραφόμενον, ἀπολύεσθαι ...ἐὰν δὲ
ἄκυρον ποιήσῃται τὴν διόρθωσιν, παραχρῆμα θνήσκειν ὑπὸ τοῦ
βρόχου συσφιγγόμενον...

Τοὺς βουλευομένους καὶ πράττοντάς τι, ἀπὸ θεῶν ἄρχεσθαι
χρή. Οὐδενὸς ἀδίκου θεὸν κοινωνεῖν ...Πολίτη δὲ ἀδικουμένῳ
βοηθεῖν καὶ οἴκοι καὶ ἐπὶ ξένης...

Ἐν αἷς πόλεσιν πρεσβυτέρων ἀναισχυντίαι, φύονται παῖδες
αὐτῶν καὶ παίδων παῖδες ἀναισχυντοί. Ἀκολουθεῖ δὲ ἀναισχυντία
καὶ ἀναιδεία, ὕβρις καὶ ἀδικία, τούτοις δὲ ἔπεται ὄλεθρος...
Οὐδεὶς κακὸς θεοφιλὴς...

Μηδεὶς πλαττέσθω γλώσση καλὰ ἔργα, πράξεως καὶ διανοίας
στερόμενος ἀγαθῆς... τίσει δίκην κακῆς βουλῆς δαίμοσιν ἐστιού-
χοις... Ἔστω δὲ μέγιστα ἀδικήματα, θεῶν καταφρόνησις καὶ γονέ-
ων κάκωσις...

**Ὑπὲρ πατρίδος ἀποθνήσκειν σεμνότερον ἔστω ἢ γλιχόμενον
τοῦ ζῆν ἐγκαταλιπεῖν αὐτήν...**

Μηδὲν ἔστω ἰδιωτικὸν μεγαλοπρεπέστερον καὶ σεμνότερον
τῶν δημοσίων. Ὁ πλούτῳ καὶ χρήμασι δουλεύων καταφρονεῖσθω
ὥς μικρόψυχος ὢν καὶ ἀνελεύθερος..."

✱

—ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἀνώμαλα τριτόκλιτα
(παράγρ. 101, 104 Γραμμ. Τζαρτζάνου).
2. Συνηρημένα εἰς -ηω -ῶ (παράγραφος 231).

NEMESIS - ΔΙΚΗ

"Μικρόν δὲ ἀπὸ θαλάσσης ἄνω, Νεμέσεώς ἐστιν ἱερόν, ἥ, θεῶν μάλιστα ἀνθρώποις ὕβρισταῖς ἐστιν ἀπαραίτητος. Δοκεῖ δὲ καὶ τοῖς ἀποβάσιν ἐς Μαραθῶνα τῶν βαρβάρων, ἀπαντῆσαι μήνιμα ἐκ θεοῦ ταύτης· καταφρονήσαντες γάρ, μηδὲν σφίσι ἐμποδῶν εἶναι τὰς Ἀθήνας ἐλεῖν, λίθον Πάριον ὄν ὥς ἐπ' ἐξειργασμένοις ἦγον, ἐς τροπαίου ποιήσιν. Τοῦτον Φειδίας τὸν λίθον εἰργάσατο, ἀγαλμα μὲν εἶναι Νεμέσεως".

Πανσανίου Ἀττικά Α -33

«Οὐδεὶς ποτ' εὐτύχησεν
ἔκδικος γεγώς,
Ἐν τῷ δικαίῳ δ' ἐλπίδες
σωτηρίας.»

(Εὐριπ. Ἑλένη 1138)

— "Ὅμμα Δίκης καθορᾷ πάντα τὰ γιγνόμενα.

— "Ἔστι Δίκης ὁφθαλμός ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.

Αποσπάσματα ἐκ τῶν Ὀρφικῶν Ὑμνων εἰς Νέμεσιν καὶ εἰς Δίκην

ΝΕΜΕΣΕΩΣ

ὦ Νέμεσι, κλήζω σε, θεὰ βασίλεια μεγίστη,
πανδερκῆς, ἐσορῶσα βίον θνητῶν πολυφύλων·
αἰδὶνὴ, πολύσεμνε, μόνη χαίρουσα δικαίοις,
σοὶ γὰρ αἰεὶ γνώμη πάντων μέλει, οὐδὲ σὲ λήθει,
πάντ' ἐσορᾷς καὶ πάντ' ἐπακούεις...

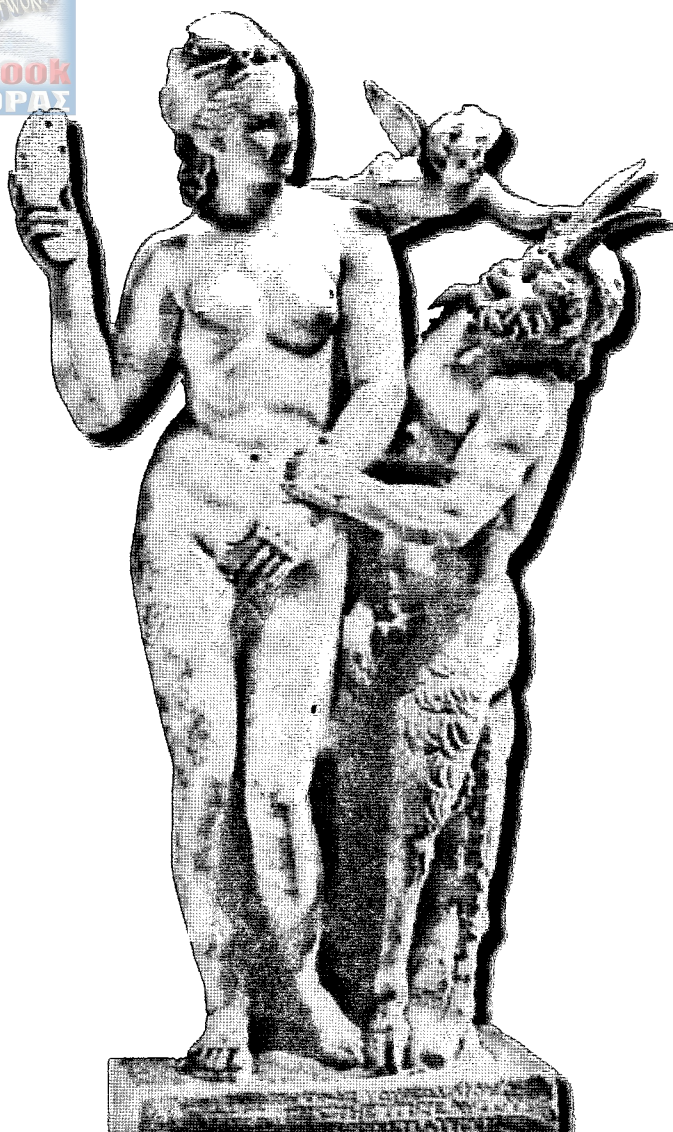
ΔΙΚΗΣ

Ὅμμα Δίκης μέλπω πανδερκέως, ἀγλαομόρφου,
ἥ καὶ Ζηνὸς ἄνακτος ἐπὶ θρόνον ἱερὸν ἵζει,
οὐρανόθεν καθορῶσα βίον θνητῶν πολυφύλων,
τοῖς ἀδίκοις τιμωρὸς, ἐπιβρίθουσα δικαίῃ.

✱

Ἡράκλειτος: ὕβριν χρὴ σβεννύναι μάλλον, ἢ πυρκαϊήν.

✱

Άφροδίτη και Έρως

Μάθημα 29ον

ΟΡΦΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΕΡΩΤΑ

Κικλήσκω μέγαν άγνόν, έράσμιον, ήδύν Ξερωτα
τοξαλκή, πτερόεντα, πυρίδρομον, εύδρομον όρμη,
συμπαίζοντα θεοίς ήδè θνητοίς ανθρώποις·
εύπάλαμον, διφυή, πάντων κληίδας έχοντα,
αίθέρος ούρανίου, πόντου, χθονός...
ήδ' όσα Τάρταρος εύρὺς έχει...

Άνέκδοτον Άπόσπασμα (Όρφ.)

"Οὐδένα γάρ ένθουσιασμόν άνευ τής έρωτικής
έπιπνοίας συμβαίνει γίνεσθαι".

Περὶ ἔρωτος, ἐρανίσματα

Ὁ διαχωρισμὸς ἐννοιῶν ἀνάμεσα σὲ δύο λέξεις φαινομενικὰ παρόμοιες, ὅπως εἶναι οἱ λέξεις ΑΓΑΠΗ καὶ ΕΡΩΣ, εἶναι προνόμιο τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἡ λέξις ἀγάπη ὑπάρχει μόνον στὰ ἑλληνικὰ καὶ τὸ ἀκριβές της νόημα δὲν ἀποδίδεται σὲ καμμία ἄλλη γλῶσσα. Ἡ λέξις ἔρως (ἡ ὁποία κακῶς θεωρεῖται ὅτι ἐκφράζει εἰδικώτερον τὸ σαρκικὸ πάθος, τὴν ἐπιθυμία), τὸ "ὃ ἐρᾷ τις", ἐμπεριέχει ὄχι μόνον βαθὺ φιλοσοφικὸ καὶ ἀλληγορικὸ μυστήριον ἀλλὰ καὶ περισσότερον. Κρύβει καὶ ἄφατο, ἄρρητο, ἀνέκφραστο, καὶ πού θυμίζει τὴν μοναδικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ "Λόγου" πού αἰῶνες τώρα μάταια προσπαθοῦν νὰ μεταφράσουν, νὰ μεταγλωττίσουν, νὰ μεταγγίσουν στὶς ἄλλες γλῶσσες. Ὁ Ὑλλην Λόγος ἔχει παραμείνει ἀμετάφραστος: LOGOS. Παρόμοια ἀδυναμία μεταφράσεως ἔχει ἐκφράσει ἡ Γαλλίδα ἑλληνίστρια Ζακλὶν ντέ Ρομγὺ γιὰ τὴν πανέμορφη λέξι ἔρως:

"...Στὴν Γαλλία ὅλο καὶ περισσότερο χρησιμοποιοῦν τὴν ἑλληνικὴ λέξη "ἔρως" ἀμετάφραστη, "EROS", διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταφραστοῦν μονολεκτικὰ ὅλα ὅσα αὐτὴ σημαίνει..."

Ἄλλὰ τί σημαίνει ἔρως; Μία πρώτη, ἀπλᾶ ἐτυμολογικὴ προσέγγισι, μᾶς δίνει ὁ Πλάτων στὸν διάλογο ΚΡΑΤΥΛΟΣ (420b).

"...ἔρως δέ, ὅτι ἐσρεῖ ἔξωθεν καὶ οὐκ οἰκεία ἐστὶν ἡ ροὴ αὕτη τῷ ἔχοντι, ἀλλ' ἐπέισακτος διὰ τῶν ὀμμάτων,¹ διὰ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἐσρεῖν "ἔσρος" τό γε παλαιὸν ἐκαλεῖτο, νῦν δὲ ἔρως κέκληται..."

Τὸ θέμα ὅμως δὲν ἐξαντλεῖται μὲ μία ἀπλὴ ἐτυμολογικὴ ἐρμηνεία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων στὸν ΦΑΙΔΡΟ ἐξετάζει τὴν βαθύτερη οὐσία τοῦ ἔρωτος, σὲ σχέσι μὲ τὴν θεώρησι τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς, ἀφοῦ ἡ ψυχὴ ἔχει ἀντικρύσει τὸ καθαρὸ κάλλος στὸν ὑπερουρά-

1. Πρβλ.: «Λακεδαιμόνιοι, "εἰσπνεῖν" τὸ "ἐρᾶν".» (Ἑτυμ. Μέγα)

νιο τόπο από τὸν ὁποῖον ἐκπορεύεται. Ἔρως καὶ Ψυχὴ, ἀναπόσπαστα δεμένοι, μιὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἔρως, ὅπως ἀναφέρει ἡ Μυθολογία μας, "ἠράσθη τῆς ψυχῆς". Τί νὰ σημαίνουν ἄρα γε ὅλ' αὐτά; Τόμοι ὁλόκληροι ἔχουν γραφῇ, γράφονται καὶ θὰ γράφονται ἐς αἰί. Τὸ θέμα, ἀνεξάντλητο, ἀπαιτεῖ ἐξειδικευμένες μονογραφίες, χωριστὰ γιὰ κάθε ἐπὶ μέρους προσέγγισι, ἀφοῦ ὁ πανταχοῦ παρὼν ταχύπτερος θεός, εἴτε ὡς κατ' ἐξοχὴν ἀφηρημένη ἰδέα εἴτε προσωποποιημένος ὡς χαϊδεμένος καὶ κακομαθημένος υἱὸς τῆς Ἀφροδίτης, δὲν λείπει οὔτε ἀπὸ τῆς μεγαλοπρεπεῖς Κοσμογονίας (τόσο τῶν Ὁρφικῶν ὅσο καὶ τοῦ Ἡσιόδου). Ὁ Ἔρως ὄχι ἀπλῶς συμμετέχει, ἀλλὰ παίζει καθοριστικὸ ρόλο στὴν Παγκόσμια Δημιουργία.

"Ἡ τοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖα εὐρύστερνος, πάντων ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ, ἥδ' ἔρος, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι, λυσιμελής, πάντων δὲ θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων δάμναται ἐν στήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν..." (Θεογ. 116)

"Διὰ τοῦτον τὸν ἔρωτα πάντα ἤρμονται ἀλλήλοις, ὡς ἐν ἔρωτι μένη κόσμου στοιχεῖα θέοντα". (Πρόκλος - Ὁρφ.)

Στὸν Ὅμηρο ὁ ἔρωτας περιορίζεται, προσδιορίζοντας εἰδικῶς στὴν Ἰλιάδα, μόνον τὸν πόθο ἀπὸ τὸν ὁποῖο φλέγεται ὁ Ζεὺς, ὁ πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀντικρύζοντας τὴν μεγαλοπρεπὴ ὁμορφιὰ τῆς σεβαστῆς συζύγου του, τῆς ποτνίας Ἥρας.

"... Ἰδε δε νεφεληγερέτα Ζεὺς -τὴν Ἥραν- ὥς δὲ ἶδεν, ὥς μιν ἔρως πυκινὰς φρένας ἀμφεκάλυπεν..."

Ξ 293

Καὶ ὁ Πάρις πρὸς τὴν Ἑλένη:

"Ἄλλ' ἄγε δὴ, φιλότῃτι τραπέιομεν εὖνηθέντε οὐ γὰρ πρόποτε μὲ ὧδε γε ἔρως φρένας ἀμφεκάλυπεν..."

Γ 441

Στήν Λυρική ποίησι, τὸ θέμα καθίσταται πλέον προσιτὸ καὶ θελκτικό. Καὶ ποιὸς δὲν περιέγραψε, καὶ ποιὸς δὲν ὕμνησε τὸν ὀρμητικὸ υἱὸ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἄρη... Ἀπὸ τὸν "ἔρωτα φιλότητος" τοῦ Ἀρχιλόχου, τὸν "μάργον ἔρωτα" τοῦ Ἀλκμαῖνος, μέχρι τίς περιπαθεῖς ἐξομολογήσεις τῆς Σαπφούς -Ψάπφας, ὁ ἔρως ἐγκαταλείποντας τὰ αἰθέρια δώματα γίνεται γήινος, χοϊκός, ἀνθρώπινος καὶ καθημερινός...

"Ἔρος δ' ἐτίναξέ μοι

φρένας, ὥς ἄνεμος κατ' ὄρος δρυῶν ἐμπέτων"

(Σαπφούς Μελῶν Β' 5)

(ὁ ἔρως μ' ἀφάνισε τὰ λογικά, σὰν πὺν ταράζει ὁ ἄνεμος
τὰ δέντρα στὰ βουνά.)

...ἔρος δ' ἐπ' ἡμέρῳ κέχνται προσώπῳ"

(Σαπφούς ἐπιθαλάμια Η 11)

(ἔρωτας χύθηκε στὸ ποθεῖνόν σου πρόσωπο.)

Ἀπὸ τοὺς τρεῖς κορυφαίους τραγικούς μας, μόνον ὁ Αἰσχύλος δὲν περιγράφει ἐρωτικές καταστάσεις. Ὁ μεγαλοπρεπὴς δραματογράφος, "βριθὺς ὀπλιτοπάλλας, δάιος ἀντιπάλους", ἀρνεῖται νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰ ἐρωτικά τῶν βροτῶν. Τὸν λογισμό του ἀπασχολοῦν μόνον οἱ ἥρωες, οἱ ἡμίθεοι, οἱ θεοί.

Ὁ Σοφοκλῆς, μὲ τὴν γλυκεῖα ὥς μέλισσα γλῶσσα του -"μέλιτα" ἀπεκαλεῖτο - ἐχάρισε στὴν παγκόσμια λογοτεχνία τὸν πιὸ διάσημο καὶ ἀγαπητὸ ὕμνο γιὰ τὸν ἔρωτα ποὺ ἔχει γραφῇ μέχρι σήμε-
ρα.

Ἔρως ἀνίκατε μάχαν,

Ἔρως, ὅς ἐν κτήμασι πίπτεις,

ὅς ἐν μαλακαῖς παρειαιῖς

νεάνιδος ἐννυχεύεις,

φουτᾶς δ' ὑπερπόντιος ἐν τ' ἀγρονόμοις αὐλαῖς

καὶ σ' οὗτ' ἀθανάτων φύξιμος οὐδείς

οὐθ' ἀμερίων σέ γ' ἀνθρώπων.

Ὁ δ' ἔχων μέμνηεν.

Σὺ καὶ δικαίων, ἀδίκους
φρένας, παρασπᾶς ἐπὶ λώβῃ...
Ἄμαχος γὰρ ἐμπαίζει θεὸς Ἀφροδίτα...

Σὲ διαφορετικὴ διατύπωσι, τὰ ἴδια ἀκριβῶς ὑποστηρίζει ὁ
περιπαθὴς Εὐριπίδης στὸν Ἰππόλυτο (1268):

"Σὺ τὰν θεῶν ἄκαμπτον φρένα καὶ βροτῶν
ἄγεις, Κύπρι, σὺν δὲ ὁ ποικιλόπτερος, ἀμφιβάλων
ὠκυτάτῳ περῷ.
Ποτᾶται δὲ γαῖαν, εὐάχητόν θ' ἄλμυρόν ἐπὶ πόντον..."

Σὲ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν χαμένη του τραγωδία "Αὔγη"
καταλήγει στὴν διαπίστωσι ὅτι:

"Ὅστις δὲ τὸν Ἔρωτα οὐ κρίνει θεὸν μέγαν
καὶ ὑπέρτατον πάντων δαιμόνιον,
σκαιὸς ἐστὶ ἢ ἄπειρος,
μήποτε γνῶς θεῶν ὑπέρτατον..."

Πὰ τὸν Εὐριπίδη, ὁ ὁποῖος ἐπιζητεῖ νὰ περιγράφη ἀκραῖες
ψυχικὲς καταστάσεις, τὰ ἐρωτικὰ πάθη εἶναι τὸ ἀγαπημένο του
θέμα.

Ἀκραῖον πάθος ὁ ἔρωτας. Ὁλέθριος στὴν ὑπερβολή του.

ΜΗΔΕΙΑ στ. 267

"Ἔρωτες ὑπὲρ μὲν ἄγαν ἐλθόντες,
οὐκ εὐδοξίαν οὐδ' ἀρετὰν
παρέδωκαν ἀνδράσιν..."

Ὁλέθριος ὁ Ἔρως καὶ κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Ρόδιον:

"Σχέτλιε ἔρως, μέγα πῆμα, μέγα στύγος ἀνθρώποισιν
ἐκ σέθεν οὐλόμεναί τ' ἔριδες στοναχαὶ τε γόος ἄλγεά τε
ἄλλ' ἐπὶ τοῖσιν ἀπείρονα..."

(Ἀργοναυτικά Δ-445)

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς μας, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Νέας Κωμωδίας ὁ **Μένανδρος** ἀποκαλύπτεται περισσότερο πραγματιστής καὶ ἀνθρώπινος: "*Ἔρωτος οὐδὲν ἰσχύει πλέον*"

Ἐνῶ ὁ μέγας Ἀριστοφάνης, ὅταν δὲν ἀστειεύεται, πλησιάζει τὸν Ἔρωτα στὴν ἄλλη του διάστασι, τὴν συμπαντική, θυμίζοντάς μας σκηνὲς Θεογονίας:

Χάος ἦν καὶ Νύξ Ἐρεβός τε μέλαν πρῶτον,
καὶ Τάρταρος εὐρύς.
Γῆ δὲ οὐδ' ἄήρ, οὐδ' οὐρανὸς ἦν.
Ἐρέβους δ' ἐν ἀπείροσι κόλποις
τίκτει πρῶτιστον ὑπηνέμιον, Νύξ ἢ μελανόπτερος, ὥδον
ἐξ οὗ περιτελλομέναις ὥραις, ἔβλασταν Ἔρως ὁ ποθεινός,
στίλβων νῶτον περὺ γοῖν χρυσαῖν, εἰκὼς ἀνεμώκεσι δίναις.
Οὗτος δὲ Χάει περρόεντι μιγείς νύχιος κατὰ Τάρταρον εὐρὺν
ἐνεόττευσεν γένος ἡμέτερον, καὶ πρῶτον ἀνήγαγεν εἰς φῶς.
Πρότερον δὲ οὐκ ἦν γένος ἀθανάτων πρὶν Ἐρως
ξυνέμειξεν ἅπαντα....

Δὲν ἔχει γίνει εὐρύτερα γνωστὸ ὅτι ὑπάρχει καὶ ὁ Ἀντέρως, ὁ μικρότερος ἀδελφός τοῦ Ἐρωτος, τὸν ὁποῖον ἐγέννησε ἡ θεὰ Ἀφροδίτη γιὰ νὰ βοηθήσῃ, νὰ συμβάλῃ στὴν αὐξήσει καὶ ἀνάπτυξι τοῦ πρωτότοκου πασίγνωστου καὶ δοξασμένου ἀδελφοῦ του. Ὁ Ἀντέρως συμβολίζει ἀκόμη τὴν προσωποποίησι τοῦ θεοῦ-τιμωροῦ ὅλων ὅσων περιφρονοῦν τὶς σαϊτιές τοῦ "ποικιλόπτερου". Θὰ τὸν συναντήσουμε περισσότερο σὲ παραστάσεις ἀρχαίων ἀγγείων, παρὰ σὲ λογοτεχνικά κείμενα. Ὁ κακομαθημένος ἀδελφός του, ὁ Ἐρως, ἔχει μονοπωλήσει τοὺς ὕμνους, τὶς περιγραφές, καὶ τὶς κατάρες ἀκόμη...

Ἔρως... ὅτι ἐσρεῖ ἔξωθεν

"Ζεὺ πάτερ, εἰ φιλέεις με, καὶ εἰ πόνον οἶδας ἐρώτων..."

"Οἱ γὰρ Κύπριν φεύγοντες ἀνθρώπων, ἄγαν νοσοῦσι..."

(Εὐριπίδης)

"Μηδεὶς ἄπειρος τῶν ἐμῶν εἴη φίλων ἔρωτος..." (Ζώπυρος)

"Οὐκ ἔστι παιδαγωγὸς ἀνθρώποις, ἔρωτος οὐδεὶς ἄλλος
 ἐπιμελέστερος..."

(Ἀλεξίς)

"Ἔρως δὲ τῶν θεῶν ἰσχὺν ἔχων πλείστην δείκνυται..."

(Μένανδρος)

"Οὗτος γὰρ ἄρχειν καὶ θεῶν θέλει..."

(Σοφοκλῆς)

"Ὅταν ἔρωτος ἐνδεθῶμεν ἄρκυσι..."

(Διογένης)

"Σὺ δέ, ὦ κάκιστε θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ἔρως,
 ἥ μὴ δίδασκε τὰ κακὰ φαίνεσθαι καλὰ,
 ἥ τοῖς ἐρώσιν εὐμενὴς παρίστασο."

(Εὐριπίδης)

"Ἔρως, ὥς μὲ ἐσιδὼν γένειον ὑποπόλιον,
 χρυσοφαέννων πτερυγῶν ἀήτης, παραπέτεται".

(Ανακρέων)

"Ἔρως δ' ἐστὶν ἀλογίστου τινὸς ἐπιθυμίας ὑπερβολή,
 ταχεῖαν μὲν ἔχουσα τὴν πρόσδοδον,
 βραδεῖαν δὲ τὴν ἀπόλυσιν"...

(Θεόφραστος)

Θεοκρίτου "Ειδύλλια"

"Θαλύσια": 76. Σιμμιχίδα Ἔρωτες ἐπέπταρον.

"Κῶμος": 15 Νῦν ἔγνων τὸν Ἔρωτα· βαρὺς θεός.

....

Ἄλλεται ὁ ὀφθαλμός μευ ὁ δεξιός·
ἄρα γ' ἰδησῶ αὐτάν;

Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου "Ἀργοναυτικά" -βιβλίον Γ'
(τόξευσις Μηδείας)

στ. 275 Τόφρα δ' ἔρωσ πολιοῖο δι' ἡέρος ἴξεν ἄφαντος...
ῶκα δ' ὑπὸ φλιήν, προδόμῳ ἔνι, τόξα τανύσσας,
ιοδόκης ἀβλήτα πολύστονον ἐξέλετ' ἰόν...
ἰθὺς δ' ἀμφοτέρησι διασχόμενος παλάμῃσιν
ἦκ' ἐπὶ Μηδείῃ· τήν δ' ἀμφασίῃ λάβε θυμόν· ἀντία δ' αἰεὶ
βάλλεν ἐπ' Αἰσονίδην ἀμαρύγματα·
τοῖος ὑπὸ κραδίῃ εἰλυμένος αἶθετο λάθρη,
οὔλος ἔρωσ, ἀπαλὰς δὲ μετετρωπᾶτο παρεῖας
ἐς χλόον, ἄλλοτ' ἔρευθος...

Νόννου "Διονυσιακά" -βιβλίον 42ον

"λιγαίνω Βάκχου τερπνὸν ἔρωτα"

στ. 2 Θερμὸς Ἔρωσ, ἀκίχητος, ὑπηνέμιον πόδα πάλλων
ὑψινεφής, πετρόεντι κατέγραφεν ἡέρα ταρσῷ,
τόξα φέρων φλογόεντα...
παλλομένων πτερύγων ἀνεμώδεα βόμβον ἰάλλων,
ἡερόθεν ῥοίζησε...

στ. 13 ἔμπυρα δισσὰ βέλεμνα μῆ ξυνώσατο νευρῇ...

στ. 100 Ψυχρόν ὕδωρ, Διόνυσε, μάτην πίες·
οὐ δύναται γὰρ σβέσσαι δίψαν ἔρωτος,
ὅλος ὁόος Ὀκεανοῖο.

(Ὁ ποιητὴς θαυμάζει):

στ. 142 ...ἄ μέγα θαῦμα,
παρθένον ἔτρεμε Βάκχος, ὃν ἔτρεμε φύλα Πιγάντων.

—ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Ἔρως, ἀγάπη, φιλότης, ἄρπυς, ἐρώτιον, ἐρωτάριον,
Ἐρωτιδεύς, "Ἐρωτίδια", ἀγαπῶ, φιλῶ, ἔραμαι, ἐρῶ,
ἐρατίζω, στέργω, ἔρωτα ἔχω, ἐρωτομανῶ, ἐρωτεύομαι,
ἐρωτιάω, ἐρωτοληπτῶ, ἐρωτοπλοέω, θυμαρής,
Ἔρως, Ἀντέρως, Μανέρως, δυσέρως, ἀνακάμπερως.

Συλλογή σχετικών λέξεων

ἔρως	ἐρωτεύομαι	ἐρωμένη
ἄρπυς	ἐρωτιάω	ἐρωτῖς
ἄρμα	ἐρωτοπλοέω	ἐρωτόβλητος
ἄρμη	ἐρωτοληπτῶ	ἐρωτομανής
ἀγάπη	ἐρωτοποιέομαι	ἐρωτογράφος
τάλιξ	ἐραστής, ἐραστὸς	ἐρωτοδέσμη
φιλότης	ἐράστρια	ἐρωτοδιδάσκαλος
ἐρώτιον, ἐρωτάριον	ἐρωτόεις	ἐρωτοδίκη
ἐρωτιδεὺς	ἐρατὸς	ἐρωτοδυναστεία
ἔρανος	ἐρατεινὸς	ἐρωτοκάμινος
Ἐρωτίδια:	ἐραννὸς	ἐρωτοκράτωρ
ἐορταῖ Ἐρωτος	ἐράσμιος	ἐρωτοκράτης
ἀγαπῶ, φιλῶ	ἐρασμὸς	ἐρωτόληπτος
στέργω	ἄξιέραστος	ἐρωτοληψία
ἔραμαι	ἐπέραστος	ἐρωτοπαίγνιον
ἐρῶ, ἐράω	ἐρωμανία	ἐρωτοπικρία
ἐρατίζω	ἐρωμένιον	ἐρωτοτόκος
ἐρωτομανέω	ἐρωτικός	ἐρωτοτρόφος
ἐρωμανέω	ἐρωτιάς	ἐρωτύλος
ἐρωτοπλάνος	ἐρωτοκράτηλος	πολυέραστος

♥

Κηρύσσω τὸν ἔρωτα...
 ἔστι δ' ὁ παῖς γλυκύδακρυς,
 αἰίλαλος, ὠκύς, ἀθαμβής,
 σμᾶ¹ γελῶν,
 πτερόεις νῶτα,
 φαρετροφόρος...

(Μελέαγρος 177)

1. σμός: ὅταν ἡ ρίζ δοκεῖ τὸν τύπον τοῦ σίγμα μμεῖσθαι. (Ἐτυμ. Μέγα)

"Ἀπὸ Μουσῶν δὲ κατοκωχή τε καὶ μανία,
λαβοῦσα ἀπαλὴν καὶ ἄβατον ψυχὴν,
ἐγείρουσα καὶ ἐμβακχεύουσα κατὰ τε τὰς ψῆδας
καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ποιήσιν,
μυρία τῶν παλαιῶν ἔργων κοσμοῦσα,
τοὺς ἐπιγιγνομένους παιδεύει."
Πλατ. Φαῖδρος 245 Α

Μάθημα 30ον

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

(α' ἐνότης)

Ἑθνικοὶ Ποιηταὶ

ΚΑΛΒΟΣ - ΣΟΛΩΜΟΣ - ΠΑΛΑΜΑΣ

★

Περὶ "μέτρων" τῆς Νεοελληνικῆς Ποιήσεως

Τὰ σημερινὰ μέτρα τῆς Ποιήσεως, σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὰ ἀρχαῖα προσωδιακά, ὀνομάζονται τονικά:

(Διονύσιος ὁ Θράξ: *τόνος ἐστὶν ἀπήχησις φωνῆς ἐναρμονίου*).

Ἔχουν διατηρήσει τίς ὀνομασίες καὶ τὴν δομὴ τῶν ἀρχαιοελληνικῶν, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι τὸ σημεῖον ποὺ καθώριζε τὴν μακρὰ συλλαβὴ καθορίζει σήμερα τὴν τονισμένη, τὸ δὲ σημεῖον ποὺ καθώριζε τὴν βραχεῖα, σήμερα προσδιορίζει τὴν ἄτονη συλλαβή. Ἔτσι ἔχουμε:

- υ - τροχαῖος (*πιάσε Φώτῃ μ' τὸ ντουφέκι*)
- υ- - ἴαμβος (*κατὰ βαρβάρων πρόσταξεν
ἡ μοῖρα τῶν Ἑλλήνων*)
- υυ - δάκτυλος (*ξύπνα με ἀπόβραδο νᾶχῃ γαλήνῃ*)
- υυ- - ἀνάπαιστος (*Σ' ἀγαπῶ, τί μπορῶ ἀκριβέ νὰ σοῦ
πῶ πὺθ βαθὺ πὺθ ἀπλὸ πὺθ μεγάλο;*)

υ-υ- -ἀμφίβραχυς (Τὸ χάραμα πῆρα τοῦ ἡλίου τὸ δρόμο,
 κρεμώντας τὴν λύρα τὴν δίκαιη στὸν ὦμο)

✱

Ἐτυμολογικῶς ἡ λέξις "μέτρον" σημαίνει μάκρος, μέγεθος, χρονικὴ διάρκεια, καὶ ὅχι "ἔντασι".

Ὁ Γεράσιμος Σπαταλαῖς ἔχει ὑποστηρίξει ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσωδιακὴ, καὶ ἡ τονικὴ στιχουργία εἶναι ἀρχαία ἐλληνικὴ. Ὁ λεγόμενος ἐντατικὸς τόνος τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας δὲν ἔχει μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ τὸν ἀναφερόμενο ὡς μουσικὸ τόνο τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Μὲ τὴν σημερινὴ τονικότητα ἀπαγγέλλεται ἓνα πολὺ μεγάλο πλῆθος τονικῶν στιχουργικῶν ρυθμῶν τῆς ἀρχαίας μας ποιήσεως. Ἡ ἀναλογία εἶναι τόσο μεγάλη ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ τυχαία. Ἀπὸ τὰ ἔπη μας καὶ ἀπὸ τὴν Σαπφώ, μέχρι τοὺς τραγικοὺς καὶ τίς νεώτερες ἐπιγραφές.

π.χ.: Ὅμηρος:

καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα...
 (δακτυλικὸν ἑξαμέτρον)

Αἰσχ. Πέρσαι 155:

ᾧ βαθυζώνων ἄνασσα Περσίδων ὑπερτάτη
 μήτηρ ἡ Ξέρξου γεραιά, χαῖρε Δαρείου γύναι...
 (τροχαϊκὸν τετράμετρον)

Παρατηροῦμεν ὅτι τὰ δύο ὡς ἄνω παραδείγματα, τονικῶς, μᾶς δίδουν ἱαμβικὸ δεκαπεντασύλλαβο, χαρακτηριστικὸ μέτρο κυρίως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν...

Χήρας υἱὸς ἐγεύγετο σὲ μαρμαρένια τάβλα
 χρυσὰ ἦταν τὰ πηρουνία του, κι ὀλόχρυσα τὰ πιάτα
 κι ἡ κόρη ποὺ τότε κερνᾷ ἀσημοκνκλωμένη.
 Κι ἡ μάνα του στὴ μιὰ μεριά φτάνει ξαγριεμένη.
 Γεύγεσαι γιέ μου γεύγεσαι κι οἱ φράγκοι ἐπλακώσαν.

Πρόλαβε μάνα μου νὰ ἰδεῖς πόσες χιλιάδες εἶναι,
 κι ἂν εἶναι δυὸ νὰ χαίρομαι, κι ἂν εἶναι τρεῖς νὰ πίνω
 κι ἂν εἶναι περισσότεροι σελῶστε τ' ἄλογό μου.
 Ἐβγῆκα γιέ μου κι εἶδα τους μὰ μετρημὸ δὲν ἔχουν.
 -Μαῦρε μου γοργογόνατε κι ἀνεμοκυκλοπόδη
 πολλὲς φορὲς μὲ γλύτωσης ἀπὸ τρανὲς φουρτουνες
 κι ἂν μὲ γλυτώσης κι ἀπ' αὐτὴ θὰ σὲ μαλαματώσω.

Στὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 καὶ στ' ἄλλο στριφογύρισμα δὲν βρῆκε γιὰ νὰ κόψει.
 Κι ὁ οὐρανὸς ἐσείστηκε, κι ἡ θάλασσα μουγκίστη!

Τρεῖς Τοῦρκοι τρεῖς Γενίτσαροι κι οἱ τρεῖς
 τὸν Γιάννο θέλουν
 καὶ δὲν μποροῦν νὰ τόνε βροῦν μὸν' βρίσκουν
 τὴν καλὴ του.

— Μικρὴ, ποῦ εἶν' ὁ ἄντρας σου ὁ ξακουσμένος
 Γιάννος;

— Γιὰ ποιὸν ἄντρα μοῦ λέγετε
 ποῦ ἐγὼ δὲν ἐπαντρεύτηκα καὶ σπιτικὸ δὲν ἔχω;
 Τὸν λόγο δὲν ἀπόσωσε τὸν λόγο δὲν ἀπόειπε
 νάτος ὁ Γιάννος στὴν αὐλὴ νὰ μπαίνει
 καβαλλάρης.¹

Σπιθοβολοῦν τὰ πέταλα κι ὁ μαῦρος χλιμιντράει
 καὶ τὰ στηθάκια τῆς καλῆς σὰν τὸ πουλὶ πετοῦνε.

— Γειά καὶ χαρὰ σας μπέηδες, γειὰ καὶ χαρὰ σας
 Τοῦρκοι

σὰν τί ἀγαπᾶτε, πέτε μου, φαγί, πιστό, τραγούδι;

— Φαγί, πιστὸ δὲν θέλουμε κι ἄς λείπη τὸ τραγούδι

1. Πρβλ. τὸν ὁμηρικὸ στίχο:

"οὐ πω πᾶν εἴρητο ἔπος, ὅτ' ἄρ' ἤλυθον αὐτοί."

*Ένα φερμάνι σῶχουμε, σουλτανικὸ φερμάνι,
ἢ σκοτωμένο ἢ ζωντανὸ στήν πόλιν νὰ σὲ πᾶμε
καὶ νὰ σὲ παραδώσουμε στὶς πύλες τοῦ σουλτάνου.*

- *Σὰν τί κακὸ τοῦ ἔκαμα μπρὲ Τοῦρκοι
τοῦ Σουλτάνου;*
- *Μὰ πῶς δὲν τῶκαμες κακὸ πὺν δὲν
τὸν προσκυνάεις...*
- *Οὔτε τὸν ἐπροσκύνησα οὔτε τὸν προσκυνᾶω
Πάντα τοὺς Τούρκους ἔσφαζα, πάντα
τοὺς Τούρκους σφάζω.
Τραβιέται δυὸ πατήματα τοὺς παίρνει
τὰ κεφάλια...*

*

(Καὶ ἓνα νανούρισμα):

*Κοιμήσον, γιέ μου, καλογιέ, ὁμορφε, διωματάρη,
γιὰ νὰ γληγοροκοιμηθῇς καὶ γιὰ νὰργοξυπνήσης,
νὰ μεγαλώσης νὰ γενῇς μεγάλο παλληκάρι,
νὰ κτενιστῇς, νὰ διαρμιστῇς, νὰ στολιστῇς,
ν' ἀλλάξης,
νὰ καλλικέψης τᾶλογο, πὺν περπατεῖ καὶ δρέμει
μὲ τὰ σελλοχαλίναρα τὰ χρυσοκεντημένα,
μὲ τὰσημένα πέταλα καὶ μὲ τὰ φταρμιστήρια,
πὺν στέκει καὶ χιλμιντρᾶ στὸ πέργερο δεμένο,
νὰ πάγης εἰς τὸν πόλεμο νὰ λιοντοπολεμήσης
μ' οὐλούς σου τοὺς ἀκράνηδες, μ' οὐλούς τοὺς
στρατολάτες.
Κι εἰς ὅποιο πόλεμο βρεθῇς, νὰ βγῇς κεφαλιωμένος,
νὰ πάρης χάρες καὶ χαρές, χῶρες, χωριά καὶ κάστρα.*

*

(Καὶ ἓνα δημοτικὸ, σὲ "ἄμφιβραχυ"):

*Ἡ αὐγούλα ποῦ νᾶναι; κοντεύει τὸ βράδν
καὶ μαῦρο σκοτάδι πλακώνει τὴ γῆ...*

Ἀνδρέας Κάλβος

("Διασκορπίσατε ἄνεμοι τοὺς δυσφήμονες λόγους...
ὦ... πάτερ ἀνδρῶν, βοήθησον σὺ τὴν Ἑλλάδα!")

ὦ φιλότατη πατρίς
ὦ θαυμασία νῆσος
Ζάκυνθε. Σὺ μοῦ ἔδωκας
τὴν πνοὴν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος
τὰ χρυσᾶ δῶρα.

Ἔτσι ἐτραγούδησε ὁ Ἀνδρέας Κάλβος τὴν γῆ ὅπου ἐγεννήθη, τὸν Μάρτιο τοῦ 1792, ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Κάλβο, Κερκυραῖο ἀξιωματικὸ τῶν Βενετσάνων καὶ τὴν Ἀνδριανὴ Ρουκάνη, κόρη ξεπεσμένου ζακυνθινοῦ ἀριστοκράτη. Ἡ γέννησίς του συμπίπτει μὲ τὴν πιὸ κοσμογονικὴ περίοδο τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἔχει ἤδη ξεσπάσει καὶ τὰ γαλλικὰ στρατεύματα, διαλύοντας τὴν ἐξουσίαν τῶν δόγηδων, ἐτοιμάζονται νὰ κατεβοῦν καὶ στὰ Ἑπτάνησα. Ὁ μικρὸς Ἀνδρέας, στὴν πιὸ τρυφερὴ ἡλικία, βιώνει τὴν ὑποστολὴ τῆς βενετσιάνικης σημαίας ἀπὸ τὸ Κάστρο, τὸ κάψιμο τοῦ *ΛΙΜΠΡΟ ΝΤ' ΟΡΟ*, τὰ τραγούδια τοῦ ποιητῆ καὶ δασκάλου του Ἀντώνη Μαρτελάου:

*Ὅθεν εἶσθε τῶν Ἑλλήνων κόκκαλα διεσπαρμένα
παλαιὰ κι ἀντρειωμένα τώρα λάβετε πνοήν...*

Οἱ γονεῖς του χωρίζουν καὶ ὁ ποιητής, δεκάχρονος, ἀκολουθεῖ τὸν πατέρα του στὸ Λιβόρνο. Ἀνάμνησις αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ἡ ΩΔΗ Εἰς Θάνατον ὅπου γιὰ μιὰ μοναδικὴ φορὰ, ἀναφέρεται συναισθηματικὰ σὲ γυναικεῖο πρόσωπο, κι αὐτὸ εἶναι τὸ μητρικὸ. (Ὁ Κάλβος, ὅπως ὁ Αἰσχύλος, ἔχει ἐξορίσει τὸν ἕρωτα ἀπὸ τὸ ἔργο του).

ὦ φωνή, ὦ μητέρα,
ὦ τῶν πρώτων μου χρόνων
σταθερὰ παρηγόρησις...
...πόση ἄπειρος ἄβυσσος
μᾶς ξεχωρίζει...

Με τὸν πατέρα του ζῇ βίο πλάνητα. Ἡ διαμονή του στὴν Σάμο, ὅπου ἡ κοινωνικὴ διαπάλη ἔχει λάβει διαστάσεις, τοῦ ἐμπνέει μίᾳ ἀπὸ τὶς ὠραιότερες καὶ γνωστότερες ὁδὲς του:

Εἰς Σάμον

Ὅσοι τὸ χάλκεον χέρι
βαρὺ τοῦ φόβου αἰσθάνονται
ζυγὸν δουλείας ἄς ἔχωσι.
Θέλει ἀρετὴν καὶ τόλμην
ἢ ἐλευθερία...

Στὰ 20 χρόνια του ἐγκαθίσταται μόνος στὴν Φλωρεντία, κοντὰ στὸν συμπατριώτη του Οὐγκο Φώσκοιο. Ἀξιίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἐκείνη τὴν χρονιά πού ὁ Κάλβος εἶναι 20 ἐτῶν, ὁ Φώσκοιος εἶναι 34 χρονῶν ἄνδρας καὶ ὁ Διονύσιος Σολωμὸς δεκατετράχρονο παιδί. Γεννημένοι καὶ οἱ τρεῖς στὴν Ζάκυνθο, εἶχαν γιὰ πρῶτο τους δάσκαλο τὸν Ἀντώνη Μαρτελάο.

Στὴν Ἰταλία, ἐμπλέκεται σὲ πολιτικούς ἀγῶνες καὶ τοῦ ἀφαιροῦν τὸ διαβατήριο. Γράφει στὸν Φώσκοιο, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀναχωρήσει: (18-6-1814) "ἐγὼ προσωπικά, ἂν εἶχα πατρίδα τὴν Γαλλία θὰ ἤμουν μὲ τὸ κόμμα τοῦ Ρουσσώ. Ἀλλὰ ἐγώ, ἔχω Πατρίδα μιὰ ἄλλη... καὶ σ' αὐτὴ θὰ στρέφονται πάντα οἱ ἱερὲς ἐυχές μου...".

Ὁ Φώσκοιος τοῦ γράφει ἀπὸ τὴν Ἑλβετία:

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ψδὴν σας, μοῦ ἤρεσε διὰ τὸ ἐλληνίζον ὕφος καὶ διὰ τὸ ὑψηλὸν πάθος πρὸς τὴν πατρίδα... Εἶναι ἐντροπὴ δι' ἡμᾶς οἵτινες ἐγεννήθημεν καὶ ἐμεγαλώσαμεν διὰ νὰ μάθωμεν εἰς 2 περίπτου ἔτη τὴν γλῶσσαν τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Πλάτωνος, νὰ τὴν ψελλίζουμε μόλις, ὅταν ἄλλοι, ὅπως οἱ Γερμανοὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκομαι, καταδαπανοῦν ἔτη, ὥστε ἐπὶ τέλους τὴν ὁμιλοῦν καὶ τὴν ἐννοοῦν καλλίτερον ἀπὸ ἡμᾶς. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἐντροπῆς εἶναι καὶ μεγάλῃ ζημία διότι δὲν πιστεύω ὅτι ἄλλαι διάνοιαι δύνανται ποτὲ νὰ

κατανοήσουν, και διά την ψυχρότητα τῆς φύσεως και διά την τραχύτητα τῶν ιδιωμάτων, τὴν ζωὴν καὶ τὰ πνεύματα τὰ ὁποῖα τόσον εὐχερῶς δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ ἀντιληφθῶμεν..."

Τελικὰ ὁ Κάλβος ταξιδεύει στὸ Λονδίνο ὅπου οἱ Τάιμς τοῦ κάνουν πολὺ εὐνοϊκὲς κριτικὲς καὶ παρουσιάσεις τῶν διαλέξε-
ών του. Ἐπὶ πλεόν, ἀσκεῖ μεγάλη γοητεία στίς μαθητρίες του καὶ στίς διάφορες κυρίες τῶν κοσμικῶν κύκλων. Δὲν ἔχει δια-
σωθῇ καμμία ἀπεικόνισίς του, γνωρίζομε ὅμως ἀπὸ περι-
γραφὰς ὅτι ἦτο μετρίου ἀναστήματος, μελαχροινός, μὲ ζωηρὰ
μάτια, βηματισμὸ βαρὺ καὶ πολὺ εὐγενικοὺς τρόπους.

Τὶς 10 πρῶτες ΩΔΕΣ τὶς τυπώνει μόλις ἐπιστρέφει στὴν Ἰταλία. Μεταφράζονται ἀμέσως στὰ Γαλλικὰ καὶ ἐκδίδονται
στὸ Παρίσι ὅπου τὸν ἀποκαλοῦν νέο Πίνδαρο. Ἰδιαιτέρως
ἐντυπωσιάζει ἡ ΩΔΗ εἰς τὸν ΙΕΡΟΝ ΛΟΧΟΝ πού ἀναφέρεται
στὴν θυσία τοῦ ΙΕΡΟΥ ΛΟΧΟΥ στὸ Δραγατσάνι. Συγκινεῖ καὶ
κινητοποιεῖ τὴν σπουδάζουσα νεολαία, ἀφοῦ ὁ ΙΕΡΟΣ
ΛΟΧΟΣ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ νέα παιδιὰ πού ἦσαν κυρίως φοιτη-
ταὶ καὶ σπουδασταί.

*Ἄς μὴ βρέξῃ ποτὲ
τὸ σύννεφον, καὶ ὁ ἄνεμος
σκληρὸς ἅς μὴ σκορπίσῃ
τὸ χῶμα τὸ μακάριον
ποὺ σᾶς σκεπάζει.*

*Ὡ γνήσια τῆς Ἑλλάδος
τέκνα, ψυχὰι ποὺ ἐπέσατε
εἰς τὸν ἀγῶνα ἀνδρείως,
τάγμα ἐκλεκτῶν Ἡρώων,
καύχημα νέον...*

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ὁ Κάλβος ἀποφασίζει νὰ γυρίσῃ
στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ πολεμήσῃ κι αὐτὸς γιὰ τὴν ἐλευθερίαν της.

Ὑπὲρ γονέων καὶ τέκνων
 ὑπὲρ γυναικῶν
 ὑπὲρ πατρίδος πρόκειται
 καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος
 ὁσιος ἀγῶνας...

Στὸ ἀποχαιρετιστήριο γράμμα του πρὸς τὸν στρατηγὸ Λαφαγιέτ, προσπαθώντας νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φιλελλήνων γιὰ τὴν ἐπανάστασι, τονίζει:

Στρατηγέ,

τὴν ἡμέρα ποὺ ἐκινδυνεύατε τὴν ζωὴ σας στὴν Ἀμερική, δὲν ἐπολεμούσατε μονάχα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία αὐτῆς τῆς χώρας. Οἱ ἀρχὲς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἠθικῆς ἦσαν μπροστά σὰ μάτια σας. Στρατηγέ, γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ κι ἐμεῖς πολεμοῦμε... Πολὺ φτωχοὶ γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ συντηρήσουμε τὸν στρατὸ καὶ τὸν στόλο μας, χωρὶς καμμία παίδευσιν γιὰ νὰ ὀχυρώσουμε τὰ βράχια μας, παλεύοντας ἐνάντια σ' ἓναν ἐχθρὸ ποὺ ὅλο χτυπιέται καὶ ὅλο ξαναζωντανεύει, τριγυρισμένοι ἀπὸ παγίδες ποὺ στήνουν οἱ χριστιανικὲς κυβερνήσεις ποὺ ἐγιναν οἱ σύμμαχοι τῶν ἐχθρῶν τοῦ εὐαγγελίου, ἔχοντας νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὶς δόλιες προσφορὲς μιᾶς προστασίας ποὺ ὁ λαὸς μας δὲν τὴν ἐζήτησε, θὰ ὑποκύψουμε; Ὁχι στρατηγέ... Ἕνα ἔθνος ποὺ ὁλόκληρο ἀντικρῦζει τοὺς ἐχθρούς του μὲ καταφρόνια, τὸν τάφο του μὲ ἀδιαφορία, δὲν μπορεῖ νὰ νικηθῇ... Μὲ λύπη ἐγκαταλείπω τὴν Γαλλία. Τὸ καθῆκον μὲ καλεῖ στὴν πατρίδα γιὰ νὰ ἐκθέσω ἀκόμα μιὰ καρδιά σὰ πυρὰ τῶν Μουσουλμάνων..."

ΩΔΑΙ, στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ἦσαν ᾠσματα ἀφιερωμένα στοὺς θεοὺς καὶ συνοδεύονταν ἀπὸ μουσικὴ ὑπόκρουσι. Στὴν νεώτερη ποίησι, ὡδὴ εἶναι ἓνα λυρικό ποίημα μὲ τὸ ὁποῖον ἐξυμνοῦνται μεγάλες πράξεις, ἰδανικά, πρόσωπα... Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ ΚΑΛΒΟΥ, μικρὸ σὲ ὄγκο ἀλλὰ μεγάλο σὲ περιεχόμενο, ἀπαρτίζει-

ται από 20 όλες κι όλες ωδές. Τὰ κύρια θέματά του εἶναι ἡ Ἀρετὴ καὶ ἡ Ἐλευθερία, ἡ ἀρχαία δόξα, ἡ λατρεία γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τοὺς προγόνους, καὶ τὸ μῖσος του κατὰ τῶν τυράννων. Κυρίως ὅμως ἡ ΠΑΤΡΙΔΑ, ἡ ΠΑΤΡΙΔΑ, ἡ ΠΑΤΡΙΔΑ. Μονομέρεια μοναδική ἴσως στὴν ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας.

*ὦ Ἑλλάς, ὦ Πατρίς μου
ἐλπίδων γλυκντάτων
μήτηρ. Σὲ βλέπω ἀκόμα
ζῶσαν καὶ μαχομένην
καὶ ἀναλαμβάνω...*

Ἀσυμβίβαστος ἀπευθύνεται στοὺς δυνατοὺς τῆς ἐποχῆς:

*Καὶ τώρα, εἰς προστασίαν μας
τὰ χέρια σας ἀπλώνετε,
Τραβήξτε τὰ ὀπίσω...*

*...Ποτὲ εἰς τὴν γῆν οἱ ἀθάνατοι
τοὺς ληστὰς δὲν ἀφήνουν
ἀτιμωρήτους.*

Ἡ μετρικὴ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Κάλβου εἶναι καθαρῶς δικά του ἐπινοήματα. Ὁ στίχος του μεγαλοπρεπής, ἐπιβλητικός, φέρνει ἀντίλαλους ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία καὶ μιμεῖται χωρὶς νὰ τὸ κρύβῃ τὸν Πίνδαρο καὶ τὸν Ἀλκαῖο. Δανεῖζεται λέξεις ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι. Ἡ ποιητικὴ του προσωπικότης ἔπλασε τὴν ἰδική του γλῶσσα, ὅπως ὁ Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Καβάφης. Ἕνα ἰδιότυπο γλωσσικὸ ἀνακάτωμα ἀρχαίας καὶ νέας ποὺ ποτὲ δὲν μιλήθηκε:

*ὦ ἀγγέλων Πάτερ καὶ ἀνδρῶν...
ὦ λαμπροτάτη κόρη τοῦ Διός, κόσμου μόνη
παρηγορία...*

Ἐπιτυχῇ ἐκτίμησι τῆς "Κάλβειας γλώσσας" ἔχει κάνει ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος:

«Ὁ Κάλβος ἐγνώριζε τὴν ἰταλικὴν ποίηση, τὴν βυζαντινὴ καὶ τὴν ἀρχαία, ἐγνώριζε τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἄν δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀρχαία ποίηση δὲν θὰ ἔγραφε:

"Τρέξατε, δεῦτε οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες -ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης- τοὺς εὐκλεεῖς προγόνους μας - ἄς μιμηθῶμεν."

Ἄν δὲν ἐγνώριζε τὴν βυζαντινὴ δὲν θὰ ἔγραφε:

"Πολυέλεος εἶσαι καὶ βοηθὸν σὲ κρᾶζω..."

Καὶ ἂν δὲν ἐγνώριζε τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ἐπίσης δὲν θὰ ἔγραφε:

"Στὰ πλούσια περιβόλια μας -βασιλικὸς καὶ κρίνοι...".»

Ὅσο γιὰ τὴν μετρικὴ, τὸ **Κάλβιον Μέτρον**, πάντοτε Ἰαμβικόν, εἶναι προτιμώτερο νὰ ἀκούσουμε τί λέει ὁ ἴδιος:

"Οἱ στίχοι τοὺς ὁποίους ἐμεταχειρίσθην εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν **ΩΔΩΝ** μου συνίστανται ἐκ συνιζήσεων καὶ τόνων καὶ λέγονται ἑπτασύλλαβοι μὲ πρόθεσιν πεντασυνλλάβου, ἔχοντος τὸν τόνον εἰς τὴν παραλήγουσαν. Ἀπὸ τὴν συναρμογὴν τῶν διαφόρων 7συνλλάβων, ὀξυτόνων, παροξυτόνων ἢ προπαροξυτόνων, γίνονται 576 εἴδη ἡρωικῶν στίχων. Μιμούμεθα οὕτω τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς..."

Ὁ Κάλβος, γαλουχημένος μὲ τὴν ἀρχαία ποίησι, περιφρονεῖ τὴν ὁμοιοκαταληξία. Πιστεύει ὅτι ἡ ἀπάρνησίς της ἐπαυξάνει τὴν ἀρμονία. Μερικὲς φορὲς δὲν ἀποφεύγει νὰ χρησιμοποιήσῃ κάποια ἐσωτερικὴ "ρίμα". Πὰ ὅλα αὐτὰ ὁ Κάλβος δὲν ἐξαντλεῖται στὸ πρῶτο ἢ στὸ δεύτερο διάβασμα. Ὅπως ἡ κλασσικὴ μουσικὴ, τὸ κάθε ἄκουσμα ἀποκαλύπτει κάθε φορὰ κάτι καινούργιο.

Ἀπὸ τὴν ΩΔΗΝ Εἰς ΔΟΞΑΝ.

Περίφημοι ψυχαὶ
τριακοσίων Λακώνων,
ψυχαὶ αἱ ποὺ ἐδοξάσατε
τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
τοῦ Μαραθῶνος

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
φύλλον ἱερὸν στολίζει
τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
τοῦ Παρθενῶνος

Ἀνέβα στὴν ἀράβιον
Ὅθωμανὲ φοράδα
τὴν φυγὴν κατεγκρήμνισον
ἐλληνικὰ θηρία
σὲ κατατρέχουν...

Γνωρίζει νὰ ὑμνῇ τοὺς Ἕλληνες:

ὦ Ἕλληνες, ὦ θεῖαι ψυχαὶ
ποὺ εἰς τοὺς μεγάλους κινδύνους
φανερώνετε ἀκάμαντον ἐνέργειαν
καὶ ὑψηλὴν φύσιν...

καὶ νὰ καταριέται τοὺς ἐχθροὺς τους:

Σκληρά, δειλὰ ἀναθρέμματα τῆς ποταπῆς Ἀσίας
Ἔργον ἡρώων ἂν σφάξετε ἀδύνατα παιδία
Ἔργον ἡρώων ἂν πνίξετε τὰς τρυφερὰς γυναῖκας
καὶ τὰ γερόντια...

Ὁ Ἀνδρέας Κάλβος ἔφθασε στὸ Ναύπλιο "γιὰ νὰ ἐκθέσῃ τὴν καρδιά του στὰ πυρὰ τῶν Μουσουλμάνων" τὸ καλοκαίρι τοῦ 1826. Οἱ διάφορες φατρίες ποὺ διεκδικοῦσαν τὴν ἐξουσία μετὰ

τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου, δὲν ἔδωσαν σημασία στὸν φλογερὸ τοῦ πατριωτισμοῦ. Δὲν τοῦ ἔδωσαν κἄν μία δουλειὰ "ὠφέλιμον δι' αὐτὸν καὶ τὴν πατρίδα". Τὸν ἀγνοοῦν. Φεύγει γιὰ τὴν Κέρκυρα ὅπου θὰ περάσῃ 25 χρόνια σιωπηλός, ἀπογοητευμένος, ἀφανής. Ἔχει διατυπωθῇ συχνὰ ἡ ἑξῆς ἀπορία: Πατί ὁ Σολωμὸς ποῦ τότε κατοικοῦσε κι ἐκεῖνος στὴν Κέρκυρα, δὲν εἶχε καμμία ἐπαφή μὲ τὸν Κάλβος; Ἡ μήπως δὲν τὸ θέλησε ὁ Κάλβος; Μὲ δυὸ λόγια: Πατί οἱ δύο μεγάλοι ποιηταὶ δὲν συναντήθηκαν ποτέ; Ἄλλοι λένε ὅτι ὁ Κάλβος ἦταν δυσκολοπλησίαστος καὶ ἄλλοι ὅτι ὁ Σολωμὸς δὲν τὸν συμπαθοῦσε. Ἴσως τελικὰ ἡ ἀλήθεια νὰ εἶναι πιὸ ἀπλῆ. Κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο δὲν ἀρνήθηκε μία συνάντησι ἀλλὰ καὶ κανεὶς δὲν τὴν ἐπεδίωξε. Δυσπρόσιτες φυσιογνωμίες καὶ οἱ δύο, ἀπογοητευμένοι καὶ οἱ δύο, (ὁ Κάλβος ἀπὸ τὸν θάνατο τῆς συζύγου του καὶ τῆς κόρης του, ὁ Σολωμὸς ἐξουθενωμένος ἀπὸ τὶς κληρονομικὰς οἰκογενειακὰς δίκες καὶ τὸ φέροισμο τῆς μητέρας του ποῦ τὸν εἶχε πληγώσει) εἶχαν κλειστὴ στὴν οἰκία τους καὶ στὸν ἑαυτό τους. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὁ Σολωμὸς ἐσημείωνε στὸ ἡμερολόγιό του: "Δὲν ζῇ κανεὶς καλὰ παρὰ μόνος."

Ὁ Κάλβος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα σὲ ἡλικία 60 ἐτῶν καὶ ἐπέστρεψε στὴν Ἀγγλία. Ἐκανε ἓνα δεῦτερο γάμο καὶ λησμονημένος ἐπέθανε τὸ 1869 στὸ Λάουθ. Ἐτάφη εἰς τὸ Κοιμητήριον τοῦ Κέντιγκτον. Ὅταν εἶχε εὐχηθῇ "ἄς μὴ μοῦ δώσῃ ἡ μοῖρα μου εἰς ξένην γῆν τὸν τάφον. Εἶναι γλυκὺς ὁ θάνατος μόνον ὅταν κοιμώμεθα εἰς τὴν πατρίδα"¹ φαίνεται ὅτι οἱ οὐρανοὶ δὲν ἦσαν ἀνοικτοί...

Ὁ θάνατός του ἐπέρασε ἐντελῶς ἀπαρατήρητος στὴν Ἑλλάδα.

Τὸν Κάλβο ἀνέσυρε ἀπὸ τὴν λήθη ὁ Κωστής Παλαμᾶς τυχαίως, ψάχνοντας γιὰ κάτι ἄλλο σὲ ἓνα παλαιοπωλεῖο. Ὑπῆρξε μία ἀποκάλυψις. Ἐγραψε πολλὰ γι' αὐτόν: "...ἐξ ἀναποδράστων λόγων παρεγνωρίσθη ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει· δυσκολεύομαι νὰ πιστεύσω ὅτι εἶναι ἀνάξιος τῶν ἀθανάτων".

1. Πρβλ. τὸ "δημοτικόν": *Κι ἂν λάχῃ καὶ ξενιτευτῶ, θάνατο μὴ μοῦ δώσῃς...*

Τοῦ ἀφιέρωσε ἀκόμη καὶ δεκαπεντασύλλαβους:

*Σᾶνανθο βράχο ἀποσυρτός, ἀταίριαστος, μονάχος
ζωσμένος μὲ τῆς λύρας του τὸν Ὁκεανὸ καὶ ὁ Κάλβος...*

Καὶ στὴν περίφημη διάλεξι τοῦ γιὰ τὸν Κάλβο στὸν Παρνασσό, ἐτόνισε:

*"Ὁ Κάλβος ἀνήκει εἰς τὸ γένος ἐκείνων οἵτινες ἔρχονται
καὶ παρέρχονται ἵνα δικαιωθῶσι μετὰ θάνατον..."*

Οἱ ἔρευνες γιὰ τὴν ἀνεύρεσι τοῦ τάφου τοῦ καὶ τὴν μεταφορὰ τῶν ὁστῶν τοῦ ὀφείλονται σὲ ἰδιωτικὲς προσπάθειες. Ὁ Κύπριος Ἀντώνης Ἰντιάνος ἄρχισε τὶς ἔρευνες τὸ 1924 καὶ ἀνεκάλυψε τὸν τάφο τὸ 1937 μὲ τὴν βοήθεια τοῦ ἱερέως τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τοῦ Λονδίνου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος καὶ μόλις τὸ 1960 ἐπετεύχθη ἡ μετακομιδὴ τῶν ὁστῶν τοῦ, μὲ πρωτοβουλία τῶν *Μυριβήλη, Βενέζη, Πέτρου Χάρη καὶ Γεωργίου Ζώρα*.

Τὰ ὁστᾶ τοῦ Κάλβου ἔφθασαν στὴν Ἑλλάδα στίς 19 Μαρτίου 1960. Στὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀγῆματα στρατοῦ ἀπέδωσαν τιμές. Μετεφέρθησαν μὲ ἐπιβλητικὴ πομπὴ στὸν Ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου Μητροπόλεως, ὅπου ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες σπουδασταί, μαθηταί, πλῆθος ἀπλῶν ἀνθρώπων, περνοῦσαν καὶ προσκυνοῦσαν. Στίς 5 Ἰουνίου μὲ τὸ πολεμικὸ Χατζηκωνσταντῆς μετεφέρθησαν στὴν γενέτειρά του.

Ἡ "θανμασία νῆσος Ζάκυνθος", σημαιοστόλιστη καὶ ὑπερήφανη ὑποδέχθηκε τὸ τέκνο τῆς. Ἦταν πρωὶ Κυριακῆς. Ἡ πλατεῖα τοῦ λιμενοβραχίονος κατάμεστη. Μέσα στὸ πλῆθος τῶν στεφανίων ξεχώριζε ἐκεῖνο τοῦ δημοσιογράφου Κεφαλληνοῦ. Ἦταν ἓνα κλαδὶ ἀπὸ τὸ δέντρο κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ Διονύσιος Σολωμὸς εἶχε γράψει τὸν Ὕμνον πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν, στολισμένο μὲ ἀγριολούλουδα τῆς Ζακυνθινῆς γῆς. Τὰ ὁστᾶ τοῦ ποιητῆ ἐτάφησαν στὸ προαύλιο τοῦ Ἀη Γιώργη τῶν Φιλικῶν, στὸν τόπο ποὺ εἶχαν ὀρκισθῇ ὁ *Κολοκοτρώνης*, ὁ *Πλαπούτας*, ὁ *Σολωμός*...

Ἄς μὴ βρέξῃ ποτὲ
τὸ σύννεφον, καὶ ὁ ἄνεμος
σκληρὸς ἅς μὴ σκορπίσῃ
τὸ χῶμα τὸ μακάριον
ποὺ σὲ σκεπάζει...

Διονύσιος Σολωμός

("Μήγαρις ἔχω ἄλλο στὸ νοῦ μου
πάρεξ Ἑλευθερία καὶ Γλῶσσα;")

"Διονύσιος Κόμης Σολωμός, υἱὸς τοῦ Κόμητος Νικολάου Σολωμοῦ καὶ τῆς κυρίας Ἀγγελικῆς Νίκλη, ἐγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὴν 8ην Ἀπριλίου 1798".

Οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴν Κρήτη. Ἦσαν εὐγενεῖς μὲ καλὴ θέσι στὸ Χρυσὸ Βιβλίο τῆς Ζακύνθου.

Ὁ ποιητὴς ἔμεινε ἑννέα ἐτῶν ὀρφανὸς ἀπὸ πατέρα, κληρονόμος μαζί μὲ τὸν ἀδελφὸ του Δημήτριο τῆς μεγάλης περιουσίας τοῦ πατέρα τους. Ὁ κηδεμὼν του κόμης Μεσαλᾶς τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὰ 10 του χρόνια νὰ σπουδάσῃ στὴν Ἰταλία: *Βενετία, Κρεμόνα, Παβία*... Τὰ πρῶτα του γυμνάσματα σὲ λατινικοὺς καὶ ἰταλικούς στίχους ἐφαίνοντο τόσον ἀνώτερα τῆς ἡλικίας του ὥστε ὁ ἰταλὸς δάσκαλός του, τοῦ ἔλεγε: GRECO, TU FARAI DIMENTICARE IL NOSTRO MONTI ("Ἕλληνα, θὰ μάς κάνῃς νὰ ξεχάσουμε τὸν Μόντι μας).

Ἐγύρισε στὴν Ζάκυνθο 20 ἐτῶν καὶ δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τίποτ' ἄλλο παρὰ μὲ τὴν ποίησι. Ὁ Σπ. Τρικούπης τὸν ἔπεισε ὅτι ὁ προορισμὸς του ἦταν ὄχι νὰ λάβῃ μία λαμπρὴ θέσι στὸν ἰταλικὸ Παρνασσό, ἀλλὰ νὰ θεμελιώσῃ τὴν νέα φιλολογία στὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι, ἐγκατέλειψε τὴν ἰταλικὴ γλῶσσα καὶ μὲ ζωντανὴ τὴν συναίσθησι πὼς ἡ ἀποστολή του ἦταν νὰ γίνῃ ὁ ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος, συνέχισε νὰ συνθέτῃ προσπαθώντας νὰ διαμορφώσῃ ἓνα γνήσιο γλωσσικὸ ὄργανο μὲ τὴν μελέτη τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τὶς παιδικὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ ἀκούσματα, στὴν Ζάκυνθο, τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου.

“Όσο ζούσε έδημοσίευσε ελάχιστα ποιήματα. Τά πιό δημοφιλή κυκλοφορούσαν σέ χειρόγραφα. (Ξανθούλα, Άγνώριστη κ.λπ.). “Ο Ύμνος στήν Έλευθερία του έχάρισε τόν τίτλο του Έθνικοΰ Ποιητή.

“Όταν πέθανε (1857) όλοι περιμέναν πώς θα άφηγε μεγάλα έργα πού ήταν γνωστό ότι συνέθετε. Δέν βρέθηκαν όμως παρά άποσπάσματα. Σκόρπιες στροφές και στίχοι, ένα πλήθος “συντρίμματα”. Έχει λεχθῆ ότι δέν διαθέτει τήν σκέψι και τήν λογική σοφία του Παλαμά ούτε τήν προσήλωσι στήν άφηρημένη ιδέα, του Κάλβου. Οί στίχοι του, πολλοί άπό τούς όποιους διεσώθησαν σέ δύο και τρεις μορφές, τά λεγόμενα *σχεδιάσματα*, έχουν μία έξοχη άπλότητα πού τόν έκανε προσιτό και τόν έφερε κοντά στον λαό ό όποιος τόν έλάτρευσε.

*

Δείγματα άπό τά διάφορα σχεδιάσματα πού αναφέρονται στήν πολιορκία του Μεσσολογίου:

ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ

Σχεδιάσμα Α'

*Τò χάραμα έπήρα
του Ήλιου τò δρόμο,
Κρεμώντας τή λύρα
Τή δίκαιη 'ς τόν ὦμο,
Κί άπ' ὅπου χαράζει
Ως ὅπου βυθά,*

*Τά μάτια δέν είδαν τόπον ένδοξότερον
άπό τουτο τò άλωνάκι.*

II.

*Παράμερα στέκει
‘Ο άντρας, και κλαίει
Άργά τò τουφέκι
Σηκώνει, και λέει·*

"Σὲ τοῦτο τὸ χέρι
 "Τί κάνεις ἐσύ;
 "Ὁ ἐχθρός μου τὸ ἔξερει
 "Πῶς μοῦ εἶσαι βαρύν."
 Τῆς μάνας, ὃ λαύρα!
 Τὰ τέκνα τριγύρου
 Φθαρμένα καὶ μαῦρα,
 Ὅσων ἴσκιους ὀνειῖρου·
 Λαλεῖ τὸ πονλάκι
 Ὅτου πόνου τῇ γῇ,
 Καὶ βρίσκει σπειράκι,
 Καὶ ἡ μάνα φθονεῖ.

Σχεδιάσμα Β'

Ἄκρα τοῦ τάφου σιωπῇ ἔς τὸν κάμπο βασιλεύει.
 Λαλεῖ πουλί, παίρνει σπειρί, κ' ἡ μάνα τὸ ζηλεύει.
 Τὰ μάτια ἡ πείνα ἐμαύρισε· ἔς τὰ μάτια ἡ μάνα μνέει·
 Στέκει ὁ Σουλιώτης ὁ καλὸς παράμερα, καὶ κλαίει·
 "Ἐρμο τουφέκι σκοτεινὸ, τί σ' ἔχω γ' ὡς τὸ χέρι;
 Ὅπου σὺ μοῦ γεινες βαρύν, κι ὁ Ἀγαρηνὸς τὸ ξέρει."

Ὁ Πειρασμός

Ἔστησ' ὁ Ἐρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλι,
 Κ' ἡ φύσις ἤρεε τὴν καλὴ καὶ τὴ γλυκεῖα τῆς ὥρα,
 Καὶ μὲς τῇ σκιά, πού φούντωσε καὶ κλεῖ δροσιαὶς καὶ
 μόσχους,
 Ἀνάκουστος κειλαῖδισμὸς καὶ λιποθυμισμένος.
 Νερὰ καθάρια καὶ γλυκά, νερὰ χαριτωμένα,
 Χύνονται μὲς τὴν ἄβυσσο τῇ μοσχοβολισμένῃ,
 Καὶ παίρνουνε τὸ μόσχο τῆς, κι' ἀφίνουν τὴ δροσιά τους.

Σχεδιάσμα Β'

Ὁ Ἀπρίλης μὲ τὸν Ἐρωτα χορεύουν καὶ γελοῦνε,
 Κι ὅσ' ἄνθια βγαίνουν καὶ καρποὶ τὸς ἄρματα σὲ κλειοῦνε

Μάγεμα ή φύσις κ' ὄνειρο 'ς τήν ὁμορφιά καί χάρι,
 Ἡ μαύρη πέτρα δλόχρυση καί τὸ ξερὸ χορτάρι·
 Μὲ χίλιαις βρούσεσ χύνεται, μὲ χίλιαις γλώσσαις κραίνει
 Ὅποιοι πεθάνη σήμερα χίλιαις φοραῖς πεθαίνει.

Ἀλαφροῖσκιωτε καλέ, γιὰ πὲς ἀπόψε τί 'δες;
 Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!

Σχεδίασμα Γ'

Ὁ Ἔρωτας ἐχόρεψε μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλι,
 Κ' ή φύσις ὅλη βρίσκεται μὲς τῇ γλυκειά της ὥρα.
 Εἰς τ' οὐρανοῦ τὴν πλατωσιά, καί 'ς τὰ κρυφὰ τοῦ βάτου,
 Ἀνάκουστοι κελαϊδισμοὶ καὶ λειποθυμισμένοι...

Κωστής Παλαμᾶς

("Γιὰ τὴ Μητέρα Γλῶσσα μας
 τὰ λάβαρα κρατῆστε".)

"Γεννήθηκα στὴν Πάτρα, στὰ 1859, Πέμπτη ἀπομεσήμερο, στὶς δύο ἢ ὥρα, δεκατρεῖς τοῦ Γενάρη" γράφει ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς. Ἡ καταγωγή του, ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ ὠλοκλήρωσε τὶς ἐγκύκλιες σπουδές του δίπλα στὸν θεῖο του Δημήτρη Παλαμᾶ, ἀφοῦ εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ ὀρφανέψη ἀπὸ μᾶνα καὶ πατέρα, στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχει γράψει:

....

Τὰ πρῶτα μου χρόνια τ' ἀξέχαστα τᾶξησα
 κοντὰ στ' ἀκρογιάλι
 στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερὴ
 στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη...

Κι ἐμὲ τρισαλίμονο! Μιὰ πίκρα μὲ πίκραινε
 μιὰ πίκρα μεγάλη
 καὶ δὲν μοῦ τὴ γλύκαινες, πανώριο ξαγνάντεμα
 τῆς πρῶτης λαχτάρας μου καλὸ μου ἀκρογιάλι.

*Ποιά τάχα φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου
και ποιά άνεμοζάλη,
που δέν μου την κοίμιζες και δέν την ανάπαινες
πανώριο ξαγνάντεμα, κοντά στ' άκρογιαλί;*

*Μιά πίκρα είν' άμίλητη, μιιά πίκρα είν' άξήγητη,
μιιά πίκρα μεγάλη,
ή πίκρα που είν' άσβηστη και μές στον παράδεισο
των πρώτων μας χρόνων κοντά στ' άκρογιαλί.*

Όταν έρχεται στην Άθήνα γράφεται στην Νομική Σχολή, τον κερδίζει όμως ή Ποίησης. Ό πολυτάραχος και βασανισμένος βίος του, λίγο πολύ γνωστός, άπαιτεί εκατοντάδες σελίδες για νά εξιστορηθή. Άπέθανε στις 27 Φεβρουαρίου του 1943, και μέσα στην μαυρίλα της Κατοχής, επάνω στο φέρετρό του, "άκούμπησε όλη ή Έλλάδα", όπως άπήγγειλε ό Σικελιανός.

Ό Κώστας Σταμάτης έχει περιγράψει με τρόπο συγκλονιστικό την θρυλική κηδεία του Κωστή Παλαμά:

"Στην κηδεία παρόντες επώνυμοι και άνώνυμοι και σύσσωμος ό Έλληνικός Λαός. Πρώτος ό Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, σάν άληθινός Πατριάρχης της Έπαναστάσης του 21, τον προσφώνησε με πύρινα λόγια από την Ώραία Πύλη. Έπειτα ό ποιητής Σωτήρης Σκύπης άπήγγειλε ένα προκλητικό για τους κατακτητάς ποιήμά του. Κι ό μεγάλος Σικελιανός βροντοφώνησε τό βαρυσήμαντο ποιήμά του ΗΧΗΣΤΕ ΟΙ ΣΑΛΠΙΓΓΕΣ... που πυροδότησε τις καρδιές της άπέραντης λαοθάλασσας, που είχε από νωρίς κατακλύσει άπ' άκρη σ' άκρη τό Α' Νεκροταφείο. Ήταν άκόμη παρόντες κι εκπρόσωποι από τις πρεσβείες των κατακτητών, που κατέθεσαν, συμβολικά, στεφάνια. Μετά την άπαγγελία δύο ποιημάτων μιιά ξαφνική άστραπή φώτισε τά πλήθη κι άντήχησε μεσούν- ρα να πάνω από τό φέρετρο του Ποιητή ό Έθνικός μας Ύμνος. Στά σκελετωμένα από την πείνα και κακονυχίες πρόσωπα, με τά βαθονλωμένα μάτια, στραφτάλισε ή μεγάλη Έλπίδα, και τό δίχως έπιστροφή ταξίδι του Ποιητή άνοιγε διάπλατο τον δρόμο προς την Έλευθερία..."

*

Τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ, ὀγκωδέστατο. Καλύπτει 16 τόμους. Ἡ βιβλιογραφία γιὰ τὸ ἔργο του, τεράστια. Ἡ σταθερὴ του προσήλωση στὴν Ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Ἑθνους, τὸ πάθος του γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ τὴν τύχη της, τὰ ὁράματά του γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν Ἕλληνα, ἐστήριξαν τὴν λαϊκὴ του ἀπήχησι καὶ τὴν τεράστια ἐπίδρασί του στὸ Πανελλήνιο...

Ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ στελέχη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὁ Παλαμᾶς ἐξελέγη τακτικὸ μέλος της τὸ 1926, καὶ τὸ 1930 διετέλεσε Πρόεδρος της. Ἡ ποιητικὴ του διαδρομὴ ἐκάλυψε περισσότερο ἀπὸ μισὸ αἰῶνα. Ἐμελέτησε τὸν Βαλαωρίτη, προσέγγισε τὸν Σολωμὸ καὶ ἀνακάλυψε τὸν Κάλβο.

Οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐπίστευαν ὅτι κατὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, καὶ συγκεκριμένως τὴν ἡμέρα τῆς Ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας, τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ἐπλέχτηκαν μὲ τρόπο σηματοδιακὸ ἀπὸ τὴν μοῖρα: Ὁ Αἰσχύλος ἐπολέμησε, ὁ Σοφοκλῆς ἔψαλε στὰ ἐπινίκια καὶ ὁ Εὐριπίδης γεννήθηκε. Στὴν νεώτερη Ἑλλάδα βλέπουμε ὅτι ἡ μοῖρα ἔχει καὶ πάλι πλέξει τὰ ὀνόματα τῶν κορυφαίων ἐθνικῶν μας Ποιητῶν μὲ νήματα ἀφανῆ, διακριτικὰ καὶ ὅμως ἀκατάλυτα...

Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν "Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου"
(Προφητικὸς)

...Καὶ εἴταν οἱ καιροὶ πὺν ἡ Πόλη
πόρνη σὲ μετάνοιες ξενυχτοῦσε
καὶ τὰ χέρια της δεμένα τὰ κρατοῦσε
καὶ καρτέραγ' ἓνα μακελάρη.
Καὶ ξολοθρεμὸς ὁ μακελάρης,
Ροῦσοι, Νορμαννοί, Βουλγάροι, Καταλάνοι,
κι ὁ Χριστιανομάχος ὁ Σαρακηνός,
κι ὁ Οὐγκαρέζος ὁ τεράστιος καβαλλάρης...
...Καὶ καρτέραγε τὸν Τοῦρκο νὰ τὴν πάρη...

....

Μὲ ὅλα σου θὰ ζῇ τὰ χαμηλὰ
μὲ καμμιὰ σου δὲ θὰ ζῇ μεγαλωσύνη·
κι οἱ προφήτες πὺν θὰ προσκυνᾷ,
νάνοι κι ἄρλεκίνοι.
Καὶ σοφοὶ τον καὶ κριτάδες
τοῦ ἄδειου λόγου οἱ τροπαιοῦχοι·
Καὶ διαφεντεντάδες -κυβερνήτες του, οἱ εὐνοῦχοι.

...Κι ἂν πέσαμε σὲ πέσιμο πρωτάκουστο
καὶ σὲ γκρεμὸ κατρακυλίσουμε
πὺν πιὸ βαθὺν καμμιὰ φυλὴ δὲν εἶδε ὥς τώρα,
εἶναι γιατί μὲ τῶν καιρῶν τὸ πλήρωμα
ὅμοια βαθὺν ἔν' ἀνέβασμα μᾶς μέλλεται
πρὸς ὕψη οὐρανοφόρα...

...Ὅσο νὰ σὲ λυπηθῇ
τῆς ἀγάπης ὁ θεός,
καὶ νὰ ξημερώση μιὰν ἀνγὴ,
καὶ νὰ σὲ καλέση ὁ λυτρωμός,
ὦ Ψυχὴ παραδαρμένη ἀπὸ τὸ κρῖμα.
Καὶ θ' ἀκούσης τὴ φωνὴ τοῦ λυτρωτῆ,
θὰ γδυθῇς τῆς ἁμαρτίας τὸ ντύμα,
καὶ ξανὰ κυβερνημένη κι ἀλαφρὴ
θὰ σαλέψης σὰν τὴ χλόη, σὰν τὸ πουλί,
σὰν τὸν κόρφο τὸν γυναικίειο, σὰν τὸ κύμα.
Καὶ μὴν ἔχοντας πιὸ κάτω ἄλλο σκαλί
νὰ κατρακυλήσης πιὸ βαθιὰ
στοῦ Κακοῦ τὴ σκάλα,
γιά τ' ἀνέβασμα ξανὰ πὺν σὲ καλεῖ,
θὰ αἰστανθῇς νὰ σοῦ φυτρώνουν, ὦ χαρά,
τὰ φτερὰ -τὰ φτερὰ τὰ πρωτινά σου τὰ μεγάλα!

Ὁ Διγενῆς
"Ταμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι"

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας τὸν Διγενῆ στὸν Ἄδη
 Κι ἄλλους μαζί. Κλαίει δέρνεται τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.
 Καὶ τοὺς κρατεῖ στ' ἄλογου του δεμένους τὰ καπούλια
 τῆς Λευτεριᾶς τὸν ἄνεμο, τῆς Λεβεντιᾶς τὴν Πούλια.
 Καὶ σὰν νὰ μὴν τὸν ἄγγιξε τοῦ Χάρου τὸ δοξάρι
 ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχα κυττάει τὸν καβαλάρη.
 Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι Χάροντα, δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια.
 Μ' ἄγγιξες καὶ δὲν μ' ἔννοιωσες στὰ μαρμαρένια ἁλώνια;
 Εἶμαι γὼ ἡ ἀκατάλυτη ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
 Στὴν Ἑφτάλοφην ἔφερα τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.
 Δὲν χάνομαι στὰ Τάρταρα μονάχα ξαποσταίνω
 Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι καὶ λαοὺς ἀνασταίνω...

✱

Καὶ χορὸ τριγύρω σου θὰ στήσουν
 μὲ βιολιά καὶ μὲ ζουρνάδες
 γύφτοι, ἔβραῖοι, ἀράπηδες, πασάδες
 καὶ τὰ γόνατα οἱ τρανοὶ σου θὰ λυγίσουν
 καὶ θὰ γίνουν τῶν ραγιάδων οἱ ραγιάδες.

...Ἡ μεγαλοσύνη στὰ Ἕθνη
 δὲ μετριέται μὲ τὸ στρέμμα.
 Μὲ τῆς καρδιᾶς τὸ πύρωμα μετριέται
 καὶ μὲ τὸ αἷμα. ("Βωμοί")

Ἀπὸ τὸν Ὕμνο τῆς Ἀθηνᾶς (εἰς λόγους ΙΑ)

-σκόρπιοι στίχοι-

A-Z

Θὰ τραγουδήσω τῇ θεᾷ τοῦ κόσμου τῇ μεγάλῃ,
τὴν παρθενιά, τὴν προκοπή, τὴ γνώση, τὴ σοφία...

Ἐσὺ τὸ νοῦ φανέρωσες τοῦ κόσμου κυβερνήτη...
Παλάτι σου εἶν' ὁ Ὀλυμπος, κι ἡ Ἑλλάδα εἶναι ναὸς σου,
καὶ τοῦ ναοῦ σου ὁ πῖο λαμπρὸς βωμὸς εἶναι ἡ Ἀθήνα!
Ἀθήνα! Χρυσοστέφανη καὶ τιμημένη χώρα!
Οἱ μεγαλόχαροι θεοὶ ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦνε
καὶ φεύγουν ἀπ' τὸν Ὀλυμπο γιὰ νὰ ξεκουραστοῦνε
στὴ γῇ σου τῇ βραχόσπαρτη. Πατὶ ἐδῶ πέρα βρῖσκουν
πῶς πῖο πολὺ μὲ τοὺς θεοὺς ὁ ἄνθρωπος ταιριάζει...

Στὴν ἁγιασμένη Ἀκρόπολῃ στέκεις, θεᾷ, κι ἀράξεις.
Τόπο σοῦ κάνουν οἱ θεοί, δειλὰ παραμερίζουν...
γιατὶ ξανοίγουν πῶς κρυφά, σφιχτὰ μιὰ λάμψη δένει
τὴν ἑμορφιά τῆς γῆς αὐτῆς μὲ τὴ δική σου χάρη.
Κι ἡ Ἀκρόπολῃ καὶ ἀγνώριστη, γυμνή, παρθέν' ἀκόμα,
ἀκόμ' ἀστόλιστη κι ἀπλή μὲ τοὺς φτωχοὺς βωμούς της
φαίνεται' ἀμέτρητες φορὲς ψηλότερη στὰ μάτια
ἀπ' τὴ στιγμή πού πρόβαλες ἀπάνου στὴν κορφή της.

H'

(Ἀπὸ τὸν H' λόγο κ. ἐξ. ὁμιλεῖ ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ):

"Χαρὰ σ' ἐσὲ χώρα λευκὴ καὶ χώρα εὐτυχησμένη!
Καμμιά μεριά σ' ὅλῃ τῇ γῇ, καμμιά στὴν οἰκουμένη
δὲν ἦρξε τέτοιο φυλαχτὸ σὰν τὸ δικό μου μάτι.
Ἀπ' ἄλλες χώρες πέρασα γοργὰ γοργὰ τρεχάτη...
Ὅμως σ' ἐσὲ τὸ θρόνο μου αἰώνια θεμελιώνω,
καὶ ρίζωσε ἡ ἀγάπη μου στὰ χώματά σου μόνο,
σὰν τὸ βαρὺ Λυκαβητὸ πού ξαφνικά μιὰ μέρα
κύλισε ἀπὸ τὰ χέρια μου καὶ ρίζωσ' ἐδῶ πέρα...
Καρποὶ σου οἱ Ἀθηναῖοι!

Σᾶς δίνει ἡ Δήμητρα γλυκεῖα τοῦ κάμπου τὴν ἀγάπη,
κ' ἐγὼ σᾶς δίνω τὴν βαθειὰν ἀγάπη τῆς πατρίδας...

Π' αὐτὴ γεννάει σὰν κεραυνοὺς τοὺς στίχους του κι ὁ
Αἰσχύλος,
γί' αὐτὴν πεθαίνει γαληνὰ στὴ φυλακὴ ὁ Σωκράτης,
κι ἀπάνου κι ὥς τὸν Ὀλυμπο φτερώνεται ὁ Φειδίας
καὶ ξαγναντεύει τοὺς θεοὺς, καὶ μὲ τὸ σκαλιστήρι
τοὺς ξαναπλάθει ξάστερους καὶ χρυσελεφαντένιους.
Π' αὐτὴν θὰ κάμουν θαύματα καὶ νιοὶ καὶ γέροι ἀκόμα.
Π' αὐτὴν οἱ νιοὶ θὰ ὀρκίζονται παλληκαρίσιον ὄρκο,
κοντάρια, ἀσπίδες καὶ σπαθιά ὀρμητικὰ κινώντας:
Θὰ τὰ κρατῶ τὰ ὅπλ' αὐτὰ καὶ δὲν θὰ τὰ ντροπιάσω
καὶ μόνος καὶ μὲ συντροφιά κι ἐδῶ κι ὅπου κι ἄ λάχω
θὰ πολεμήσω ἀκούραστα κι ἀφρόντιστα θὰ πέσω
καὶ τὴν πατρίδα μιὰ φορὰ μεγάλη θὰ τὴν κάμω."

Θ'

Εἶπες καὶ ξάφνου σώπασες, καὶ πάλι ξαναρχίζεις:

"Σοῦ δίνω ἀκόμα χάρισμα πρωτάκουστο, μεγάλο,
τὸ λευκοπράσινο δεντρὶ πού ἄλλοῦ δὲν ξεφυτρώνει.
Τέσσαρα μάτια ἀπάνου του ἀκοίμητα ἀγρυπνοῦνε,
τὰ μάτια τοῦ πονετικοῦ Διός, καὶ τὰ δικά μου.

Κι ἂν ἔρθουν χρόνια δίσεχτα, καταραμένα χρόνια
κι ἀγάλια ἀγάλια ἀχάριστος ξεγελασμένος κόσμος
σὲ σβῆση ἀπὸ τὸ λατρεμὸ κι ἀπὸ τὴ θύμισή του,
θὰ πέσης, θ' ἀποκοιμηθῇς βαθιά, δὲ θὰ πεθάνης.

**Γιατὶ εἶν' οἱ θεοὶ ἀθάνατοι καὶ Χάρος δὲ φοβοῦνται,
ξεχάνονται, δὲν χάνονται, τὴν πλάση πάντα ὀρίζουν,
κι ἂν τοὺς ἀρνηιοῦνται οἱ ἄνθρωποι, πάντα
θυμοῦντ' ἐκεῖνοι.**

Ὅμοια θὰ νὰ εἶσαι ἀθάνατη κι ἐσὺ σὰν τοὺς θεοὺς σου...

★★★

"Ο Κωστής Παλαμᾶς εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ μεγαλύτερος συγγραφεὺς τῆς σύγχρονης Ἑλλάδος καί, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς Εὐρώπης".

Περιοδ. "La Grande Revue" No. 2
Paris, Février 1931.

("Costis Palamas est, incontestablement, le plus grand écrivain de la Grèce contemporaine, et, actuellement, le plus grand poète de l'Europe!")

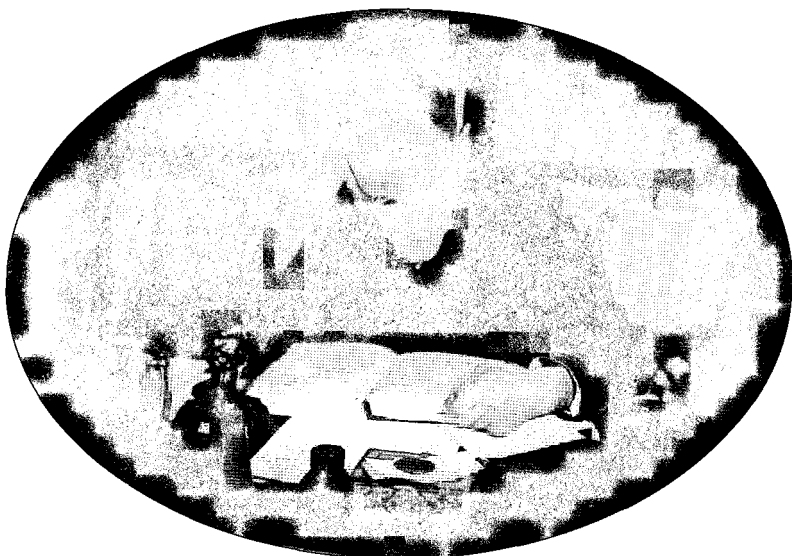
*Δὲν ἔχεις Ὀλυμπε θεούς, μηδὲ λεβέντες ἢ Ὅσσα.
Ραγιαδες ἔχεις, Μάννα γῆ, σκυφτοὺς γιὰ τὸ χαράτσι·
κούφιοι κι ὀκνοὶ καταφρονοῦν τὴ θεία τραχειά σου
γλῶσσα,
τῶν Εὐρωπαίων περίγελα καὶ τῶν ἀρχαίων παλιάτσοι.*

*᾽Ω λιγοστοὶ καὶ ᾧ διαλεχτοὶ
κι ἀρίφνητοι αὐριο ἴσως!
Εἶναι μιὰ Ἀλήθεια κάτω ἐδῶ
ποὺ τὴ χτυπάει τὸ Μῖσος...*

(Κ. Παλαμᾶς)

Ό Κωστής Παλαμᾶς

0° 42' 00" N

၆ ရာသီ၏ အကျဉ်းချုပ်

3. Imparata vînă.

Հանձն: 6 րոպ 15 րոպ

ತುಂ ಕೊಂ, ನಾ ತು ಕೊಂ

Τα Χρυσά Σώμα.

12-11-1964

Εὐχαρίστουσι οἱ ἁγιοὶ,

ein Herz, ein Amt

ထိုကဲ့သို့ အရေးကြီးသော အချက်များကို အောက်ပါအတိုင်း ဖော်ပြပါမည်။

അഭിപ്രായം.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1949)

0. 0. 0. 0. 0.

Lithothamnium

Elm, Spruce, Ash, Hickory, Red Oak, Sugar Maple,

[illegible]

Taken as a whole, the work is of great value.

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

Tai yepa Ewa rapyib, miki n-pai rapyib

အသံတူငါတို့အသံတူအသံတူအသံတူ

[Faint handwritten text at the bottom of the page]

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (1798-1857)

Tôga 208 a fútoro Aní abaque Mon

[illegible]

καὶ ἔφυγε ἀπέχεσθαι τὸν ἀνελκυστήρα

44. အင်္ဂါ ဝါ တွင် အင်္ဂါ ဝါ တွင် အင်္ဂါ ဝါ တွင်

στέλνεται με ελεύθερο α/π μόνον η μέση τους

Copy. with original

τίμα πῶς ἀνίσταται. Τὰς μετὰ τὴν ἐπίστασιν

kind again, can only end

στην Αθήνα, καθώς ο πατέρας, γιος του

милостиві прохання, Т. А. Трохимів

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

Χειρόγραφα τῶν τριῶν ποιητῶν

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Μηδικοί ἢ Περσικοί πόλεμοι

Μαραθῶν	13- 9-490 π.Χ.	
Θερμοπύλαι	 9-480 π.Χ.	
Σαλαμίς	27-9-480 π.Χ.	
Ίμέρα	»»	(κατατρόπως Καρχηδονίων)
Πλαταιαί	28-8-479	
Μυκάλη	»»	

Μετά ἀπὸ 200 ὁλόκληρα χρόνια ξαναπάτησαν τὸ πόδι τους βάρβαροι στὴν Ἑλλάδα, δηλ. οἱ Γαλάται. Ἐξοντώθηκαν στοὺς Δελφούς (ἀρχηγὸς τους ὁ Βρέννος) τὸ 279 π.Χ.

*

Ὁ Πλούταρχος (Ἡθ. IV στ. 502) ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν, ὁ ὀπλίτης δρομεύς, ὁ ὁποῖος ἀνήγγειλε στοὺς Ἀθηναίους μετὰ τὴν μάχη τοῦ Μαραθῶνος τὸ ΝΕΝΙΚΗΚΑΜΕΝ, ἦτο ὁ **Θέρσιππος** ὁ Ἐριοιεύς. Ἄλλοι ἀναφέρουν τὸν **Εὐκλέα**:

«...δραμόντα σὺν τοῖς ὅπλοις, θερμὸν ἀπὸ τῆς μάχης καὶ ταῖς θύραις ἐμπεσόντα τῶν πρώτων, τοσοῦτον μόνον εἰπεῖν, "χαίρετε, νικῶμεν" εἴτ' εὐθὺς ἐκπνεῦσαι...»

3 Χάριτες Ἀγλαΐα
Εὐφροσύνη
Θάλεια

6 Τέχναι

Ἀρχιτεκτονική Γλυπτική
 Ζωγραφική Μουσική
 Ποίησις Ὅρχησις

*

3 Ἑρινύες

Ἀληκτώ, Μέγαιρα, Τισιφώνη

3 Ἡλιάδες

Φοίβη, Λαμπετία, Φαέθουσα

3 Κριταὶ τοῦ Ἄδου

Αἰακός, Μίνως, Ραδάμανθυς

7 Ἐπὶ Θήβας

Ἄδραστος (ὁ μόνος διασωθεὶς)

Ἀμφιάραος

Ἴπποδάμων

Καπανεὺς

Παρθενοπαῖος

Πολυνείκης

Τυδεὺς

(Μετὰ 10 ἔτη ἐκδικήθηκαν οἱ υἱοὶ τους).

*

Ἦγωνίζοντο:

Στὰ **Ὀλύμπια** γιὰ τὸν κότινο (στεφάνι ἀγριελιάς)

Στὰ **Ἴσθμια** γιὰ στεφάνι ἀπὸ πεύκη

Στὰ **Νέμεα** γιὰ στεφάνι ἀπὸ σέλινο

Στὰ **Πύθια** γιὰ στεφάνι ἀπὸ δάφνη

Ἀναβίωσις τῶν παμπάλαιων Ὀλυμπίων, τὸ 776 π.Χ.

(**α' τυπικὴ Ὀλυμπιάς**· στὴν πραγματικότητα, 5η ἀναβίωσις).

Τελευταῖοι Ὀλυμπιακοί:

Ἦ 293η Ὀλυμπιάς τὸ 394 μ.Χ., ἐπὶ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, ὁ ὁποῖος κατήργησε μὲ διάταγμα, βιαίως, τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὥς "εἰδωλολατρικὸν ἔθιμον" (!)

Μαντεῖα τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος

(*"Τόποι ἔνθα οἱ ἱερεῖς ἐπεκοινώνουν ἀπ' εὐθείας μετὸν θεόν, διὰ τὴν χρησιμοδότησιν τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν".*)

Κυριώτερα Μαντεῖα:

Τὸ ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος
 Τὸ ἐν Δωδώνῃ τοῦ Διὸς
 Τὸ τῆς Δήμητρος ἐν Πάτραις
 Τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ τοῦ Ἀσκληπιοῦ
 Τὸ ἐν Μιλήτῳ τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος
 Τοῦ Ἀμμωνος Διὸς ἐν Αἰγύπτῳ

*

Τὰ Ἑπτὰ θαύματα τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου

Ὁ Φάρος τῆς Ἀλεξανδρείας
 Ὁ Κολοσσὸς τῆς Ρόδου
 Αἱ Πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου
 Ὁ Ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐφέσῳ
 Οἱ Κρεμαστοὶ κῆποι τῆς Βαβυλῶνος
 Τὸ Μαυσωλεῖον τῆς Ἀλικαρνασσοῦ
 Τὸ Χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ

*

Οἱ Ἑπτὰ Σοφοὶ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος

Σόλων ὁ Ἀθηναῖος
 Πιπτακὸς ὁ Μυτιληναῖος
 Κλεόβουλος ὁ Ρόδιος
 Περίανδρος ὁ Κορίνθιος
 Χεῖλων ὁ Λακεδαιμόνιος
 Θαλῆς ὁ Μιλήσιος
 Βίας ὁ Πριηνεύς.

Αϊ 9 Μοῦσαι*(Θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Τιτανίδος Μνημοσύνης)*

Καλλιόπη	τῆς Ἑπικῆς ποιήσεως.
Κλειώ	τῆς Ἱστορίας.
Εὐτέρπη	τῆς Λυρικῆς ποιήσεως.
Τερψιχόρη	τῆς Ὀρχηστικῆς.
Ἑρατώ	τῆς Ἑρωτικῆς ποιήσεως.
Μελπομένη	τῆς Τραγωδίας.
Θάλεια	τῆς Κωμωδίας.
Πολύμνια	τῆς Θρησκευτικῆς ποιήσεως.
Οὐρανία	τῆς Ἀστρονομίας

*

Οἱ δώδεκα θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου*Ἄρρενες:*

ΖΕΥΣ	- Υἱὸς τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, Βασιλεὺς τῶν θεῶν.
ΠΟΣΕΙΔΩΝ	- Θεὸς τῆς Θαλάσσης
ΑΠΟΛΛΩΝ	- Θεὸς τοῦ Φωτός, τῆς Ἀρμονίας, τῆς Μαντικῆς.
ΗΦΑΙΣΤΟΣ	- Θεὸς τοῦ Πυρός.
ΑΡΗΣ	- Θεὸς τοῦ Πολέμου
ΕΡΜΗΣ	- Κῆρυξ τῶν Θεῶν - Προστάτης τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῶν Γραμμάτων.

Θήλεις:

ΕΣΤΙΑ	- Προστάτις τῆς οἰκογενείας.
ΗΡΑ	- Σύζυγος τοῦ Διός, Προστάτις τοῦ Γάμου
ΔΗΜΗΤΗΡ	- Θεὰ τῆς Γεωργίας
ΑΘΗΝΑ	- Θεὰ τῆς Σοφίας (θυγάτηρ τοῦ Διός)
ΑΡΤΕΜΙΣ	- Θεὰ τῆς Σελήνης καὶ τοῦ Κυνηγίου
ΑΦΡΟΔΙΤΗ	- Θεὰ τοῦ Ἑρωτος

☆

Κύκλωπες

Πολύφημος (Έτυφλώθη υπό του Όδυσσέως)

Βρόντης

Στερόπης

Άργος

Αἱ τρεῖς Μοῖραι

Ἡ **Κλωθώ**, ἡ κλώθουσα τὸ νῆμα τῆς ζωῆς.

Ἡ **Λάχεσις**, ἡ ἀπονέμουσα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά.

Ἡ **Ἄτροπος**, ἡ καθιστῶσα τὰ ἀνωτέρω ἀμετάβλητα καὶ ἀναπό-
τρεπτα.

Τιτᾶνες

,

(Κατὰ τὴν Μυθολογίαν τέκνα τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς).

Ἄρρενες

Θήλεις

Ὠκεανὸς

Τηθύς

Κροῖος

Θεία

ὔπερίων

Θέμις

Ἰαπετὸς

Μνημοσύνη

Κοῖος

Φοίβη

Κρόνος

Ρέα

